

Resboaele d'ntre Ruși și Turci

Inu. A. 46.994

RESBOAELE

D'INTRE

RUȘI ȘI TURCI

și

Inriurirea lor asupra țărilor române

DE

A. D. XENOPOL

Doctor in drept și in filosofie, Profesor de Istorie.

VOLUMUL II.



JASSY.

TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMARIEI.

1880.



Biblioteca Centrală Universitară  
BUCUREȘTI

Cota ... 65705 .....

Inventar .....

RUSI SI TURCI

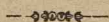
Tratat de istorie

A. D. Xenopol

1900

1900

## ADAOS LA SCRIERILE INTREBUINȚATE



1. **Rudolf Henke**, Rumänien. Land und Volk Leipzig 1877.
2. Augsburger Allgemeine Zeitung, Anii 1876 și 1878.
3. Cartea verde a României, București 1878.
4. Istoria resbelului din orient. București 1878.
5. **Camille Farcy**, La guerre sur le Danube, Paris 1879.
6. **M. Kogalnitschano**, Histoire de la Valachie et de la Moldavie, Berlin B. Behr.
7. **Fr. Kohn Abrest**, Zig-zags en Bulgarie, Paris 1879.
8. Tratatul de Berlin, urmat de protocoalele congresului (traducțiune a ministerului afacerilo-streine) București 1878.

## ERRATA

Volumul II, pag. 219 rândul 1 de jos in loc de „atacul Ruşilor“ ceteşte *atacul Turcilor*.

Pag 378 rândul 18: in loc de: „de felul întâi sunt ținerele apusului, de al doile vecinile noastre“ ceteşte: *de felul al doile sunt ținerele apusului, de cel întâi vecinile noastre.*



RESBOAELE  
DINTRE  
**RUSI ȘI TURCI**  
și

Inriurirea lor asupra țerilor române.

---

Resboiul din 1827. Pacea de la Adrianopole  
1829.

---

I.

Rescoala Grecilor.

Dintre toate revoluțiile ce veniră pe rând să lovească in împărăția Otomanilor nici una nu o sguidi atât de adânc și nu avù urmări atât de insemnate ca revoluția grecească. Grecii erau insuș elementul pe supunerea căruia se baza puterea Otomanilor in Europa. Revoltându-se ei, se atingea această putere in inima sa, se sdruncina chiar temelia pe care se înălțase stăpânirea lor. De acea resboiul acesta luâ un caracter cu totul crâncen și selbatec; nu era o luptă între armatele a două state, ci un măcel turbat între două po-poare, in care până bătrînii, femeile și copii cădeau jertfa urei inverșunate de rasă ce le aprindea.

Revoluția grecească, în loc de a izbucni în Grecia, ie naștere în țerile române, care se grecise atâta de tare prin domnia Fanarioților, încât Grecii, privindu-le ca o nouă patrie, putură ridica din sinul lor steagul resculărei. Alexandru Ypsilante, maior în armata ruscă, trece Prutul în Ianuarie 1821 și, fiind de mai înainte înțeles cu Mihail Suțu domnul Moldovei, taie în 21 Februarie pe toți Turcii din Iași în piața Beilicului, instituiud după aceea o administrație grecească compusă din Penedeka guvernator al Iașului, sub privigherea Trisfetitanului, arhimandrit grec și a unui diacon, filosoful Stefan, numind agă de oraș pe dascalul Hrisochefal și ispravnic pe Paharnicul Pomerul. \*)

Pentru a da o mai mare greutate rescoalei lor, Grecii respândesc vorba că ea ar fi proteguită de Ruși, care aveau să între curând în principate pentru a o sprijini, cea ce era cu atâta mai ușor de crezut, cu cât rescoala se organizase în Besarabia, sub ochii ocărmuirii rusești. Poarta cea d'intăi dă crezare unor asemenea știri, ca una ce cunoștea învechitele uneltiri a le Rusiei pentru a rescula creștinii de sub stăpânirea sa. Indoit infuriată pentru rescoala Grecilor și pentru că o asemenea ei vinea de la Ruși, ea comite mai multe acte de barbarie fără nici un scop

\*) Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani de *Manolache Drăghici* II p. 117.



politic ; așa ea pune de spânzură pe patriarhul grecesc împreună cu 12 episcopi în vestmintele lor de slujbă înaintea ușelor bisericilor, dărimă mai multe locașuri sfinte și, bănuind pe toți Grecii de eteriști, ucide mai bine de 100,000 dintre dînșii, exaltând fanatismul poporațiunii musulmane, care indeplinirea asemenea acte de cruzime ca o datorie cătră religiunea sa.

Și cu toate aceste Rușii nu erau vinovați decât pe jumătate în revoluțiunea grecească. Poporul rusesc era favorabil cauzei Grecilor și aceasta din simțiment religios. Grecii erau ca și Rușii creștini pravoslavnici și gemeau sub jugul asupritor al dușmanului de moștenire al poporului rusesc. Atăta era în deajuns pentru a trezi simpatiile sale și pentru a face ca mulți Ruși să iee parte activă la rescoala Grecilor. Aceasta motivează chiar o tănguire a Porței, „despre partea ce avuse agenții ruși la revolta Grecilor, invinuindu-i chiar cu deadinsul că ei ar fi fost adevărații autori ai acestei nenorocite afaceri.“ \*) Și tot ca poporul gândeau în genere și dregătorii împărăției, cu deosebire ambasadorii și consulii. Singur împăratul Alexandru era, cel puțin în mod oficial, de altă părere. Cu câți-va ani mai înainte el pusese la cale încheerea sfintei

---

\*) Depêches inédites du chevalier de Gentz aux hospodars de Valachie par le comte de Prokesch-Osten fils. Paris 1877, II p. 142.



alianțe, menită a zdrobi revoluțiunea ori unde s'ar ivi și el nu putea acuma, fără a se pune în contradicție cu sine însuși, să favorizeze rescoala Grecilor, care la urma urmelor tot nu era decât o mișcare revoluționară îndreptată în contra unui legiuit stăpănitor. Ori care vor fi fost simțimentele private a le împăratului pentru cauza grecească, el trebuia să o mustre în fața lumii, ceea ce și făcù cu prisosință. La scrisoarea lui Ypsilante, el răspunde într'un chip cu totul desaprobător: dă ordin să se steargă pe acesta din cadrele armatei rusești și Mihail Suțu, domnul Moldovei, scăpând în Besarabia cu mai mulți eteriști, totii sunt alungați de acolo din ordinul împăratului.

Aceasi desbinare între politica cabinetelor și aceea a popoarelor se observă și în apusul Europei de și din cauze ceva deosebite. În Anglia, Franța și Germania rescoala Grecilor găsi resunetul cel mai favorabil. Fiind aceștia priviți ca urmașii vechilor Eleni, Europa credea că trebuie să plătească o datorie de recunoștință către dascalii sei, către acel popor din producțiunile căruia subsese cele mai înalte idei a le civilizației sale. Cu deosebire profesorii, învațații și studenții, adică tocmai partea inteligentă a acestor națiuni, amesteca, prin o greșală ușoară de înțeles, pe Grecii atât de căzuți ai generațiunei timpului cu luptătorii de la Termopile și Sa-

lamina și videau în fie care Kleft câte un Leonidas și un Themistocles. Astfel inima întregii Europei inteligente se aprinsese pentru Greci de o iubire fără de margini, care și manifestă efectele sale în ofrandele de tot felul ce se făcea pentru cauza grecească și chiar în participarea mai multor bărbați însemnați ai apusului ca voluntari în armatele grecești, între care strelucește cu deosebire figura melancolică și măreață a autorului lui Don Iuan.

D'între cabinetele apusului Franța, Prusia și Austria trebuiau să fie în contra revoluției grecești din aceeași pricină ca și Rusia, ca unele ce subscriseseră sfânta alianță.

Anglia care se afla acum într'o poziție cu totul alta față cu Poarta, provenită earăși din schimbarea daraverurilor ei comerciale crezù, că trebuie să urmeze în afacerea Greciei o politică ceva deosebită. Anume în 1822 Rusia introdusese sistemul prohibitiv care da o lovitură de moarte comerțului englez cu această țară, ce până atunci fusese atât de înfloritor. Fiind oprit comerțul englez cu Rusia și prin această țară cu Persia și orientul, Anglia se vede silită a se întoarce earăși către Turcia și ea pune în lucrare toate mijloacele pentru a reinoui cu această țară legăturile de prietenie, ce păreau compromise pentru totdeauna prin resboalele de mai înainte. De acum înainte Anglia începe a videa în



Turcia un stat ce este necesar pentru menținerea echilibrului politic al Europei; de acum înainte integritatea împărăției otomane va deveni maxima conducătoare în politica engleză și în curând în cea a întregului apus; va închide ochii acestuia asupra abuzurilor celor mai vederate ale Porței, va tolera chiar acte de barbarie în contra supușilor creștini ai Sultanului, numai pentru a mântui idea favorită, și va sili astfel pe Rusia, într'un mod indirect a se face apărătoarea creștinilor asuprașii, favorizând astfel însuși o politică pe care avea cel mai mare interes a o combate din toate puterile. Tămănduse deci Anglia ca Rusia să nu intervină singură în favoarea Grecilor căci, șticia că națiunea rusască dorea această intervenire și că numai împăratul Alexandru i se improvise, din motive cu totul personale, propune îndată după moartea acestuia (3 Decembrie 1825) prin o convențiune încheată în 4 April 1826 intervenirea comună în afacerea Greciei.

Dar să ne întoarcem de la aceste priviri generale la țerile noastre.

Aice Grecii fusese cunoscuți sub o cu totul altă față. Pe când de la căderea Constantinopolei Grecii ce fugiseră în apusul Europei și mai ales în Italia, fusese cu deosebire învățați și oameni bogați, în țerile române nu năvălise decât drojdiile societății bizantine, tot ce era mai reu și mai stricat în o lume



atât de ră și atât de stricată. Prin intrigi de tot felul și mai ales prin sprijinul cel însemnat de care se bucurau la frații lor din Constantinopole, ei își deschiseră drumul mai întâi la avuții în țerile române și curând după aceea prin încuscriri cu familiile boeresti, la boerii și ca o urmare neapărată la domniile acestor țeri. Slujinduse de înalta lor poziție numai cât pentru a prada și jăfui, îmbogăținduși rudeniile și compatrioții prin mijloacele cele mai neertate, domnii fanarioți ajunseră în curând o adevărată nenorocire pe capul bietelor țeri, și mai ales prin schimbările lor cele dese, care puneau neconținut în locul unuia sătul pe unul flămând, redusesse pe locuitori la miseria cea mai nepomenită. Era deci firesc lucru ca revoluția grecească să nu găsească în țerile române nici un resunet binevoitor. De aceea de îndată ce Românii simțiră de rescoala Grecilor ei se rostiră în protiva ei, arătând astfel că nu vroiau să iee parte la rescoala lor asupra Turcilor. În Moldova se înțeleg boerii Teodor Balș vornic, Răducanu Roset hatman, Alecu Balș visternic și alții „ca să rădice satele și să pornească asupra Grecilor“, \*) adunând pentru acest scop până la 3000 de oameni pe care i pun sub comanda lui Gherghel și a lui Istrate și cu ajutorul cărora ieu orașul

---

\*) *Drăghici* l. c. II p. 119.

Botoșanii din mâinile lui Grigorie Rizu (orându-i de Penedeca ca guvernator). Divanul țerei apoi cu Mitropolitul în frunte, văzând că rescoala Grecilor este desaprobată chiar oficial de curtea rusască, cere de la Suțu ca să părăsască Moldova, ceea ce acesta face în 11 April 1821, trecând în Besarabia, de unde apoi am văzut că este alungat.

În acelaș timp Valachia face o mișcare mult mai serioasă sub Tudor Vladimirescu. Acesta era un sluger în armata străină a domnului Alexandru Suțu, comandată de capitanul Iorgache. El primește la începutul anului 1821 ordin a merge în spre Serbia, pentru a ajuta rescoala ei în protiva Turcilor împreună cu Grecii. Tudor însă, care de mult încă hrănea gândul de a scăpa țara de domnia fanarioți, cum trece Oltul, își pune în minte a da pe față planurile sale și a se rescula în contra Grecilor, folosindu-se mai ales de împrejurarea că domnul Valahiei Alexandru Suțu murise în 19 Ianuarie 1821. Trei zile după aceea (22) Tudor dă o proclamație în care chiamă pe popor „a se rescula în contra jăcuiitorilor“ și ordonă acestuia să nu „se atingă măcar de un grăunte de binele sau de casa vre unui neguțitor, orașan sau țăran sau de alta a vre unui locuitor; decât numai binele și averile cele reu agonisite a



le tiranilor boeri să se jefuească“ \*) El inarmează o mulțime de săteni atrăgându-i în partea sa mai ales prin imputinarea birului, ceea ce face pe bieții țerani ce suferise atât de mult de impilarea Grecilor să'l numească „domnul Tudor“, Pentru a nu compromite însă țara față cu Turcii, Tudor trimite o plângere la Poartă prin mijlocirea pașei din Vidin în care cere să se „trimită vre un om credincios împărătesc să vină aici în țară la București să cerceteze, să vadă nevoile care le tragem de cătră acești lupi nemilostivi“ și „să fie știut înălțimei tale că ridicarea noastră nu este pentru altă ceva nici într'un chip, decât numai asupra boerilor care ne au mănecat dreptățile noastre“ \*\*) Tot odată Tudor incunoștințază și pe Ruși despre ținta sa deosebită de aceea a Grecilor; dar împăratul Alexandru, plin de idea sfintei alianțe, nu vede în mișcarea lui Tudor decât ceva asemănător cu revoluțiile din Spania și regatul ambelor Sicili, pe care tocmai atunci se silea a le stinge. În o depeșă a ministrului Capodistrias cătră consulul rusesc Pini din București se spune că: „într'o epocă de crasă,

\*) *Aricescu*. Istoria revoluțiunei române de la 1821, acte justificative p. 28. Că Tudor făcea însă o deosebire între boeri buni și rei se vede din altă proclamație a lui în care zice: „și alegând pe cei buni d'între boeri, și'i recunoștem de capi ai noștri. Tudor Vladimirescu și Alexsaneru Ypsilante, de *Ilie Fotino* tradus din limba elină de P. M. Georgescu. București 1874 p. 9.

\*\*) *Aricescu* l. c. p. 32.



pe care reu cugetătorii din toate părțile Europei se silesc a o face generală, cea d'întâi și esențială datorie a agenților împăratului din străinătate este a face să triumfe adevărul, adecă că maiestatea sa imperială desaproabă totdeauna și pretutindene funestele proiecte a le celor ce se încearcă a sămăna discordia și a ațița rescoala.“ \*) Impăratul declară apoi pe Tudor degradat din rangul de ofițer în armata rusască, pe care'l dobândise în participarea sa la resboiul din 1807 – 1812 în protiva Turcilor, și i ordonă a nu mai purta semnul ordinului Vladimir cu care fusese decorat.\*\*\*) Vězënd cei șapte boeri rânduți de caimacami, după moartea domnului, că rescoala lui Tudor este indreptată în protiva boerilor, ieu măsuri foarte energice pentru a o inăduși; dar neputând isbuti, inștiințază pe consulul rusesc că găsesc cu cale a cere ajutorul pașilor de la Dunăre. Agenții ruși cu acest prilej nu se putură impedecca de a se abate de la politica împăratului și consulul rusesc Pini, de sigur după inspirațiunile ambasadorului din Constantinopole, Strogonoff, respunde divanului că cererea de ajutor ar fi în protiva hatisherifului din 1802, care ar garanta țara în contra ori cărei năvăliri, și că pericolul nu este atăta de mare încăt să se amenințe într'adevăr siguranța publică.

\*) Aricescu l. c. p. 119.

\*\*\*) *Idem* p. 118.

Nu că doară prin o asemenea intimpinare agenții ruși ar fi cătat a sprijini revoluția română in contra Grecilor ; ei credeau numai că apărau interesele Rusiei mai bine chiar decât împăratul neinvind Turcilor încălcarea principatelor. \*)

Intre aceste Tudor intra in București in fruntea a 5000 de voluntari, mai toți Olteni. Poporul din București i primește foarte bine și Tudor păstrează căimăcămia ca formă de guvern, oprind pentru sine puterea executivă. Apoi pune pe boeri să scrie două note una către Inalta Poartă, in care să ceară între altele ca „domnii țerei românești să se aleagă dintre pământeni ca să înceteze odată cu aceasta, grelele dajdii și nesuferitele împilări făcute de străini asupra țerii,“ și alta către guvernul rusesc in care să caute a îndreptăți rescoala ca provocată prin împilările și jafurile donmnilor fanarioți și că de și au făcut totul dentru a impedecea mișcarea însă contra națiunei întregi nu puteau lupta ; că Turcii vroind a năvăli in țară, roagă pe împăratul Rusiei să dea ordin oștilor moschicești pentru a intra in Valahia spre a o scăpa de eataganul Turcilor. \*\*) Astfel Tudor, aș-

\*) *Aricescu* l. c. p. 126. Compară cererile către Poartă, Tudor Vladimirescu și Alex. Ypsilante de *Ilie Fotino* pag. 30.

\*\*) Că împăratul însuș ceruse intrarea trupelor turcești cu condiție numai ca se fie însoțite de agenți rusești pentru a impedecea excese, vezi un memorandum al Rusiei in *Paalzow*, Aktenstücke zur russischen diplomatie pag. 1.



teptându-se ca mișcarea sa să fie reu înțeleasă de Turci, se adresa către curtea proteguitoare pentru a scăpa țara pe de o parte de Fanarioți pe de alta de o năvălire turcească, care, în starea de furie în care se aflau acestia, era atât de amenințătoare. Rușii însă, văzând că rescoala lui Tudor este în contra Grecilor, pe care am văzut că i proteguese în ascuns, nu vroesc să dea ascultare cererilor boerilor, întru cât aceasta nu ar fi însemnat altă-ceva decât ca Rușii să vină în Valahia în protiva Grecilor și deci să facă cauză comună cu Turcii în înădușirea acestei revoluțiuni pe care în secret o vedeau cu cea mai mare mulțămire. Tudor simțind că Rușii nu vin și fiind poftit de Ypsilante, ce sosise și el în București, la o înțelegere asupra scopului mișcărilor lor, spune acestuia verde în față că, întru cât Rușii nu vin să sprijine cauza grecească, Românii nu pot să se expună resbunării Turcilor; că acestia nu se pot bate cu Turcii pentru folosul Grecilor; că „în Grecia este locul Grecilor și în țara românească este locul Românilor.“ \*) Ypsilante văzându-se astfel „tradat“ de Tudor jură peirea lui. Imprejurările ajutară pe Greci la îmlinirea scopului lor. Oastea lui Tudor, ascultând de ordinul seu de a ataca averile cele reu câștigate, pri-

\*) Această convorbire interesantă în *Aricescu*. Istoria Revoluției române de la 1821, text, p. 23.



veau fie-care avere ca atare și jefuiau pe cine le eșia înainte. Tudor fu nevoit, pentru a nu trece drept un șef de hoți și a introduce ceva disciplină în oastea sa, să alege la pedepse foarte aspre, ceea ce îi instrăină pe vechii lui tovarăși și mijloci trădarea lui în mâinile Grecilor, care se grăbiră a ucide pe un om ce venea să impedeze într'un mod atât de neașteptat isbănda sfintei lor cauze.

Rescoala aceasta a lui Tudor Vladimirescu este greu de caracterizat. Așa noi vedem că ținta ei este scâparea de jăcuitori, de boeri între care se înțelege de la sine că erau și Români, încât rescoala lui Vladimirescu pare a lua caracterul unei revoluții sociale. În adresa însă pe care el pune pe boeri s'o scrie către împăratul Rusiei, el spune că mișcarea a fost provocată prin împilările și jafurile domnilor fanarioți; în acea cătră Poartă el cere restatornicirea domnilor pământeni, și lui Ypsilante i spune cuvintele caracteristice că în Grecia este locul Grecilor și în România locul Românilor, încât din aceasta se vede pe de altă parte că el vroia să scape țara de domnia străină. Aceste două tendinți deosebite se pot împăca în modul următor: Caracterul domniei fanariote este jăfuirea și prădarea fără de milă a poporului. Boerii, chiar cei pământeni, plecându-se la sistemul domnitor, pradau și despoiau pe țaran cu cea mai mare neomenie. Țaranii se resculau în contra

sistemului, prin urmare in contra boerilor. Pentru dinșii Grec și boer era sinonim, și dacă in mintea lui Tudor revoluția putea să aibă un caracter politic, pentru a putea reuși față cu țaranii el trebuia să i dea unul social, rescoala in protiva impilătorilor, a boerilor.

Cu toate observațiile agenților ruși, Turcii se hotărăsc a trimite armată in principate pentru a inăduși revolta Grecilor și intră cu 10,000 de oameni in Valahia venind drept la București. Eteristii se retrag la Dragășani unde s'intimplă o ciocnire in care volintirii greci sunt cu totul bătuti. Din cei ce răsără, parte fugiră in Transilvania, iar 1500 scapară in Moldova sub comanda capitanului Cantacuzen și veniră la Iași. „Oastea lui nu se compunea numai de Greci ci și de toți vagabonzii de prin țară, precum slugi boeresti, masalagii, cei mai rei oameni din Iași, zaporozjeni și țigani din a căror pricină s'au tras și cele mai multe rele in Moldova, că aceia, prefăcuti in haine la apropierea Turcilor, s'au unit cu dinșii și s'au apucat de alte isnoave.“ \*) Turcii mergând spre Iași, Grecii in numer numai de vr'o 700 s'au retras la Sculeni unde fiind atacați de Turci care erau sprijiniți și de o bună artilerie, pe când Grecii n'aveau decât un singur tun, fură sfărâmați cu desăvârșire, după o impotrivire, ce

---

\*) *Drăghici* I. c. II. p. 123.



e drept din cele mai eroice. „Târgușorul Sculenii ardea rădicându-se la nori o flacăară colorată din mai multe spirturi ce cuprindea magaziile de scânduri a aceluși port comercial și coloanele de fum negre și galbene se înălțau pînă la pară cît ținea târgul din șurile cu sare și alte mărfuri de manufacturi, mistuindu-se înădușit de puterea elementului ce le incingea din toate părțile, încât se privea o grozăvie jalnică de văzut pe tot șesul Prutului de la Stăncă la vale unde urmase bătaia cu Grecii cu un ceas mai înainte.“ \*)

În tot timpul revoluției grecești, țerile române fusese pradate mai reu decît pe vremile lui Paswan-Oglu. Palicarii greci uniți cu tot felul de alte neamuri, știind că viața lor e de acum pusă în joc, vroeau cel puțin să petreacă momentele lor cele de pe urmă în toată libertatea, beu și benchetueau, prădau și jăfuiiau, cea ce le venea cu atîta mai ușor de făcut, cu cît paza și poliția țerilor fiindu-le incredințată, ei tolerau tot felul de abuzuri compatrioților lor.

Dar suferințele țerilor române ajunseră la culme cînd veniră Turcii. Aceștia, după obiceiul lor barbar de a nu face deosebire între dușman și prietin, de îndată ce se aflau în resboiu, privind pe de altă parte, de și fără cuvînt, pe Români ca în legătură cu Grecii,

---

\*) *Drăghici* I. c. II p. 125.



comiseră în nenorocitele noastre țeri cruzimele cele mai neauzite „Aceste oarde turbate pradau zi și noapte orașele, rădicau oameni nevinovați și îi tăiau pe uliți pîrându-i cineva că sunt Greci sau că numai să-i desbrace; pe lângă aceasta apoi călca așezările boeresti pe la moșii, căuta pricină trecătorilor pe drumuri și ei curățâ de ori ce lucru vedea mai bunisor la dinșii, zicând că fac trampa . . . și se duceau cu eivala!“ \*)

După ce Turcii risipesc rescoala din țările române, pentru a împedeca renașterea unor asemenea întâmplări, ieu doue măsuri noue în privirea lor, numesc earăși domni pămînteni, dând astfel dreptate cererilor lui Vladimirescu și orînduiesc în principate o garnizoană turcească, pe care n'o mai lasă sub comanda principilor, ci o pune sub comanda directă a pașilor de la Dunăre. Rusia protestează în protiva ambelor acestor măsuri, cerând restabilirea statului quo dinaintea anului 1821 căci „administrația principatelor nu poate fi privită ca neatârnată intru căt pașii din Giurgiu, Silistra și Vidin sunt mai puternici decât hospodarii;“ \*\*) apoi shimbarrea sistemului de a se numi principii din nobleța țerii și de a nu se mai lua dintre Greci,

---

\*) *Drăghici* l. c. II p. 129. Asupra devastării principatelor comp. *Elias Regnault* Histoire politique et sociale des principautés danubiennes, Paris 1855 p. 136.

\*\*) *Gentz* Depêches inédites etc. II p. 209.

nu se putea face fără consimțimentul Rusiei. \*) Asupra punctului de al doile însă Rusia nu stăruiește prea mult, știind prea bine că va putea irriuri tot atât de mult asupra principilor pământeni ca și asupra celor de origine streină, ba chiar temându-se a nu mai fi ascultată așa de orbește de aceștia, față cu care se compromisese așa de reu, nesustinând revoluția grecească. Punctul d'intăi din protivă 'lu susține din toate puterile și cere in repetite rânduri de la Turci deplina evacuare a principatelor de trupele turcești ce mai rămăsese aice, sub pretextul de a mănține liniștea și buna orândueală. Ea face chiar să atârne, de la împlinirea acestei condiții, restabilirea relațiilor diplomatice cu Poarta, pe care le intrerupsese in urma cruzimelor raportate mai sus in contra capilor bisericeii ortodoxe. Turcia, la rândul ei, arăta asupra acestui punct cea mai mare îndărătnicie, vroind să se folosască pe de o parte de prilejul ce i dădea o mai mare autoritate asupra principatelor, pe de alta dorind a constringe pe Rusia la retrocedarea unor locuri de lângă Caucaz, pe care aceasta le reținea in contra stipulațiunilor bine lămurite a tratatului de București. Tratările și corespondența nesfârșită asupra acestui punct se urmează până la venirea împăratului Neculai

---

\*) *Gentz* l. c. II. p. 210.



la tronul Rusiei, \*) care, hotărit a indruma o politică mai activă față cu Poarta, somează pe aceasta prin un ultimatum din 17 Mart 1826 a indeplini următoarele 3 puncte: \*\*)

- 1) Restabilirea statului quo in principate.
- 2) Liberarea deputaților serbi.
- 3) Repararea ofenselor aduse Rusiei prinuciderea demnitarilor bisericești.

Un lucru pare straniu când vedem aceste cereri, anume că nu se pomeneste de Greci prin nici un cuvânt. Dar Rusia mai nu se interesa de soarta Grecilor. Deprinși de a întrebuința toate evenimentele numai cât ca niște mijloace a le politicei lor, ei nu vedeau in amestecul lor in trebile Greciei decât un mijloc pentru a silii pe Poartă să cedeze asupra celorlalte chestiuni care o interesa. Rusia, compromisă față cu Grecia prin faptul că ea, de și o stirnise de atâtea ori in protiva Porței, nu ăi dăduse ajutor in momentul critic, nu putea vroi nici intr'un mod ca această țară să scape cu totul de sub autoritatea turcească, făcându-se neatărnată. Ținta la care Rusia tindea era o pacificare a Greciei, făcută sub protecția ei, obținând de la Turci niște concesțiuni care se asigure Grecilor neatărnarea administrativă. Cu alte cuvinte

\*) *Gentz* l. c. II p. 214, 235, 255, 264, 277, 286, 305, 310, 312, 327, 345, 347, 353, 359, 369, 378, 390, 397, 431, III p. 15, 41, 45 și 115. Comp. protestarea Rusiei in *Paalzow* l. c. p. 27.

\*\*) *Gentz* l. c. III p. 115.



ea vroia să rămână Grecii tot sub împărăția mahometană, pentru a avea în totdeauna la îndemână un instrument gata de a turbura și a silui purtarea Turciei față cu dinsa. \*).

Turcii siliți prin acest ultimatum, — care vine tocmai atunci când Sultanul Mahmud II, desființind enicerii, stărpise o cauză de vecinici turburări pentru împărăție, dar totodată dăduse o lovitură de moarte puterii musulmane, nimicind armata ei cea mai de frunte, înainte de a fi înființat o alta care să o înlocuiască — se pleacă vroinței Rusiei și incheie tractatul de la Akerman în 6 Octomvrie 1826 prin care se stipulează : 1) Confirmarea tratatului de București ; 2) o îndreptare de graniță în Besarabia ; 3) cedarea punctelor de pe litoralul Mării-Negre, care fusese restituite Porței prin tratatul de București și pe care Rușii nu apucase a le înapoi ; 4) îndatorirea Turciei de a recunoaște Serbilor privilegiile stipulate prin art. 8 a tratatului de București ; 5) în privința principatelor se stipulează prin un act adițional : Hospodarii se aleg dintre boerii indigeni cei mai bătrâni și mai capabili, de cătră divan cu consimțământul înaltei Porți. Dacă s'ar întâmpla ca Poarta să nu poată încuviința pe cel ales și motivele ar fi găsite temeinice de ambele curți, atunci se va permite boerilor a propune o altă persoană.

---

\*) *Gentz* l. c. II p. 472.

Timpul domniei va fi de 7 ani și ei nu pot fi destituiți decât pentru crime, despre care Sublima Poartă va informa pe ministrul Rusiei și când, după cercetarea făcută de o parte și de alta, se va găsi vinovat, Hospodarul va putea fi destituit. Dacă domnul ar voi să demisioneze înainte, el va putea să o facă numai cu consimțimentul ambelor curți. Hospodarii vor băga în samă reprezentările ministrului M. S. și acele a le consulilor făcute după ordinul seu, asupra mănținerii privilegiilor principatelor. Aceste vor fi scutite de tribut pe 2 ani și după acest timp tributul se va cere după hatischeriful din 1802. Hospodarii sunt datori a face cât mai curând un regulament pentru a îndrepta starea principatelor. \*).

Cu drept cuvânt s'a spus că Rusia câștiga prin acest tratat mai mult decât prin un resboiu \*\*); căci mai întăiu ea dobânda o întindere însemnată de teritoriu; apoi dispoziția voluntară din hatihumaimul anului 1803, devenind acum obligatorie față cu Rusia, principatele române deveniau niște adevărate vasale a le Rusiei, căci aceasta, prin tratatul de față nu se mai mulțamea cu protecțiunea generală a creștinilor; ea lua sub garanția ei niște drepturi speciale a le principa-

---

\*) *Ch. de Martens et Ferd. de Cussy. Recueil manuel et pratique de traités, conventions, Leipzig 1846 III p. 33.*

\*\*\*) *G. Rosen. Geschichte der Türkei, Leipzig 1866 I. p. 32.*



telor și anume acela de căpitanie, alegerea domnului. Rusia devine arbitrul între domn și suzeran și împărțește deci suzeranitatea de fapt cu Turcia; ba, prin inriurirea ei tot mai covârșitoare la Constantinopole, ajunge a fi ea adevăratul suzeran, lăsând Turciei numai cât umbra drepturilor sale. Insfirșit, vrând să-și asigure și o inriurire directă, în principate asupra purtării domnilor, stipulează acel drept a consulului rusesc de a face observațiuni, care pus în aplicare de Rusia, deprinsă a fi ascultată cu enutul în mână, deveni în curând mijlocul cel mai nimerit pentru a face să triumfe în totdeauna în principate interesul moscovit. \*).

Tratatul de la Akerman ca și ultimatul ce i dăduse naștere nu conține nici o vorbă despre pacificarea Grecilor. Rusia într'adevăr vroia de o cam dată să se folosească de incurcăturile Porței pentru a dobândi îndeplinirea propriilor sale interese, rămânând ca se exploateze chestiunea Grecilor mai târziu, atunci când va putea trage mai mare folos din ea. \*\*). Și tocmai așa se întâmplă: După ce convenția de la Akerman este încheată

---

\*) *Neigebauer*. Die Staatlichen Verhältnisse der Moldau und Walachei, Breslau 1856 p. 58.

\*\*\*) Ea îndreptăța această părăsire a cauzei grecești prin aceea că în acest tratat se ocupase de interese exclusiv rusești, pe când cauza grecească interesa pe întreaga Europă. *Paalzov* l. c. I. p. 5. Afacerile principatelor române erau deci interese exclusiv rusești!



Rusia schimbă răceala ce până acuma o arătase în privirea trebilor grecești \*) și începe a sprijini cauza lor cu destul interes. Anglia, care presimțise aceasta, încheasă după cum am văzut în 4 Aprilie 1826 o convențiune pentru a interveni în comun în trebile Grecilor. Cătră această convențiune alipindu-se și Franța în 6 Iuli 1827, începe împotriva Porței acea lucrare colectivă, care trebuia să-i fie atât de dăunătoare. Anglia și Franța intervenise însă în pacificarea Greciei numai cât pentru a nu lăsa Rusiei o deplină libertate de lucrare, cu atâta mai mult că prin o asemenea purtare corespundeau și cererilor opiniunii publice care se arătase cu atâta putere în favoarea Grecilor. Aceste trei state trimet o flotă în Marea Mediterană pentru a constringe pe Poartă la armistițiul pe baza căruia să se poată pune la cale condițiile păcii. Flota aliată, vroind să impedeze devastarea Moreei decâtre acea turcească, se întâmplă o ciocnire între ambele la Navarin (20 Oct. 1827), în care flota turcească este cu totul sfărâmată. Turcia furioasă pentru această lovitură primită, fără nici o declarație de război, închide comerțul Mării Negre corăbiilor rusești, ceea ce dă acestei puteri pretextul de mult căutat de a-i declara război, motivând o asemenea urmare pe im-

---

\*) *Gentz* III p. 231.

pedecarea comerțului Mărei Negre, pe alungarea a o mulțime de supuși ruși din Turcia, pe stărnirea Persiei contra Rusiei, în sfârșit pe un manifest îndreptat către supușii Porții, în care Rusia este arătată ca autoarea tuturor nenorocirilor ce lovesc în Poarta otomană.

Rusia pornea deci acest război în protiva Porții în unire cu țerile apusului. Politica rusască, de și mai tânără, se arăta mai ghi-bace de cât acea bătrână a țerilor apusene. Aceste vroise a împedeca pe Ruși de a porni singuri în protiva Turciei — și Rusia adusesese lucrurile astfel încât să declare războiul Porții sub protecția lor, apărată despre invinuirea pentru niște scopuri iubitoare de sine, prin faptul că ea lucra alătura cu națiile cele mai culte pentru cauza civilizației.\*).

Astfel isbutiră Rușii și de astă dată a masca adevărata țintă a întreprinderii lor. Tot ca apărătoare a cauzei creștine se arăta ea și acuma; numai cât creștinii de astă dată în loc de a fi Românii sau Serbii erau Grecii, măduva și inima imperiului otoman.

---

\*) *Gentz* l. c. III p. 437. Declarația de război este datată din <sup>14</sup>/<sub>20</sub> April. Ea a ajuns în Constantinopol în 12 Mai. Trupele rusești trecuseră Prutul în 6 Mai 1828. *Comp. Rosen* l. c. p. 56 și *Paalzow* Aktenstücke der russischen Diplomatie. Berlin 1854 II p. XII. „Die admiralen Codrington, Rigny und Hayden vernichteten dort die türkische Flotte am 20 Octobere 1827 und erleichterten so Russland die Eröffnung der Campagne gegen die Türkei.“



## II.

Pentru ce Rusia nu se teme de Europa.

Înainte de a începe povestirea faptelor resboiului, să aruncăm o ochire asupra modului cum politica rusască își inchipuia starea și relațiunile celorlalte puteri, fiind că aceasta ne va lămuri, cum de cabinetul de St. Petersburg îndrăsnea a declara acest resboiu, fără a se teme de o complicațiune europeană. Și este într'adevăr de admirat cu câtă pătrundere politica rusască judeca starea Europei și cum prevederile ei fură pe deplin realizată prin tripla alianță încheată cu Anglia și Franța, subscutul căreia Rusia putu să întreprindă noul seu resboiu în protiva Porței. Considerațiunile politice ce determinară pe Rusia la resboiu se află expuse în o interesantă depeșă a ambasadorului rusesc din Paris, Pozzo di Borgo, către ministrul rusesc contele de Nesselrode din 28 Noemvrie 1825.

În privința Porței, Rusia nu cunoaște alt mijloc decât violența și siluirea, iustru căt ea era obiectul în contra căruia se îndreptau silințele sale, ea pedica năzuințelor rusești. Fiind Poarta ținta supremă a politicei rusești trebuia întrebuințat în contra ei mijlocul suprem, și aruncat totul în cumpăna resboiului, silind'o să se plece cu ori ce preț în favoa-

---

\*) Akenstücke der russischen diplomatie von *Fr. Paalzow* Berlin 1854 II p. 32--64.

rea Rusiei. De aceea „trebuie pregătit toate pentru a se putea pătrunde până la capitală și repejunea operațiunelor va putea micșura pericolul lor și zădărnici combinațiunile protivnicilor. Tot atât de neapărat ar fi de a atrage în partea noastră pe Serbi și în genere pe creștinii ce s'ar arăta cât de puțin plecați la aceasta, ear cu deosebire pe Greci, fără însă a'i recunoaște ca națiune sau a se lua în privirea lor vre o îndatorire. Ar fi de ajuns de a le face cunoscut prin agenți neoficiali, că scăparea lor atărnă de la hotărîrea luată de M. S. împăratul; că trebuie să se pregătească a urma cursului împrejurărilor după sfaturile sale; că ei între aceste se vor putea apăra în contra Turcilor cu un succes cu atât mai mare, cu cât dușmănia Rusiei cu Poarta ar împedea pe aceasta de a îndrepta în contra lor toate puterile. Armata noastră în Georgia trebuie earăși ținută gata. În cazul când am fi nevoiți a conduce resboiul în contra Porței până la extrem, ar fi folositor dacă am putea face și pe Persia să iee parte la el.“ \*)

Aceasta fiind linia de purtare a Rusiei față cu Poarta, ambasadorul se întreabă care ar fi aceea a țărilor Europei în privirea Rusiei. „Dacă ar fi permis a crede în înțelepciunea lor, atunci cele trei puteri continentale ar trebui

---

\*) l. c. p. 47.



să se grăbească a declara Turcilor că furtuna care i amenință este produsul a însăși nedreptății și îndărătniciei lor și că alt mijloc de scăpare nu ar fi, decât ca ei să primească intervenția Rusiei și să se induplece a inchee cu Grecii un armistițiu pentru împăcarea neliniștei . . . Dar noi nu trebuie să primim lucrurile numai din acest punct de vedere.“\*)

Și acuma ambasadorul începe a enumera temeiurile care l'ar face să sprijine o politică resboinică, chiar în cazul când puterile Europei ar fi protivnice unei asemenea urmări.

Anglia nu ar putea declara resboiu pentru a sprijini pe Turci, mai întâi din motive economice; căci rumperea cu Rusia ar neliniști creditul public până la un oare care grad, ar spori căderea fondurilor publice și, făcând banii mai scumpi, ar jigni pe toți aceia care speculau pe efitinătatea lor. Dacă Englezii vor fi în contra noastră, ei vor bloca fără indoeală porturile noastre; dar declarându-se ei pentru Turci, vor impinge pe Greci în partea noastră, în protiva cărora ei vor lucra cu necesitate, și atunci noi câștigăm pe toți creștinii Turciei europene în favoarea noastră. Din contra dacă Anglia gândește a se mări și ajută pentru a zice așa, disolvarea imperiului otoman, ea va fi nevoită a se da după sistemul nostru. . . Toate aceste sunt impjurări care vor determina pe Anglia a dori o

\*) I. c. p. 48.

impacare chiar atunci când ar fi urmat o rumpere“.\*).

Austria este de sigur în înțelegere cu Anglia asupra mijlocului de a face Rusiei reu; dar, „cu toată această înțelegere, nedumeririle se vor arăta de îndată ce va fi de nevoie a se trage sabia. Se pretinde că prințul Metternich ar fi zis că el poate în totdeauna să arunce pe Anglia în protiva noastră, dacă noi am lua armele în mâni; dar Anglia va pretinde la rândul ei ca și cabinetul din Viena se se hotărască, și atunci Austria se va expune celor mai mari primejdii și va trebui să se pregătească pentru jertfele cele mai însemnate. Politica noastră ne impune a păși de odată cu energie contra acestei puteri și a o convinge prin pregătirile făcute, că dacă va întreprinde o mișcare în contra noastră se va revărsa pe capul ei una din furtunile cele mai cumplite. De aceea e probabil că prințul Metternich sau va declara Turcilor că ei trebuie să se plece la propunerile de împăcare și va arăta intrarea noastră în principate ca urmarea unei hotăriri provocate de dinșii, sau se va țărunca după placul seu asupra altor provincii a le imperiului otoman. În cazul ăntăi am fi înțeleși, în al doile ne am înțelege. De aceea e de crezut că prințul în loc de a stărni pe

---

\*) l. c. p. 49.



Anglia la resboiu, 'și va da osteneala a o reține și a o indupleca la sistemul împăciuirii. El știe că dacă lucrurile se inveninează și dacă sunt aduse la extrem, Turcii vor fi alungați din Europa, ori care ar fi certele ce s'ar naște pentru împărțirea moștenirii lor. Această intimplare ar fi pentru curtea din Viena cea mai puțin de dorit; chiar o sporire de teritoriu încă nu ar precumpeni dau-na ce ar resări pentru dinsa din poziția cea nouă pe care am lua-o noi prin această împrejurare.“ \*)

Cabinetul francez sub conducerea d-lui de Villèle este de asemenea protivnic Rusiei; însă este în neputință de a întreprinde ceva din cauza stărei lăuntrice a Franței, care ar face ca „șese luni după declararea de resboiu atât ministrul care ar fi propus'o cât și regele care ar fi ascultat'o, să se expună unei resturnări sigure. Pentru a lucra în protiva noastră, ar trebui ca Franța să se predee în mâinile Austriei și a Angliei, ceea ce ar produce mai multă nemulțămire decât gelozia trezită prin întreprinderile noastre. Apoi ce despăgubire ar putea oferi Franței curțile din Viena și Londra pentru primejdiile și jertfele la care s'ar expune prin un resboiu? Nu există nici un sat, nici o stâncă acăruia stăpânire i s'ar putea concede. Ea ar fi deci

---

\*) I. c. p. 53 și 62.

tratată ca un gladiator, pe care 'l conduci in arenă numai pentru plăcerea de al vîdea murind. In sfîrșit unde 'și ar alege cîmpul de bătae? Flotele sale n'ar spori puterea Angliei și armatele sale, dacă ar vroi să se lovească cu noi, știu soarta ce le așteaptă. Franția deci nu se poate declara in contra noastră pentru că poziția sa geografică, politică și morală nu-i permite a lua parte la o legătură in protiva Rusiei.“ \*)

Cît despre Rusia, putere pe care am văzut'o pînă acuma mai totdeauna alătura cu Rusia in afacerile orientului, ambasadorul e de părere că „cabinetul prusian trebuie căștigat prin deplina noastră incredere și convins că rolul pe care i 'l atribuim ar fi foarte potrivit pentru menținerea relațiunilor mutuale și pentru sporirea înțelegerii fericite care subsistă pînă acum între ambele curți.“ \*\*)

Pe lângă aceste Rusia mai spera că țerile apusului vor fi reținute de la un resboiu cu dinsa prin frica revoluțiunei, căci „resvrătiții s'ar folosi de această împrejurare pentru a incerca noue turburări.“ \*\*\*)

Cât de sănătos judeca Rusia, ne o dovedește incheerea triplei alianțe după propunerea Angliei, prin care insuși aceasta putere

\*) l. c. p. 54 ș. u.

\*\*) l. c. p. 59.

\*\*\*) Depesă a contelui Lieven, ambasador rusesc in Londra către contele Nesselrode din 30 Oct. 1825 in *Paalzow* l. c. III p. 4.



inlesnea Rusiei resboiul in contra Porței, numai pentru a putea fi și ea amestecată, și pentru ca Rusia să nu pășască singură in protiva acelei împărății de la existența căreia Anglia vedea, ce e drept cam târziu, că atârână in mare parte însuși fericirea și prosperitatea locuitorilor ei. Dar Anglia se înșală foarte reu in prevederile sale ; căci Rusia de indata ce se vèzù asigurată din partea ei, declără Porței resboiu deosebit și pentru motive particulare și apoi, când Anglia și Franța se retraseră din lupta in protiva Porții, Rusia urmâ inainte resboiul inceput pentru propriul seu folos, ascunzând scopurile sale sub masca indeplinirii vroiței europene.

Resboiul incepù ca de obicei prin ocuparea principatelor Opt divisiuni de infanterie și patru de cavalerie in numer total de 105,000 de oameni trec Prutul in ziua de 7 Mai 1828 ocupând de indata Iașii și peste câte-va zile și Bucureștii unde așezară pe contele Pahlen ca șef al ocărmuirii civile și apoi incunjurând Brăila, singura cetate otomană pe malul stâng al Dunărei, o și ieu după un asediu de o lună de zile, pe la 15 Iunie. Turcia se afla in pozițiunea cea mai critică, lipsită pe deoparte de armata ei cea mai bună, prin măcelăria ienicerilor, pe de alta de flota sa distrusă la Navarin, astfel că, pe când in celelalte resboae, Turcia dominase in totdeauna pe Marea Neagră, in acesta Rusia ei luase

locul și, făcând din această mare basa operațiunilor sale, își aprovizionă oștile cu mult mai mare ușurință. Rușii trecură deci Dunărea fără a încerca nici o împotrivire și pe la sfârșitul lui Iulie incunjurară cetățile Șumla, Varna și Silistria. Aice însă intimpină o rezistență așa de puternică, încât împăratul Neculai, ce venise în persoană înaintea Varnăi, găsi cu cale a mai aduce altă oaste din Rusia, care urcă numărul Rușilor la 160,000 de oameni. Ori cât erau Turcii de desorganizați, ei se opun totuși Rușilor cu o mare energie și, dacă tradarea n'ar fi venit în ajutorul Rușilor, Varna poate cu greu ar fi fost luată. Campania anului 1828 trebuie însă să se sfârșască cu luarea acestei cetăți (sfârșitul lui Septemvrie), căci Șumla și Silistria resistau cu tărie și iarnă, căzând în acel an foarte timpuriu, împedecă pe Ruși a merge mai departe.

Rușii s'înțelege că nu lipsise a ataca pe Turci și prin Asia pentru a reslăți puterile lor și campania din acea parte, sub conducerea lui Paschewitch, se arată mult mai favorabilă progresului armatelor rusești, Acesta ie Kars, Baiazid, Ardahan și alte cetăți; dar cu toate aceste avantaje, hotărîrea resboiului nu putea să atârne de la expediția asiatică, intru cât Turcii ar fi putut perde și mai multe din provinciile cele sărace și nepoporate a le Asiei, fără a fi puși în o po-



siție critică. Isbănda nu putea fi căutată decât în Europa pe unde se mergea drept asupra capitaliei, asupra inimei împărăției. De acea și Rușii fac în iarna anului 1828 pregătirile cele mai însemnate și împăratul, luând comanda supremă din mâinile bătrânului general Wittgenstein, o incredințază lui Diebitsch care îndreptăți în totul, prin o conducere inteligentă și energică, așteptările suveranului său. Pe la jumătatea lui April Rușii trec earăși Dunărea și încunjură Silistria, pe când armata lor principală atacă pe Reschid Pașa lângă Șumla, la Kulektsche, și sfărimă cu totul oastea otomană (sfârșitul lui Mai). Puține zile după acea Silistria este luată. Dispunându-se mai multe trupe, Diebitsch se prefăce că vra să atace Șumla și face pe Reschid Pașa să concentreze în jurul ei toată armata sa, pe când în ascuns el trimite o parte din oastea sa, ca să treacă Balcanii, lucru în care izbăndește pe deplin, astfel că în 19 August Diebitsch apare pe neașteptate înaintea porților Adrianopolei, unde Rușii învingători dictează pacea Turcilor buimăciți.\*)

Ce făceau în acest timp Franția și Anglia? Cea d'întâi, neavând nici un interes diametral opus Rusiei, nevoind pe de altă parte a sluji planurile Austriei și a le Angliei, nepuțând primi nici o despăgubire pentru jertfele

---

\*) *Rosen Geschichte der Türkei* I p. 67 și urm.

ce ar fi chemată a face \*), înfărsit condusă de un rege (Carol X) ce avea simpatii personale pentru Țarul Neculai, se arată cu cea mai deplină bună voință cătră planurile ru-rești și pentru a ajuta și ea pe Greci, trimite în anul 1828 o expediție în Morea spre a alunga de acolo pe Ibrahim-pașa, generalul lui Mehemet-Ali, care amenința pe Greci cu o totală nimicire prin cruzimile sale cele ne mai pomenite. Cu toate că o asemenea urmare din partea Franței nu era decât consecuența tratatului din 6 Iuliu 1827, Anglia își pune toate silințele pentru a zădărnici expediția Francezilor și, pentru a isbuti în aceasta, stăruiește la Mehemet-Ali ca să retragă trupele din Grecia, prin care pe deoparte se nimicește ținta expediției franceze, ear pe de alta se face Grecilor cel mai mare bine, căci scăpându-i de dușmanii lor cei mai neimpăcați și teritoriul lor fiind liberat de jafuri și pustieri, ei încep a se organiza sub conducerea înțeleaptă a fostului ministru rusesc Capo d'Istria, și pun astfel baza statului lor viitor.

Anglia din protivă, văzând că prin tratatul de alianță cu Rusia, ea înlesnise acesteia planurile sale cotropitoare împotriva împărăției otomane, pe care am văzut că acuma simțea cel mai mare interes a o pastra și apăra, se întoarce în curând la o politică pro-

\*) Depeșa lui Pozzo di Borgo cătră Nesselrode din 28 Noemvrie 1828 în *Paalzov* l. c. III p. 18.



tivnică Rusiei, mai ales sub presiunea opiniei publice care cerea cu ori ce preț intervenirea Angliei pentru încetarea dușmănilor.\*) Chiar ministrul care se legase cu Rusia prin acel nenorocit tratat își exprimă cătră ambasadorul rusesc temerile sale „ca evenimentele să nu împingă pe împăratul peste marginile cuvenite și să nu se nască de acolo o sguduire generală a Europei.“ \*\*) Anglia deci care se temea mai ales ca flotele rusești, legându-se cu cele franceze să nu-i răpească stăpânirea mărilor \*\*\*) , nu putea cu nici un preț să permită o așezare a Rușilor în Constantinopole. Dar pentru a se putea opune cu tărie puhoiului rusesc i trebuia o aliată și, întru cât am văzut că Franța și Prusia nu vroiau să i stea în ajutor în asemenea împrejurare, ea se îndreptă cătră Austria, unde reuși pe deplin.

Am văzut mai sus cum Austria era cu deosebire pornită în protiva Rusiei și cauza acestei schimbări de politică din ceea ce era în vechime, este ușor de înțeles. Turcii încetase de a mai fi pentru Europa un izvor de spaimă și de turburare și rolul lor 'lu îndeplinirea acuma Rusia, dacă nu cu mai multă îndrăsneală, cel puțin cu o mai mare conse-

\*) Depeșa principelui Lieven cătră Nesselrode din 1 Iunie 1829 *Paalzw* l. c. III p. 47.

\*\*) *ibid.* p. 45.

\*\*\*) Depeșa lui Pozzo di Borgo cătră Nesselrode din 28 Noemvrie 1828 în *Paalzw* l. c. III. p. 28.

cuență și statornicie ; pericolul nu mai venea de la Sud ci se întorsese din partea Nordului și pe când acel ce amenințase cândva Europa nu fusese decât productul urei și a fanatismului, prin urmare a simțimentului, acel ce venea de la Ruși se arăta ca rezultatul cugetărei reci și a combinărei politice. Pe când unul avea toată pornirea și sălbătăcia patimei, acestalalt era caracterizat prin stăruința și ghibăcia ce în totdeauna însoțește interesul.

Precum însă Anglia nu putea învoi așezarea Rușilor în Constantinople, așa Austria nu putea să se impace cu anexarea câtră Rusia a principatelor, prin care ar fi devenit pentru această împărăție un vecin foarte amenințător. De aceea Anglia și Austria se întâlneau în politica lor și pun o stavilă armatelor rusești tocmai atunci când, luând Adrianopolea, nu mai aveau de făcut decât un pas pentru a pune mâna pe însuși capitala împărăției Otomanilor. În asemenea împrejurări însuși progresele cele atât de ferice ale Rușilor complica pozițiunea lor. Dacă nici după luarea Adrianopolei Turcii n'ar fi cedat, ce era de făcut ? De mers asupra Constantinopolei ? Dar aici se loveau de Engleji și Austriaci. Ce e drept Rusia avea un sprijin puternic în Franța și Prusia ; dar regele Franței era bătrîn ; apoi nemulțămirea cu ocărmuirea sa se adunau pe fie ce zi



și amenințau de a izbucni de la un moment la altul — ceea ce se și întâmplă în 1830. Dacă o nouă revoluție politică ar face din Franța dușmana Rusiei? Pe de altă parte nu putea cu nici un preț face întâile propuneri de pace, căci aceste ar fi compromis toată izbănda războiului. În mijlocul acestor greutăți înțelegem prea ușor cum de Rusia dorea cu sinceritate încheierea unei păci, care chiar nu ar fi conrespuns pe deplin năzuințelor sale.\*) Turcii la rândul lor, spărieți peste măsură prin luarea Adrianopolei, erau și ei dispuși a încheia pacea. În o asemenea stare de lucruri intervenirea Prusiei, care trimite pe generalul de Müffling la Constantinopol, fu foarte bine primită din toate părțile, căci toate doreau cât mai grabnic încheierea unei păci.

Aceasta se și face în orașul unde se oprise războiul rusești (2 Septembrie 1829) în cuprinderea următoare. \*\*).

În privirea teritorială Poarta cedează Rusiei mai multe cetăți pe litoralul asiatic și în Europa gurile Dunărei, de la varsarea Prutului în Dunăre până la brațul Sfântului Gheorghe, îndatorindu-se Turcia a lăsa nelocuită o întindere de pământ, cale de două oare în jos de brațul citat al Dunărei. „Principatele Moldovei și a Valahiei care s’au pus prin o capitulație sub suzeranitatea Înaltei Porți, și

\*) *Rosen* l. c. I p. 100.

\*\*) *Martens et de Cussy* Recueil de traités.

a căror prosperare Rusia o garantează, vor păstra privilegiile și libertățile care le sunt asigurate în deosebite timpuri fie în capitulațiile lor sau în tratatele d'între ambele imperii, fie în hatischerifele Înaltei Porți. Prin urmare se vor bucura de liberul esercitiu al cultului lor, o deplină siguranță, o ocărmuire națională și neatărnată și o nemărginită libertate a comerțului“ (art. 5.). Serbia se va bucura de toate privilegiile și libertățile stipulate prin convenția de la Akerman. (Art. 6.) Corăbiile rusești precum și acele a tuturor națiunilor, ce sunt în pace cu Poarta, vor putea face negoț în toată libertatea în Marea Neagră și vor putea trece prin Bosfor și Dardanele. Poarta se obligă a plăti o despăgubire de 1,800,000 galbeni olandezi neguțitorilor ruși care au suferit nedreptățiri de la anul 1806 în coace, precum și o despăgubire de resboiu ce se va hotări în urmă, \*) până la plata căreia, principatele române să rămână ocupate de trupele rusești. Poarta se indatorește a adera la tratatul din 6 Iulie 1827 privitor pe Grecia, cu alte cuvinte a recunoaște neatărnarea ei.

Cătră acest tratat se adaugă o convenție separată asupra Moldovei și Valahiei, țerile acele ce se bucurau în totdeauna de o deosebită luare aminte din partea Rusiei. Această conține următoarele dispozițiuni :

\*) Fixată mai întâi de Ruși la 10,000,000 galb. olandezi.



Poarta cedează Valahiei toate orașele și posesiunile sale de pe malul stîng al Dunărei. Se dă principatelor voia de a stabili cordoane sanitare și carantine precum și de a întreține un număr de păzitori armați pentru paza acestora; ele sunt tot-odată scutite de a da Porții zaharea în natură, pentru aprovizionarea oștilor sau a capitaliei, fiind aceste toate înlocuite prin o sumă în bani adausă la tribut; de asemenea sunt scutite de a mai da lucrători pentru trebuințele armatelor Porței. „Pentru a da administrației acestor provincii o basă mai statornică, durata guvernului hospodarilor nu va mai fi de 7 ani, ci ei vor fi deacuma înainte investiți cu această demnitate pe viață, afară de cazurile de abdicare și de destituire din cauză de delict.“

„Înalta Poartă, dorind să asigure în toate modurile buna stare viitoare a principatelor, se leagă în mod solemn a confirma regulamentele administrative, care, în timpul ocupației celor două provincii de către armatele curței împărătești, vor fi făcute după dorința exprimată prin adunările celor mai notabili locuitori ai țerei, și care vor trebui de acum înainte să slujască de basă pentru regularea lăuntrică a acelor două provincii, întru cât, bine înțeles, zisele reglemente nu ar atinge întru nimic drepturile de suveranitate ale Înaltei Porți.“

\*) *Martens et de Cussy* Recueil de traités etc. IV p. 221.

Pentru a judeca cât câștiga Rusia prin acest tratat, reproducem aici însuși cuvintele ministrului Nesselrode, adresate prin o depeșă din 12 Februarie 1830 către marele principe Constantin.\*).

„Pacea din Adrianopole au întărit preponderanța Rusiei în orient. Ea au întărit granițele Rusiei, au despovorat comerțul său, au asigurat interesele sale. Faptul că Turcia este mărginită a exista numai cât sub protecția Rusiei, a pleca urechia sa numai la cererile Rusiei, este după părerea împăratului mai potrivit pentru interesele noastre politice și comerciale decât ori ce altă combinație, care ne ar fi silit sau a întinde stăpânirea noastră prin cuceriri sau a pune în locul împărăției otomane niște state nouă, care în curând ar fi rivalizat cu noi în putere, cultură, activitate și bogăție. Fiind că noi nu am vroit resturnarea ocărmuirii turcești, apoi căutăm mijloacele de a o menține în starea ei actuală. Punctul important a trecerei Bosforului au fost rezolvit într'un sens care va pune în mirare pe celelalte puteri, chiar și pe Anglia; căci pavilionul englez e departe de a fi tratat cu aceeași considerație ca al nostru. În ce privește pe Serbia Poarta s'a plecat cu grăbire la ascultarea cererilor noastre. Moldova și Valahia sunt înapoite; cucerirea lor

\*) Reproduse în *Fr. V. Hagen* Geschichte der orientalischen Frage. Frankf. a. M. 1877 p. 25.



ne ar fi fost cu atăta mai puțin de folos, *că noi acum, fără a întreținea trupe acolo, putem dispune de acele provincii după placul nostru în timp de pace ca și de resboiu. Despăgubirea va fi treaba tratărilor de împăcare, care de și nu vor împovora imperiul otoman cu o greutate prea nesuferită, totuși vor da în mâinile noastre cheea poziției, cu care putem lesne ținea împărăția în șah; apoi ea va aduce pe Turci a recunoaște o datorie care va aminti ani îndelungați poziția lor față cu Rusia și le va imprima în conștiință siguranța peirei lor în cazul când ar vroi să ni se opună o a doua oară.*“

Ne vine la întâia privire greu a crede că Rusia să nu fi dorit resturnarea ocărmuirii turcești și am putea lua această depeșă drept încercarea ministrului de a îndreptăți politica urmată de el, de a arăta sub colorile avantajoase ale calculului politic oprirea necesară a armatelor rusești la Adrianopole. Noi suntem însă dispuși a admite de sincere aceste destăinuiri ale politicii rusești și a crede, împreună cu Nesselrode, că resturnarea împărăției otomane ar fi făcut în acele timpuri și împrejurări mai mult reu decât bine Rusiei. Rusia nu era încă pregătită pentru primirea moștenirii împărăției turcești. Ea știa de la împărțirea Poloniei, ca dacă poți da ființă până și cugetelor celor mai nedrepte, singura condiție este de a nu avea dușmani, de

ați face chiar aliați din toți acei ce ar putea să se folosească din actul de desbracare, și tocmai Austria, puterea cea mai interesată la împărțirea Turciei, nu era de loc înțeleasă cu Rusia asupra modului acestei împărțiri. Apoi Rusia, atât de ocupată în alte părți, nu avuse încă timpul a pregăti popoarele din peninsula Balcanului. Ne fiind sigură de simțimentele lor cătră dinsa, ba chiar în privința Grecilor fiind până la un punct incredințată de lipsa lor de simpatie, ea nu putea să se expună a le elibera de sub stăpânirea turcească, înainte de a le fi câștigat inima și mințile pentru primirea fără opunere a dominației rusești, temându-se cu drept cuvent, să nu le arunce altfel în brațele Austriei. A purta însă un război și cu Austria i vinea cu atâta mai greu, cu cât pierderile sale în războiul cu Turcii fusese foarte însemnate, dacă nu atâtă prin bătălii apoi de sigur prin cumplita epidemie ce bătuse armatele rusești în tot timpul războiului.

Rusia deci asigurată de preponderanța ei asupra Turciei trebuia să se pregătească a-i da lovitura hotăritoare, și anume în două direcțiuni: mai întâi ea trebuia să câștige pe Austria în favoarea sa; apoi să își asigure înriurirea asupra populațiilor din peninsula Balcanului începând cu Românii, poporul acele ce-i stătea mai încăle și asupra căruia ea își punea în totdeauna politica la



incercare inainte de a se apuca de lucrări mai îndepărtate.

### III.

Urmările resboiului asupra țărilor române.

Urmările resboiului și a păcei din 1829 asupra țărilor române fură din cele mai însemnate. Pentru a judeca greutatea lor, să aruncăm o ochire îndărăpt de la cele d'inteiu pasuri făcute de Ruși spre a pune stăpânire pe dinsele.

Tratatul de la Cuciuc-Cainargi (1774) recunoștea Rusiei numai un drept încă foarte nehotărit, acela de a protegia țărele române. Ambasadorul rusesc din Constantinopole putea, când va cere nevoea, să vorbească în favoarea lor și prin însuși tratatul se stipula spre folosul lor mai multe condiții priincioase.

Acest câștig nu putea mulțami pe Ruși, intru cât el era viderat mai mult în interesul principatelor decât în acel al Rusiei. Ea căuta deci să'l întindă în ori ce chip și, folosindu-se de incurcăturile Porței din 1802, ea dobândi pentru principate un hatischerif, în care Poarta recunoștea, de o cam dată din bună voia ei, dreptul Rusiei de a consimți la destituirea domnilor. Fiind însă că o asemenea dispoziție nu îndatorea pe Poartă intru nimic, Rusia i cere prin tratatul de la Akerman 1826, ca să se lege față cu dinsa asupra acestui punct, știind bine că prin o ase-

mene condiție Poarta și'ar instrăina de fapt mai tot dreptul ei de suzeranitate asupra țărilor române. Impărțirea acestui drept între doue state de o putere neegală nu însemna altă ceva decât predominarea celui mai tare.

Glasul Rusiei fiind tot-deauna cu mare greutate în Constantinople, numai acei domni puteau fi siguri pe tronul lor în principatele române și numai aceia puteau spera a fi realeși la împlinirea sorocului de 7 ani ai domniei lor, care prin purtarea lor către Rusia dobândise favorurile acestei puteri. \*)

Tratatul de Akerman care prefăcea dreptul general de protecție în unul special de amestec la punerea în lucrare cea mai de căpitanie a autorității suzeranului — numirea domnului — dădea Rușilor pe de o parte în mâni soarta țărilor române, pe de alta reducea mai la nimica dreptul de suzeranitate al Porței. Totuși prin schimbarea domnilor la 7 ani se reînvia prea des această punere în lucrare a dreptului de suzeranitate din partea Porței, de aceea prin tratatul de Adrianopole (1829) se stipulează ca domni să fie aleși pe viață.

---

\*) Astfel ambasadorul Rusiei Ribaupierre scrie lui Ghica în 9 Iulie 1827: „je place ma confiance dans votre zèle à remplir fidèlement les fonctions honorables que la Porte vous a confiées, et que la Russie voudrait sanctionner par ses suffrages. Plus l'époque approche ou un changement du chef de l'administration pourra avoir lieu, plus je voudrais vous devoir de la reconnaissance pour vos soins assidus. Felix Colson. De l'état présent et de l'avenir des principautés etc. Paris 1830 p. 43.



Aceasta s'ar părea introdus în folosul principatelor, care suferise foarte mult tocmai din pricina deselor schimbări de domnie; dară păstrarea dreptului de destituire, prin împreuna invoire, dovedește într'un chip vederat că Rusia tindea numai să impedece amestecul cel prea des al Turcilor la *numirea* domnilor, păstrânduși neatins amestecul seu la *destituirea* lor, o izbândă neindoelnică a politicei rusești.

Dar pe cât Rușii câștigau în inriurare asupra țărilor române pe atâta ei perdeau în simpatie. Am arătat mai sus cum încă de pe vremile împărătesei Caterina României începuse a cunoaște pe Ruși în adevarata lor fire, cum învățase a vedea în ei niște asupritori cel puțin tot atât de barbari, cruzi și neomenoși ca și Turcii. Această purtare brutală a Rușilor în Principate se reproducuse în războaiele din 1791 și 1808. Apoi României suferise două pierderi de teritoriu, cea a Bucovinei în care Rușii fusese niște complici pasivi, și cea a Besarabiei în care ei fusese autorii unei despoieri din cele mai nerușinate. României deci trebuiau să cunoască în sfârșit cine erau Rușii și ce scopuri aveau ei asupra țărilor române; că nu iubirea și comunitatea religiunii împingea pe Ruși a se face, cu sau fără voe apărătorii Românilor, ci numai cât propriul lor interes și dorința lor nesățioasă de dominare, de întindere și de

cucerire. Dacă mai rămăsese încă vre o urmă de simpatie pentru Ruși în țerile române, ea fu cu totul stinsă în resboiul acesta. Purtarea Rușilor întrecu de astă dată toate închipuirile și necazarile poporului—sporite încă și prin o ciumă cumplită, care secera oamenii cu miile, și o boală de vite care reduse numărul lor la mai puțin de o pătrime—ajunseră la un grad ne mai pomenit. „Suferințele zice d. St. Marc Girardin sunt mai presus de ori ce descriere. Nici odată n'a fost o mai înspăimântătoare nimicire de ființi viețuitoare.“\*) „Dări de tot soi, zaharea, vite, beilicuri, aceste sunt relele obicinuite a le resboiului; trebuie adaos la aceasta barbaria soldatului rus și mai ales tradițiile cele mai nerușinate a le furtului pînre ofițeri. Unii vënd mîncarea soldatului și apoi o pun în sarcina satelor; alții vënd fînul cailor și'l ieu cu deasila de pe moșii. Aiurea se înștiințază pe generalul Zeltușin că boerii nu mai aveau boi pentru a face cărăturile. „Ei bine zise el, să se injuge pe boeri!“ și dacă boerii nu fură injugați, țărani o fură. Barbați și femei sunt pusi la care, avënd drept conducători niște cazaci care nu cruțau nici bățul, nici vîrfurile lancei lor. Peste 30,000 de Români sunt luăți de la lucrarea cîmpului pentru a sluji ca vite de tras. Cei mai fericiți fugeau în

---

\*) Souvenirs de voyage I. p. 255.



munți, unde nu aveau altă hrană decât scoarța copacilor. Și in mijlocul atător nedreptăți, o adâncă descurajare înădușia ori ce plângere. Mitropolitul Valahiei, Gregorie fu surgunit in Besarabia, pentru că ceruse mila năvălitorilor; e drept că el se opusese ca clerul să nu fie smuls de la altare, pentru a merge să care munițiunile de resboiu. Guvernul rus respunse la arătările ce i se făcuse: Nu ne pasă de a ști cine fac slujbele, oamenii sau dobitoacele, numai cât ordinele să fie executate. Desordinile, delapidările și in sfirșit lăcustele produsereă foametea; ciurma se ivi in urmă, adusă prin miserie, prin carele pline de răniți și prin inspăimântătoarea mortalitate a boilor grămădiți fără prevedere sau căzënd de osteneală pe drumuri, pe care le umpleau cu leșurile lor descompuse. Aceste erau binefacerile făgăduite de Wittgenstein in numele Augustului seu stăpân: jefuirea, foametea si ciurma, treime moscovită, oferită la inchinarea Românilor“. \*)

Aceste rele însă erau trecătoare și, ori cât de adânc erau ele simțite de poporul român, ele puteau fi uitate. Reul însă cel mai mare și mai greu de inlăturat era inrădăcinarea inriurirei rusești in principate care nu se mai mulțami ca până acuma numai cu precum-

\*) *Elias Regnault*. Histoire politique et sociale des principautés p. 160. Comp. *Drăghici* l. c. p. 177 și *Felix Colson*, De l'état présent et futur des principautés p. 451.

penirea numelui seu și a puterii sale, ci vroia a lua forma unei organizări care să supună toate puterile vii a le națiunii voinței și capriciului seu. Aceasta se ajunsse de Rusia pe deplin prin regulamentul organic.

Prin un articol a tratatului de Akerman se impunea gospodarilor ca fără nici o întârziere să iee împreună cu divanurile țărilor măsurile de nevoie pentru a îmbunătăți soarta principatelor prin un regulament general pentru fie care provincie. Rușii, văzând însă în curând că de la acel regulament va atârna în mare parte inriurirea lor în principate, luară asupra-le însărcinarea de a inzestra țerile române cu regulamentele prevăzute, și prin tratatul de Adrianopole îndatoriră pe Turci a recunoaște măsurile luate de Ruși pentru organizarea principatelor. Astfel luă naștere regulamentul organic.

În formă acest regulament era lucrat de reprezentanții țărilor, divanurile acestora; în realitate însă el fusese redactat la Petersburg\*) și comisiunile însercinate cu revisuirea lui erau chemate numai a inregistra o lucrare gata de mai înainte, la care Rusia nu dădea voie să se facă nici o schimbare. Apoi chiar aceste comisiuni erau preșidate în contra vechiului obicei în loc de Mitropolitul țerei, de agenți rusi (Mințiaki) și găcinduse un bo-

\*) *Buch Moldauisch-Walachische Zustände in den Jahren von 1828 bis 1843* p. 9 și 14. *Regnault* l. c. p. 168.



er, Văcărescu, care să protesteze în protiva acestei încălcări a unei deprinderi străvechi, el fu dat în judecată ostășască și surgunit din țară. \*) Alți patru boeri bătrâni ce se uniră la această protestare banul Bălăceanu, logofătul Cămpineanu, banul Văcărescu și Vornicul Buzoianu, prin o adevărată minune periră toți patru în acelaș semestru. înainte închiderei adunării.\*\*)

Totuși ori cât de slugarnice ar fi fost comisiunile față cu Rusia, aceasta tot nu îndrăzni în mod fățiș a propune aprobării lor ultimul articol al regulamentului care răpea țărilor într'un mod desevărsit ori ce autonomie și făcea să atârne ori ce viitoare legiuire de la invoirea curților proteguitoare, adecă cu deosebire a celei rusești. „În viitor ori ce modificare ulterioară pe care hospodarii ar vroi s'o introducă în regulamentul organic, nu se va putea face și pune în lucrare decât în urma unei autorizări speciale a Înaltei Porți cu invoirea curței rusești.“ \*\*\*). Asupra modului cum a fost introdus acest articol în textul regulamentului ne spune Eliade următoarele :

„Cărțile ilustrate se sfirșesc, după cum este știut, așa ca să nu vină linia de pe urmă în

\*) *Regnault* l. c. p. 169.

\*\*) *Heliade*. Protectorat du Czar. p. 22.

\*\*\*) *Reglément organique de la principauté de Moldavie*. New-Yorc. p. 364.

josul ultimei pagine. Articolul penultim trebuia să lese după toate regulile, sfârșitul final al paginei alb; fiind că cele 190 subsemnături a membrilor adunării, nu puteau încăpea în acest ultim sfert, presidentul Mintiaki spuse reprezentanților țerei: „Arhonda, fiți așa de buni a pune semnăturile voastre pe pagina următoare, căci vedeți că nu este loc în josul acesteia.“ Acest motiv fiind găsit foarte natural, bieții boeri pusesă semnăturile lor, după toate drepturile ierarhiei, pe pagina următoare. Adunarea fu disolvată; regulamentul, legat în aur și în argint, depus în arhive; dar aceeași mână cari caligrafiasă așa de bine cartea de aur, se introduse în umbra arhivelor și adăugi pe ultimul sfert a ultimei pagine un singur articol, foarte mic, articolul care răpește țerei dreptul de autonomie.“ \*) Că spusele lui Heliade sunt adevărate se dovedește din următorul loc al adresei adunării Valahiei către principele ei: „Regulamentul manuscript conține într'adevăr câteva rânduri, după care ori ce dispozițiune administrativă sau schimbare care s'ar face, fără incuviințarea curței proteguitoare, ar fi privită ca fără ființă; *acest articol ne găsin-* *duse însă în exemplarul tipărit din ordinul* *generalului Kisseleff prin organul secretariatului* *de stat, au trezit acuma luarea aminte a a-* *dunării pentru a se convinge despre adevărul*

\*) *Heliade*, Protectorat du Czar. p. 22.



unui asemenea adaos.\*) Articolul menționat, negăsinduse tipărit în ediția oficială din 1832, este evident că a fost introdus în urmă în textul manuscris și anume prin fraudă, în modul istorisit de Heliade.

O lucrare acăreia producere fusese atât de cinstită, cum putea ea fi în lăuntru ei? De și este de netăgăduit că regulamentul organic cuprinde mai multe dispozițiuni care sunt de sigur spre binele principatelor, aceste se referă însă toate la starea privată a locuitorilor. Dar pentru a judeca organizarea unui stat, trebuie de sigur să ne îndreptăm privirile asupra stărei politice create prin acea organizare; căci viața statului este viața politică pe când acea privată este numai a indivizilor. Organizarea politică a principatelor este însă astfel întocmită de Ruși, încât aceste să fie în totdeauna la ordinele lor și să nu

---

\*) *Felix Colson*. l. c. p. 96. Compară articolul *Les principautés danubiennes* în *Revue indépendante* VIII Quatrième livraison 25 Juin 1843. p. 542 și *Neigebauer*, *Die Donaufürstenthümer*. I<sup>tes</sup>, Heft p. 6. Broșura *La principauté de Valahie sous le hospodarat de Bibesco*, Bruxelles 1848, scrisă de un partisan al politicei rusești, este totuș nevoită să recunoască acest fapt: „Le baron Ruckmann avait en outre insisté qu'on y rétablît la clause portant que nul changement ne pourra être fait à la loi fondamentale sans le consentement des hautes cours, clause qui se trouvait dans l'acte originel du Règlement organique, sous la signature de tous les boyards, membres de l'assemblée extraordinaire de révision, mais qui n'avait point été insérée, par inadvertance, dans le texte du Règlement imprimé”. p. 43.

aibă altă voință și alte năzuinți decât acele ce le ar permite curtea proteguitoare.

Sistemul admis de Ruși în organizarea principatelor este monarhia constituțională și că Rusia tocmai să se facă sprijinul acestui regim, ne poate părea în destul de curios. Rusia care, a casă la dinsa, nu cunoaște altă voință decât cea a Țarului, care înădușă ori ce năzuință spre libertate sub loviturile cnutului sau în gerurile Siberiei, cum putea ea, fără a desaproba regimul sub care trăia, patrona în o țară vecină și supusă ei, un sistem de ocărmuire care trebuia să fie numai decât o critică vie a propriului ei sistem? Pentru a înțelege aceasta trebuie să amintim că popoarele civilizate se deosebesc de cele barbare prin tendința politicei lor. Pe când la cele d'întâi toate silințele poporului sunt îndreptate asupra stărei lăuntrice, la cele din urmă luarea aminte principală a statului se îndreaptă în afară. Cele d'întâi fac să slujască relațiunile lor exterioare în folosul stărei lor din lăuntru, pe când cele de al doile întrebuintază puterile vii a le poporului numai pentru ajungerea țintelor exterioare. Într'un cuvânt cele d'întâi fac o politică de pace, cele de al doile una de cucerire. Rusia, ca stat barbar *per excelentiam*, de sigur că nu se va indeletnici cu îmbunătățirile lăuntrice decât întru cât ele pot favora scopurile sale exterioare. Luarea sa aminte principală va



fi îndreptată asupra modului de a menține și întinde influența ei în afară, și ea se va preocupa puțin de contradicțiile în care ar putea să cadă relativ la politica sa internă, de îndată ce o măsură oare care poate să-i asigureze un avantaj de cucerire.

Și într'adevăr că sistemul, întrucât va reprezentativ, pe care Rusia îl introducea în principate, ei asigură o influență din cele mai puternice asupra mersului acestora. Mai întâi prin faptul că noua organizare se infățișă ca o reînnoire a unor forme vechi, ea trebuia să fie primită de popor cu mai mare ușurință, de vreme ce în ea tradițiunile politice ale țerei păreau respectate; dar sub masca acestor forme vechi Rusia introdusese, prin mijlocirea unor modificări puțin aparente, o transformare radicală, care făcea din așezămintele țărilor române un instrument pentru intrigile rusești și dădea soarta lor în mâinile acestei puteri.

Mijloacele, prin care Rusia își asigură înriurirea ei în principate, erau tot atât de simple pe cât și de ghibace. Într'un sistem constituțional puterile cele mari ale statului sunt adese ori în luptă una cu alta, și una din greutățile cele mai mari ale acestui regim este tocmai de a le pune în armonie. Rusia găsi un mijloc minunat de a îndepărta acest pericol, făcând să atârne împacarea între puterile statului de la arbitrajul curții

proteguitoare. Articulele 56 și 57 a le regulamentului sună anume :

Art. 56 „In caz de nesupunere sau de desordine gravă între membrii adunării generale ordinare, gospodarul o disolve, și va fi ținut de îndată a face raportul seu către Înalta Poartă și către curtea proteguitoare, cerând incuviințarea de a putea convoca o altă adunare.“

Art. 57. „Adunarea generală ordinară are dreptul de a expune, prin anaforele adresate principelui, nemulțămirea țerei, și chiar la vreme de nevoie a le aduce la cunoștința superioară a ambelor curți, arătând mijlocul cel mai potrivit pentru a lor îndreptare.“

Principele deci se va putea plânge în proțiva adunării la curtea proteguitoare (căci Poarta nu mai avea nici o însemnatate) și o va putea disolvi, ear adunarea va putea întrebuința acelaș mijloc pentru a scapa de un principe, cea ce era totdeauna cu puțință, față cu dreptul de destituire. Apoi Rusia putea prea ușor, prin intrigile ei, să mijlocească denunțarea din partea adunării a unui principe neplăcut, pentru a nu da destituirei sale altă față, decât cea că era făcută pentru interesul țerei, precum au făcut'o cu Alexandru Ghica din Muntenia \*).

Regulamentul organic păstrează pricipiul guvernului electiv, dar denaturează modul a-

\*) *Buch* l. c. p. 12.



legerei. Națiunea întreagă nu mai alege pe domnul ei, luându-l fără deosebire din toate clasele, încât se putea intempla ca până și călugării să dobândească puterea supremă. Domnul nu poate fi ales decât d'între cei 15 sau 20 de boieri puși în vârful piramidei nobiliare și la alegerea lui se poate zice că ieu parte numai boerii, intru cât din 150 deputați numai 27 represintă clasele de jos, și aice încă numai meseriașii și comercianții, pe când țaranii, marea masă a poporului, nu este de loc reprezentată. În adunarea ordinară apoi iau parte numai boerii, și anume trei episcopi, 20 de boeri de clasa întâi și 19 deputați ai celor 2000 de boeri de clasa II și III. O adunare deci de 42 de membri represintă interesele a 2,000,000 de oameni, și acești 42 de membri sunt luați din singura clasă a boerilor, într'o țară în care proprietatea fonciară se bucura încă de atâtea privilegii! Plugarii, adecă cele  $\frac{9}{10}$  a le populației, sunt reprezentați în camera legiuitoare prin însăși oamenii aceia ce au interes ai apăsa cât se poate mai mult, pentru a se îmbogăți din apăsarea lor. Boerii se bucură apoi de toate drepturile, scutire de dări, funcțiunile publice, legiferarea, onorurile, pe când țaranul poartă toate sarcinele: biruri, dejme și toate greutățile statului \*).

\*) Mémoire justificatif de la Révolution roumaine Anexe III. Requête adressée a Sa Hautesse le Sultan par la lieutenantance princiale de Valachie le 3 Aout 1848 p. 52.

Eată valoarea politică a regulamentului organic; să cercetăm acum pe acea socială. Rușii urmează și cu prilejul organizării principatelor, tot vechile maxime a le politiceilor. Ei știeau bine că pentru a domni in principate era indestulător a căpăta simpatiile boerilor și a le clerului. De aceea ei caută să procure acestor doue clase foloasele cele mai mari, ceea ce nu se putea face fără a se asupri in proporție pe poporul de jos. Regulamentul nu este deci decât „charta miseriei poporului făcut spre cel mai mare câștig al boerilor“ (Ioan Ionescu). \*) Analisa admirabilă pe care Neculai Bălcescu o face asupra stărei țaranului sub regulament, lu conduce la următoarele conclusiuni: pământul dat săteanului este neindestulător pentru întreținerea sa, cu atâta mai mult că alegerea fiind lasată proprietarului, țaranii dobândeau in tot deauna pământul cel mai reu. Pentru acest pământ țaranul trebuia să muncească in Valahia 56 de zile pe an boerului și in Moldova 72, afară de dejmele ce le plătea pe deasupra. Dacă ținem samă de lunile de iarnă, de serbători, de zilele cu vreme ră și de imprejurarea că in tot deauna boerul căuta ca lucrul seu să se facă la timp, v'om ajunge la rezultatul că țaranului mai nui rămănea timp să muncească pentru di-

\*) Question économique des principautés danubiennes. Paris 1850.



sul și că toată munca sa era la îndemâna boerului, cea ce nu vroia să zică altă-ceva decât reînființarea șerbirei, una din formele sclăviei. Aceasta cu atâta mai mult că țăranul, în fapt, nici nu avea voie să se mute de pe o proprietate pe alta, pentru a sili, măcar prin această perspectivă, pe boeri la o tratare mai omenească. Căci regulamentul organic, de și incuviințază dreptul de strămutare, lu leagă de atâtea condiții, încât lu face cu totul ilusoriu (Art. 124 a reg. mold. și 144 a reg. munt.). Apoi țărani nu puteau părăsi moșia decât doi câte doi, și această prescripțiune este interpretată de Bibescu că ei nu pot părăsi o moșie decât câte 2 *pe an*, cea ce corespunde cu o poprire mai deplină a stremutării\*). Dările toate apăsau numai asupra țăranului, care între altele plătea o taxă pentru podurile, făcute tot de dinsul fără nici o plată, o contribuție pentru profesorul, ce nu se vedea nicăiera și o alta pentru abonamentul la gazeta oficială, pe care n'o putea ceti. I se mai lua apoi felurite impozite indirecte, taxe pentru intrare în orașe, taxe asupra sării, de care avea nevoie, atât pentru dinsul cât și pentru vitele sale, 6 zile pe an lucru la șosele care se suia la 20, ba chiar la 30 de zile. Astfel ajungea țăranul să plătească până la 150

\*) A. G. Goleșco. De l'abolition du servage dans les principautés danubiennes. Paris 1856. p. 37.

lei vechi pe an dări, cea ce pentru acele timpuri este enorm, afară de o mulțime de abuzuri precum întreținerea dregătorilor și a principelui când călătorea prin țară, requisiții și felurite alte angării încât în principate „abusul într'adevăr părea a fi devenit lege“. Si acești oameni așa de asupriți n'au nici o singură voce care să spună în adunare păsurile lor, n'au nici un singur apărător înaintea unei legislații, unei administrații și a unei justiții reprezentată exclusiv numai cât prin boeri.

Dar acești boeri ei singuri nu trebuiau lăsați prea tari. De aceia ei sunt împărțiți în 3 categorii și numai cea d'intăi se bucură de toate prerogativele, precum votul preponderent în adunare, dreptul la funcțiunile cele mari, la domnie etc.; căci Rusia știe bine că domnia este cu atâta mai ușoară cu cât numărul e mai restrins; de aceea ea serbește țara boerilor; pe aceștia unei clase din ei și pe această din urmă puterei lor, prin care țin în frâu și pe domnitor, astfel că și din punctul de vedere social ajungem la acelaș rezultat: regulamentul organic nu este o lege de ocărmuire ci un mijloc de dominare.

Regulamentul organic este punctul de purcedere a stăpânirii rusești în principatele române. De acum înainte adevăratul domn al țărilor nu va fi acel investit cu această însușire și consulii rusești din Iași și din



București. Ei vor numi pe domni adiutanții lor și, când vor vorbi de principate vor, purta, fără a minți, spune: „in timpul administrațiunei mele.“\*) Toate intrigile in contra domnului, pentru a'l aduce la o ascultare cât se poarte de oarbă față cu Rusia, se vor urzi in saloanele agenților rusești și numai cât numele va mai deosebi țerile române de guberniile imperiului moscovit. Dar paralel cu aceasta inriurire covârșitoare a Rusiei se desvoltă un alt fapt care, din firea sa, trebuia să conducă la combaterea ei: renașterea Românilor; căci să nu uităm că aproape in acelaș timp pe când Rusia infingea ghiarele ei in trupul Moldovei, Lazăr venia din Transilvania, pentru a introduce iarăși suflarea de viață in leșurile aproape descompuse a le Munteniei și Moldovei. Zguduirea puternică, dată spiritului român prin acest apostol al naționalității noastre, merse tot crescând și valul seu puternic ample in curând matca in care curgea. Rusia însă vedea, in această renaștere, dușmanul cel mai amenințător al planurilor sale: de acea politica sa luâ mai ales forma combaterei acestei reinvieri, pe când din partea țerilor române condiția chiar a existenței lor era lupta in protiva acestei inriuriri ucigătoare.

---

\*) *Felix Colson* l. c. p. 105.

## IV.

Mehemet-Ali și tratatul de la Unkiar-Skelessi.

O luptă cu totul dramatică începe de acum înainte între Rusia și țerile române; lupta între cel tare ce tinde să nimicească și cel slab ce nu vroește să moară. Rusia avea pentru sine totul, întindere și putere, ghibăcie și experiență politică, o țintă sta-tornică pe care o urmărea și care dădea tu-turor pasurilor sale cumpenirea siguranței; țerile române, slabe și neînsemnate, conduse mai mult de instinctul conservării decât de un scop clar intrevăzut, cărmuite de niște domni care, de și naționali, se puteau cu greu desface de deprinderile fanariote, cum puteau ele susține lupta sdrobitoare în niște con-diții atât de disproportionale? Năzuințele Rusiei nu puteau totuși apărea fățiș și ne-ascunse; căci dinsa se temea, cum am ve-zut-o, de mai multe puteri și mai ales de Austria. De aceea ea trebui să imbrace ten-dințele sale sub o mască înșălătoare pe care i o dădea, și anume, în modul cel mai po-trivit, protectoratul seu asupra țărilor române. Fînd că ea nu putea să cucerească aceste țeri de o cam dată, trebuia să le țină în o atărnare atât de mare, în căt singur numele lor să mai fie o margine despărțitoare între dinsa și țerile române, pentru ca atunci când va suna ceasul mult dorit, ea să n'aibă de-



cât a întinde mâna spre a pune stăpânire pe dinsele. Rusia vroia, după cum spune contele de Nesselrode, „să domnească în principate fără a avea o armată în ele“ și aceasta ei era prea ușor, căci armata sa era înlocuită prin înriurirea morală, din dosul căreia fie care simțea ascuțișul baionetelor moscovite. Adese ori însă se trage mai mult folos din o lucrare înceată și ascunsă decât din una pripită și violentă; căci în contra acestei din urmă te poți apăra, pe când cea d'întâi te sapă fără simțire și te restoarnă în prapastie.

Rusia, care făcuse până acuma atâta reuțerilor române, vedea bine că cu acest sistem ea își instreinează cu totul simpatiile locuitorilor, și trebuia deci să schimbe purtarea sa față cu dinsele. Cea d'întâi modificare în această privire se vede în orânduirea lui Kiseleff ca ocărmuitor în principate; apoi regulamentul organic cuprindea mai multe dispoziții priincioase stărei locuitorilor români. Acelaș spirit conduse pe Ruși a protegui și favorisa reintroducerea limbei române în viața oficială a principatelor. Kiseleff stăruiește să se traducă în românește condicile de legi ale lui Caragea și Calimach, pune la îndemâna instrucției publice un fond de 200,000 lei și ajută până la un punct înființarea de școli naționale\*) Cine crede însă că în aceste

\*) „Le Comte P. Kisseleff, plénipotentiaire du gouverne-

fapte poate vedea din partea Rusiei niște scopuri curate se înșală greu, după cum v'om vedea mai la vale și atunci ne v'om convinge că toată această aparentă ajutorare a renașterii noastre era numai cât un mijloc pentru a ne câștiga în partea ei, și că Rusia o-puse cele mai puternice stavile propășirii noastre, de îndată ce văzu că ea poate deveni primejdioasă țintei ce urmărea.

Dar se trecem de la idei la faptele ce vin în sprijinul lor.

Cât de serios gândea Rusia să respecteze propria ei lucrare, regulamentul organic, se vede chiar din numirea celor d'intâi domni, Mihail Sturza și Al. Ghică care fură rânduiți de a dreptul de ambele curți, fără a se întreba de loc pe țeri, asupra acestei orânduirii. După stăruințele Rusiei se incheie în 1834 o convenție între Rusia și Poartă, prin care această din urmă se leagă a recunoaște regulamentele date de ocărmuirea provisorie rusască țărilor române și se înțeleg ambele curți ca „numai

---

ment provisoire russe, favorisa la fondation d'écoles publiques et le développement de l'esprit national, ainsi que le témoigne ses actes émanés en cette circonstance". *Question de l'instruction publique en Moldavie par un député du divan ad-hoc*. Jassy 1858. Vezi și prefața *Codicelui Civil* al Moldovei Iassi 1862. Aparenta îngrijire a lui Kisseleff de interesele țerei și purtarea sa blândă și omenoasă cu locuitorii se esplică prin faptul că el se aștepta să fie numit domn în principate la incorporarea lor viitoare în imperiul rusesc. Poids de la Moldovalachie dans la question d'orient par M... O... *agent diplomatique*, Paris 1838 p. 20.



de astă dată și ca un caz cu totul particular gospodarii să fii numiți prin o comună invo-eală.“ (Tratatul de St. Petersburg din 1834). Această procedare arată într'un chip lămurit că legea legilor trebuia cel mult să fie respectată de acei pentru care fusese făcută, nu de acei ce o făcuseră. Curioasă învățătură de supunere la legi, când cei ce le fac sunt și cei d'intâi care le incalcă!

Domnii fiind numiți de a dreptul de curțile suzerane, s'înțelege de la sine unde trebuia lucrat și stărui pentru numirea lor. Nu în țară ci în afară, cu singura deosebire de epoca fanarioților, că acum, în loc de a se stărui prin bani și alte mijloace la o singură curte. se stăruia la două, cea ce nu credem să fi fost spre binele și folosul țărilor române.

Niște domnitori, numiți în asemenea condiții, nu puteau nici într'un chip să apere drepturile țărilor în protiva încălcărilor rusești. Apărătorul nostru firesc, Poarta Otomană, ca și noi, obiectul atacurilor rusești, fusese atât de cotropită prin loviturile tot mai pripite și mai îndrăsnețe a-le Rusiei, în cât stătea ca uimită înaintea acesteia, așteptându-și hotărîrea soartei de la bunul plac al calăului ce o ținea întinsă la picioarele sale. Țerile apusului, nefind încă pe deplin convinse despre pericolul cel mare ce amenința pe împărăția otomană, stăteau nepăsă-

toare față cu creșterea neconținută a inriuririi rusești și, în favoarea noastră specială, nici se gândeau să intervie, de vreme ce noi nu eram recunoscuți de Europa ca niște personalități cu propriile noastre drepturi. Priviți ca provincii a le împărăției otomane, nu puteam spera de la Europa alt ajutor decât acela cu totul slab și neînsemnat ce binevroia a încuviința Turciei. Astfel, părăsiți de toată lumea, trebuia să luptăm noi cu un urieș, acăruia vedere singură era indestulătoare pentru a face să înghețe singele chiar a celui mai inimos. Și măcar dacă națiunea întreagă ar fi stat cu un gând în fața pericolului; dar nici aceasta nu era. Desbinați în două partide, cea rusască și cea națională, rămănea întreaga sarcină a luptei asupra acestei din urmă, atât în protiva dușmanului strein cât și acelui casnic ce i stătea în ajutor. Aceste împrejurări trebuiesc toate cunoscute, pentru a înțelege pe deplin drama ce se va desfășura înaintea ochilor noștri și, înainte de toate, trebuie arătat mai cu deamăruntul poziția Porței față cu Rusia și cu țările acele care țineau în mâinile lor soarta orientului.

Pe la 1830 Mehemet Ali, pașa din Egiptet își pune în gând a se subtrage de sub stăpânirea sultanului și a întemeia în valea Nilului o nouă împărăție musulmană. Fînd că puterea sa teritorială era prea îngustă pentru



implinirea planurilor sale, el se ie la ceartă cu guvernorii turci din provinciile mărginașe a le Asiei, bate pe aceștia pe rând, precum și armatele împărătești trimise spre a liniști turburările și, cu toate că în aparență el se arăta ca un supus credincios al sultanului, și că ar fi întreprins luptele în contra pașilor în interesul stăpânului său, în realitate trupele sale, după ce sdrobesc ori ce încercare de împotrivire, înaintează chiar asupra Constantinopolei, Turcia văzându-se atât de strimtorită cere de la Anglia ajutor; dar aceasta nu'i dă nici un răspuns. Rusia din protivă, văzând greaua poziție în care se afla Poarta, față cu vasalul său rebel, oferă ea însuși Porței ajutorul său, prin un trimis inadins, Muravieff, ce vine în Constantinopole. Marea majoritate a Turcilor era însă în protiva unui asemenea ajutor, de care se temeau mai mult decât chiar de Mehemet Ali. Sultanul, pentru a putea îndupleca incunjurimea sa să primească ajutorul oferit de împăratul Neculai, pregătește un chip de comedie în o ședință publică a divanului în care el declară că se va pune singur în fruntea remășișelor oștilor sale, pentru a merge în protiva revrățitorului și, numai cât după regămintele cele mai ferbinți a le marilor dregători ai coronei, se hotărăște a părăsi acest proiect, care amenința să văduvească împărăția, și a primi ajutorul rusesc. El cere deci de la amba-

sadorul Butenieff ca să mijlocească trimiterea unei armate și a unei flote la Constantinopole. Ambasadorul răspunde că acuma lucrurile s'ar face mai greu, decât cu o lună mai înainte, când oferise singur ajutorul pe care Poarta atunci lu refuzase; aceasta pentru a da o mai mare valoare incuviințării unei asemenea cereri. Mai pe urmă însă Poarta, aflând că trimisul seu a fost foarte bine primit în Egipt. și sperând a închee pace și fără ajutorul Rusiei, mulțamește ambasadorului pentru buna vroință arătată, ne mai având nevoie de ajutorul cerut. Ea primește însă atunci drept răspuns că cu părere de reu nu mai poate revoca mijlocirea făcută, întru cât flota rusască apucase să părăsască Sevastopolul. Astfel Turcii sunt nevoiți să primească ajutorul rusesc, care și sosește puțin timp după aceea, în o flotă ce aruncă ancorele în fața palatului de vară a Sultanului.

Franția trimite atunci pe amiralul Roussin la Constantinopole, pentru a combate planurile rusești. Acesta protestează în contra intrării flotei rusești în Bosfor, care în acest restimp debărcase pe coastele Asiei până la 13.000 de oameni, trupe de uscat. Tot odată, spre a zădărnici ajutorul rusesc, el își dă toate silințele pentru a mijloci pacea între Sultan și Mehemet Ali, care se și închee la Kutahia și astfel ajutorul rusesc, ne mai având nici un scop, este rugat de Turci a se



retrage. Dar pentru „mărinimoasa și neinteresată“ purtare a Rusiei trebuia o mulțămită și Rușii, care nici odată nu s'au rușinat a cere, pretind de la Turci incheerea unei alianțe ofensive și defensive, prin care ambele curți își făgăduesc ajutor mutual și își garantează întregimea posesiunilor. Acest tratat se încheie în 26 Iunie 1833 la Unkiar-Skelessi, pe coastele Asiei. Prin articolul secret alipit pe lângă dînsul se stipulează că: „Maiestatea Sa împăratul tuturor Rușilor, vînd să scutească pe Poartă de greutățile și neplăcerile pe care i le ar aduce prestarea unui ajutor efectiv, renunță la cererea acestuia, de și împrejurarile ar cere ca Turcia să'l dea. În schimbul unui asemenea însă înalta Poartă se leagă a mărgini lucrarea sa în favoarea curței împărătești *la închiderea Dardanelelor*, adică a nu permite, sub nici un pretext, intrarea corăbiilor streine de resboiu în acea strimtoare.\*)

Acuma se putea vedea ce însemna neinteresarea și ajutorul rusec. Nu e vorbă că Dardanelele fusese totdeauna închise de fapt corăbiilor de resboiu streine, încît Rusia părea că nu câștiga nimica prin această convenție; dar nu trebuie să uităm că prin tratatele anterioare corăbiile rusești aveau dreptul a trece prin Bosfor în Marea Mediterană și acest drept rămănea neatins, pe cînd în-

\*) *Rosen*, Geschichte der Türkei I. p. 187.

chiderea Dardanelelor, trecând acuma în dreptul public prin tratatul încheiat, Poarta nu mai putea învoi intrarea corăbiilor străine în Marea Neagră. Această mare devinea un loc rusesc și Sultanul turcesc portarul împărăției moscovite, împedcând ori ce atac din partea puterilor maritime în contra Rusiei. Pe uscat ea era asigurată prin prietenia Prusiei și chiar acea a Austriei; în Marea Baltică era apărată prin cetatea Kronstadt, reputată cu neputință de luat, încât Rusia, fiind sigură de a nu fi atacată a casă la dinsa, putea să desvolte în toată libertatea lucrarea ascunsă, pentru a săpa încet, dar sigur și neîncetat, împărăția Otomanilor.

Acest tratat de la Unkiar-Skelessi și înriurirea covârșitoare dobândită de Ruși asupra Turciei explică triumful politicei rusești în toate împrejurările asupra Turcilor și mai ales invoirea tăcută concedată Rusiei de ași întări neconținut stăpânirea în principate. Anglia se căia acuma, dar prea târziu, că nu venise Turciei în ajutor cu câteva corăbii în protiva lui Mehemet Ali. Ea vroia să recăștîge înriurirea în Divan, propunend Porței desființarea monopolurilor comerciale impuse de Mehemet Ali și care procurau acestuia, odată cu mijloace bănești însemnate, putința de a resista în protiva Sultanului. Anglia, oferindu-se în interesul comerțului său, a executa firmanul dat în această pri-



vire, Poarta se grăbește a'lslobozi și aștepta acum ca Englezii să le ajute la recucerirea Siriei. Rusia, pentru a combate această creștere a inriuriei engleze, incheie în 1836 o nouă convenție cu Poarta prin care eartă acesteia 83,000,000 lei din contribuția de război, impusă prin tratatul de la Adrianopole și, ușurând astfel Turciei plata rămășiței, ei inapoeste Silistria, ce fusese reținută de Ruși ca siguranță până la deplina plată a datoriei. Anglia, bătută prin această dărnicie a Rusiei, perde iarăși inriurirea în Divan, pe care Rusia o redobândește în toată deplinătatea. Așa Poarta, după sfaturile cabinetului de Petersburg, refuză a primi instructori engleji pentru armata sa, și se induplecă a aduce austriaci și prusiani, aliați și prieteni ai împărăției Nordului.

Rusia repurta deci neconținute isbânzi asupra politicii cabinetelor apusene; aceasta din cauză că pe când aceste cabinete făceau o politică mai mult de diletanți, fără a pune tot interesul în urmărirea ei și pe cât se poate fără a face vre o jertfă, Rusia își cădea toate silințele pent u a ajunge la scopul seu, ruinarea inriuririi apusene în Constantinopole și inlocuirea ei prin a sa proprie. Așa când Turcii se aflase strimtoriți de Mehemet Ali și ceruse ajutor de la Englezii, aceștia nu dau nici o ascultare stăruințelor lor și i aruncă astfel în brațele Rușilor, care cu o generosi-

tate calculată, le dau sprijinul cerut în niște condiții astfel că Turcii trebuiau să se simtă prea fericiți de dobândirea lui. Când Anglia promitea Porței să intervină în Egipt pentru un interes egoist, desființarea monopolurilor comerciale, care dăunau negoțului lor, Rusia jertfește milioanele sale în favoarea Porței, făcând acesteia un dar marimumos, și eliberând tot odată teritoriul ei de sarcina unei ocupații streine. Pe când cabinetele apusene căntau se câștigate pe Turci numai prin vorbe, Rusia îi robea prin fapte; pe când ele se arătau nepăsătoare la nenorocurile Turciei, Rusia îi trimete în sprijin flotele și armatele sale și apoi când intervine tratatul de la Unkiar-Skelesi și se ved foloasele nemăsurate pe care Rusia le câștigă prin el, acele cabinete se mărginesc tot la proteste și la lucrări diplomatice. Diplomația este însă bună cât timp evenimentele sunt numai cât în stare de proiecte în mințile celor ce conduc soarta popoarelor; când însă aceste au trecut în realitatea lucrurilor, în fapte văzute, atunci rolul ei incetează și începe acel al puterii ce domnește asupra naturii vii, puterea brutală. Europa apusană s'au arătat însă în tot deauna foarte economă de singele și de averile sale în chestiunea orientului și singura dată când nu le au cruțat au dobândit o victorie strălucită. Rusia din contra, dacă au arătat unde va dărnicie și prodigialitate, apoi



a fost tocmai in această chestiune; de aceea izbânda a însoțit in totdeauna întreprinderile sale. Că ajutorul rusesc fusese ipocrit, ca și întreaga sa politică, nu credem că este de lipsa a mai demonstra și chiar majoritatea Turcilor, pe care i'am văzut protivnici politicei rusești, înțelesese prea bine această împrejurare. Mai întâiu Rusia vroiau să'și lege pe Turci prin o îndatorire de recunoștință și să dobândească o mulțămintă ca aceea câștigată prin tratatul amintit; apoi ea se temea să lese pe Turci să cadă in mâinile lui Mehemet Ali, care ar fi putut reîn-sufleți, macar pentru un moment, corpul cel aproape putred al împărăției lui Mohamed și opune o rezistență mai serioasă întreprinderilor rusești. Cum am spus'o și mai sus, Rușii știu la vreme de nevoie să ajute chiar pe dușmanul lor, pentru ca atunci când îl vor lovi, ei singuri să se folosească din căderea lui.

## V.

Renașterea Românilor și politica rusească.

Când Kiseleff eși din principate in 1834, el, vroind să pună domnitorii ce erau să iee in mână ocărmuirea țerilor, sub o deaproape privighere, face să se numească ca reprezentanți pe lângă Sublima Poartă, pe doi fanarioti cu totul devotați Rusiei, Aristarchi pentru Valahia și Vogoride pentru Moldova;

aceasta pentru a împedeca tănguirile eventuale a le Românilor de a ajunge vre odată la urechile Porței, apoi pentru a fi informați de ori ce pas făcut de domnii principatelor. „Rusia in timpul ocupațiunei, rechemase din surgunul unde lăncezau, pe dușmanii de moarte ai Românilor, Grecii din Constantinopole; ea restabilise in starea lor de mai inainte mănăstirile grecești, care dădeau Fanarioților unul din sprijinele lor de căpitanie.“ \*) Fanarioții erau astfel aliați ai Rușilor in principate și aceștia, neputând a-i mai pune domni, cel puțin voiau să-i interpună intre domni și suzeran.

Kiseleff apoi nu uită că art. 183 al regulamentului organic prevedea că numirea inspectorului general al carantinelor să se facă de domni, in înțelegere cu reprezentantul Rusiei, și el numește deci inspector general al granițelor din spre Turcia pe fanariotul Mavros. Prin aceste toate încercările de comunicare intre Sultan și domnii țărilor române erau subordonate controlului agentului rusesc, care privighea de sigur cu mai mare ingrijire intrarea scrisorilor decât cea a boalelor

\*) *Desprez, Les Moldo-Valachie et le mouvement roumain in Revue des deux mondes* 1 Ianuarie 1848. p. 19. Poids de la Moldo-Valachie dans la Question d'Orient par M. . . O. . *Agent diplomatique* p. 2. „tandis que la Russie s'acredite depuis des siècles, près de différents gouvernements de l'Orient tout ce qu'il y a de plus rusé, notamment parmi les êtres de race fanariote, pour l'espionnage, intrigue, complot“



din imperiul otoman. \*) In sfârșit fiind că Valahia, ca una ce era mai îndepărtată de Rusia și mai apropiată de Turcia, avea nevoie de o epitropisire mai puternică, Kiseleff impune lui Alexandru Ghica pe Odobescu de comandant al milițiilor, personaj cunoscut prin simpatiile sale rusești, și ca ofițeri chiar pe mai mulți Ruși precum Garbaski, Banov și alții. Tot in București pune Rusia și omul seu de incredere, baronul de Ruckmann, crescut pe deplin in scoala rusască și care indeplini cu prisosință așteptările imparatului prin intrigile și uneltirile de tot felul cu care prinse in laț țară și domnitor. Moldova n'avea nevoie de atâtea măsuri de siguranță, ca una ce era mai sub mână împărăției și ordinele puteau fi transmise de a dreptul prin organul principelui ei.

Cu toate că Rusia luasă îngrijiri atât de amănunte asupra Valahiei, ea tot nu era sigură de această țară și de aceea propune lui Alexandru Ghica, îndată după suirea sa in scaun, ca să-i dea un sprijin de două divizii de armată rusască, pentru a'l apăra in contra unei revoluții, tot deauna cu putință in sinul unui popor așa de turburător (alusiune

---

\*) „Une institution, qui se rattache indirectement à l'armée est celle des quarantaines; ou doit y voir moins encore une précaution sanitaire, qu'un but politique. Les Russes ont voulu séparer les principautés aussi complètement que possible de la Turquie. *Edouard Thouwenel*, Le Hongrie et la Valachie, Paris 1840 p. 227.

la Vladimirescu). Alexandru Ghica, care se aștepta chiar așa a fi redus la rolul unui executor al ordinilor consulului rusesc, crezù, măcar pentru respectul demnității sale, de cuviință a refuza această binevoitoare protejere. Rusia atunci se supără cu atât mai mult pe Ghica, că dinsa stăruise pentru numirea lui și credea că va avea în el un instrument ascultător al voințelor sale. \*)

Din acel moment Rușii hotărâsc scoaterea lui Ghica, dar nu fățiș, pentru ca să nu prea bată la ochi amestecul lor în principate, ci prin trezirea unei opoziții în sinul poporului, așa că destituirea lui să se arate făcută în interesul țerei și nu în acel rusesc. Căci dacă Rusia e brutală în resboiu, ea este foarte fină și delicată în diplomație.

Pentru a cunoaște însă elementele asupra cărora era să lucreze politica rusască, trebuie să cercetăm două soiuri de inriuriri ce determinase în Valachia formarea a două partizi, care joacă un rol precumpenitor în istoria acestei țeri. Cea întâi este protectoratul rusesc susținut de fanarioții ce s'întorseseră în țară, prin sprijinul Rușilor, și de câți-va boeri care vedeau în lucrarea Rusiei mântuirea credinței creștine și necunoșteau cu totul însemnătatea chestiunii naționale, față cu cea religioasă. Acest partid fusese

\*) I. *Heliade*. Le protectorat des Czar, Paris 1850 p. 25.



mărit și întărit în principat prin silințele consulului rusesc. Acesta, punând anume în lucrare dreptul protectoratului, impunea domnului numirea tuturor dregătorilor. Cei numiți pastrau recunoștința lor pentru consulul rusesc; cei refuzați se umpleau de ură și venin în contra domnitorului, așa încât, în curând, țara se umplu de o mulțime numeroasă de oameni, care vedeau în consulul rusesc ângerul proteguitor al existenței lor și care, la cea d'întâi chemare, s'ar fi strins în jurul steagului consular, pentru a se opune ori cărei puteri care ar fi venit să lovească în izvorul pâinei lor de toate zilele. Această partidă fu numită aceea a Românilor-fanarioți, denumire foarte dreaptă, cuvenită ei, atât prin elementul ei predominant cât și prin tendințele sale.

Pentru înțelegerea inriuririi celei de a doua trebue să intrăm în oare care amănunțimi asupra renașterii spiritului național la Români, obârșia din care ea decurge.

Încă de la începutul veacului se înființase în Iași, la mănăstirea Socola un seminar pentru preoți români, prin stăruințele Mitropolitului Veniamin; dar acest așezământ nu răspunde așteptărilor poporului. În 1813 domnul fanariot Kalimach, văzând nevoea cea foarte simțită de ingineri hotarnici, care să cunoască limba și obiceiurile române, să poată descunca vechile documente și tot odată să

aibă oare care cunoștinți practice de inginerie, întemeiază o școală română de inginerie cu direcția căreia însărcinează pe Gheorghe Asaki, ce învățase această știință în universitățile streine. Această școală fu „frequentată de un însemnat număr de fii de boeri, și produse căți va ingineri practici și hotarnici, încă astăzi aflători în activitate precum: Postelnicul Petru Asaki, Banul Mavrodin, Cluceșul Fotaki Gheșul, Căminarul Pastia“. \*) Trei ani după aceea (1816) Lazăr veni în București, adus și proteguit de eforul școlilor de atunci, banul Constantin Bălăceanul,\*\*) și întemeie în casele ruinate a bisericii Sfântului Sava din București o școală cu acelaș scop ca și a lui Asaki, dar în care el ținea, pe lângă cursuri practice, și niște lecțiuni de istoria Românilor, care treziau în mintea școlărilor interesul și iubirea pentru timpurile trecute, izvorul patriotismului.

După rescoala lui Vladimirescu, spiritul național, trezit prin restabilirea domnilor pământeni, se resufă în mai multe lucrări literare publicate în limba română. Așa Beldiman scrie *Jalnica Tragodie*, o satiră a revoluției grecești și în acelaș timp Muntenia își varsă focul asupra fanarioșilor în cântecile patriotice a le lui Paris Momu-

\*) Exponiția stărei învățătorei în Moldova p. 3. Kvestia învățătorei publice în principatul Moldovei de Gh. Asaki Iași 1858 p. 10.

\*\*\*) *I. Heliade*. Equilibrul între antitese București 1869 p. 61.



leanu. Ioan Văcărescu lăsa moștenire urmașilor sei Vacarești

creșterea limbei românești  
și a patriei cinstire. \*)

Dar cel mai serios luptător pentru trezirea naționalității române fu Ioan Heliade Rădulescu. Format în școala lui Lazăr, el urmă la moartea acestuia, 1822, în profesoratul școlar, de la Sf. Sava, ținând cursuri timp de 6 ani, în niște condiții cu totul nefavorabile, pe care ni le descrie el însuși în o scrisoare a sa către Costache Negruzzi, din 1836. „Ca să nu'mi rămăe lucrarea neroditoare, ca să pot a mă folosi dintr'insa, cugetând mai de multe ori asupra unui obiect cele ce am cugetat odată, m'am făcut apostat din casa părintească, care 'mi propunea protecție, slujbe, chiverniseli, și m'am pus în mijlocul zidurilor celor sfărmate din Sf. Sava, un biet dascalăș cu 50 lei pe lună, încunjurat de câțiva școlari săraci, hotărâți și fanatici în hotărîrea lor. În prieteșugul meu, am împărțit leafa mea între dinșii și am început lecțiile mele de la gramatică până când am sfârșit cu dinșii un curs de matematică și de filosofie în limba națională în vreme de șese ani, fără să me întrebe cineva ce fac, fără să vie cineva să incurajeze pe școlari. Vinea earna: lemne

\*) Cea întâi poezie cunoscută a lui I. Văcărescu este oda alcătuită cu ocazia publicării codului Caragea 1818. Vezi Prefața la Colecția de poezie ale marelui Logofet Ioan Văcărescu. Buc. 1848.

de nicăire; fie care scolar aducea câte un lemn de pe unde găsia, cere abia era în stare să încălzească preajma unei sobe sparte ce umplea casa de fum și să topească fulgizii de zăpadă ce vijelia ei repezea pe ferestrele cele sparte. Tremurând, cu mâna pe compas și pe cridă ne făceam lecția și Dumnezeu a bine cuvântat ostenelele noastre, ce era niște minuni a le dragostei și ale hotărârii“.\*)

În 1826 Constantin Goleșcu, întorcându-se din surgunul în care 'l aruncase partea ce o luase la reșcoala lui Vladimirescu, el întemează împreună cu Heliade o societate pentru propășirea Românilor, care avea de scop stabilirea de colegii, înființarea de ziare în limba română și formarea unui teatru național. Încercări de reprezentări teatrale se făcuse încă din 1817 în Moldova de cătră Gh. Asaki care organizase pentru cea d'întâi dată un teatru român în casele lui Costache Ghica.\*\*)

Dar acesta era numai un teatru de diletanți, pe când Heliade vroia să înființeze un așezământ public. Tot Heliade este acel întâiu care întemează un organ de publicitate în 1829: curierul românesc și Asaki, urmând exemplului său, înființază curând după aceea

\*) Convorbiri literare an. XII p. 307. De și poate fi oare care exagerare în această descriere ca una ce era menită a fi publicată (ibid. p. 313) totuș ea trebuie să fie exactă cel puțin în parte.

\*\*) Nuvele istorice de Gh. Asaki Iași 1867. Vol. I Biografia autorului p. III.



in Iași Albina românească (1830) in care incepe a publica novelele istorice a României. Heliade este apoi cel d'întăiu care traduce și alcătuește cărți de școală pentru Români. El face o gramatică, traduce aritmetica de Francoeur și logica lui Condillac. In 1827 se întemează un liceu in Craiova prin scolarul lui Heliade, Căpățineanu, precum și o școală la moșia lui Golescu sub direcția lui Aaron Florian, Turnavit și alții.

In Moldova in 1828 se întemează tot prin stăruințele lui Asaki o școală română in Trei Erarhi cu trei clase, având de profesori pe părintele Ioan Silvan, Seulescu și Fabian și tipărește cea întâi gramatică română in Moldova. In 1834 se adauge un curs secundar de învățatura limbelor latină, elină, franceză, germană și rusască și se trimit șese tineri in streinătate pentru a se pregăti la cariera profesorală. Fiind că încăperile Trei Erarhilor erau prea mici, Domnul Mihail Sturza cumpără casele in care se află astăzi liceul statului și se întemează in ele academia Mihaileană.

Dar aceasta să ne fie de ajuns; căci nu vroim a scrie istoria redeșteptării Românilor, ci numai cât a arăta mișcarea literară și națională care trebuia să aibă urmări atât de însemnate asupra mersului politicei rusești in principate. Până acuma Rusia combătuse puterea Porței și până la un punct sprijinul

dat acestiea de una sau alta din puterile europene, pe când lutului celui mlădios al principatelor i dădea forma ce ea vroia, fără a se îngriji macar că și acest popor poate avea o voință, că ar putea întimpina și la el o rezistență. Din momentul însă ce Români se treziră la o viață națională, lucrurile se schimbă. Rușii trebuiau să iee în bagare de samă și acest nou element, ori cât de slab și lipsit de putere se arăta la început. Dar curentele naționale samănă cu izvoarele acele nesimțite ce pornesc din munți și care deodată izbucnind în o cascadă spumegoasă și vuetoare, pun o pedecă înaintărei călătorului minunat. De acea pe când până acuma politica rusască față cu țerile române fusese cotropirea, de acuma înainte va fi lupta în protiva vieței noue a Românilor, ce izbucnia sub fie ce pas făcut înainte spre înădușirea ei.

Politica rusască caută de astă dată să prindă rădăcină mai eu osebire în Valahia; de acea istoria luptei acestei politici cu renașterea Românilor devine interesantă mai eu samă aice și se concentrează în tendințele partidei naționale, care determină toate peripețiile acestei lupte.

Leagănul și obârșia partidei naționale este însă societatea filarmonică, căreia din această cauză trebuie să-i dăm oare care luare aminte.

Societatea pentru propășirea Românilor a.



mintită mai sus, adunase împrejurul seu mai pe toți boerii capitalei și ținea ședințele sale în casa lui Constantin Golescu, ocupându-se cu citirea lucrărilor literare ale autorilor ce apăreau. Grigorie Ghica din 1822 numi din sinul ei o comisiune care să întocmească regulamentele necesare pentru îndreptarea ocărmuirii țerei, când ocupația rusască din 1828 zădărnici cu totul aceste stăruinți și croi pentru țerile române o organizare după planurile rusești, cum s'au expus mai sus. În acest timp murind Constantin Golescu, Heliade se însoți cu I. Cămpineanu și întemează societatea filarmonică acăreia statute se publică mai târziu în Curierul românesc din 1835. La această nouă societate ieu parte de o cam dată 75 de membri, contribuind fie-care pe lună de la  $\frac{1}{2}$  - 3 galbeni. Ea avea de scop principal întemeierea unui teatru național și în 1834, după șapte luni de lucru, reușește a reprezenta mai multe piese în limba română și anume Fanatismul de Voltaire și Amfitrionul de Molière, care se tradusesse împreună cu alte 19 bucăți din limba franceză și italiană.\*) Societatea vëzënd că au izbutit peste așteptările sale, cere de la ocărmuire sprijinul seu pentru întemeierea unui teatru național, întreprindere ce covârșia mijloacele particulare. Tot cdată ea puse

\*) Vezi enumerarea lor în *Equilibrul între antitese* p. 81 nota.

prin stăruințele sale în fruntea colegiului de la Sf. Sava un francez Vaillant, care prin direcțiunea sa inteligentă, făcuse din acest institut o adevărată școală națională. Rușii, văzând că spiritul național ie un avânt prea repede în Valahia și, presimțind urmările politice ce putea să aibă pentru stăpânirea lor, cer de la Alexandru Ghica ca să destitue pe Vaillant și să refuze sprijinul cerut de societatea filarmonică. În 1834 se implinesc aceste două cereri ale Rusiei, care în acele împrejurări ieu proporția unei loviri a naționalității române. Cum mergeau însă trebile, adecă văzând societatea filarmonică că domnul se făcea instrumentul dorințelor moscovite, era cu neputință ca dinsa să se mărginească la o lucrare literară și deci membrii ei cei mai influenți se constituiesc în o societate secretă, cu scopul de a forma în obșteasca adunare o opoziție în contra tendinților rusofile ale guvernului. În 1836 obșteasca adunare votează subscrierea pentru 500 exemplare la dicționarul românesc lucrat tot de Vaillant; dar domnul, după cererea consului rusesc, refuză sancționarea acestui vot. În acelaș sens lucrează Rusia, când vroește să surgunească pe Heliade pentru o broșură scrisă în românește și franțuzește sub titlul: „coup d'oeil sur l'origine de la langue des Roumains“ în care vroește să dovedească latinitatea naționalității noastre, pentru a combate



lucrarea oficială a unui ofițer rus ce tindea a dovedi că suntem slavoni. Rusia apoi introduce printr'un ukaz censura in principate și anume mai severă decât in Rusia, inchide foaea „Alăuta românească“ pentru că spusese că diplomatii ruși trebuie să se priceapă foarte bine la jocul whistului, oprește a se juca tragedia Mahomet, nu permite in scolile superioare catedre de istoria țerilor, pentru a impedecea cu totul avântul spiritului național, oprește pe D. Kogălniceanu, ce intreprinsese a scrie istoria Valahiei și a Moldovei, de a merge mai departe de anul 1711 și de sigur că după invitațiunea ei autorul pune in ea niște cuvinte care inaltă până la ceruri binefacerile Rusiei pentru principate, și care desonorează scriere și autor\*).

Rusia deci vedea in societatea filarmonică hidra acea pe care trebuia cu ori ce preț s'o repună. Dar hidra era cu șapte capete și trebuiau tăete toate de odată, pentru a putea stărpi cu totul viața din ea. Neputând s'o nimicească de a dreptul, își puse in gând s'o compromită și anume făcând să intre in ea niște membri care, prin purtarea lor, să desguste pe ceilalți de la lucrarea comună. Unul din noii adepți ai societății compune o dramă, pe care profesorul de declamație, Aristias, își permite a o critica, in cursul seu de literatură dramatică. Autorul ofensat pro-

\*) *Felix Colson* l. c. p. 170, 173, 175 și 178.

voacă pe profesor la duel, cea ce în acele timpuri mai ales, trebuia să pricinuească un mare scandal și să arate societatea sub niște colori cu totul nefavorabile, îndreptățind aprecierile consulului rusesc, care o taxa de turburătoare. Un alt membru improvisat, doctorul Tavernier, pe care 'l videm și mai târziu ca instrument al politicei rusești, denunță, în o ședință a societății, pe acel ce provocase în duel pe Aristias, că i ar fi cerut niște otravă pentru a ucide pe un pictor polon, cerând îndepărtarea lui din sinul societății. Această denunțare provoacă o indignare generală și face pe mai mulți membri să se retragă, văzând că societatea, în loc de a se ocupa cu literatura, dădea loc la asemenea scandaluri. Tot acei membri falși mai denunță apoi guvernului existența societății secrete, pe care se baza opoziția în adunare.

Astfel săpa Rusia renașterea vieții naționale a Românilor în forma ei cea vezută, societatea filarmonică și, din punctul ei de vedere, avea temeiul să o facă, pentru că tot din sinul acestei societăți se sculă acea furtună, care sili pe Rusia a da pe față parte din planurile sale: înțelegem opoziția cea inverșunată a adunării contra voinței Rusiei de a introduce în textul regulamentului articolul fraudulos de care s'a vorbit mai sus. Acolo am arătat una din fazele acestei chestiuni, anume procedarea Rusiei în redactarea



acestui regulament; rămâne acuma să expunem pe adoua, nu mai puțin interesantă, exercitarea dreptului de protectorat pus în slujba unei întreprinderi atât de cinstite.

În 1831 generalul Kiseleff, văzând regulamentul organic gata, vroi să'l pună în lucrare și câtă prin urmare a'l tipări și a'l împărți pe la dregătoriele publice. Fiind însă că singura tipografie existentă pe atunci, era aceea a lui Heliade, i se propuse tipărirea regulamentului, însă în următoarele condițiuni: E-ditorul să dea 300 exemplare gratis guvernului și restul să n'aibă voie a'l vinde până într'un an, când atunci, dacă guvernul va găsi cu cale să nu permită vânzarea, să'l despăgubească pe Heliade cu prețul a 2000 exemplare. Acesta, curios de a cunoaște cauza ce făcea pe Kiseleff a-i impune o condiție atât de deșanțată, își pusă în gând a compara textul manuscriptului ce i se dăduse, spre a'și putea face socoteala tiparului, cu originalul cel legat în aur ce era depus în arhivele postelniciei, unde Heliade se afla tocmai atunci dregător. El văzù cu mirare că în copia ce i se dăduse spre tipărire nu se afla articolul ultim, care prevedea că să nu se poată face nici o schimbare la regulament, fără invoirea curței proteguitoare. Căutând să'si dea samă de pricina ce făcea pe cabinetul de Petersburg să nu dea publicității acel articol el, întrebă pe mai mulți din foștii

membri ai adunării de revisie dacă își aduc aminte de asemenea articol, între alții pe Ștefan Bălăceanul ce fusese unul din secretarii acelei adunări, și cu toții i răspunseră că nu'l cunosc. „Acel articol publicat atuncea era să facă mare vuet. Membrii adunării în număr de 190 erau să facă vorba că nu'l cunosc, că nu li s'a dat în cercetare, consuliile puterilor streine erau să raporteze la cabinetele lor respective. Aflăiu dar toată cabala; mă incredințăiu că acel articol s'a fost adaus pe urmă în original după închiderea adunării, și că politicei Petersburgului nu'i venea bine a'l da atunci pe față. Eată cauza pentru ce nu mi se dăduse mie spre a'l pune a'l tipări“ \*). Fiind însă că acel articol nu fusese pus acolo în zadar, trebuia să iasă când-va la lumină și anume Heliade se gândi foarte bine că „el avea să fie publicat, nu sub baionetele rusești ci sub domnia pământească, ca să samene adecă lucrul că a provenit de la sine, dela Români, prin spontaneă voe. Atunci imi veni o lumină de speranță: Să dejucăm cabala imi ziseiu. Dumnezeuule al celor impilați, Dumnezeuule a lui Lazăr, ajută mi!“\*)

Heliade tipărise regulamentul organic în 3800 exemplare, din care dând 300 guvernului, conform tocmelei și 2000 la expirarea

\*) Equilibrul între antitese p. 90.

\*\*) Ibid.



anului, ei mai rămăsese încă 1500 de exemplare. După retragerea Rușilor din țară, Heliade merge la ministrul de interne, Mihailache Ghica, ce se vede că nu era inițiat în politica cabinetului rusesc și ei arată că „este o anomalie ca legea cu care se guvernă țara de doi ani acuma, să nu fie publicată și că nicăieri prin țară să nu se afle regulamentul de cât numai pe la tribunale și cărmuiri, din acele 300 ce dăduse gratis“ \*). Ministrul de interne dă de îndată un ordin pe la prefecturi ca în înțelegere cu profesorii să iee măsuri pentru a desface cât se poate mai multe exemplare din regulamentul, ce erau trimise de Heliade din rezerva sa. În 1836 trebuia să se publice o nouă ediție a regulamentului organic în care să se cuprindă și toate legiurile votate în anii 1833, 34 și 35. Când comisiunea adunării, compusă din Ștefan Bălăceanul, Emanoil Baleanul, I. Cămpineanul, I. Otetelișanul, Grigore Cantacuzino, I. Rosseti și I. Filipescu, care fusese și membri în adunarea de revizie, dădură peste articolul pomenit, ei rămăseră înmărmuriți și alergară la Heliade care le spusese de mai înainte de una ca aceasta, dar pe care nu'l crezuse, și'l întrebară ce este de făcut? Heliade le spuse să protesteze, să arăte că acest articol nu s'a înfășoșat adunării de revizie și nici s'a desbătut: „drept probă la aceasta să

---

\*) Ibid. p. 91.

aduceți înainte regulamentul cel tipărit sub generalul Kiseleff. Puneți dar înainte că articolul scandalos s'au adaos în urmă, că de ar fi fost de la început, s'ar fi tipărit și el de împreună cu tot regulamentul“ \*).

Opoziția simția însă nevoia unui sprijin mai puternic în ajunul unei lupte atât de urieșe. Ea se duse deci la domnitor și ei spuse cele petrecute, cerându'i ajutorul seu pentru a scăpa onoarea și autonomia țerei. Domnitorul avuse în tot de a una simpatii pentru cauza națională, și dacă lucrase în protiva ei, în unele împrejurări, făcuse aceasta numai de frica Rusiei. Acuma, văzând însă însemnăta-tea lucrului, cu toate că caracterul seu sfi-cios nu i permitea o opoziție fățișă la prea in-drăsnețele uneltiri rusești, face tot ce poate, in-curajând partida națională la improtrivire în adunare în contra cererilor baronului de Ruck-mann. Miniștrii însă, ce luau îndreptarea pur-tării lor mai degrabă din gura consulului rusese decât din acea a domnitorului, susțin în adunare din resputeri introducerea articolu-lui în noua edițiune și provoacă astfel o scenă din cele mai violente. Din toate păr-țile se aud protestări și strigăte: „Nu cu-noaștem acel articol și însuș în numele Ru-siei, ce se zice proteguitoarea drepturilor pa-triei noastre, protestăm în contra acestor a-nomalii atentătoare autonomiei noastre“. \*\*).

\*) Ibid p. 93.

\*\*) Ibid p. 96.



Baronul de Ruckmann, văzând această purtare a adunării, trimete domnului o notă în care, laudând adunarea Moldovei pentru „bunul spirit de care fusese însuflețită“, exprimă „marea lui surprindere și adâncă lui părere de reu pentru tendința cea jignitoare a drepturilor curților suzerane și proteguitoare și contrare respectului datorit ambelor acestor curți“, amenințând la sfârșit cu „raportarea acestei supărătoare împrejurării atât la cunoștința curții împărătești cât și la cea a ambasadorului împăralesc din Constantinopol, pentru a provoca hotăririle ce ar merita“ \*). Domnul atunci, retrage lucrarea din sinul adunării, care protestează earăși în protiva unei asemenea procedări prin o adresă din 18 Iulie, pe care domnitor și miniștri o așteaptă și o primesc în casa consulului răsesc \*\*). Adunarea arată cum acel articol infățișază puternice bănueli în privirea veracității sale și că „luând în privire toate împrejurările, a ramas convinsă că D. general Kiseleff, după toată dreptatea, nu putea să facă a se insera un asemenea articol adițional, pentru că se află în contradicție fățișă cu toate privilegiile principatului“ \*\*\*). Ruckmann, atunci pentru a învinge această opoziție atât de cerbicoasă, merge la

\*) *Felix Colson* 1 c. p. 94.

\*\*\*) *Dernières intrigues de la Russie en Moldavie et en Valachie* Paris 1838. p. 32.

\*\*\*) *Ibid* p. 99.

Constantinopole și smulge de la Sultan un firman \*) prin care se impune țerei recunoașterea articolului fraudulos. Nu trebuie să ne mirăm dacă Turcii se făceau complicitii unor uneltiri atât de injosite, intru cât cunoaștem poziția lor față cu Rusia. „Inșă de atunci, de la 1836, de și dată căderea lui A. Ghica, de și atăta și atăta deveniră victime dată și declinul protectoratului exclusiv al Rusiei, atacat în fața lumii la Islaz în 9 Iunie 1848 și desființat formal prin tratatul din Paris 1856 Martiu 20 \*\*).

## VI.

Triumful politiceii rusești în principate.

Partidul național rupsese fățiș cu Rusia. Domnul care pe sub mână lu incurajase, oficial tot se purta ca un agent rusc. Acel partid însă, care avea nevoie de un ajutor efectiv în lupta sa cu Rusia și nu numai de simpatii cu totul platonice, este adânc nemulțămît de purtarea lui Ghica și, bănuind curățenia acestuia, începe a' l privi ca dușman al naționalității române, cu atăta mai mult cu cât se amestecase și interese personale ale boerilor, lovite de Ghica: anume domnul, făcându-se apărătorul țăranilor asupriți prin aplicarea clăcei, ceruse de la adunare

\*) Reprodus în *Edouard Thouwenel*. La Hongrie et la Valachie p. 345.

\*\*\*) Equilibrul între antitese p. 93.



indreptarea mai multor abusuri, pe care dinsa le refuzase \*). Și cu toate aeste Ghica era cu inima curată; el sprijinea cauza română cât i era prin putință; dar nu i se putea cere mai mult decât caracterul seu slab și sficios ei permitea să facă. El sprijinea tendințele partidului național acolo unde nu intra într'un conflict cu Rusia, unde era vorba de o asistență mai mult pasivă decât de un ajutor real și puternic; el favoriza deșteptarea poporului cât timp n'avea să se teamă decât de disgrafia personală a consulului rusesc. Indată însă ce lupta cerea niște măsuri mai energice, care ar fi compromis poziția sa de domn față cu Rusia, el stătea la gânduri și dădea inapoi. Numai așa ne putem esplica faptele contrazicătoare ale lui Ghica: refuzul seu de a primi armata oferită de Ruși și persecutarea lui Vaillant, purtarea sa oficială în afacerea articolului fraudulos și incurajarea pe ascuns a opoziției contra Rusiei. Pentru a rescumpara față cu partida națională ținerea sa cu Rușii în această nenorocită afacere, el face, indată după aceea, un act ce dovedea într'un mod neîndoelnic simpatiile sale pentru cauza națională, numind pe Heliade inspector general și membru în epitropia scoalelor, și înlesnind

---

\*) La principauté de Valachie sous le Hospodarat de Bibesco par B. A. ancien agent diplomatique dans le Levant. Bruxelles 1841 p. 58.

acestui formarea a peste 4000 scoli lancastriene și tipărirea unor tablouri pentru învățământul mutual cu litere latine\*).

Această purtare inoelnică a lui Ghica ei strică însă și față cu Rusia. Ea vedea că el nu era cu toată inima la slujba împărătească ci numai cât de nevoie se pleca cererilor ei, pe când în ascuns el favora cât putea cauza națională. Această convingere Rușii și o formase treptat de la refuzul său de a primi ajutorul trupelor rusești, până la numirea lui Heliade ca șef al instrucțiunii publice. Ea vedea că s'au înșalat în alegerea făcută și dorea să schimbe cât se poate de curând pe un domnitor ce nu corespundea pe deplin așteptărilor sale.

Astfel Ghica se compromitea atât în ochii Rușilor cât și în acei ai partidei naționale din care cei d'întâi vroiau să'l restorne și cea de al doile nu vroia să'l mai susțină; atâta este de adevărat că este peste puțină a mulțami de odată pe doi stăpâni.

Rușii, știind însă că Ghica nemulțamea și partida națională, pentru a nu sămăna că depărtează dinșii pe Ghica din scaun, arătând astfel prea pe față puterea lor în principate, urzesc planul de a destitui pe Ghica prin însăși opoziția născută în țară.

Această opoziție precum am văzut'o se baza pe doue elemente: Romăno-fanarioții

\*) *Regnault*. Histoire politique et sociale p. 192.



ce se opuneau domnului din interes și fiind că așa le ordona baronul de Ruckmann, și partida patriotă care nu putea să erte lui Ghica șovăirile sale în chestiunea națională. Intrigile consulului rusesc trebuia să aibă de scop a combate pe Ghica prin Româno-farioți și a întări opoziția interesată a acestora prin acea neinteresată a partidei naționale. Intreprinderea Rusiei, cea atât de prefăcută în materie de intrigă, n'ar fi fost greu de dus la isbândă dacă nu s'ar fi întâmplat ca tocmai atunci să vină în însușire de consul francez un om cu totul deosebit, care cunoștea de mult tendințele Rusiei în orient, și era hotărit a le combate din toate puterile. Acesta era Domnul Adolph Billecocq.

„Domnul Billecocq ajunsese în București pe când lupta era mai inversunată între Ghica și cele două opozițiuni. Nu-i trebui mult timp spre a se convinge că partida națională răătăcise calea și slujia, fără știință, scopurile consulului rusesc. Câte-va luni petrecute în Valahia și un studiu amănunt al împrejurărilor ei descoperiră toate primejdiile protectoratului. De pe malurile Nevei până în munții Epirului, de la Golful Finlandei până la vârful Adriaticei, el vedea aceeași lucrare persistentă, neobosită, misterioasă, restringând în aceleași leături Austria și Turcia, făcându-și partizani în ambele împărății, aice revoluționară și făcând apel la naționalități,

dincolo mistică și invocând idea religioasă; când umilită și desmerdătoare, când mândră și poroncitoare. În principate Czarul domnea prin consuliile sale; în Serbia și Bosnia prin misionari; în Grecia și Bulgaria, prin eteriști; și chiar în Constantinoplea prin aurul și amenințările sale. Absolutismul trăgea în tăcere un cerc imens împrejurul apusului, apropiindu-se din zi în zi de Mediterana, de unde trebuia să se arunce în inima Europei<sup>\*)</sup>.

Pentru a combate intrigile rusești, Billecocq văzù îndată că mijlocul cel mai nimerit era împăcarea lui Ghica cu partida națională, inspirând amândurora încredere în sprijinul Franței, pentru a da pept cu uneltirile rusești. Consulul francez însă nu era de loc susținut de ministrul de externe a Franței, Guizot, care văzând că nici o putere nu era pusă pe malurile Dunării la înălțimea Rusiei, și găsimd că amestecul consulului rusesc era o urmare firească a tratatelor închiete cu Poarta, urma o politică de abținere, pe care însă agentul seu din București nu o putea admite și înțelege, ca una ce i se părea nepotrivită cu poziția precumpenitoare a Franței în afacerile Europei<sup>\*\*</sup>). Abținerea Franței merge însă atât de departe încât

\*) Regnault. c. I. p. 197.

\*\*\*) Thibaut-Lefebvre. Etudes diplomatiques et économiques sur la Valachie p. 218.



Guizot nu ia măsuri nici măcar pentru apărarea intereselor celor mai apropiate a le Franței. Așa Rușii impun o taxă mărfurilor franceze importate în principate și, cu toate că Billecoq se grăbește a informa pe ministrul său despre această încălcare a tratatelor din partea Rusiei, acesta nu ia nici o dispoziție. De asemenea în zadar înștiințază Billecoq pe cabinetul său despre ocuparea insulelor din gurile Dunărei precum și de manoperile Rușilor în scopul de a măli gura Sulinei, pentru a închide astfel navigația Dunării, în folosul porturilor lor de la Marea Neagră \*).

Cu toate că Rusia reușise a paraliza atât de bine acțiunea lui Billecoq în afară, ea nu încetează de a fi foarte îngrijită de influența ce acesta o dobânda în țară, mai ales prin împrejurarea că el amenința să devină legătura dintre domn și popor. Omul însă ce putea pune în mai de aproape relațiune nația română cu consulul francez era Heliade și aceștia chiar începuseră a se înțelege, ca unii ce urmăreau unul și acelaș scop. Daschkoff, reprezentantul Rusiei de atunci în București, se folosește de o împrejurare pentru ca, prin o intrigă din cele mai meschine, și o calomnie din cele mai revoltătoare să compromită pe Heliade atât în ochii domnului cât și în acei ai consulului francez. Maxima „*divide et impera*“ este una din cele mai cu

\*) *Regnault* I, c. p. 218.

statornicie urmate de cabinetul de St. Peterburg; pentru a slăbi partidul național trebuia desbinat, trebuia introdus discordia tocmai între oamenii acei prin acăror unire și înțelegere se pregătea Rusiei greutățile cele mai mari. Imprejurarea însă fu următoarea:

Uneltirile rusești, care săpau incet dar fără intrerumpere împărăția otomană, luase cătră anul 1840 forma unei rescoale a Bulgarilor de sub dominarea turcească. Pe la începutul lui Iuni Ghica este înștiințat că vr'o 2—300 Greci, Albaneji și Bulgari, veniți din Rusia, s'ar afla în Brăila și că de acolo ar vroi să treacă Dunărea, pentru a provoca pe frații lor la rescoală în contra Turcilor.

Ei erau proteguiți de cătră Simeon Andriewici, consul rusesc din Galați. Ghica se afla față cu un indoit pericol: dacă lăsa să treacă bandele resvrătitoare, el trada pe Turci; dacă se opunea, lucra în potrivea Rusiei, care nu i ar fi ertat nici odată o asemenea purtae.

Ghica, sfătuit și de consulul francez \*), urmează și de astă dată pornirii inimei lui, înarmează miliția țării, prinde pe căpiteniile bandei, i dă în judecată și face să fie osândiți de tribunale. Poarta, încântată de această purtare a lui Ghica, ei trimete o sabie de onoare și mulțămite foarte însemnate pentru ofițerii sei. Dar Ghica simțea bine că aceste

\*) *Regnault*. l. c. p. 205.



erau semnele înainte mergătoare a le căderii sale, căci Rusia nu putea trece cu vederea o demascare atât de compromițătoare a uneltirilor sale. Pentru a putea lovi pe Ghica era însă de nevoie a' l desbina cu totul de partidă națională, spre a arunca toată adunarea într'o opoziție inversunată în protiva lui și a provoca pe aceasta să facă intrebuițare de art. 57 al regulamentului, denunțând pretensele abuzuri a le domnitorului curților suzerane, când atunci Rusia putea să provoace destituirea sa. Consulul rusesc, pentru a'și realiza planul, urzi intriga următoare. Plătind bine pe doctorul Tavernier, pe care'l cunoștem de mai sus tot ca instrument rusesc, îl pune să facă în contra lui Heliade denunțarea că acesta ar fi șeful unui complot bulgăresc în București și, prin ajutorul altor cător-va marturi de felul lui Tavernier, se dă acestei imputări un caracter oare care de probabilitate, încât Heliade este citat înaintea poliției, spre a da samă de faptele aduse în greutatea lui. Prin această intrigă ghibace, consulul reuși pe de o parte a strica pe Heliade cu Ghica, care nu putea erta fostului seu amic a se pune în fruntea unei întreprinderi, pentru combaterea căreia el pusese în cumpănă poziția sa de domn; pe de alta hotări pe partidă națională a se pronunța definitiv în contra domnitorului și da mâna cu Romăno-fanarioții în contra lui, căci aceasta

se incredințase pe deplin, prin darea in judecată a lui Heliade, că domnul nu era decât un agent rusesc, care vroia să lovască pe nedreptul in membrul ei cel mai influent, pe care dinsa îl știa cu totul nevinovat.

Rușii care 'și pusese ochii pe Bibescu spre a-l rădica la domnie, lu aruncă in fruntea opoziției și aceasta, numerând acum in rândurile ei mai toți membrii adunării, trimite principelui o adresă ce nu este de cât un lung act de acuzare al domniei sale și care sfirșește prin cuvintele: „Numai atunci Principe, când totul va fi reintrat in legalitate, când toate abuzurile vor fi incetat, când increderea, destrusă prin crude desamăgiri, va fi restabilită, când fie-care va incepe să înțeleagă că afară din lege nu este nici o scăpare și că ocărmuirea, dreptă și nepărtinitoare, veghează asupra tuturor, tot de a una gata de a mulțami și de a pedepsi după lege, numai atunci etc.“ \*).

Cu toate că adresa nu era trimisă către curțile suzerane, ca o tânguire contra domnului, și că prin urmare, conform regulamentului, nu era locul a se procede la o anchetă in contra acestuia, Rușii care nu vroiau să scape prilejul din mâni, provoacă o cercetare in contra lui Ghica cu care sunt însărcinați din partea Rusiei Duhamel, din partea Porței Chekib-Effendi. Acest din urmă

\*.) *Vaillant*, La Roumanie II p. 427.



căştigat prin 15,000 de galbeni dați de partizanii lui Bibescu și de consulul rusesc, pe când Ghica nu i putù oferi decât 4000, se unește in totul cu părerea lui Duhamel și, in urma raportului lor, Ghica este destituit in 7 Octomvrie 1842.

Convocându-se adunarea extraordinară, Româno-fanarioții, împinși de Ruși, se pun pe lucru și partida națională ea însăși, înșalată prin aparințele liberale ale noului candidat de domnie, sprijine alegerea lui și astfel se alege domn partizanul cel mai devotat al Rușilor, Gheorghe Bibescu. Că această alegere era după placul Rusiei se vede din o depeșă a ministrului Nesselrode către Daschkoff: „Nu putem indestul lăuda înțelepciunea măsurilor luate. după recomandarea Domniei Voastre, pentru a ajunge la acest rezultat. Alegerea tănărului principe, Gh. Bibescu, a respuns pe deplin dorințelor noastre. Vă rugăm deci a exprima principelui felicitările noastre cele mai sincere pentru alegerea lui. *I veți comunica instrucțiunile noastre și i veți face cunoscut tot odată toate speranțele de succes pe care noi le întemeem pe administrația sa. Aceste speranțe el va ști să le realizeze, nu ne indoim, și va răspunde astfel cu vrednicie la înalta idee pe care împăratul au avut'o in tot deauna de principiile, caracterul și talentele sale*“ \*)

\*) *Regnault*. Les principautés danubiennes in *Revue indépendante* Juin 1843 p. 548 note.

De acea și Daschkoff nu crășase nici un mijloc, pentru a asigura alegerea candidatului favorit. El dobăndește întâi de la cabinetul său o instrucțiune în care se recomandă boerilor de a nu se mai combate, ci de a se uni cu toții asupra persoanei lui Bibescu. Basat pe aceasta el „siluește voturile, amenință pe episcopul de Buzeu, trimete răspuns Mitropolitului că-i va da ordin înscris de a vota în sensul instrucțiunii, spărie pe mai mulți boeri cari erau protivnici, “\*) și ajunge prin asemenea mijloace la scopul său.

Ca răspuns imediat a lui Bibescu la un sprijin atât de efectiv, el spune în discursul său de suire pe tron: „Domn voi fi tot așa cum m'ați cunoscut ca ministru și deputat. Să ne bucurăm în pace de binefacerile ce le datorim unei înalte și generoase *epitroapă*“, și pentru a dovedi încă mai mult simpatiile sale pentru cauza rusască, el numește pe un Rus șef al statului său major \*\*).

Dacă până acuma am lasat cu totul la o parte Moldova, aceasta am făcut-o din pricină că administrația lui Mihail Sturza, mulțămind în totul pe Ruși, nu dădea loc la nici o luptă. Acuma însă v'om lua o în cercetare

\*) *Thibaut-Lefebvre* l. c. p. 119. La principauté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco. p. 112 și *G. Chainoi*. Dernière occupation des principautés p. 58 note.

\*\*\*) *Regnault*. Les principautés in *Revue indépendante*, l. c.



împreună cu acea a lui Bibescu, cu care formează o vrednică paralelă, pentru a vîdea din ce cauză Rusia nu găsea nimic de zis în protiva modului lor de ocărmuire.

Acești domni reînoesc timpurile fanarioților și deosebirea este numai, că, pe cînd atunci țara privea jafurile neuzite a le domnilor ca ceva regulat și firese, acum, luminată prin trezirea cătră o viață mai omească, se revolta în sufletul său în protiva abuzurilor, pînă ce, în sfîrșit, această mișcare interioară izbucni în afară în o revoluțiune, ce resturnă ocărmuirea basată pe niște principii așa de stricate.

Despre corupția administrației acestor doi domni, nu credem că e de lipsă a se mai aduce dovezi. Ei au fost stigmatizați de opinia publică și averile colosale de care dispun arată, mai bine decît ori ce, izvoarele necurate în care ele își au obârșia. După aprețuirile contimpuranilor, suma jăfuii de Sturza se ureă la 25.000.000 de franci și pentru Bibescu, care domnea într'o țară mai mare, ea se sue la 35.000.000. Deosebirea între metoda întrebuintată de acești doi domni pentru a face bani consta numai în acea că pe cînd „Bibescu ataca cu preferință fondurile publice, prada favorită a lui Sturza era vîduva și orfanul, precum porumbița este prada favorită a vulturului, pentru că poate să o atace fără primej-

die<sup>4</sup> \*). O altă deosebire constă în acea că Sturza mai avea încă un izvor de îmbogățire vânzând țara la Jidani, cărora le deschise granițele pentru taxa de un irmilie care intra tot în caseta sa privată \*\*).

Un contimpuran caracterizază indestul de bine domnia acestor doi principii prin următoarele cuvinte: „încălcarea tuturor legilor constituționale, deturnarea banilor publici în folosul boerilor și a principelui, ridicarea de dări fără buget sau control, abuzuri neuzite în administrație, corupție și denegare de dreptate în tribunale, lipsă deplină de garanții pentru proprietate și disoluția familiei“ \*\*\*).

Cum se face de Rusia, proteguitoarea prin-

\*) L'Atriche la Turquie et les Moldo-Valaques par *M. B. (olintineano)* Paris 1856 p. 129. Asupra domniei lui M. Sturza consultă broșurile *Michel Stourza et son administration*. Bruxelles 1848 (la p. 13 lista dilapidărilor) *Mihail Sturza, partida națională și comisia* La Principauté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco par B. A. ancien agent diplomatique dans le Levant. Bruxelles 1848 p. 40. O scriere ce vrea să justifice pe M. Sturza este *Mihail Sturza* fostul domn al Moldovei tradusă din franceza Iassi 1875. Justificarea lui stă în șoselele cu care au înzestrat Moldova, care însă sunt toate luate în antreprisă de dînsul, prin persoane interpuse, și au costat pe țară sume fabuloase; apoi toate aceste șosele trec pe la nenumăratele sale moșii.—Pentru Bibescu vezi *G. Chainoi*. Dernière occupation des principautés p. 66 și La principauté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco p. 119.

\*\*\*) Asupra modului cum M. Sturza știu să scape de datoria sa de 50,000 de galbeni către Michel Daniel banchier din Iași, spăriind pe Evrei cu darea afară din țară, vezi *Buch* p. 34.

\*\*\*\*) *G. Chainoi* l. c. p. 71.



cipatelor, îngăduia asemenea abusuri, ea care luptase atâta timp în aparență tocmai spre a scăpa pe Români de asupriri? Aice se pot vedea foarte bine scopurile Rusiei. Ea permitea acestor principii jafurile cele mai scandaloase pentru că ei se arătase în totul devotați intereselor rusești. Căci, dacă Rușii se bătuse pentru a scoate principatele de sub domnia turcească, acesta nu o făcuse de dragul lor; „ei nu ceruse neatărnarea hospodarului decât pentru a-l pune sub domnia lor, nu dăduse puterea legiuitoare Valahilor decât spre a pune mâna pe dinsa, nu căutase desrobirea țerei decât spre a o putea robi ei înșii, prosperitatea ei decât spre a se bucura de dinsa și libertatea ei spre a o coplesi“ \*). Căci altfel, pentru a reproduce chiar reflexiunile unui Rus: „cum s'ar putea crede într'adevăr că scopul acestei politici să tindă numai și numai la inapoirea libertății creștinilor din orient, când, în insuș imperiul seu, Rusia suferă și prelungeste principiul sclăviei?“ \*\*).

Fiind deci scopurile Rușilor asupra țărilor române atât de egoiste, înțelegem prea ușor cum de se îngrijiau așa de puțin de modul ocărmuirii lor, de îndată ce domniile se aratau favorabili intereselor rusești.

\*) *Thibaut-Lefebvre Etudes* p. 62.

\*\*) *Dmitri de Boukharoff. La Russie et la Turquie. Paris 1877* p. 123.

Ba ei chiar aveau interes ca ele să fie cât de reu administrate, căci numai astfel puteau fi impiedecate în avântul lor către civilizație, în dobândirea conștiinței de sine și trezirea către o viață națională, care ar fi îndepărtat tot mai mult țerile române de Rusia în loc de a înlesni contopirea și absorbirea lor în această vastă împărăție. De aceea am văzut pe Rusia că se opune de o dată reintroducerii domnilor naționali în 1822; de aceea, spre exemplu, când Alexandru Ghica vroeste să silească pe boeri prin măsuri administrative ca să respecte drepturile țăranilor, consulul răsesc protestează, scrie note amenințătoare și cere revocarea acestei dispoziții binefăcătoare și chiar face aplicațiunea ei cu neputință, intru cât „nici ministri, nici administrație nu îndrăsnea să mai asculte de gospodâr, când desaprobarea consulului era de notorietate publică“.\*) De aceea Rușii au aplaudat în tot deauna la ori ce măsură care au ruinat starea morală sau materială a principatelor; de aceea au susținut domniile jăfuitoare a le lui Bibescu și Mihail Sturza.

Și într'adevăr că acești doi domni conduceau țerile incredințate lor, în totul după placul Rusiei, așa încât chiar slabele începuturi de viață națională, ce luase naștere în ele,

\*) La principauté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco p. 60.



sunt strivite prin măsurile lor. Astfel colegiul sfântului Sava este prefăcut de Bibescu în un soiu de scoală cu doi profesori franceji în care se primiau numai vr'o 30 de elevi, fii de boeri, pentru o plată de 3 galbeni pe lună ca externi \*). Veni apoi și rândul scolilor primare, înființate pe timpul lui Alexandru Ghica; dar aceste, neputând fi franțuzite fură desființate \*\*). Vrcind în fine Rușii să introducă în țară colonii rusești, pentru a îndruma rusificarea ei, ei cer și dobândesc de la Bibescu invoirea de a exploata minele de cătră compania rusască Trandafiroff. Această societate nici nu'și arată capitalul, nici unde se află depus, nici nu determină vre un soiu de despăgubire proprietarilor în caz de stricăciuni, ci propune a se aduce de odată din Rusia 5000 de lucrători pentru nevoile minelor. Adunarea văzând lipsa totală de garanții a acestei întreprinderi face principelui observația „că nu era în drept de a da o asemenea concesiune, fără a consulta mai ânteu pe adunare“. Domnul în loc de a răspunde adunării, o insultă spuindu-i „să se mărginească în discuția bugetului și să nu se amestece în alte chestiuni intru cât este incapabilă de ori ce deli-

\*) *GanESCO*. La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour. Bruxelles 1855 p. 31. *G. Chainoi* dernière occupation etc. p. 70.

\*\*) *L'Autriche, la Turquie et la Moldes ovalaques* par *M. B (olintineanu)* Paris 1876 p. 69.

berație serioasă“\*) Interesul rusesc ce era aice în joc, fiind earăși de căpitanie, consularul cere de la Poartă suspendarea adunării. Poarta, care ajunsese a fi executoarea ordinelor cabinetului de St. Petersburg\*\*), încuviințază această suspendare, călcând astfel din nou regulamentul organic, și tot odată desbărând pe Bibesco de controlul supărăcios al organului țerei.

În Moldova de asemenea principele Sturza, cu totul de părerea Rușilor asupra rezultatelor periculoase produse de scoli, propune în 1847 un „nou regulament pentru scoli prin care cele șapte clase a le gimnasiului sunt reduse la patru și se pune în perspectivă învățătura obiectelor în o limbă străină“\*\*\*). Murind apoi Mitropolitul Veniamin, „gubernul rusesc făgăduște scaunul episcopal acelaia ce va consimți la unirea bisericeii moldovene cu acea rusască. Pentru a izbuti în acest proiect propagandiștii percurg satele cu liste de subscrieri, și, prin mijlocirea a cător-va lei, obțin aprobarea și iscălitura a o mulțime de preoți sărmani și neștiutori;

\*) *Vaillant*. La Roumanie. II. p. 437 *G. Chainoi* p. 59 *Ganesco* p. 29. L'Autriche, la Turquie et les Moldovales par *M. B.* p. 68. Le principauté de Valachie sous le hospodarat de Bibesco p. 130.

\*\*) „C'est par le chemin du divan que le cabinet de St. Petersbourg envoie ses ordres à Bucarest et à Jassy“ *Thouwenel*. La Hongrie et la Valachie p. 211.

\*\*\*) Question de l'instruction publique en Moldavie par un *député du divan ad hoc* Jassy 1858 p. 18.



dar clerul înalt respinge din toate puterile primirea făcută de clerul de jos“.\*) Că Sturza nu era străin acestor uneltiri dovedește imputarea ce i se face în o broșură contimpurană. „Mihail va pune în robie Biserica care vă dă ajutor în numele lui Dumnezeu. Mitropolia își va pierde cea mai frumoasă prerogativă, *neatărănarea* și nemărginita sa putere morală de care se bucură Moldova din zilele lui Alexandru cel Bun“ \*\*). Sturza crezând că episcopul de Roman va consimți la această zugrumare a neatărănării religioase, singura ce mai rămăsese în țară, face să se aleagă prin deosebite manopere frauduloase pe acest episcop de metropolit. Dar acesta îndată ce se urcă în scaun, combate planurile rusești și le face să cadă cu totul.

Pentru a resuma faptele expuse până aici vedem că Rușii aveau interes de a sprijini niște domni atât de netrebnicii, pentru că aceștia, căutând numai de interesul lor personal și neingrijind cu totul de acel al țerilor, împedecau pe aceste în desvôltarea lor. Domnii la rândul lor, vèzându-se susținuți și încurajați, în tendințele lor còtropitoare, de cabinetul rusesc, fac toate pe placul acestuia, înădușind ori ce avènt al desvôltărei naționale. Astfel se puse pe corpul bietelor țeri doi vultani care voiau să'l despoae, crezân-

\*) *Vaillant*. La Romanie II. p. 432.

\*\*) Mihail Sturza, partida națională și comisia p. 15.

du'l că este un cadavru; dar la suflarea cea puternică a anului 1848 acest cadavru se trezi din letargia în care zăcuse, și sorbind putere din spiritul de renaștere ce, cu toată apăsarea, se lățise între Români, aruncă de pe dinsul domnitor și protectorat.

Revoluția Românilor din 1848 de acea este așa de însemnată fiind că cuprinde în germene protestul Europei contra încălcărilor Rusiei, care, ori cum s'ar schimba politica lumii, totuș va rămânea singura idee sănătoasă, ca una ce conține lupta civilizației contra barbariei și a libertății contra despotismului.

## VII.

Revoluția din 1848. Mișcarea națională.

Revoluția din 1848, de și lasă în fapt pe Rusia neatinsă, nu încetă totuș ai pricinui mari îngrijiri, mai ales din pricina Poloniei, care, la auzul ori cărei mișcări, înălța capul în speranța de a redobândi libertatea și viața pierdute. Și cu cât vârtejul pornit din apus se apropia de răsărit, cu atâta îngrijirea Rusiei creștea mai tare, căci ea se temea cu drept cuvânt ca să nu se molipsască și țara sa de epidemia revoluționară, când atunci nicăierea n'ar fi fost mai cumplită decât la dinsa, întru cât destinderea este în tot deauna acolo mai puternică unde încordarea a fost mai mare. Rusia deci crezù necesar a



pune puterile sale in slujba despotismului și când revoluția ajunsese in Austria, ea se pregăti a o inăduși simțind-o că e in ajunul de a bate chiar la porțile ei. Austria, alcătuită din o mulțime de naționalități care toate vroiau să se deslege din inlănțuirea in care veacurile le legase unele de altele, oferi lumii privileghele anarhiei celei mai depline, anarhie nu numai socială dar și națională, combătându-se popoarele intre ele cu atăta in-verșunare, încât se părea că monarhia Habsburgilor era să se desfacă earăși in elementele din care se alcătuisse. „Austria era considerată ca un vas lipsit de cercuri, care era să se disolve prin rescoala deosebitelor sale naționalități. Țarul hotări ai aplica un cerc indestul de puternic apropiinduse de granițele sale prin Galiția, Bucovina, Moldova și Valahia“\*). Era deci interesul cel mai mare pentru Rusia de a ocupa principatele române, pentru a privighea revoluția austriacă și mai ales cea unghurească. in care se amestecase o mulțime de Poloni. Find însă că nu le putea incălca fără nici un pretext ea trebuia se injghebe unul care conform cu tratatele să-i dea dreptul de a interveni in principate, ocupându-le militărește. Această cuprindere a țărilor române putea să i mai aducă și alte foloase: Turcia ne putând fi

\*) *I. Heliade*. Le protectorat du Czar p. 30.

sprijinită de puterile apusene, Rusia putea după împrejurări să pună chiar mâna pe țeri în starea cu totul tulburată în care se găsea atunci Europa. Dar „în tratatele de Kainargi, București, Akerman și Adrianopole nu există nici un singur articol care să dea Rusiei acest drept asupra principatelor“ \*), Protectoratul stipulat în ele nu putea să-i dea dreptul de a le ocupa cu armele decât în două cazuri: întâiu când însuși țerile ar cere o intru cât atunci nimine nu putea să o impede de a veni să le dea un ajutor, cerut de dinsele; al doile împrejurare în care Rusia putea să intervină în ele cu mână armată era atunci când ele ar fi fost asuprite de Turci, în contra cărora tocmai Rușii se constituise garanți ale drepturilor lor. Pentru a le putea ocupa deci legal, trebuia ca Rusia să provoace pe o parte din țeri și mai ales pe domnii a cere ajutorul ei, ceea ce nu se putea întâmpla fără o turburare oarecare în principate, o revoluție. Rușii deci pentru a putea înăduși revoluția austriacă trebuia să provoace ei înșii o revoluție în țerile române. Cum de ei nu îndrăsneau a ocupa țerile române și fără pretext cu prilejul turburărilor din Europa, se explică din frica de un res-

---

\*) *H. Desprez. La Revolution dans l'Europe orientale. Paris 1848. p. 18.*



boiu cu Turcii in dosul căruia stătea amenințătoare stafia revoluției polone. \*)

- \*) Asupra interesul Rusiei de a ocupa principatele compară: *G. Rosen*, *Geschichte der Türkei*, Leipzig 1867 II p. 112: „Daneben aber beabsichtigte es schon jetzt, mit einer imposanten Macht in der Nähe der siebenbürgischen Grenze festen Fuss zu fassen, um später auf ein gegebenes Zeichen die Wallachei zur Basis seiner Operationen gegen den ungarischen Aufstand machen zu können.“ *Dmitri de Boukharoff*, *La Russie et la Turquie*. Paris 1877 p. 143 „Il est probable que, pour sacrifier ainsi les fruits d'efforts séculaires et agir contre l'opinion de la majorité des Russes, le cabinet de St. Petersbourg, à part le désir ou l'espoir de renouveler sous influence perdue dans l'Empire Ottoman, prenait encore, en intervenant dans les affaires des Principautés danubiennes, une position contre la révolution Hongroise, a l'oppression de laquelle, sans raison aucune (!) elle prenait une part active. Mărturisirile unanime a le contimpuranilor întăresc aceste vederi: I. *Heliaide* Protectorat du Czar p. 31: „Le cabinet impérial fit ourdir par ses consuls à Iassi une conspiration des grands boyards. La jeunesse patriote, a son insu, en devint l'organe“ p. 35 „(Duhamel) chargea M. Mavros de monter une conspiration systématique contre le domnu.“ *Ioan Ghica* sub pseudonimul G. Chainoi, dernière occupation des principautés danubiennes. Paris 1853 p. 82: „La Russie intéressée à se donner un prétexte pour occuper les Principautés et prendre une position stratégique, encourageait les tendances de chaque parti“. *Le dossier russe* dans la question d'Orient par un ancien diplomate en Orient, Paris 1869. p. 84 și 94: „Tout s'y faisait par lui (gouvernement russe), même la révolution. C'est par les intrigues de ses émissaires qu'en 1848 le prince Bibesco, hospodar de Valachie, fut renversé du pouvoir, sous l'inculpation de tiédeur envers la Russie: *C. A. Rossetti* *Apel la toate partidele*, Paris 1880, p. 49: „In adevăr mulți conspirau (din boerii cei mari), însă prin Rusia și cu scop d'a resturna pe G. Bibescu ca să-i ia locul.“ și p. 42: „Știeam că Rusia o să intre pe temeiul cător-va iscălituri ce umbla s'adune, precum a și intrat in Moldova, unde nu era nici o revoluție. Vezi și epistola D-lui Lenș către Lordul Palmerston publicată in *The*

Rusia se hotărăște greu la o lucrare fiind că nu o întreprinde decât după o chibzuință din cele mai migăioase. Odată însă hotărîtă ea merge drept la țel, lucrând cu repejune, pentru ca să se interpună cât se poate de puține pedici între dorința ei și ținta propusă. De aceea ea și îndrumază mișcarea revoluționară în principate, începând cu Moldova.

Ea urzește prin agenții sei o mișcare între boerii ce umblau după domnii noui, aruncând în ea și pe tinerii patrioți, care erau ușor de amăgit, față cu nexeperiența lor și cu motivele de nemulțămire pe care administrația domnului Mihail Sturza le dădea din toate părțile. Se aștepta o izbucnire fățișă a nemulțămirilor, poate chiar o vărsare de sînge, care ar fi silit pe Sturza a cere ajutorul baionetelor rusești. Domnul Moldovei însă, deprins acuma de atăta timp a domni ca un pașă, fără nici un control, și fără a împărți cu nimene productul jafurilor sale, refuză ajutorul pe care Rușii îl ofereau în contra chiar a revoluției urzite de dinșii. În 28 Mart el pune mîna prin surprindere pe toți turburătorii, care se sfătuiu în casele lui

---

*Times* din 4 Sept. 1848. De acea Tell, bănuît ca revoluționar de cătră Bibescu și chemat la București, se îndreptățește prin ajutorul lui Banof, ofițer rus, șeful statului major: *N. Rouso*, Suite à l'histoire politique et sociale des Principautés danubiennes. Bruxelles 1855 p. 33.



Mavrocordat, i arestează și i surgunește, încât prin această fericită lovitură el scapă de nevoia ajutorului rusesc. Duhamel, trimisul special al cabinetului de Petersburg, care așteaptă în Basarabia rezultatul uneltirilor sale, sosește îndată după aceea în Iași și amenință pe Sturza cu o anchetă asupra cauzelor de nemulțămire a le Moldovenilor, ca și când aceste n'ar fi fost cunoscute curței rusești de a doua zi după suirea lui Sturza în scaunul Moldovei; dar Duhamel vroia să pedepsască prin o asemenea amenințare pe domnul ce nu se supuse dorințelor prea înalte și să sparie astfel pe Bibescu, spre a' l îndupleca macar pe acesta a cere ajutorul rusesc.

Bibescu însă, fiind în aceeași poziție ca și Sturza și iubind de asemenea protectoratul numai cât de departe, nu primește nici el ajutorul oferit de Czar, astfel că Rușii sunt siliți să recurgă și aici la acelaș meșteșug ca și în Moldova, nădăjduind a fi mai fericiți în Valahia de cât dincolo.

Duhamel pune deci pe agentul rusesc Mavros să organizeze o conspirație în contra lui Bibescu, slujinduse pentru aceasta mai întâi de partida româno-fanariotă ce era la ordinul Rusiei, căutând apoi să atragă și pe cea națională, care nu putea să mai sufere o domnie atât de asupritoare. Comisarul rus se preface că ar fi foarte îngrijit de creșterea

mişcărei și stărue neconținut la Bibescu ca să ceară intrarea trupelor rusești, fiind că „ar simți în aer o conspirație, o revoluție“ \*). Bibescu, vroidnd să imiteze pe Sturza, și să sfărăme complotul cu propriile sale puteri, însărcinează în secret pe Magheru cu organizarea unei oști de panduri, cu care să poată pune în respect pe turburători.

Partida națională fu amestecată în revoluțiune prin următoarea împrejurare. Uneltirile Rușilor, pentru a avea mai mare putere, și a sili mai curând pe Bibescu la cererea ajutorului rusesc, trebuia să introducă în complot și pe miliții. Pe Odobescu șeful ei nu fu greu a' l îndupleca, intru cât el nu era de cât o creatură ruscă; dar șubalternii lui, între care maiorul Pleșoianul, se aratau mai greu de convins, și, în o revoluție, când tocmai ascultarea și ierarhia, chiar și cea militară, nu mai opun nici un frâu pasiunii și voinței individuale, era necesar a se asigura de concursul ori cărui om ce dispunea de o porțiune de autoritate. Pleșoianu înse pune ca condiție a participării sale pe aceea a lui Tell și acesta pe a lui Heliade. De acea Bălcescu spune foarte drept: „Comitetul revoluționar de la 48 n'a făcut el revoluțiunea; el puse mâna pe dinsa, o cărmui, o regulă, pu-

---

\*) Protectorat du Czar p. 37.



se in programă sentimentul poporului, i dete  
 idea revoluționară“ \*).

Rusia intr'adevăr se inșala intr'un singur  
 punct: ea credea că va putea deslănțui revo-  
 luțiunea și totuși păstra stăpânirea asupra  
 ei; că o va conduce in apele ei și va face  
 dintr'insa o unealtă a dorințelor sale. De-  
 prinsă cu despotismul și oarba ascultare, ea  
 nu știea că revoluțiunea, odată pornită, își  
 ie hrană numai din sine însăși; că se des-  
 voltă, crește și pierе in puterea unor legi fatale  
 și neschimbate; că natura unei revoluțiuni  
 va fi in tot deauna determinată de ideile so-  
 cietății in care au luat naștere, intru cât, dacă  
 vre-odată ideile pun stăpânire pe oameni, a-  
 ceasta s'întâmplă tocmai in acele momente  
 de criză, in care ordinea și liniștea sunt cu  
 totul sdruncinate. Rusia deci putea provoca  
 revoluțiunea in Valahia, ceea ce a și făcut;  
 a o regula și a o stăpâni, era însă preste pu-  
 tință, cu toată nemăsurata întindere, cu toată  
 nemăsurata putere a statului seu. La rădăcina  
 ei uneltire rusască, ea se desvoltă, infrunzi și  
 inflori tot mai mult ca lucrare națională,  
 pentru că pământul din care se nutrea era  
 hrănit cu sucurile vieței naționale. De acea  
 revoluțiunea, stărnită de Ruși, in rezultatele  
 ei a fost fatală domniei acestora.

---

\*) Fragmente din lucrurile și oamenii din 1848 publicate  
 in Buciumul din Octomvrie 1863 No. 119 Comp. G.  
 Chainoi I. c. p. 85.

De îndată ce partida națională puse mâna pe revoluțiune, îi dăde o cu totul altă îndreptare decât cea ce o luase de la început. Rușii vroiau să o stărnească contra lui Bibescu pentru a sili pe acesta să ceară ajutorul lor; partida națională, din protivă, admise ca principiu sprijinirea ordinii, a legalității și a principelui în contra resvrătirii uneltite de streini. Nu că ea iubea pe Bibescu, și nici putea s'o facă, intru cât el combătuse în totdeauna cu atâta stăruință năzuințele sale; dar credea de datoria sa a se grupa în jurul alesului națiunii spre a zădărnici planurile adversarilor. Totuși cea partidă nu vroia o oarbă sprijinire a domnului și, dacă îi dădea sprijinul, o făcea numai sub niște condițiuni, care trebuie considerate ca programul esențial al mișcării din 48.

Ele sunt cuprinse în proclamația de la Islaz din 9 Iunie, redactată de Heliade, și care conține între altele următoarele puncte:

„Poporul român se scoală nu pentru o luptă de partizi, nu pentru a rupe legăturile exterioare, dar pentru a pune un frâu reilor și a ținea în respect pe dușmanii ordinii publice.

„Poporul român, în ceea ce privește exteriorul, rămâne pacinic, respectă toate puterile și cere ca și aceste să respecte drepturile sale, stipulate prin tractatele lui Mircea și a lui Vlad și recunoscute prin toate tractatele ulterioare, incheiate între Rusia și Turcia.



„Românii n'au luat nici odată nimic de la Ruși și nu vreau să-i primească în patria lor. Preoții vor pune evanghelia, baza așezemintelor noastre, în calea lor, pentru ca ei se ocalce în picioare, înainte de a veni să șerbească pe un popor, care în totdeauna le-au vroit binele și i-au susținut în resboaele lor, Rusia până acuma se arătase ca garantă a tratatelor noastre; noi nu cerem decât drepturile noastre și protestăm dinaintea sublima Poartă, la Franța, Germania și Anglia în contra ori cărei încălcări a pământului nostru, care ar veni să turbure fericirea noastră și se destrugă neatărnarea noastră legală.

„Poporul român respinge un regulament care este protivnic drepturilor sale legiuitoare, precum și tratatelor care recunosc autonomia sa.

„Poporul român decretează responsabilitatea miniștilor și a funcționarilor publici, egalitatea drepturilor civile și politice, contribuția generală în raport cu starea fie-căruia, reprezentarea țerei întregi în adunare, libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, emanciparea averilor mănăstirești, suprimarea boerescului și a robiei țiganilor pentru o despăgubire către proprietari.“ \*)

Această proclamație arată într'un chip văzut tendințele revoluției române. Ea nu se

\*) *I. Heliade Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine* Paris 1851 p. 65—79.

indrepta in contra domnului, precum nici in contra Turcilor, ci in contra acelei puteri ce apăsase până atunci atât de mult pe Români și care acuma urzia ea însași o turburare, pentru a putea intra earăși in țerile române și a da loc la noue jăfuiți la noue apăsări. Era tot odată o revoluție in contra unei legiuri barbare și neomenoase, introduse de Ruși in principate, ca instrumentul cel mai minunat al domnirii lor. Era intr'un cuvânt o revoluție democratică contra unui principiu aristocratic conținut intr'o legiuire impuse de strein și, prin aceasta însuși, o revoluție in contra streinului ce o impusese. Ea era o urmare a revoluției din 1821. Atunci fusese indreptată in contra Fanarioților, acuma in contra Rușilor; intr'amendoue epocele obiectivul ei de căpitenie erau boerii, și anume acei de neam strein, care in totdeauna se sprijinise pe strein, pentru a apasa și a ingenuchea țara. \*).

Am spus că mișcarea, pentru a dobândi o mai mare putere, doria să se sprijine pe principe; de acea șefii ei trimit din Islaz o adresă acestuia in care ii spun că: „Popo-

\*) Din 30 de familii boerești din Valahia numai 7 ieu parte la revoluția din 1848 și anume toate sunt din vechii boeri naționali: *Filipescu, Crețulescu, Ghica, Cămpineanu, Bălăceanu, Grădișteanu* și *Golescu*. Celelalte sunt de origină fanariotă și deci, precum se înțelege de la sine, n'au putut lua parte la mișcare. *A. G. Golescu, Abolition du servage dans les Principautés Danubiennes, Paris 1856 p. 9.*



moartea și pustierea și de acea și propuneau mijloace extreme intru sprijinirea ei, precum uciderea domnului, care chiar fu încercată, măcelărirea boerilor, adunarea și înarmarea poporului pentru a lupta în contra tuturor dușmanilor din lăuntru și din afară, în contra Turciei, Rusiei și a Austriei, unirea tuturor terilor române într'un singur stat mare și puternic, realizând prin o singură lovitură visul de aur al Românilor. Cei mai de frunte din acești visători erau Domnii C. A. Rossetti, Ioan Brăteanu și Ioan Ghica \*). Rușii în-

\*) Apel la toate partizile de C. A. Rossetti, Paris 1850 p. 43: „și a ne apara țara cu armele în mâni de ori ce năvălire turcească sau rusască.“ N. Rousso suite a l'Histoire politique et sociale des Princip. danub. Bruxelles 1855. p. 33: „C. Rossetti avait essayé d'avancer une pareille intention en disant qu'il avait préparé plusieurs individus armés et prêts à assassiner Bibesco...; mais il fut repoussé avec horreur par plusieurs membres du comité.“ p. 73 „Bratiano, comme chef de la police, proposa à Tell de faire une St. Barthélémy, en faisant assassiner tous les boyards par le peuple.“ p. 64 „les Valaques émigrés ont souvent entendu Ioan Ghica maudire Héliade, de n'avoir pas enlevé les biens privés aux particuliers et fait ensuite la guerre aux Turcs et aux Russes en même temps.“ Uneltirile în protiva Austriei se dovedesc din o încercare a D-lui Ioan Ghica, tovarășul D-lor Brăteanu și Rossetti, de a uni pe Români cu Maghiarii. Rousso l. c. p. 95 „Faire la guerre à la Turquie, à l'Autriche et à la Russie en même temps; arracher à cette dernière la Bessarabie, à l'Autriche la Bucovine, la Transilvanie, le Banat et une partie de la Hongrie, était devenu leur rêve politique; (excepté cependant qu'en cas de non-réussite, on se réfugierait dans les bras de la Russie à laquelle on demanderait un prince de sa dynastie) *ibid.* p. 113 „Ces messieurs sous l'influence de Ion Ghica, inventent une Roumanie grande et unie et, déclarant la guerre à tout le monde,

trețineau aceste iluziuni între Români, făgăduindu-le unirea în o singură țară sub un principe din familia împărătească \*). Și pe atunci Rușii se prefăceau a ajuta dezvoltarea statului român, pe când în realitate vroiau să-și facă din el un instrument al politicii lor, și s'au găsit oameni indestul de naivi care se creadă asemenea lucruri și punându-și slujbele lor la dispoziția Rusiei, să vrea s'o întrebuinteze ei pe aceasta ca unealtă a scopurilor lor.—pigmei ce vroiau să rădăce măciuca lui Hercules.

D. Ioan Ghica plecase la Constantinople chiar de la începutul mișcării. DD. Ioan Brăteanu și C. A. Rossetti rămăsese în București și și pusese în gând chiar din cea d'întăi zi a revoluțiunii, să restorne pe Heliade, Magheru și Tell din fruntea întreprinderii sub pretextul că „se temeau ca Tell să n'ajungă dictator.“ Pentru aceasta trebuia să le iee puterea din mâni, anume armata. D. Rossetti deci, după ce merge la palat în fruntea celor 10,000 de oameni și silește pe Bibescu a compune noul seu minister din partizanii revoluțiunii, tipărindu-se și lista

---

irritent contre les Valaques Turcs, Autrichiens et Hongrois même“ p. 157. — Vezi cele ce spune însuși D. Rossetti despre modul cum ar fi trebuit făcută revoluțiunea. Apel la toate partidele, Paris 1852. p. 61.

\*) Les Ruses leur promettaient... une Roumanie grande et unie, sous un membre de la dynastie de sa majesté le Czar“ *N. Rouso* l. c. p. 148.



ministrilor după aclamațiunea poporului, în care era trecut Chr. Tell ca ministru de resboiu, sterge cu condeiul pe acesta și'l înlocuește cu Odobescu, care face îndată a se trimite un ordin lui Tell pentru a se întoarce la postul seu din Giurgiu. \*) Astfel D. Rossetti preferă a pune armata în mâinile unui partizan declarat al Rușilor, decât a o încredința în mâinile unor oameni ce nu împărtășau vederile sale asupra scopului revoluțiunii. Și nu numai atâta; dar pentru a lipsi pe capii rescoalei de ori ce mijloc de putere brutală, fără de care revoluțiunile sunt numai niște utopii, numește pe Scarlat Crețulescu, de asemenea fost ofițer în armata rusească, comandant al nou înființatei gărzi orășanești și pe Magheru, singurul om de spadă al revoluțiunii, îl paralizază, numindu'l ministru de finanțe!

Guvernul provizor cum ajunsese în București, invită pe Odobescu a concentra trupele

\*) Dovada cea mai bună că D. Rossetti au făcut ca Odobescu se fie numit ministru este, pe lângă împrejurarea ce el era în fruntea poporului ce au reclamat schimbarea cabinetului (Winterhalter în *Aricescu*, Capii revoluțiunii române de la 1848 judecați prin propriile lor acte. București 1866 p. 30), următorul loc din scrierea *D-lui Rossetti*, Apel la oamenii liberi, Paris 1849: „Ce sunt eu culpabil D-le Tell dacă D. N. Golescu (min. de int.) te-a crezut mai capabil a comanda batalionul la Giurgiu, decât oștirea și țara în București, când știi că, pe când D. Golescu scria acel adres *înțelept*, eu eram poate prizonier încă“? *Adres înțelept!* vra să zică D. Rossetti aproba schimbarea făcută.

in capitală pentru a da o mai mare putere revoluțiunii și a ținea in respect mișcările reacționare ce începuse a se urzi pîntre boeri. Odobescu însă le răspunde că o asemenea măsură fiind displăcută Rusiei, el, ca vechiu ofițer rus, nu putea să stărneasă greutăți acestei puteri. \*) Și cu toate aceste Pruncul român numește pe Odobescu om „ce s'au jertfit pentru patrie și jură că și astăzi să moară pentru dinsa.“ \*\*).

Rușilor le convinea o singură parte din revoluția română: elementul turburător. De acea ei își dădeau toate silințele spre a spori pe acesta in dauna celui de regenerare. Ei nu'și dau silinți spre a înăduși revoluția, ci numai cât vrau s'o indrepte așa, încât să producă cele mai mari neorândueli, care ar fi făcut pe o parte de țară să ceară intervenția lor. Fiind că aveau pe Odobescu in fruntea miliției vroesc să'și realizeze planurile prin ajutorul acestuia. Odobescu, punându-se in înțelegere cu boerii cei ce erau protivnici revoluțiunei, urzește o conspirație contra guvernului provizor și in zioa de 19 Iunie, sub pretextul de a presenta pe ofițerii sei guvernului, i introduce in sala deliberărilor și la un semn dat de „vin proprietarii“

---

\*) *Elias Regnault*, Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes p. 422.

\*\*\*) Foae redactată de *C. A. Rossetti* No. 2 din 17 Iunie 1848.



Odobescu arestează pe Heliade și pe ceilalți membrii ce se găseau față. Poporul auzind de această tradare vine într'un număr foarte mare la palat, eliberează pe membrii guvernului și arestează pe Odobescu. Solomon comandantul garnizoanei capitaliei, comandă foc și nouă cetățeni cad jertfă acestei infame trădări, după care însuși Solomon, grămadit de popor, este prins și pus la închisoare de membrii guvernului, care cu mare greutate îl scapă de urgia mulțimei. Poporul, prin această a doua mișcare, da o nouă dovadă de simpatiile sale pentru oamenii ce'l conducea spre limanul scăpării și reprobă uneltirile turburătorilor.

Este curios de a constata că și acest complot s'au urzit cel puțin cu știința și invoirea domnilor Rosseti și Brăteanu; căci altfel nu ne putem explica cum se face ca ei să'și dea dimisia din funcțiunea de secretari, tocmai cu două zile înainte de izbucnirea complotului; nu e vorbă, ei pretindeau că și'au dat dimisia din pricină că membrii guvernului ar fi refuzat a admite oare care măsuri revoluționare mai energice propuse de dinșii \*); dar atunci cum se face că, după ce complotul este dat de greș prin sprijinul poporului, DD. Rossetti și Brăteanu se întorc și ieu parte la ședințele guvernului ca și când n'ar

---

\*) Elias Regnault l. c. p. 421.

fi demisionat nici odată \*) D-le lor dăduse dimisia numai căt in vederea atentatului, pentru a slăbi mai întâiu considerația guvernului prin desbinare, apoi pentru ca in caz de reușită a lui Odobescu să îndepărteze din guvern pe Heliade, Tell și Magheru și să pună D-le lor mâna pe conducerea trebilor. După ce D. Rossetti reintră in guvern el caută se apere pe Odobescu atât oficial cât și ca publicist. Bălcescu ne spune asupra acestor împrejurări : „intre alte acte, guvernul face și o proclamație prin care scuză pe Odobescu. Eu refuzând a subscrie, am silit pe Rossetti a vări in proclamație că aceste scuze sunt după zisa Odobescului, ear nu opinia guvernului.“ \*\*) Proclamația conținea între altele : „colonelul Solomon zise colonelului Odobescu : că trei din membri guvernului Eliade, Magheru și Tell vroiau să peardă țara și D. Odobescu *orbit in acel minut de dragostea țerei* (cum zice D-sa \*\*\*) poruncește să vie doue roate de soldați cu care arestează pe membrii guvernului. D. Solomon însă, *care poate era pus de vrăjmașii țerii să facă rescoală*, vездând că D. Odobescu poruncește a slobozi de la arest pe membrii guvernului a comandat foc . . . . De și este deosebire mare

\*) *Regnault* l. c. p. 426 comp. *Mémoires* de Ion Heliade p. 119.

\*\*) Buciumul din 1863 Octomvrie.

\*\*\*) Cuvinte adause după cererea Bălcescului.



intre greșelele acestor doi coloneli, s'au pus la arest și se vor da judecării“ \*). In Pruncul organul D-lui Rossetti, in care se raportează pe larg această încercare, se scu-zază in acelaș mod și mai cu aceleași cu-vinte pe colonelul Odobescu: „colonelul So-lomon, gășind pe colonelul Odobescu ei zise: că trei dintre mădularii guvernului provizor vor să peardă țara; iar D. Odobescu, dând prea lesne crezământ vorbelor viclene ale Domnului Solomon și *orbit in acel minut de iubirea patriei*, poruncește să vie doue roate de soldați și pune pe mădularii guvernului la arest . . . Maiorul Lăcusteanu cu vr'o doi-sprezece soldați aleargă cu sabia scoasă pe podul Mogoșoaei ca să prindă pe DD. C. A. Rossetti și I. C. Brăteanu; cu toate că ei de doue zile (*socotindu'și misia implinită*) se tră-sese din guvernul provizoriu; ei însă scapă și ajung la palat unde incepuse poporul a se aduna. Acolo D. Odobescu este silit a po-runci să se sloboază mădularii guvernului de la arest . . . D. Solomon însă . . . care precum toate ne fac a crede, *era pus de vrăjmașii țerei să facă o rescoală și să compromită cauza noastră in ochii Europei*, vëndend aceste po-ronci neașteptate . . . . comandează foc . . . . Șapte suflete stau astăzi inaintea lui Dumnezeu și rănile lor săngerände vorbesc și păresc

---

\*) Monitorul din 1848 No. 2.

inaintea celui vecinic pe colonelul Solomon“\*). Identitatea modului cum colonelul Odobescu este scuzat in proclamația guvernului și in organul D-lui Rossetti dovedește sau identitatea autorului sau, in ori ce caz, o împărțășire de vederi care pune in deplină lumină înțelegerea D-sale cu Odobescu in atenta-de la 19 Iunie. Și dacă s'ar mai cere și alte dovezi despre această înțelegere, apoi re-producem chiar cuvinte spuse de d. Brăteanu Bălcescului când acesta vroia să plece la Paris: „de nu vei sta aici, sunt hotărât a face ori ce ca să-i surp;“\*\*\*) și mărturisirea făcută de colonelul Solomon inaintea membrilor guvernului provizor, atunci când, fiind dat in judecată, căuta să dobândească in-durarea acestora, arătându-le că „in conspi-rația in care el luase parte, se găsesc și oameni din mișcare, anume Brăteanu și Ros-setti“. \*\*\*\*).

Văzând inflăcărății că cu violență nu a-jung la nimica, fiind că guvernul provizor avea sprijin in popor, se hotărăesc a intre-buinta spaima, care in imprejurările acele putea face mai mult chiar de cât puterea brutală. Stărnesc anume vestea că vin Rușii și acel ce aduce această știre in sinul gu-vernului provizor este earăși D. Rossetti, care

\*) Pruncul român din 1848 No. din 22 Iunie.

\*\*\*) Memoriile Bălcescului in Buciumul din Oct. 1863.

\*\*\*\*) Mémoires p. 121.



spune că au dobândit'o de la consulul englez, D. Colqhoun, care ar fi primit despre aceasta o stafetă oficială. Că această știre era numai o iscoadă, în acele momente, ne dovedește protestarea ulterioară oficială a consulului englez că n'ar fi transmis asemenea veste D-lui Rossetti \*) Acesta însă cu aliații sei își ajunge scopul; căci guvernul provizor, cuprins de o panică neînțeleasă și neindreptățită, părăsește Bucureștii și se retrage la Târgoviștea.

Reacționarii pun însă de îndată mâna pe putere și, adunându-se la Mitropolie, decretează o căimăcămie sub Teodor Văcărescu, Emanuel Băleanu și Neofit Mitropolitul, care se grăbește a înștiința pe popor prin o proclamație că „resvrătitorii au fugit din capitală în noaptea de 28 spre 29 Iunie, îndată ce au aflat că armatele înaltelor curți suzerane și proteguitoare se apropiau de granițele noastre.“ \*\*) Căimăcămia însă, începând a maltrata și persecuta grozav pe toți partizanii constituției, poporul se rescoală din nou și nimicește această nouă formă de guvern, arătând mai multă inimă decât aței ce luase asupra lor greua sarcină de a'l conduce în acele grele împrejurări și rechemă din Târgoviștea pe membrii guvernului provizor. Mitropolitul publică, a doua zi chiar după proclamația reproducă mai sus, o alta, în care

\*) Mémoires p. 123 nota

\*\*) Mémoires p. 126.

spune: „cea ce au fost publicat ieri in 29 curent sub iscălitura noastră, unde noi tratam guvernul provizor de resvrător, astăzi după dorința poporului român, o privim ca necesară, și o renegăm pe deplin“\*). Clerul urma și de astă dată maxima sa favorită: capul plecat sabia nu 'l tae.

După resturnarea căimăcămiei poporul cere numirea earăși a guvernului provizor in fruntea trebilor. Fiind însă că membrii sei erau fugiți și trebuia să li se dee timp spre a se reintoarce, apoi până la reintrarea lor in capitală se constitue un guvern interimar compus din Mitropolit ca președinte, Crețulescu, Mincu și Cămpineanu ca membri și Ioan Brăteanu ca secretar. Colonelii Odobescu și Solomon, puși in libertate de căimăcămie, sunt nevoiți a'și da demisia și a se retrage din București. In curënd după aceea membrii guvernului provizor și anume Stefan și Neculai Gulescu, Magheru, Tell, Heliade și C. Filipescu, sosind in capitală, ieu earăși in mâinile lor conducerea trebilor, rușinați de popor, care se aratase mai cu inimă decât acei in care el pusese increderea sa, și hotărâți de astă dată a se face vrednici de dinsa, infrontând ori ce primejdie. „Ei incep a pregăti proiectele de legi ce erau să fie supuse adunării legiuitoare și se promulgă un decret prin care

---

\*) Mémoires p. 186.



se hotărește modul alegerii acestei adunări pe baza votului universal. Din toate unghiurile țerei vin deputațiuni care să feliciteze pe guvernul național; totul mergea bine, toată lumea era mulțămită; o serbătoare obștească și neîntreruptă se celebra în toată Valachia \*)". Se numesc agenți români în streinate care să esplice și să susțină cauza revoluțiunii implinite cu atâta liniște, și anume Ioan Maiorescu la dieta din Francfurt și Alexandru Goleșcu la Paris. Pe când aceste lucrări pacinice se urmăreau în Valachia, Rusia pregătea Românilor o altfel de furtună din care era peste puțină să scape slabul vas al revoluțiunii lor.

## VIII

Revoluția din 1848. Intervenirea Rusiei.

Rușii vedeau că, lucrând numai cu elemente interne, nu izbăneau a face pe nici un partid să ceară intervenția lor; căci în această privire erau cel puțin toți de o părere, aducânduși aminte de jafurile și de pustierea ne-mai pomenită a țerei din 1828. Rușii se hotăresc a amesteca pe Turci în daraverile Muntenilor, fiind siguri că prin aceasta vor ajunge mai curând la rezultatul dorit. Revoluția din 48, în starea în care se afla până acum, ferită de exagerările partidei radicale, nu se sculase

\*) *Héliade Mémoires* p. 213.

in potriua Turcilor. Politica rusască trebuia deci să țintească a infătoșa această mișcare ca făcută in dauna intereselor turcești și a stărni astfel un conflict măestrit intre vasal și suzeran, pentru a avea dreptul de a veni să impace o stare de lurcui amenințătoare pentru viitorul proteguiților sei. Tot odată prin o asemenea manoperă se desbina și se pune in confusiune pe chiar capii mișcării, intru cât ei, care susținuuse până acuma respectarea legăturilor de vasalitate, s'ar vedea reprobati de cătră insuș suzeranul lor, fără să'i fi dat vre o pricină de nemulțămire. Astfel s'ar compromite acei capi și in ochii poporului, dând dreptate, intr'un mod indirect, cererilor partidei radicale, care vroia resboiul cu Turcii. Rusia se hotărăște a aplica earăși politica din 1836, 1842 și 1847 făcând, din fricoasa și dărăpănata Turcie unealta cea mai îndămânătoare a scopurilor sale.

Rușii ponegresc la Poartă pe Români că revoluția făcută de dinșii ar avea un caracter socialist, că ea ar tinde la unirea Românilor și sustragerea lor de sub suzeranitatea Porței, cea ce până la un punct părea indreptățit, față cu uneltirile partidei radicale și cer deci a se trimite in Valachia un comisar special care să cerceteze lucrurile și să aducă earăși pe Români la ordine și supunere. Poarta însărcinează cu această misiune pe Suleiman pașa, dându-i ca sprijin o



armată de 20,000 de oameni sub comanda lui Omer paşa. In 18 Iulie Suleiman paşa, sosind la Rusciuc, trimete o înştiinţare administratorului judeţului Vlaşca, arătându-i intenţiunea sa de a trece in ţara muntenească „nu intr'un chip duşmănesc, după cum s'ar putea crede, dar numai in scopul de a protegui vechile drepturi şi aşezăminte a le ţerei şi de a restatornici legiuita rânduială“<sup>\*)</sup>. Guvernul provizor protestează in contra acestei încălcări a ţerei, arătând că ar fi in totul neindreptăţită, intru cât „prin nici un articol din constituţie nu se atinge cât de puţin drepturile sublimei Porţi.“<sup>\*\*)</sup> Suleiman paşa trece totuşi Dunărea la Giurgiu şi trimite pe un adiutant al seu, Tinghir, in Bucureşti, care ceteşte in 22 Iulie notabilităţilor oraşului, intrunite in sala adunării o scrisoare adresată boerilor şi căpiteniilor ţerei care conţinea, intre altele, următoarele:

„Un oare care numer de indivizi, dându'si numele de Valahi, sau aratat de o dată in acest principat şi, după ce au câştigat miliţia ţerei şi resturnat ocărmuirea, s'au folosit de imprejurări pentru a impune domnului, sub numele de noue aşezăminte, nişte condiţii care l'au silit a'si părăsi residenţa. . . . Aceste acte nu numai că nu se pot impaca cu drepturile suzeranităţii şi

\*) *Héliade*, Mémoires p. 218.

\*\*\*) *Ibid* p. 219.

cu principiile de ocărmuire a le inaltei Porți, dar sunt încă și protivnice mănținerei ordinei și a liniștei în țară.

„Obiectul principal al misiunii mele este de a vă arata într'un chip lămurit că stăruirea în mersul actual al lucrurilor, stabilit în contra drepturilor de suzeranitate și a principiilor de ocărmuire a Maiestăței Sale Sultanului, ne putând fi îngăduită, guvernul provizoriu, format în chip nelegiuit în principat, trebuie să fie de îndată desfăcut; că o persoană de incredere trebuie să fie numită, fără cea mai mică întârziere, în însușire de Locotenent, conform dispozițiilor regulamentului organic, în postul rămas vacant prin retragerea principelui Bibescu; că tot ce s'a stabilit în mod arbitrar în țară sub numele de nouă așezăminte este privit chiar de acuma ca nul și fără ființă; că după ce se va fi adus astfel țara în starea sa de mai înainte, se vor lua în bagare de samă plângerile întemeete ce veți fi în stare de a îndrepta, fie în contra execuțiunei nedepline a regulamentului, fie în contra administrărei principelui. . . . În cazul contrar, nu mă voi putea împedica de a înainta în interiorul țerei cu puterea armată de care dispun, ca ultim mijloc de a executa ordinele Maiestăței sale împărătești, și de a lucra după cum vor cere-o împrejurările.“\*)

\*) *Heliade Mémoires* P. 227



Din fiecare rând al acestei proclamații se vedea că ea fusese dictată de ambasadorul rusesc din Constantinopole și că scopul ei era tocmai de a sămăna ura și desbinarea între Turci și Români.

Guvernul provizor, urmând însă mai departe înțeleapta linie de purtare ce și o pusese de la început, și, văzând că Turcii cer, de și cu nedreptul, înființarea unei căimăcării ca formă de guvern regulat, cu care să poată intra în tratări, se demisionează, și prin ultima sa proclamație, invită pe popor „a procede fără întârziere la alegerea unui alt guvern care, după cererea trimesului Inaltei Porți, va purta numele de locotenentă domnească a Țerei Românești și va fi recunoscut oficial de Curtea suzerană.“\*\*\*) Poporul se intrunește în aceeași zi la 4 oare după amiază pe câmpul libertății și alege prin aclamațiune sub numele de locotenentă domnească pe aceiași membri care compuneau guvernul provizor. Totuși Suleiman pașa, gășind că numirea de șase membri ar fi protivnică regulamentului, cere să se numească un singur caimacam. După multe discuțiuni se invoeste a se numi trei membri care sunt de îndată aleși de popor din cei șase ai guvernului provizor și anume *Neculai Golescu*, *Heliade* și *Tell*, Suleiman pașa, încântat de

---

\*) *Héliade Mémoires* p. 230.

această supunere a țerei la ordinele sale, își exprimă mulțămirea către guvern prin cuvinte pline de simțire; consulii streini vin să feliciteze pe noul guvern, (afară de cel rusesc bine înțeles) și se numește o deputațiune care să meargă la Constantinopolea să infățișeze Sultanului proiectul constituției admise de popor. Suleiman pașa, pentru a întâri și prin schimbarea de simțimente fericita armonie ce se stabilise între Turci și Români, dă o masă strălucită la care ieu parte membrii locotenenței domnești și mai multe notabilități a le țerei. Se închină aice mai multe toasturi dintre care se însemna acel al lui Suleiman pașa, imbracat în alegoriile poeziei orientale: „Ved o frumoasă grădină; între dinsa și soarele care trebuia să dea viață florilor și arborilor ei, se interpusese niște nouri geloși; grădina întârzie să respândi împrejur parfumul florilor și folosul roadelor sale. Rădic acest toast pentru imprăștierea nourilor! Soarele este Sultanul; grădina, România; eu m'ași simți fericit ai fi grădinarul.“\*) După aceasta Suleiman pașa, care până atunci stătuse la Giurgiu, vine la București. „Poporul se pregătise a'l primi cum nu fusese nimine primit de când exista România. Drumul de la Giurgiu la București era o alee de ghirlânzi și de arcuiri de tri-

---

\*) *Héliade* Mémoires p. 251.



umf. Locuitorii celor trei districte mărginaşe lu aşteptau cu ramuri în mână. Fetele şi băieţii presurau drumul cu cununi de spice şi de flori. La rohatca prin care era să intre se rădicase un arc de triumf colosal. Portretul Sultanului strălucea în mijlocul unor semne simbolice. Stindardele turceşti şi româneşti fălăeau alătura. “\*) Suleiman paşa, intrând în Bucureşti, pofteste îndată pe toate căpiteniile oraşului şi le ţine o cuvântare în limba turcească a căreia traducere fu citită de Tinghir şi care se sfârşia prin cuvintele: „Vă recomand, domnilor, de a uita tot trecutul, de a vă întinde cu toţi mâna ca nişte fraţi, bogaţi şi săraci, tineri şi bătrâni; şi ca nişte părinţi către copii lor, să erte bătrânii celor tineri şi aceştia se respecteze pe bătrâni. Aşteptaţi în pace răspunsul şi ordinele sublimei Porţi şi totul se va implini după dorinţa şi spre mulţămirea generală. Am convingerea că nu veţi refuza de a recunoaşte locotenenţa şi că o veţi asculta ca pe un guvern legiuit. “\*\*\*) Sara comisarul împărătesc fu poftit la un bal cămpenesc dat în întinsa grădină a şoselei. Un strălucit foc de artificiu închise petrecerea pe la 12 oare, în care cuvintele „Sultan“ şi „Constituţie“ scânteiau în litere de foc asupra capetelor mulţimei, care le sa

\*) *Héliade*. Mémoires. p. 260.

\*\*) *ibid* p. 255.

luta cu strigări entusiaste. În sfârșit în 12 August după o masă de ziua bună dată de Suleiman pașa, el pleacă spre Constantinopole încântat de primirea ce întâmpinase și de simpatiile poporului român pentru suzeranul seu.

Acest sfârșit atât de armonios al misiunii lui Suleiman pașa nu putea plăcea de loc Rușilor. Ei trimisese pe Turci în Valahia pentru a provoca o turburare, și aceștia se întorceau pe deplin mulțumiți de purtarea Muntenilor. Români și Turci se unise împreună și Suleiman pașa, primind trimiterea unor deputați la Sultanul cu proiectul de constituție, lucrase împreună cu țara la resturnarea regulamentului organic. Această înțelegere atât de deplină între Români și Turci nu putea conveni nici partidei turburătoare, simținduse lovită în scopurile ei, care erau nea-tărnarea Românilor și unirea lor în o *republică* de 10,000,000 suflete. De aceea Pruncul român publică articolele cele mai violente în contra acestei supuneri către Turci: „Locotenența celor șese au publicat un act prin care ea rupe tratatele existente și cedează Turciei unul din drepturile noastre cele mai mari, singurul drept pentru care ne am ridicat, singurul drept în puterea căruia aceiași oameni au protestat contra năvălirii otomane. singurul drept pentru care putem cere ajutorul ceriului și a celorlalte națiuni; prin urmare noi înșine tăem firul



existenței noastre, prin urmare părintele zugrumă pe proprii sei fi.

„Vai nouă! dacă guvernul revoluțiunii dăruiește streinilor viața a doue milioane și jumătate de Români! dacă guvernul revoluțiunii cedează streinilor acea ce adunarea generală, alesă după regulamentul organic, nu putu consimți să cedeze în 1837 nici chiar înaintea puterii baionetelor“.\*)

Pe când însă partida turburătoare striga și declama, Rușii se puneau pe lucru. Tocmai atunci locotenența domnească convocase o comisie compusă din 18 boeri și 18 țărani care să reguleze raporturile între aceste doue clase. S'înțelege de la sine că o asemenea comisie nu putea să easă la nici un capăt, și că în loc de a fi un mijloc de deslegare a chestiunii celei mai arzătoare, acea a proprietății, ea deveni un tărâm foarte mânos pentru intrigile rusești, care stărnind boeri și țărani unii în potruva altora, amenința pe fie care zi a da naștere unui resboiu civil, la măceluri și la singe, după care Rusia era așa de însătată.

Locotenența simțind aceste uneltiri, disolvă comisia și această măsură fu așa de bine primită de popor, încât chiar foaea care sprijinea interesele sătenilor se arătă mulțumită, spunând: „Felicităm pe locotenența

---

\*) Pruncul de C. A. Rossetti din Iulie.

domnească și pe membrii ce o compun pentru că au știut și cu această împrejurare a da de greș planurile dușmanilor păcei. Știm bine că această luptă a fost provocată în mod intunecos de cătră dușmanii patriei.“\*)

Intre aceste domnii Rosseti și Brătianu, prin stăruințele lor pe lângă Nicolae Golescu, fac pe acesta să ceară de la colegii sei numirea celui d'intăiu la directoratul ministeriului de interne și a celui de al doile la poliția capitaliei, amenințând cu retragerea sa în caz de refuz. Cu toate că D. Rosseti ajunsese astfel a face parte din guvern, el nu incetează a publica în gazeta D-sale articulele cele mai violente în contra Rusiei. Aceasta, foarte mulțămită de a găsi un pretext de tânguire contra Porței „face pe guvernul român respunzător de scrierile dregătorului seu și pe guvernul turcesc solidar de faptele celui român“\*\*) și trimite deci la Constantinopole o notă foarte amenințătoare în care, spune : „că Rusia, ca proteguitoare, nu se poate opune la îmbunătățirea stărei Valahiei ; puțin ei pasă de nouele așezăminte pe care sublima Poartă vroește să le recunoască; dar Valahia, prin guvernul seu insultă pe imparatul și provoacă pe Rusia. Aest imparat au declarat altă dată resboiu chiar

---

\*) No. 21 din 30 August.

\*\*) *Elias Regnault*, p. 451.



Sultanului Mahmud când se crezu insultat de dînsul. Rusia este greu lovită în onoarea ei și declară resboiu Turciei și ori cărei puteri care ar incuviința purtarea acestui principat. “\*)

Prin asemenea amenințări Rusia face pe Poartă a nu primi deputațiunea română și, desaprobând toate lucrările lui Suleiman, a numi în locul seu pe Fuad-Effendi, care este pus sub ordinele consulului rusesc Duhamel.

O împrejurare destul de neașteptată dădu Rușilor prilejul de a se putea supăra și mai tare pe guvernul muntean și a cere astfel de la Turci o reprimare și mai aspră a acestuia.

De cât-va timp se născuse în poporul din București idea că regulamentul organic, temelia înriuririi rusești, trebuie ars, pentru a arata astfel acestei puteri că Românii sunt hotărîți a pune odată capăt amestecului lor. În 6 Septembrie locotenența domnească primește visita a vre o 20 de oameni care i cer regulamentul și arhontologia (cartea boerilor) spre a le arde. Cu toată opunerea guvernului, venind popor în o mulțime însemnată, acesta strică ușa secretariatului de stat, unde se aflau actele incriminate. Se aduc îndată două pătaște imbracate în negru pe care ambele cărți sunt depuse; musica începe un

---

\*) *Héliade*, Mémoires p. 284.

marș funebru și poporul a plânge și a se văita în mod ironic, intrerupând adesea lamentațiunile sale prin lungi hohote de ris și glume din cele mai libere. Astfel ajunge cortegiul înaintea locuinței consulului rusesc unde se oprește, și acei ce implineau rolul de preoți săvârșesc prohodul celor două victime. După aceea merg drept la Mitropolie unde era înălțat un rug; Mitropolitul încunjurat de cler afurisește cărțile cele două și un țaran le rupe filă cătră filă, aruncându-le în flacări. După aceea mulțimea merge și dărâmă monumentul rădicat de Kiseleff în amintirea regulamentului.

Ar crede cineva că această înaltă manifestare a ironiei populare era lucrarea cea mai proprie a poporului român, că în instinctul seu cel sănătos el găsi forma cea mai nimerită pentru a ridiculiza și a ucide astfel opera poporului rusesc. Aceasta este însă adevărat numai pe jumătate. Fără a putea hotări cui este datorită paternitatea acestei idei, este fără îndoială că punerea ei în practică este datorită uneltirilor rusești, care vroiau să se folosească de acest nou motiv de insultă pentru a porni pe Turci și mai tare în protiva poporului român, de unde apoi să se nască o turburare, care să îndreptățască intervenirea lor.

De acea în fruntea oamenilor ce vin să ceară arderea regulamentului se aflau mai



mulți agenți ruși și acel ce mai ales stimula pe popor la comiterea aceluia fapt era șeful poliției, D. Brătianu.\*) Și, după comiterea faptului, D. Rosetti, în organul său, înalță până la ceriuri fapta patriotică a d-lui Brăteanu\*\*).

Arderea regulamentului infătoșa deci două fețe ca și întreaga mișcare revoluționară, una națională, cealaltă moscovită. Imboldirea fusese în ambele cazuri dată de Ruși; forma însă în care se intrupase era a Românilor. Religiuinea idealul cel mai scump al Rușilor, devenise la coboritorii lui Traian forma comică în care ei turnase ura lor în contra Rușilor; actul cel mai serios al vieții, îngroparea, fusese parodiat cu un humour ne mai pomenit, pentru a face din el purtătorul batjocurei și a ironiei celei mai amare.

Ne putându'și resbuna întrun alt chip contra regulamentului organic, lu ucidea prin ridicul în partea lui interioară, precum în cea extrioară lu nimicea dându'l pradă mistuirii flacărilor. Aceeași experiență pe care Rușii o făcuse cu întreaga revoluțiune din Muntenia, se repeta acum cu acest episod al ei. Ei vedeau cum toată mișcarea provocată

---

\*) *Héliade*. Mémoires. p. 292. „à leur tête était un homme connu pour être l'agent du consulat russe.“ p. 296 à la tête d'une cinquantaine d'hommes on distinguait une créature russe et deux autres employés sous le régime moscovite en 1828.

\*\*\*) Pruncul din Septemvrie.

de dinșii se înturna în potrivea lor și cu fumul ce se înalța din ultima filă a regulamentului, ei vedeau dispărând înriurirea lor din principate. Dar ce le păsa lor? Nu aveau ei baionetele pentru aface să le triumfe voința? Și pentru un popor ce nu are alt Dumnezeu decât puterea brutală, toate celelalte mijloace de lucrare, nefiind decât complinirea acesteia, ele trebuie să-i cedeze locul, de îndată ce se arată nedestoinice a aduce la împlinire ținta dorită.

În acest timp Fuad Effendi sosește la București în mijlocul armatei lui Omer pașa, ce nu părăsise încă impregiurimele capitalei. El vine însoțit de Duhamel și cortul acestuia se înalța în mijlocul corturilor turcești, ca un semn că armata Sultanului și generalul ei nu erau decât niște unelte ascultătoare în mâinile perfide și ghibace a le Rușilor. Ori cine putea prezice chiar de pe acum care erau să fie urmările unei asemenea stări de lucruri. Duhamel, care vedea că intervenția Rusiei nu va putea avea loc decât în urma unei ciocniri între Turci și Români, caută a provoca o asemenea cât se poate de repede și întrebuițază următorul meștesug spre a reuși. Se duce anume la București și de aici scrie lui Fuad Effendi, rugându'l să i trimită câtră sară vr'o 200 de soldați, căci s'ar teme de popor. Omer pașa, comandantul trupelor otomane se opune la această cerere,



spunând că el nu poate trimite asupra nopții soldați în București, care să sparie populațiunea și se dea loc la vre un conflict. Duhamel, fiind însă sigur că Turcul nu-i va refuza dorința și crezând că Turcii odată cu sara intrase chiar în capitală, trimite pe oamenii sei să tragă clopotele și se dea alarma că Turcii au intrat în oraș, fiind sigur că astfel va provoca un măcel. Poporul aleargă la toate rohatcele și vede că a fost înșalat prin o veste fără temei.\*)

Totuși ostenelele lui Duhamel, cele atât de stăruitoare nu puteau rămănea fără isbândă. Ciocnirea, dorită de dinsul, se întâmplă cu ocazia intrării Turcilor în București, în mijlocul unei populații ce era acum atât de pornită împotriva lor, văzându-i că stăruesc a se purta dușmănește față cu Românii, cu toată prietinia și supunerea ce aceștia le arătase, încât o scântee era de ajuns pentru a face să izbucnească focul.

Turcii anume intrară în București în trei coloane, din care una prin rohatca Mihai Vodă, pe unde se afla cazarma din dealul Spirei. Soldații români aveau ordin a se intruni cu compania pompierilor în ograda căsărmei și așezându-se în rând se primească pe Turci cu onorurile convenite și apoi să se retragă, cedându-le cazarma. Când ajung la

---

\*) *Héliade*. Mémoires. p. 316.

cazarmă știrile că vin Turcii, soldații se înșiră în curte și când Turcii sosesc în dreptul ei, prezintă arma, fără ca Turcii să iasă în bagare de samă. Compania pompierilor, care se întârziase puțin, tocmai atunci venea ca să intre în ograda căzărmei, pe dinaintea căreia treceau Turcii, cu mare repeziune, cu fitilurile aprinse lângă tunuri și se așezau în coasta căzărmei în o poziție amenințătoare. Căpitanul Zăgănescu, ce conducea compania pompierilor, comandă atunci pas gimnastic și își deschide un drum printre Turci, tăind rândurile lor la dreapta și la stânga, „Turcii ordonară ca toți ai lor, pe care ei despărțisem la dreapta să treacă din stânga; în grăbirea lor un soldat turc se împiedică și lovinduse de unul de ai mei, care era la coadă, căzu. Un ofițer turc lovi cu sabia în soldatul meu, și un alt soldat turc imitând pe ofițerul său, descărcă pușca sa asupra unuia dintr' ai mei, care căzu mort. Văzând atunci că eram, în fața tunurilor, am comandat să grăbească pasul pentru a ne apropia de cazarmă. Când mai mult de jumătate din colonă trecuse direcția tunurilor și când Turcii trecuse acuma, cu toții din stânga, un tun fu slobozit care deschise un larg drum prin coloana mea; loviturele se repetară și uciseră pe mai mulți dintr' ai mei. Descărcăturile puștelor și a carabinelor urmară celor a tunurilor; dară noi eram acuma



in aparare in dosul zidurilor căzărmei. Oamenii mei incarcară puștile și eu comandău foc. Mai mult de trei descărcături avură loc din partea noastră; dar mitralia turcească ne causa mari daune; când tunurile se descarcău, ai mei se culcau la pământ; dar desperați, rădicându-se de jos, ei strigară ca un singur om: Pe tunuri băeti, că ne prăpădesc! Ei se aruncară într'o săritură și tunurile încărcate și gata de a face earăși foc, căzură in puterea oamenilor mei; ei le intoarseră in contra rândurilor celor dese a le Turcilor și dădură foc. Atunci se făcu acea ucidere cumplită de care Turcii se plâng încă cu drept cuvânt, căci mitralia nu se opri decât pe corpuri omenești.“\*)

Imprejurarea dorită de atăta timp de Duhamel se întâmplase. Contimpuranii nu stau la indoială pentru a pune acest măcel tot pe socoteala intrigilor rusești. Să se observe într'adevăr bine că Turcii au tras in Români fără nici o provocare din partea acestora, și ar fi fost chiar o nebunie ca o mână de oameni să vroiască a resista armatei turcești. Apoi pentru ce se aruncase Turcii in goană pe uliță cu fitilurile aprinse la tunuri? Corespondentul gazetei de Transilvania spune de acea foarte drept: „Excesele pentru care

---

\*) Relațiunea căpitanului Zăgănescu făcută la ancheta orânduită de consulul englez in *I. Héliade. Mémoires* p. 331.

Turcii fusese *cumparați* nu întârziară a da un pretext lui Duhamel pentru a chiama pe Ruși<sup>(\*)</sup>.

— Doue zile după această întâmplare Cazacii treceau granița Valahiei. Turnavit, administratorul districtului Râmnicul-Serat, se puse în fruntea a o mulțime de țărani pentru a protesta contra încălcării teritoriului. Crucea și Evanghelia fură puse, precum se zicea în proclamațiune, în calea năvălitorilor; dar ele fură calcate în picioare, poporul fu bătut și preoții puși în fiere.

Magheru, retras în Oltenia, se găsea în fruntea unei oștiri de vro 20,000 de oameni, care cerea cu mare glas resbunarea țerei și conducerea lor în protiva năvălitorilor. Sfătuit însă de vechii sei prietini și de consulul englez a nu arunca țara în cumpănă necunoscută a unui resboiu atât de disproportionat, dă drumul oștirilor sale și înștiințază, pe Fuad Effendi despre această hotărîre a sa prin o misivă din 28 Septemvrie în care ei spune între altele: „Națiunea română în puterea tratatelor sale, și-au dat noue așezăminte potrivite cu nevoile sale. Națiunea în urma

\*) Gazeta de Transilvania No. 85 din 1848. Comp. Album Moldo-Valaque par Billecoq 25 Octomvre 1848. „Voilà des exploits que les soldats du Sultan Abdul-Medjid n'auraient certes pas accompli en 1848 și le général Duhamel, jaloux avant tout de venger tant d'échecs personnels, n'avait pas été sous la tente du commissaire turc.“



abdicării Domnului, au ales din sinul ei un guvern compus din oamenii cei mai luminați ai țerei. Acest guvern au fost recunoscut de Exelența sa Suleiman pașa in numele Maiestății Sale Sultanului și felicitat de către agenții diplomatici ai puterilor europene. La sosirea Exelenței Voastre poporul v'au făcut protestările cele mai curate și cele mai veredate de supunere către Inalta Poartă; dar ați mers cu armata in contra Bucureștilor unde se întâmplă măcelul, acărui ațițatori sunt cunoscuți de intreaga țară.

„In mijlocul secolului al XIX-le un astfel de atentat la drepturile naționalității române o astfel de încălcare a teritoriului nostru, protivnic tuturor tratatelor, dovedesc in deajuns că Rusia urmărește fără incetare și fără pedeapsă, mersul seu către cucerirea europeană.

„Prin urmare subsemnatul, văzând doue puteri intrunite contra unei națiuni pacinice și sperând că Sublima Poartă se va convinge mai târziu de credința Românilor, precum și de scopurile perfide a le Rusiei in privirea principatelor dunărene, depune însărcinarea care i fusese incredințată de națune, pentru a nu atrage asupra ei urmările unui resboiu disproportionat.“\*)

Armatele atât a le suzeranuluicăt și acele

---

\*) Mémoires p. 354.

ale protegitorului ocupând Muntenia, dovediră de îndată țerei îngrijirea lor cea părintească prin jafurile și cruzimele cele mai neomenoase. „Toată noaptea de 13 spre 14 Septembrie Turcii prădară casele, despoiară și uciseră bărbați, femei și copii, sparseră biserici răpind din ele odoarele lor. A doua zi pungile și ornicele fură smulte cu sila în mijlocul uliților. În prăvălii și magazine Turcii intrau și luau tot ce le plăcea, fără a plăti nimica. Indigeni precăt și supuși streini de ambe sexurile fură măcelăriți. . . fete fură răpite cu puterea în mijlocul zilei. Supușii streini alergară a treia zi la consulatele lor respective și cerură protecțiune. Consulii se adunară, se duseră la Fuad Efendi și protestară, cerându-i socoteală de toate aceste scene.“\*)

Dar aceste suferinți sporiră până la nesfârșitele când veniră Rușii. Într'adevăr Turcii despoiau și jăfuiiau numai ca indivizi. Rușii organizară după obiceiul lor despoierea în regulă și cu o aparență de legalitate. Ei mai întâi se oferiră de a înainta banii necesari pentru întreținerea trupelor în timpul ocupațiunii, care cheltueală de sigur trebuia suportată de țară, întru cât ocupațiunea se făcuse în interesul ei. Prin aceasta își constituiau Valahia debitoare pentru suma de 300,000

---

\*) Mémoires p. 337.



ruble pe lună. Mai pe urmă apoi, trecând cu armata în Ungaria, ei impun locuitorilor aprovizionarea și cărăturile pentru oștirile lor, și astfel dobândesc de la țară un ajutor așa de prețios încât, după aprecierile chiar a unui general rus (Lüders), în lipsa acestuia, Rușii n'ar fi putut nici un moment susține lupta cu Bem.

Locotenența domnească fu resturnată și înlocuită prin căimăcămia lui C. Cantacuzino; partida constituțională risipită și imprăștiată parte prin arestări și maltrătări, parte prin surgunire. Foarte drept și eloquent caracterizază Heliade purtarea puterii suzerane în scrisoarea sa din 20 Noemvrie către Gazeta Transilvaniei: „Capii guvernului național, pentru că au reușit a înăduși o revoluție de patimi și de resbunare, uneltită de Duhamel pentru că au izbutit a mântînea ordinea după abdicarea vrednică de osindit a lui Bibescu, pentru că au făcut cunoscut lumii o naționalitate română, prietină Turcilor și indignată de criminalele intrigi a le cabinetului rusesc, într'un cuvânt pentru că au izbândit a face o mișcare națională în favoarea gloriei și a intereselor Turciei, Fuad Effendi comisarul sublimei Porți, în urma unui raport, iscălit de niște oameni cunoscuți ca dușmanii Turcilor, ne osăndește la surgun!..

„Ah! Domnule Redactor, dacă Românii ar fi putut prevedea uneltirile lui Duhamel

și purtarea lui Fuad Effendi, sau dacă membrii locotenenței ar fi avut mai puțină iubire pentru popor și mai multă ambiție pentru o glorie zadarnică, astăzi Valahia n'ar fi înfătoșat decât o movilă enormă de Români, de Turci și de Ruși, pe care ultimul Român s'ar fi suit pentru a se apropie de cer și a cere dreptate de la Dumnezeu!(\*)

## IX

## Convenția de la Balta-Liman

Rusia își ajunsese earăși ținta. Ocupase Valahia cu armele și și făcuse din ea punctul de sprijin pentru înădușirea resculărei ungurești. Revoluția Românilor făcu însă Rusiei și o altă slujbă: O învăță anume că chiar slaba libertate ce se lăsase acelora, putea deveni primejdioasă planurilor sale, și de aici înainte ea își puse silințele a o răpi și pe aceasta, întrebuintând spre a și ajunge scopul tot unealta ei cea ascultătoare, Poarta otomană.

Curând după stingerea revoluției muntene, Rusia incheie cu Poarta convenția de la Balta Liman, 1 Mai 1849, prin care se prevede, drept măsură provizorie, ca domnii principatelor se fie numiți direct de către Poartă pe sorocul de 7 ani. Adunările obștești, atât acea ordinară cât și cea extraordinară să fie

---

\*) Mémoires: p. 378.



desființate și înlocuite cu divanurile ad-hoc, alcătuite din boerii cei mai de frunte, orându-iți de domn, care să se indeletnicească cu revizuirea legilor în ființă, și schimbările făcute de ele să intre în lucrare după ce vor fi fost încuviințate de ambele curți. O armată ruso-turcă de 25—35,000 de oameni să ocupe principatele pentru a sprijini ocărmuirile lor, și, după ce țerile se vor fi liniștit, ea să fie redusă la 10,000. Aceste trupe vor părăsi principatele după desăvârșita lor organizare; dar vor fi totdeauna gata a reintra în ele, îndată ce ar cere-o împrejurările. Până atunci un comisar rus și unul turc vor sta în principate pentru a supraveghea meritul trebilor, și ei vor îndrepta către gospodari sfaturile și indemnările lor, de câte ori vor observa vre o abatere sau vre o măsură protivnică liniștei țerilor.

Asemene orânduiri nu puteau decât întăriți și mai tare pe locuitorii principatelor și anume nu numai în protiva Rușilor ci și în protiva Turcilor, care se purtau față cu dinșii cu astfel de asprime, de și Românii le aratase atâta prietinie și atâta supunere. De atunci încep Românii a vedea că nici pe Turci nu se puteau răzâma, și că ei trebuie să caute aiurea sprijinirea drepturilor lor, în protiva încălcărilor rusești. Turcia urma în această împrejurare o politică dușmană intereselor sale. Ea își instreina simpatiile unor

țeri pe care ar fi trebuit să le atragă prin toate mijloacele. Dar ea era silită la aceasta de o parte de frica Rusiei, pe de alta prin nepăsarea puterilor apusene. Purtarea Turciei era nesocotită; dar era fatală. Ea nu putea face altfel; trebuia să meargă fără de voie spre însăși a ei dărăpănare, spre însăși a ei risipă.

Când soarele incede a cobori calea sa spre asfințit nimic în lume nu'l mai poate impedi de a se cufunda sub orizon. Tot așa se întâmplă și cu popoarele când au dat pe povârnișul decăderii lor; nimic nu le mai poate reține.

Indată după încheierea convenției pomenite Mihail Sturza, ne vroid să mai domnească sub un control atât de aproape a puterilor suzerane, se retrage din scaunul Moldovei;\*) cel muntenesc era vacant încă de la abdicarea lui Bibescu, la începutul revoluției. Poarta orânduiește deci domni noi în principate și anume pe Barb Stirbeiu în Valahia și pe Grigore Ghica în Moldova, nu însă fără consimțirea și invoirea Rusiei.

Stirbeiu întrecu în curând pe fratele seu Bibescu în jăfuirea și despoierea poporului. La mazilirea lui Alexandru Ghica rămăsese în vistirie suma de 5,000,000 lei vechi economie; la eșirea lui Bibescu casa statului în-

---

\*) *Quinze années d'administration en Moldavie.* Paris. 1856. p. 16.



infațoșă lipsă 3,000,000 și la acea a lui Stirbeiu 40,000,000!\*) Acest domn pentru a putea îndeplini mai ușor scopurile sale necinstite, se incunjură de oamenii cei mai stricați, dintre care mulți erau infierați de opinia publică sau chiar de sentenți judecătorești.\*\*) Cu ajutorul acestora pune la cale desbrăcarea cea mai nerușinată a țerei: licitații pe sub mână, dilapidarea banilor publici ce intrau cu grămada în punga ocărmuitorilor, vinderea hotăririlor judecătorești, cheltueli exagerate sub pretextul de a infrumuseța capitala cu teatru și grădini, întretinerea unei numeroase poliții secrete în fruntea căreia era Ioan Bibescu, fratele domnului, cu leafa însemnătoare de 300 de galbeni pe lună; în ordinea mai mult morală, închideri fără judecată, neingrijirea desăvârșită de învățământul public, eată roadele domniei lui Stirbeiu. Pentru ași atrage și simpatiile Austriacilor, el dă 40,000 de galbeni ofițerilor ce veniră se scoată harta Munteniei, plătind astfel cu banii țerei o lucrare făcută în interesul streinilor și chiar în dauna intereselor ei. În 1849, după ce Rușii strivesc revoluția ungurească, dorind ei să mai

---

\*) *G. Valentineanu*, Despre administrația guvernului de la Balta-Liman, București 1859 p. 16.

\*\*) Dacă nu reproducem numele lor, aceasta o facem numai pentru respectul mai multor familii de astăzi. Ei sunt însă cu toții însemnați, fie care cu notele ce i se cuvin în *Valentineanu* p. 17 și urm.

rămână în țara Muntenescă, și neputând face aceasta fără un pretext, căci puterile apusene stărueau că ei să o părăsască, Stirbeiu, făcându-se unealta Rușilor cu aceiași îndămănare cu care slujise pe Austriaci, iscodește o conspirație în protiva căreia publică chiar și o proclamație\*). Când Rușii intră în țară la 1853, Turcii cer de la Stirbeiu ca să părăsască domnia. El, în loc de a se supune, se dă în partea Rușilor, până când intervenind alianța puterilor apusului cu Turcia, consulii acestora îl silesc să se retragă—și în cotro se duce? La Viena, unde sprijinit de Austriaci, revine în scaun și domnește în tot timpul ocupației austriace până la 1856, îngăduind acestora abusurile cele mai neertate. „Când cu Turcii când cu Rușii când cu Nemții, eată coloarea politică a D-lui Stirbeiu. Până la un timp se asociază cu Turcii; pe urmă servi orbește interesele Rusiei; dar după ce vîzù pe Rusia învinsă, se întoarce în contra ei, nu însă ca să serve țerei și să se desculpe în ochii

---

\*) *Vestitorul român* din 1850. Compară *Rousso*. Suite à l'histoire de E. Regnault. p. 116 : „La Russie en troublant de nouveau le pays avait pour but de maintenir ses troupes dans les principautés. M. Stirbeiu veut... démontrer au monde officiel que la présence des Russes est plus que jamais nécessaire! (scrisoarea lui Heliade din 20 Oct. 1859) În genere asupra lui Stirbeiu compară: Coup d'oeil sur l'administration de la principauté de Valachie de 1849—1853 par un *Valaque*. Paris 1856.



ei, ci ca să se arunce în brațele Austriei“\*)

Grigorie Ghica în privirea lăuntrică, se deosebește într-o măsură de Stirbeiu prin o purtare mai conformă cu interesele țerei, mai ales în privirea dezvoltării învățământului.\*\*)

Îngrijirea însă de starea materială a țerei este tot atât de răă. Și dacă chiar Ghica nu jăfuea singur, el lasă pe dregătorii lui să jăfuiască cât le plăcea\*\*\*); de aceea ca rezultat a domniei sale aflăm că: „țara sau pus în defășite; biruri noi s’au adăus după buna plăcere a Prințului, și pentru întâia dată decăndu e Moldova Moldovă, sau făcut împrumuturi însemnate în sarcina țerei, fără ca să se știe trebuința și nevoia acelor defășite, acelor biruri și acelor împrumuturi.“\*\*\*\*)

Politica exterioară a lui Ghica este însă o

\*) *Valentineanu* p. 49.

\*\*\*) El înființază orfanotrofia, un ospiciu pentru săraci, publică cronică lui Șineai, introduce telegrafia electrică și altele. Comp: *Son attesse sérénissime le prince Grégoire Ghica* hospodar de la Moldavie în *Archives générales, revue mensuelle*.

\*\*\*\*) „L’hospodar savait parfaitement bien que le vol était organisé autour de lui, et cependant, il n’eut jamais l’énergie d’y mettre un terme! *Murphy Byrne*. La Moldavie sous Grégoire Ghica. Iassy, 1856, p. 2. Compară: *Jaloba Vrâncenilor* din 20 Iulie 1855 în Pagina istoriei a prințului convenției de la Balta Liman de Maiorul *Costachi Christea* 1855.

\*\*\*\*\*) Revista domniei prințului Grigorie Ghica de un membru al partidei naționale p. 14 compară *Murphy Byrne* p. 12 și urm. Aceste apretețuri sunt confirmate în chip oficial prin raportul asupra stărei departamentului finanțelor adresat caimacamului de Ministru *Scarlat Rossetti*. Iași 1856.

imitare credincioasă a celei a lui Stirbeiu. El fusese numit în scaun prin stăruința lui Reșid-pașa. În 1852 fiind lovit de o boală de mîntre, Turcii vroesc să-l înlocuiască prin Cantacuzino; dar Rușii nu se invoesc la această schimbare și sprijinesc mîntinerea lui Ghica la tronul Moldovei, căci acesta se înșănătoșise în acest restimp. De atunci Ghica „s'au hainit cătră Poartă și din tot sufletul seu au năzuit sub protecția Rusiei, întrecând prin simpatii cătră acel cabinet pe însuș consulul Giers și modificând ministerul și ampoiații sei prin îndepărtarea tuturor acelor care erau acuzați de simpatii turcești sau care nu erau în destul de rusofili. Cătră intrare a armelor ruse în Moldova nu iau slăbit de odată nici de cum simpatiiile, fiind că s'au increzut principelui Gorciacoff că M. Sa rămăne neclintit pre tron, și de acea s'au și hotărât a întimpina armele ruse pînă și cu cele ce ele nu cereau, hrentuind țara și dănd tot de a una de prisos, pentru o chilă cinci, pentru un beilie zece.“\*) Ghica auzind că vin Rușii, trimite înaintea lor în Basarabia pe Constantin Cantacuzino dăndu-i instrucțiuni de a fi „de o exactitate și de o energie nemăsurată pentru ca ordinele principelui Gorciacoff să nu întălnescă nici un soi de pedecă,“ și în a-

---

\*) *Revista* p. 11.



celas timp pune să tipărească în tipografia lui Asaki proclamațiile Rușilor pentru a le împărți când vor fi intrați în țară.)\* Peste patru luni însă Rușii, după cât se pare, ne având deplină încredere în Ghica, i spun să se retragă. Și el ca și Stirbeiu se duce la Viena unde caută a dobândi favorile curții împărătești, și când Austriacii ocupă principatele, după retragerea Rușilor, el revine în scaun adus de armatele nemțești.

Acte oficiale dovedesc cât de slab și fără demnitate se arătase Ghica față cu statele ce incaleau într'un mod atât de văzut drepturile principatelor. Așa el supunea aprobării Porții toate actele ocărnuirii sale, încât jertfește cu totul autonomia țerei. O scrisoare vizirială din 8 Februarie 1855 spune: „Căte-va persoane din Moldova s'au intrunit pentru a petiționa colectiv contra divanului ad-hoc. Acest divan a fost convocat după ordinul expres al Sublimei Porți și *lucrările sale au fost tot deauna supuse de înălțimea Vóstră la înalta sancțiune a guvernului împărătesc!*“\*\*) Ghica apoi fiind invitat de curtea din Viena a trimite reprezentanți pentru a lua parte la conferențele pentru organizarea principatelor, spunându-i numai că, pentru politețã să înștiin-

\*) Bataillard La Moldo-Valachie in Revue de Paris din 15 Oct. 1856 p. 22.

\*\*) Așa pentru exemplu legea asupra timbrului. Bataillard p. 30.

teze pe Poartă despre aceasta, el trimite acolo un ministru ca mandatar al seu „pe lângă imputerniciții Sultanului spre a li da informațiile trebuincioase.“\*)

În istorie părerile de reu sunt de prisos; căci ea, povestind faptele implinite cu fatalitate, nu are să se întrebe de ceea ce ar fi trebuit se fie, ci de ceea ce au fost. Totuși nu ne putem împedeca a de a arata ce frumos rol puteau avea principii români în acele împrejurări și cum n'au știut sau n'au vrut a se folosi de dinsele. Astfel se va putea mai bine judeca până la ce grad erau nedestoinici domnii, ce aveau în acele timpuri în mâinile lor soarta țărilor române, și prin urmare cât e de îndreptățită a istoriei aspră judecată asupra lor.

Rusia de astă dată nu avea de luptat numai în protiva Turciei ci împotriva întregului apus. Niște principii prevăzători și luminați, care ar fi căutat și de alte interese de cât de a le lor personale (și anume Stirbeiu cu jafurile și Ghica cu femeile) ar fi putut întrevedea aceasta. Ei ar fi putut să se pună cu Turcii în legături secrete și prietenoase, așa că, la izbucnirea crizei, să iee parte la resboiu contra Rusiei și alături cu Turcii. Prin o asemenea purtare ar fi câștigat nemăsurat. Prietini ai Turcilor ar fi fost pri-

\*) Bataillard p. 32.



etinii puterilor apusene; ar fi intervenit la tratatul ce se incheie cu Rusia, și anume ca aliați ai invingătorilor, prin urmare cu dreptul de a cere și ei partea lor de câștig și Besarabia ar fi fost inapoiată, Moldova reintregită și resbunată. Dar dacă nu le au dat inima să urmeze o politică așa de îndrăzneată, cel puțin să fi aparat după putință țerile incredințate lor, de relele resboiului; cel puțin să fi înlăturat ocupațiunea austriacă, precum au făcut'o tot atunci o țară mult mai mică și mai neînsemnată, Serbia. Aceasta au declarat categoric Austriacilor că se va opune cu puterea unei încălcări a țerei lor, și Austriacii n'au îndrăsnit să pășască peste granițele serbe. Nici aceasta n'au făcut'o. Din protivă, i videm ducându-se la Viena și stăruind ei inșii pentru intrarea trupelor austriace, numai și numai spre a putea pune earăși mâna pe scaunele țerilor române. Pentru ce aceasta? pentru că singurul mobil ce le mișca inimele era interesul individual, pentru că acel al țerei nu găsia în sufletul lor nici cel mai mic resnet, pentru că în un cuvânt nu erau niște domnitori cu durere de moșie ci niște simpli arendași ca și beii din fanar.

Ce făcea poporul român în timpul acestei indoite ingenunchieri atât lăuntrice cât și din afară? Ca unul ce odată se trezise el nu putea sta în nemișcare. De acuma înainte pen-

tru a'l putea strivi, ar fi trebuit să i se surpe chiar basa lui materială, existența indivizilor din care se alcătua. A'l face să tacă era cu neputință, precum nu poți impedeza codrul să resune de cântări la răsăritul soarelui, decât doară dându-i foc și mistuind arborii din care acesta se alcătuește. Dacă în țară chiar era greu de a ridica glasul, Europa întreagă era plină de Români, jertfe a revoluției din 1848, și aceștia stăteau la pândă pentru a face să resune plângerile Românilor la timpul cel mai potrivit.

Așa chiar în anul 1849 îndată după înădușirea revoluțiunii, membrii guvernului provizoriu pribegiți din țară împreună cu alți barbați compromiși prin mișcare, indreaptă către Anglia, Austria, Franția și Prusia, o protestare în contra încălcării țerei lor, însoțită de un memoriu îndreptățitor a mișcării din 1848.\*) Tot odată ei trimit și Sultanelui o tânguire contra purtării sale față cu principatele.

În 1850 Noemvrie, Heliade, neobositul luptător pentru drepturile țerei sale, aflându-se la Paris, trece la Londra unde supune cabinetului englez un memoriu asupra scopului ocupațiunii rusești în principate, arătând tactica urmată de Ruși pentru a pune mai curând sau mai târziu mâna pe dinsele\*\*)

\*) *Mémoire justificatif de la révolution roumaine*, Paris.

\*\*) *Rousso Suite à l'histoire de M. Regnault* p. 121.



În 1854 Iunie, Heliade aflând că puterile apusene și Turcia ar fi dispuse a ceda Austriei principatele în schimb pentru participarea ei la războiul orientului, încredințază pașei din Șumla un alt memoriu în care caută să dovedească Turcilor însemnătatea păstrării principatelor pentru împărăția Otomanilor.\*)

Dorințele Românilor, pe care ei nu se oboseau a le repeta la fiecare prilej, culminează în una mai cu samă, care cuprindea pe toate celelalte : unirea principatelor.

Această idee mântuitoare s'a îndeplinit în urma războiului din 1853, la a cărui espu-nere trebuie să pășim, până acum penultimul act al dramei ce se desfășură între Rusia și Turcia, dar căruia numai viitorul va putea să-i atribue adevăratul seu număr în lunga serie de peripeții ce o înfățișază rivalitatea acestor două popoare.

---

\*) *Rousso*, p. 149.

# Resboiul din 1853. Pacea de Paris 1856.

## I

### Lăcașurile sfinte

Resboiul din 1856 este un episod în e-popea urieșă a resboaelor ruso-turce, episod ce nu prea se impacă cu șirul întregului poem. Până acum izbănzile Rusiei în contra Turciei mersese tot propășind, îngrămădind victorii peste victorii, cotropire peste cotropire. Acum pentru întâia oară ele sunt stavilite, și puterea moscovită, ce părea un puhoiu menit a înghiți împărăția otomană, este oprită în cursul ei vijelios, spulberată și aruncată în vânturi. Causa acestei scrintiri în mersul triumfurilor rusești provine din împrejurarea că de astă dată Rusia nu mai lupta singur în contra politicei apusului care ar fi venit în ajutorul Turciei, ci însuș în contra brațului seu de fer și de foc, în contra puterei sale materiale, ce întindea în sfirșit o mână de ajutor împărăției lăncezânde a lui Mohamed. Cât timp Rusia luptase în protiva unei împărății mai barbare decât dinsa, ea invinsese și calea ei fusese un lung șir de izbănzii cu folos. Acuma când trebui să lupte în protiva civilizației, ea dădu înapoi, fu zdrobită și nevoită se plece gruma-



zul ei cel mândru mai mândrului invingător. Într'adevăr e în natura lucrurilor ca civilizația să repună barbaria și, singura dată când s'intemplă contrarul, fu atunci când valoarea morală a acestei din urmă covârși pe cea a celei d'intai.

Nu este deci greu de înțeles pentru ce Rusia a fost invinsă; mai greu este însă de aratat cum se face de Europa s'au trezit astă dată; care au fost șirul de împrejurări ce au hotărit'o să se scoale în protiva colosului de la Nord și să-i dea o învățătură, ce însă din nenorocire, nu au avut efectul de a'l întoarce de la planurile sale, ce l'au îndemnat numai cât a fi mai prevăzător în conceperea lor, mai ghibaciu și mai iscusit în a lor îndeplinire.

Ca punct de purcedere a unei noue politici în privirea Rusiei din partea apusului, putem privi tratatul de la Unkiar-Skelesi, care destăinuie planurile rusești într'un chip mult mai văzut decum s'intemplase până atunci. Corăbiile rusești să aibă voie a trece prin Bosfor în Mediterană, eară acele a le pute- rilor apusului să nu poată trece prin Dardanele către Marea Neagră în timp de res- boiu—această îndatorire luată de Turci făcea din Marea Neagră un adevărat lac rusesc și acest lac, prefăcut într'un imens port al Rusiei, putea să reverse asupra Mediteranei flotele rusești, pe când intrarea în el era a-

părată de tunurile turcești de la intrarea Dardanelor. Rusia devine astfel neatacabilă a casă la dinsa, și putea deci să desvolte în toată liniștea politica sa de cotropiră în contra chiar a acelei puteri ce luase asupra'și, cu atăta nesocotință, îndatorirea de a o apăra într'un chip așa de efectiv.

Pentru a zădărnici acest tratat, puterile apusene vroiau să nimicească basa pe care el se înălțase, și care era ajutorul făgăduit de Ruși Porței în protiva lui Mehemet-Ali. Dar aceste puteri nu erau de loc înțelese asupra liniei de purtare ce erau sătină față cu resvrătorul vasal al Sultanului. Franția vroia să'l sprijine și să'l întărească, sperând cu timpul a'l pune pe dinsel pe tronul Sultanilor și a regenera astfel împărăția Otomanilor, așezându-se tot odată pe țărmurile Mediteranei. Anglia din contra vroia să'l supună și să'l aducă din nou la ascultare, pentru că se temea să leze Suezul în mâinile unui barbar. Dintr'aceste două tendinți contrazicătoare, cea mai periculoasă pentru Rusia era cea reprezentată de Franția, ca una ce vroia să dea o viață nouă și puternică împărăției otomane. Temându-se ea ca la urma urmelor să nu se invoiască și Anglia cu acest plan, se hotărăște a jertfi foloasele câștigate prin tratatul de la Unkiar-Skelesi, care o îndepărta de Anglia, și a se pune în legătură cu această putere pentru a nimici figura ame-



nințătoare a vice-regelui egiptean. In 15 Iuliu 1840 se iscălește tratatul împătritei alianțe\*) între Anglia, Rusia, Austria, și Prusia indreptat in contra lui Mehemet-Ali și eventual in contra sprijinitoarei acestuia, Franția. Cele trei d'intăiu se hotăresc a ataca pe Mehemet-Ali ear cea de pe urmă privighia mișcările Franției. Resboiul in contra vasalului resvrătitor este in curënd isprăvit prin desăvârșita lui infrângere, și Franția nu face nici un pas spre apararea lui.

Rusia deci renunțase la dreptul de a face să treacă corăbiile sale prin Bosfor; dar Poarta mănținuse făgăduința dată de a pastra *mare clausum* a strimtoarei Dardanelelor. Curënd după aceea, și Franția se apropie de celelalte puteri apusene și astfel se inchee in 13 Iuliu 1841, la Londra, între aceste cinci mari puteri europene tratatul strimtorilor sau al Dardanelelor care prevede ca „trecerea corăbiilor de resboiu atât prin Bosfor cât și prin Dardanele se rămână pentru tot-deauna oprită, cât timp Poarta s'ar afla in pace“. Prin acest tratat Poarta este primită in dreptul public al Europei, și, cu toate că se favorise prin el predominarea rusască in Marea Neagră, i se inchidea Bosforul, încât acest tratat este pentru Rusia tocmai contrarul celui de la Unkiar-Skelesi. Insemnă-

---

\*) *Guillany*, Manuel diplomatique II p. 164.

tatea tratatului Dardanelelor este din cele mai mari. Pentru întâiaş dată se ved puterile apusene unite într'un gând pentru sprijinirea Turciei împotriva tendinţelor cotropitoare a le Nordului. Acest tratat este înainte mergătorul alianţei ce au dat naştere resboiului orientului\*); el este inceputul unei schimbări in politica Europei faţă cu Rusia şi anume nu a unei sau a altei puteri ci chiar a întregului apus. Din nenorocire a rămas numai un inceput, şi apatia care cuprinse Europa, curënd după sfârşitul resboiului oriental, îndreptăţeşte judecata noastră de mai sus, că acest resboiu a fost numai un episod discordant in istoria resboaelor rusoturce.

Această schimbare de îndreptare in politica apusului era motivată şi de altă împrejurare. Puterile europene vedeau că Rusia stăruiă a rămănea in principate cu toate că ele se liniştise, şi nu puteau înţelege altfel această purtare a Rusiei decât ca o viitoare pregătire contra împărăţiei otomane. Inşă

---

\*) Că el era astfel privit de diplomaţie ne dovedeşte o depeşă a ministerului de externe a Franţiei către ambasadorul francez din Londra din 31 Mai 1835. „Le cabinet de Londres n'a donc pu jamais douter de notre concours pour faire respecter l'esprit du traité du 13 Juillet 1841 et pour rappeler, s'il le fallait, au cabinet de St. Petersbourg que *V'empire ottoman placé par cette transaction sous une garantie collective* ne saurait...“ *Iasmund Aktenstücke zur orientalischen Frage* I No. LXXXII.



negoțul tot crescând a Rusiei cu țerile turcești, care făcea Englezilor și Francezilor concurența cea mai serioasă, deschid ochii acestora asupra primejdiei ce ei aștepta, dacă Rușii ar pune mâna pe Constantinopolea și, aplicând și aici maximile prohibitive de care erau conduși în politica lor economică, ar închide cu totul Marea Neagră comerțului apusan.

Pe de altă parte Rusia vedea pe fie ce zi scăzând iniurierea ei în Orient. În principate ea fusese cu totul compromisă și chiar în celelalte părți a le împărăției otomane, creștinii începuse a vedea că au fost amăgiți în speranța lor, de a scapa de sub jugul Mahometanilor cu ajutorul Rusiei. Apoi tinerul Sultan Abdul-Medjid, sub influența lui Reșid pașa, întreprinde mai multe reforme civilisătoare în împărăția sa, pe care le proclamă prin *hatîșerif* de la *Gulhane*\*) (13 Noemvrie 1849), încât ghiaurii încep a crede că cu timpul vor putea duce o viață mai liniștită și alături cu Osmanlii. Dacă influența rusască scădea însă la creștinii din împărăția turcească, din cauza unor alte împrejurări ea se micșura chiar în Constantinopole. Englezii și Francezii, vroid să și formeze o generație de Turci care să le fie simpatică, atrag în țerile lor tineritul turc,

---

\*) *Rosen. Geschichte der Türkei* II p. 250.

care, formându-se în scolile apusului, începe a privi pe acesta ca limanul scăpării împărăției otomane. Inșuș Sultanul câștigat pentru aceste gândiri și incunjurat de o generație prietină civilizației apusului, și prin aceasta chiar dușmană Rușilor, aduce în Constantinople un curent de idei cu totul nou, care nu însemna altă-ceva decât: alianță cu puterile apusului și resboiu cu Rusia.

Această putere, dacă nu vroia să peardă desăvârșit roadele unor silinți seculare, trebuia să caute un prilej pentru a recapata în Constantinople pe cât și la creștinii din împărăția otomană inriurirea ei de mai înainte. Rușii caută să ajungă la aceasta mai întâiu prin esplotarea revoluției române. Pe lângă alte scopuri ce urmăreau, și care sau espus mai sus, ei se sileau a arăta mișcarea Românilor ca pornită în potriua suzeranității otomane, pentru ca, prin concursul dat de ei la înădușirea aceleia, să poată dobândi un titlu la recunoștința Porței. Un tărâm însă mult mai mănos pentru intrigile sale se deschide Rusiei prin afacerea lăcașurilor sfinte.

Lăcașurile sfinte, marture a patimilor și morței Mântuitorului, fusese tot deauna o pricină de neînțelegere între deosebitele confesiuni creștine și cu deosebire între cele mai puternice, Ortodoxii și Catolicii. De la întâiele relațiuni a le Francezilor cu Poarta,



ei stipulase pentru Catolici privilegiu în această privire, care se reînnoesc și se întăresc prin un tratat din 1740 în care se prevede că: „monahii francezi adecă catolici, care locuiesc după vechinul obicei în Ierusalim și prin prejurul acestuia, și anume în biserica de la sfântul Mormânt, și care se găseau în stăpânirea lăcașurilor sfinte, să rămăne ne-supași ca și mai înainte în această stăpânire.\*) Cu timpul însă Franța, ocupată în altă parte, neingrijește de păstrarea acestor privilegii și Ortodoxii, reprezentați mai ales prin Greci, banchieri din Constantinopole, care aveau mare inriurare la Poartă, isbutesc a scoate cu încetul pe Catolici din cele mai multe lăcașuri sfinte, încât pe la 1850 din 19 lăcașuri ce fuseser în stăpânirea lor, ei rămăseser numai cu 9.

În anul 1847 se întâmplă în biserica din Betleem un scandal între clerul latin și cel grecesc, în care dispare o cruce de argint cu o inscripțiune latinească ce se afla pe mormântul Mântuitorului. Reclamațiile latinilor, sprijinite de consulul francez din Constantinopole, ajung până în Franța.

Revoluția din 1848 înădușă însă pentru

---

\*) Compară asupra acesteia: *Rosen*, Geschichte der Türkei II p. 137 și urm. *Forcade*. Histoire des causes de la Guerre d'Orient. Paris 1854 p. 7 ș. u. *Dmitri de Boukharow*. La Russie et la Turquie p. 152 *Der russisch türkische Streit* Leipzig 1854 p. 11.

cât-va timp această împrejurare, care părea că va trece nebagată în samă. Ajungând însă Napoleon III la președința republicii franceze, politica acestuia trebuia să reinvie, și încă cu mare putere, chestiunea lăcașurilor sfinte. Napoleon vroia pe de o parte să reînălțe înriurirea Franței în Orient, unde fusese mai cu totul înlocuită prin cea a Rusiei; apoi el se punea bine cu papa și clerul, de care avea nevoie pentru planurile sale ulterioare, ascultând plingerile bisericii catolice și cerând de la Turci îndreptarea încălcărilor suferite de dinsa.

În 28 Mai 1850 generalul Aupic, ambasadorul Franței la Constantinopol, îndreaptă către Poartă o notă în această privire, la care neprimind nici un răspuns, o repetă în August acelaș an, cerând prin ea ca Turcii să respecte tratatul din 1740 și să nimească cu totul ori ce schimbări intervenite de atunci înainte. Ali-Pașa, ministrul afacerilor streine, răspunde tocmai la 30 Decembrie de că va numi o comisiune de Greci și Francezi care să cerceteze drepturile ambelor confesiuni. În acest restimp Rusa foloșinduse de împrejurarea, cea atât de fericită pentru dinsa, de a se putea amesteca în treburile orientului pentru motive religioase, îndreaptă de o cam dată către Sultan o scrisoare autografă a Czarului în care acesta, luând un ton foarte cumpătat, arată numai așteptarea că Turcia va păstra status quo



in afacerea lăcașurilor sfinte. Indată după acest pas al Rusiei, comisiunea este disolvată și se numește o alta alcătuită numai din Mahometani, care tocmai cătră sfirșitul anului 1851 își dă raportul seu cătră sublima Poartă pe basa căruia Ali-Pașa împărtășește lui Lavalette hotărîrea Sultanului. Aceasta cuprindea: că biserica sfântului Mormânt și cea din Betleem să fie in posesiunea ambelor confesiuni. Latinii însă să păstreze cele doue chei de la porțile bisericeii sfânta Maria și cheea de la Poarta cea mare a bisericeii din Betleem ce până acuma fusese a Grecilor. Această hotărîre lovea greu in drepturile Latinilor, fiind că in loc de a respecta tratatul din 1740, care le dădea in posesiune exclusivă lăcașurile sfinte, se admitea la părtaşia lor pe Greci, mulțămindu-se Sultanul a le da lor posesiunea unor chei, din care numai una fusese in mânia Grecilor.\*)

Spre a hotări odată pentru tot deauna drepturile confesiunilor rivale, Poarta sloboade după indemnul ambasadorului rusesc, un firman pentru care însă Lavalette dobândește făgăduința că nu va fi cetit in public, din

---

\*) „A la plus grande indignation de tout le peuple professant la religion orthodoxe, la clef de l'église de Bethleem est rendue aux catholiques, comme pour prouver publiquement leur prépondérance en Orient; Le mal est fait Mr. le baron et il n'es plus possible de le prévenir.“ Nesselrode au baron de Brunnow dans *Boukharow* p. 156.

pricină că consfinția niște măsuri cu totul umiltitoare pentru politica franceză. Ambasadorul rusesc însă stăruiește cu tot deadin-sul la Poartă și dobândește nu numai că acel firman să fie cetit, dar chiar și un ordin către guvernatorul Ierusalimului, ca să nu invoiască Francezilor a se servi cu cheia luată de la Greci. Franția, de și așa de greu lovită într'o afacere din care crezuse că va trage un folos însemnat pentru politica ei orientală, primește toate aceste umiliri fără a se împotrivi și se supune astfel desăvârșit pretențiilor din ce în ce mai mari și mai covârșitoare a le Rusiei.

Care este secretul unui asemenea purtări? Franția ceruse la început foarte mult și a-nume desființarea tuturor firmanelor ulterioare care contraveneau dispozițiilor tratatului din 1740. Rusia din protivă, mult mai ghibace, nu pretinse la origine decât mănținerea statului quo în privința confesiunii ortodoxe. Dar Franția, cu cât mergea scădea din pretențiile sale, și, mai la urmă, se leapădă cu totul de dinsele pe când Rusia pornind de la un simburu cu totul mic, lu cultivă și'lu crește făcând să easă din el arborele uries al pretențiilor sale față cu Poarta. Franția se convinsese că făcuse o mare greșală, trezind această împrejurare a lăcașurilor sfinte. Ea vărise pe Poartă în o incurcătură față cu Rusia, din care nu știea acuma cum să o



scape. De acea videm pe Franția dând neconținut înapoi înaintea pretențiilor rusești, crezând că prin aceasta va putea potoli focul ce ea însăși lu aprinsese cu atâta nesocotință.

Cunoscând acuma cauza retragerii Franției, să cercetăm acea a înaintării Rusiei, care curând părù a nu mai cunoaște nici o margine.

Rusia era cătră acest timp statul cel mai puternic din Europa. Revoluția, ce s'gduise până în temeliile lor celelalte națiuni a le continentului, o lăsase pe dinșă neatinsă; ba chiar ea luase o parte strălucită la înădușirea ei. În Rusia se intrupa principiul conservatismului; ea apărase așezământul monarhic în protiva valurilor neconținut crescânde a tendințelor democratice. Statele continentale, nesigure în privirea stărei lor lăuntrice, în care încă nu amuțise resunetele revoluționare, nu se încumetau a întreprinde în afară o politică mai îndrăsneață, temându-se ca să nu le fugă pământul sub picioare, tocmai în momentul cel mai critic. Împăratul Neculai crezu că au sosit momentul de a da Turciei lovitura hotăritoare și a deslega astfel în favoarea Rusiei chestiunea orientului. D'între puterile pre care le credea cu deosebire interesate în această chestiune de Austria era sigur—întru cât poate fi siguranță în politică.— I făcuse o slujbă atât de mare, prin înădușirea revoluției ungurești,

incât trebuia să se aștepte la recunoștința ei și deci, dacă nu la o favorare deplină a planurilor sale, cel puțin la o împedecare a lor mai puțin pronunțată. Mai trebuia câștigată Anglia și izbânda era asigurată. Turcii trebuiau să părăsească Europa, împărăția Otomanilor era să fie împărțită între Rusia, Anglia și Austria și de sigur că partea leului era să revină celei d'întâi, intru cât ea poftise pe celelalte doue la masa cea mare, și—cine știe—poate că în fundul visurilor ei, Constantinopolea se înalța, oglindindu-se, cetate împărătească, în apele albastre a le Bosforului.

Că acesta era gândul împăratului Neculai ne o dovedește convorbirea memorabilă a acestui împărat cu sir Hamilton Seymour, ambasadorul Mării Britanii la Petersburg pe la începutul anului 1853. În mai multe întâlniri ce împăratul avu cu ambasadorul englez el ei arătă părerile sale asupra stărei Turciei și asupra necesității unei înțelegeri între Anglia și Rusia în cazul unei desfaceri eventuale a împărăției otomane. „Turcia, spunea între altele împăratul, este atât de decăzută că ori cât am dori noi să se prelungească traiul *omului bolnav* (și Vă rog să mă credeți că și eu doresc ca și Domnia Voastră continuarea vieții lui), el poate într'o zi să ne rămână pe brațe. Ceea ce este mort nu mai poate reinvie, și dacă împărăția tur-



cească cade, apoi aceasta va fi pentru tot deauna, și de acea Vă întreb dacă n'ar fi mai bine de prevăzut un asemenea caz, decât a se expune chaosului, turburărilor și siguranței unui resboiu european.“ Ambasadorul respunse la aceasta că în Anglia s'ar simți „o mare depărtare de a sconta de mai înainte moștenirea unui vechiu amic;“ la care imparatul întimpină că: „este cu toate acestea de cea mai mare însemnatate ca să ne înțelegem și să nu fim surprinși de împrejurări; dacă ajungem să ne înțelegem asupra acestui punct Anglia și cu mine, puțin îmi pasă de ceilalți. Trebuie însă se Vă declar curat că dacă Anglia ar vra să se așeze în Constantinopole, eu nu voi putea în voi aceasta. Și eu sunt dispus a me îndatori să nu mă așez acolo, s'înțelege ca proprietar, căci ca depositar nu pot garanta. S'ar putea întâmpla ca împrejurările să me pună în pozițiunea de a ocupa Constantinopolea, dacă nimic n'ar fi pregătit, dacă toate lucrurile ar fi lăsate în voea intemplerii.“ Aceasta convorbire, raportată cabinetului din Londra provoacă din partea acestuia un răspuns a cărui înțeles este că: nefiind sigur momentul *când* are să se întâmple căderea împărăției Mahometane, ar fi pe de o parte zădărnice, pe de alta ofensător pentru Turcia și periculos față cu celelalte puteri europene de a hotări de mai înainte modul împărțirii sale.

Acest răspuns, adus împăratului, îl face să se jăluească ambasadorului că nu a fost înțeles de guvernul englez. „Nu mă preocupă atâta pe mine cea ce trebuie făcut în cazul când omul bolnav ar muri, pe cât doresc a hotări împreună cu Anglia cea ce *nu trebuie* să s’întimple. Catastrofa turcească poate să se realizeze în fie ce moment sau prin un război exterior, sau prin o luptă între partida vechilor Turci și cea a reformelor superficiale franceze, sau în sfârșit prin o recoală a creștinilor, care sunt foarte nerăbdători a scutura jugul mahometan. Lucrurile ce nu pot să le învoesc sunt, începând prin noi înșine: o așezare a Rușilor în Constantinopol. Acest oraș însă nu trebuie nici odată să ajungă în mâinile Englezilor sau ale Francezilor, sau a ori cărei altei mari națiuni; de asemenea nu pot să primesc restabilirea împărăției bizantine, sau o astfel de întindere a Greciei care ar face dintr’însa un stat puternic; cu atât mai puțin m’aș putea împăca cu îmbucătățirea Turciei în o mulțime de mici republice, locuri de scapare pentru Kossuții, Mazinii și alți revoluționari ai Europei. Mai curând decât aș primi eu una din aceste întocmiri, aș întreprinde războiul și l’aș duce cât timp mi ar mai rămâne un om și o pușcă.”

Ambasadorul englez înțelese ușor din ceea ce nu vroia țarul să s’întimple cu împărăția otomanilor, care erau dorințele sale cele as-



cunse : înțelegerea cu Anglia și cu Austria pentru împărțirea definitivă a Turciei și a- nume cu excluderea Franței. Și într'adevăr că așa era. Despre Austria spunea împăratul: „Trebue să știți că atunci când vorbesc de Rusia, vorbesc și de Austria ; interesele noastre în orient în privirea Turciei sunt cu totul identice.“ Pe Anglia vroia s'o câștige în ori ce mod, fie macar și numai pe cuvântul de onoare. Sigură fiind de aceste două puteri pe lângă prietinia cea atât de statornică a Prusiei, Franța rămănea izolată și putea fi trecută cu vederea.\*) Anglia însă ramase statornică în refuzul ei, cu toate ademenitoarele făgăduinți a le Rusiei, care ei dăruia Egiptul și Candia, păstrând „sub protectoratul seu“ țerile române, Serbia și Bulgaria.

## II

Misiunea principelui Mencikoff.

Rusia, văzând că nu poate face pe Anglia complice la lovitura ce se pregătea a da Turciei, se hotărăște a lucra ea singură și a dobândi de la aceasta niște foloase care să intreacă pe toate cele de până acuma ; ea vroia a pune pe Turci într'o atârnare așa de mare de dinsa, încât chiar timpul cât ar

---

\*) Convorbirea reproducă vezi în *Iasmund*, Aktenstücke zur orientalischen Frage, Berlin, 1855. I Nr. XXIX, XXXI, XXXII și XXXIII.

mai ființa împărăția Otomanilor, să nu fie decât o unealtă oarbă și ascultătoare în mâinile sale. Rusia se hotărăște a lua de pretext chestiunea lăcașurilor sfinte, sub care se putea ascunde așa de bine scopurile sale și care i dădea tot odată prilejul de a reimperspăta inriurea sa asupra popoarelor din peninsula Balcanului. Ea trimite deci pe la începutul anului 1853, un ambasador extraordinar la Constantinopole, pe principele Mencikoff, care intră, cu incunjurimea cea mai strălucită în capitala împărăției otomane, în ziua de 16 Fevruarie. Rușii respândesc știri că misiunea principelui Mencikoff ar fi regularea chestiunii lăcașurilor sfinte și aceea a Muntenegrului. Dar această de pe urmă fusese pusă la cale încă dinaintea sosirii principelui, prin intervenirea Austriei și aceea a lăcașurilor sfinte mai că își luase sfârșitul, și anume în favoarea Rusiei, încât lumea se aștepta cu drept cuvânt, ca să vadă eșind o altă stafie din cutia fermecată a diplomației moscovite,

Ce putea fi aceasta? Franția care vezuse greșala ce o făcuse cu trezirea chestiunii lăcașurilor sfinte, se arată chiar de la început foarte îngrijită despre planurile Rusiei. Ea pune înainte temeri ca „curtea rusască să nu fie hotărâtă a lucra asupra Porței cu o apasare care să o facă să peardă puțină trecere ce i a mai rămas, sau să o espună la pri-



mejdile cele mai mari, când ar vroi să se improtivească“, cerându ambasadurului ei să „întrebe pe cabinetul de St. Petersburg dacă, lepădând principiul care predomină de treizeci de ani în raporturile marilor puteri, înțelege a se face el singur arbitrul soartei Turcilor, și dacă Rusia vroește să înlocuiască politica comună a puterilor, căreia toată lumea datorește odihna sa, prin o lucrare singuratică și basată pe silnicie, care să împingă și pe celelalte cabinete, în crisa ce se pregătește, a nu lua sfat decât numai de la interesele lor și a nu asculta decât de vederile lor particulare.“\*) Cătră acelaș timp și Anglia face, de și în un chip mai puțin apăsător decât Franția, aceleași întrebări Rusiei. Sir Hamilton Seymour, ambasadurul Angliei la Petersburg, spune într'o depeșă cătră ministrul seu : „Arătaiu contelui de Nesselrodé că aș fi curios de a afla dacă cu chestiunea lăcașurilor sfinte ar lua sfârșit toate greutățile dintre Rusia și Turcia, sau dacă principiile Mencikoff ar mai avea de adaos și alte pricini de nemulțămire. Cancelarul imi răspunse că el nu știa că se mai fie și altele. — Așa dar, pozitiv nu mai este nici o alta întrebăiu eu, pentru a înlătura neînțelegerile. —

---

\*) Ministrul Franției c. Generalul de Castelbajae ambasadur la Petersburg. Depeșă din 21 Mart 1853. *Iasmund* I N. LIII.

Nici una decât acele ce fac obiectul lucrărilor curente de cancelarie.“\*)

Aceleași incredințări de pace sunt pe de altă parte făcute deadreptul ministrilor englezi prin ambasadorul rusesc din Londra. Baronul Brunnow este însărcinat a spune acestora că: „impăratul este stăpănit de stărnica vroință de a mănținea întregimea și neatărnarea împărăției turcești, și că, în cazul când părerile sale s’ar schimba în această privire, înaltul seu stăpăn ar fi cel d’întăiu a încunoștiința pe guvernul englez despre aceasta. Asigurați pe ministrii reginei în terminii cei mai pozitivi că scopurile împăratului sunt tot acele, că falsele vorbe la care au dat prilej sosirea principelui Mencikoff în capitala otomană — ocuparea principatelor, mărirea teritoriului nostru în Asia, cererea ca numirea marelui patriarh de Constantinopolea să ne fie dată nouă — nu numai că sunt exagerate, dar sunt chiar lipsite de ori ce temei, că, într’un cuvânt, misiunea principelui Mencikoff nici odată n’au avut alt scop decât acela pre care ați fost însărcinați a’l aduce la cunoștința guvernului britanic.“\*\*) Și asemenea asigurări nu sunt date numai confidențial prin mijlo-

\*) Seymour ambasadorul Angliei la Petersburg către Clarendou din 24 Mart. *Iasmund* I N. LVII.

\*\*) Nesselrode către baronul Brunnow 7 April. *Iasmund* I No. LXII.



cirea ambasadorilor, ci chiar oficial, prin note înmănate guvernului englez. „Maiestatea Sa are fericirea de a se încredința că ideile sale se potrivesc cu acele ale guvernului englez în ceea ce privește combinațiile politice care ar fi să intervină atunci când în orient s'ar întâmpla o catastrofă, pe care Rusia are și ea interes ca și Anglia, dacă nu a o împedea, cel puțin a o îndepărta.“\*)

Pe când cabinetul de St. Petersburg caută a adormi astfel ochiul veghetor al politicii engleze, principele Mencikoff în Constantinopole „caută a dobândi de la Rifaat Pașa făgăduința că înainte de a-i face cunoscut scopul trimiterii și felul cererilor sale, Poarta să se îndatorească formal a nu destăinui nimic ambasadorilor Franței și ai Angliei.“\*\*)

Lucru în destul de neașteptat, Anglia este într'adevăr înșelată prin vorbele atât de pacifice ale Rusiei. Lordul Clarendon se rostește în o depeșă din 23 Mart către Lordul Covley, ambasadorul Angliei la Viena : „Guvernul Maiestății Sale este plecat a pune încredere în împăratul Rusiei, de la care au primit atât de adesea asigurările cele mai solemne, că ar fi atât interesul cât și voința sa de a mântui împărăția otomană și că dacă ar încăpea vre o schimbare în a

---

\*) Seymour către Clarendon 21 April. *Iasmund* N. XLVI.

\*\*\*) Colonelul Rose către Clarendon 31 Mart *Iasmund* N. LX

ceasta politică, Maiestatea sa n'ar întârzia a-i împărtăși fără zăbavă asemenea hotărîre. Fiind că până acuma nu ni s'a făcut nici un soi de incunoștiințare în această privire, apoi guvernul Maiestatei Sale crede, până la dovada protivnică că trimiterea principelui Mencikoff nu are un caracter amenințător pentru neatărnarea și întregimea Porței. (\*\*)

Franția înțelese cu o pătrundere minunată scopul ambasadei principelui Mencikoff. Fiind de a dreptul interesată în pricina, care forma pretextul acestei ambasade, Franția trebuia să vegheze cu un ochiu mai pătrunzător la caracterul ce era să 'l iee și la încercăturile ce era să atragă. Văzând că trimiterea principelui Mencikoff cade împreună cu pregătiri militare însemnate a le Rusiei la granițele Turciei, ministrul Franței Drouyn de Lhuys, atrage luarea aminte a Lordului Clarendon asupra încercăturilor care s'ar putea naște în Orient prin misiunea principelui Mencikoff\*), și în urma acesteia dă ordin flotei franceze de a pleca spre apele turcești.

Să videm acuma ce face ambasadorul extraordinar al Rusiei în Constantinopol?

Cum vine în capitala împărăției otomane el infățișază scrisorile sale de creanță și face

\*) Clarendon către Covley 23 Mart. *Iasmund* I N. LIV.

\*\*\*) Drouyn de Lhuys către Walewsky ambasador la Londra 21 Februar N. XLVII.



visita de datorie marelui vizir, dar refușă de a îndeplini pe cea tot atât de îndatoritoare către ministrul trebilor streine, Fuad Pașa, pretinzând că el ar fi fost dușman politicei rusești și că nu vroeste să aibă a face cu dînsul. Această purtare neauzită face pe Fuad-pașa să'și deie demisia, spre a nu pune pe Poartă în trista poziție de a suferi o rușine așa de grea de la politicoșii Ruși. După ce se infătoșază într'o audiență la Sultanul și pipăe tărâmul în toate părțile, văzînd că nu poate dobîndi de la Poartă făgăduința secretului, se hotărăște a da ființă cererilor sale prin o notă din 19 April. După ce se rosteste în ea asupra ministrilor Sultanului în termeni nu prea cuviincioși, numindu-i „perfizi și înșălători,“ arată că imparatul, văzînd nesiguranta făgăduinților turcești, „s'au văzut silit a cere de la Poartă garanții pentru viitor și anume: 1) un firman lămuritor asupra cheii bisericeii din Betleem și a privilegiilor bisericeii grecești pe lăcașurile sfînte; 2) un ordin privitor la repararea cupolei templului sf. Mormănt, care să se facă sub privigherea patriarhului grecesc, fără amestecul vre unui alt cult; 3) *un sened sau o convenție pentru garantarea statului quo a privilegiilor confesiunei greco-rusești și a lăcașurilor sfînte posedate de această. . .* Ambasadorul trebuie cu acest prilej să aducă aminte ministrului trebilor streine, cea ce i-au ara-

tat in mai multe rânduri : că *Rusia nu cere de la Poartă concesiuni politice; dorința sa este de a liniști conștiințele credincioșilor prin siguranța mântinerii a cea ce este și s'au obicinuit până in zilele noastre.*“\*) Această notă dădea in sfârșit pe față scopurile Rusiei, pe care ea se silise atâta timp a le ținea ascunse de lumina zilei. Sultanul adună indata marele sfat al împărăției, care, cu 42 voci contra 3 hotărește a incuviința neintârziat puncturile I și II din cererile Rusiei și a refuza numai decât pe cel de al III-lea. In 5 Mai Sultanul iscălește două firmane din care unul orănduește ca cheea dată Latinilor de la biserica din Betleem să nu insemneze altă ceva decât un drept de trecere, nu însă și unul de stăpânire al acelui sanctuar, eară celalalt invoește ca să fie rezidită cupola bisericei sf. Mormânt sub privigherea patriarhului grecesc. Aceste firmane, care hotărau desăvârșit afacerea lăcașurilor sfinte—și anume in tocmai după cererile rusești, necunoscând cu totul drepturile Latinilor, de vreme ce Franția părăsise cu totul pretențiile sale,—fusesse date după sfaturile ambasadorului englez, lordul Straford de Redcliffe, care spunea Turcilor : „Siliți-vă a despărți afacerea lăcașurilor sfinte de propunerile ulterioare a le Rusiei, ori care ar fi ele. Regulând acest punct, când princi-

---

\*) Nota principelui Mencikoff in *Iasmund* I No. LXIV.



pele Mencikoff va veni să facă propuneri noue, veți fi în totul liberi de a refuza să intrați în asemenea tocmești, dacă nu vi se va lămuri pe deplin felul, întinderea și temeiurile lor. Dacă ambasadorul rus ar fi autorizat a împinge lucrurile până la cele de pe urmă margini, tot ar rămânea Porței puțința de a amâna consimțământul său până ce se va fi sfătuit cu aliații săi, care au luat parte împreună cu Rusia la tratatul din 1841.“\*)

Turcia, ascultând de aceste înțelepte sfaturi, îndeplinise în totul cererile Rusiei privitoare la lăcașurile sfinte și putea privi pînă la III-lea din nota lui Mencikoff ca o pretenție cu totul nouă; ea răspunde deci asupra acestuia în modul următor pe cît de politicos pe atîta și de hotărîtor: „Ori cît de prietinoase ar fi intențiunile de care sunt însuflețite una cătră alta curțile rusești și turcești, totuși încheierea unui act asupra întrebărilor în chestiune, care prin urmările ei primejdioase, ar nimici principiul fundamental al neatărnării uneia din ele, este cu totul protivnic dreptutui internațional și de natură a ruina cu totul autoritatea Porței. Aceste fiind mai presus de îndoială grelele urmări a unei asemenea stipulații, mobilele legiuite care împing pe Poartă a o refuza,

---

\*) Straford Redelife cătră Clarendon în *Forcade Histoire des causes de la guerre d'Orient* p. 86.

nu ar putea fi tăgăduite de nimene și cu atâta mai puțin de Maiestatea Sa împăratul acărui iubire de dreptate este cunoscută de întreaga lume.“\*) Mencikoff atunci amenință pe Turci cu ruperea relațiilor diplomatice; aceștia stăruesc însă în refuzul lor și ambasadorul rusesc părăsește Constantinopolea.

Rușii nu leapădă speranța de a îndupleca pe Turci nici chiar după aceasta. Ei urmează negocierile înainte prin depeșe, și contele de Nesselrode trimite lui Reschidpașa în 31 Mai o nouă invitație, stăruind într'un mod foarte călduros, ca Sultanul să iscălească proiectul de notă pe care Mencikoff îl lăsase în mâinile sale, la părăsirea capitalei, și prin care proiectul Turcii se obligau față cu Rusia la împlinirea aceluiași condițiuni pe care le conținea și tratatul refuzat de dinșii. Turcii se împotrivesc cu aceeași statornicie, încât și aceste de pe urmă încercări a le Rusiei rămân zadarnice.

Tratatul propus Turciei era următorul: „În scopul de a face să înceteze pentru totdeauna toate pricinile de neînțelegere, toate îndoelile și toate reclamațiile privitoare la drepturile și privilegiile care au fost înviințate și asigurate prin vechii împărați otomani locuitorilor Moldovei, ai Valahiei și

---

\*) Rifaat Pașa c. Mencikoff, 10 Mai. *Iasmund* N. LXVII.



Serbiei care, ca și deosebitele alte națiuni creștine din împărăția Turcească, se închină la religia greco-rusască, s'au stipulat prin convenția de față următoarele condiții: religia grecească va fi tot deauna proteguită în toate bisericile; reprezentanții curții imperiale vor avea dreptul ca și în trecut de a da ordini bisericilor atât din Constantinopole cât și în alte locuri și orașe, precum și persoanelor bisericești, și aceste sfaturi, venind din partea unui guvern vecin și amic, vor fi bine primite“.\*)

Acest proiect fu schimbat, întors și sucit în deosebite moduri; în esența lui rămase însă același: *protectoratul Rusiei asupra creștinilor ortodoxi din împărăția musulmană*; căci altfel cum se putea pretinde că pentru a se asigura creștinilor ritului răsăritean posesiunea a cător-va lăcașuri sfinte, era de neapărată nevoie ai pune pe aceștia, în toată întinderea împărăției otomane, sub o protecție, prin care autoritatea morală a împăratului rusesc ar fi înlăturat cu totul autoritatea de drept ce se cuvinea Sultanului? Un asemenea protectorat nu putea fi primit de Turci sub nici un cuvânt, dacă vroiau să mai păstreze macar o umbră de neatârnare. Și într'adevăr pretenția Rusiei nu însemna mai puțin

---

\*) Correspondance respecting the rights and privileges of the latin and grek churches in Turkey No. 153.

decât instrăinarea autorității politice a Sultanului asupra 10—12 milioane din supușii sei. Cu toate că Rușii pretindeau că prin acel tratat ei nu cereau nici un drept politic, ci numai căt liniștirea conștiinței coreligionarilor lor, în realitate acest scut religios ascundea un protectorat politic. Căci în ce se intrupează autoritatea politică dacă nu în supunere și ascultare? Marea majoritate a supușilor Sultanului erau să asculte de acuma înainte de sigur mai mult de șeful lor religios, care nu mai era patriarhul grecesc, ci Czarul Rușilor decât de acel politic, Sultanul Turcilor, căci este în natura simțimentului religios de a fi cel mai supus, cel mai ascultător. Prin urmare atunci când din conflictul datoriilor era să se nască o luptă între religiune și puterea lumească, între cererile Dumnezeirei și acele a le Cesarului, fără indoială că acele a le Dumnezeirei erau să treacă înainte,—și Cesarul aice era Sultanul eară Czarul Rușilor era Dumnezeu!

Apoi este de observat că demnitarii bisericești grecești sunt în acelaș timp și magistrați civili. Rusia deci „ordonând persoanelor bisericești“ ordona tot odată unor magistrați ai Sultanului. În sfârșit ea cerea mântinerea statului quo în constituția bisericească a Grecilor. Această constituție era însă plină de rele, mai ales în ceea ce privește amestecul clerului în trebile civile. Dacă respectarea sta-



tului quo in această privire ar fi capatat antoritătea unei convenții internaționale, ori ce speranță de îndreptare ar fi fost perdută, și, când abuzurile ar fi fost așa de strigătoare încât să nevoiască numai decât o reformă, creștinii împărăției turcești ar fi trebuit să îndrepte cererile lor, nu către guvernul Sultanului, ci către împărăția rusască. Rusia invoca în sprijinul pretențiilor sale tratatele mai vechi încheate cu Turcia. Dintre aceste este de observat că prin tratatul de la Kainargi Poarta „făgăduiește a protegui în mod statornic religiunea creștină și bisericile acesteia“ și „dă voe miniștrilor curții imperiale a Rusiei de a face în toate ocaziunile reprezentațiunii atât în favoarea bisericeii celei noue din Constantinopole cât și pentru acei ce o servesc.“ Făgăduința cea *generală* era dată diu libera îmboldire a Porții și nu o lega către Rusia; cealaltă care cuprindea o adevărată îndatorire către aceasta putere era *specială*, și se referia la o singură biserică din Constantinopolea, care se punea prin tratat sub protecția Rusiei.

Și dacă admitem chiar că făgăduința cea generală, făcută de Poartă Rusiei, însemna un drept de protecție al acestei din urmă, atunci ce nevoie avea ea de un tratat nou asupra acestei protecții, intru cât n'avea decât să ceară îndeplinirea celui vechiu.\*) Era ve-

---

\*) Compară depeșele N. C și N. XCIX din *Iasmund* I. Vesî și asupra părerii Turciei N. CII.

derat că Rusia nu privea ca indestulătoare garanția generală a tratatului de Kainargi că ea vroia să întindă dreptul seu special de protecție de la una la toate bisericile creștine din împărăția mahometană; de la servitorii acestei biserici la tot clerul, ba la toți creștinii supuși Sultanului de la un așăzământ religios la proteguirea religiunii însăși. Rusia opunea în sfârșit că și Franția incheese în timpurile de mai înainte capitulațiuni în scopul de a protegui pe coreligionarii sei. Aceasta este adevărat. Deosebirea cea nemăsurată consta însă în acea că pe când capitulațiunile Franției protegeau pe *supușii sei*, tratatul pretins de Rușie era să protegiască pe *supușii Sultanului!*

Pentru a vedea cât de stranie era cererea Rusiei, n' avem decât să ne inchipuim aceleași relațiuni, schimbând actorii. Ce s'ar fi zis în Europa, dacă Franția sau Austria ar fi cerut de la Marea Britanie o garanție pentru proteguirea și buna tratare a clerului catolic în Anglia? Ce s'ar fi zis dacă regina Angliei ar fi cerut aceleași garanții pentru protestanții Franției? Ce ar fi zis în sfârșit chiar Rusia dacă și Turcia, la rândul ei, ar fi cerut protecția Musulmanilor din împărăția ruscă?

Rusia prin protecția ei, caută să dobândească o inriurare precumpenitoare asupra hotăririlor Porței, înlăturând ori ce altă inriurare și să-și asigureze astfel mijloacele,



dacă nu spre a grăbi peirea Turciei, cel puțin spre a o „impedeca in desvoltarea ei și spre a’și asigura triumful intereselor sale la întâmplarea unei catastrofe. Pentru a întrebuinta energicele cuvinte a le Lordului Straford Redcliffe „nu se cerea Turciei amputarea unui mădular, ci introducerea otrăvei in tot trupul ei.“\*)

Dacă privim acuma la modul cum Mencikoff caută să silească pe Turci la primirea acestor condiții, il găsim și pe acesta tot așa de curios ca și condițiile însăși. Sultantul a nume ar fi dator imparatului o reparațiune pentru „ofensa cea grea ce-i făcuse opunând neconținut tendințelor sale atât de prietinoase și de pline de mărinimie o neîncredere fără temei și un refuz neîndreptățit.“\*\*\*) Stranie procedare! Rusia vroia să dobândească de la Turci lucruri cu neputință de incuviințat, și dacă aceștia refuzau, pretindea că imparatul a fost ofensat și cerea de la Turci aceleaș lucruri, sub o altă formă, pentru repararea ofensei.

Adevaratul țel al misiunii lui Mencikoff ajungând la cunoștința Angliei, desamăgirea acesteia asupra curățeniei politicei rusești și a prețului ce se putea pune pe cuvântul im-

---

\*) Straford de Redcliffe către Clarendon 22 Mai *Iasmund* I No. LXXIV.

\*\*) Neselrode către Reshid Pașa 31 Mai. *Iasmund* I N. LXXX.

paratului trebui să fie atât de mare, încât în cele d'intăi momente, Lordul Clarendon nu vroi să creadă că cererile principelui Mencikoff să fi fost incuviințate de guvernul seu. În 16 Mai el scrie cătră ambasadorul englez din Petersburg: „Guvernul Majestăței Sale se găsea deci pus în necesitatea, sau de a crede că principele Mencikoff întrecuse însărcinările sale, sau să pună în indoială încredințările ce primise.“\*) Totuși la urma urmelor, cabinetul englez trebui să se convingă că a doua alternativă era cea adevărată. Cu drept cuvânt indignat de purtarea înșălătoare a Rusiei, el trimite în 31 Mai o lungă depeșă lui Hamilton Seymour în care, luând în cercetare întreaga corespondență a ambasadorului, îi arată că de la 8 Ianuarie până la 19 Mai contele de Nesselrode susținuse în *15 rânduri* că singurul scop al misiunii principelui Mencikoff ar fi regularea chestiunii lăcașurilor sfinte, și acuma cuvântul dat de 15 ori rămănea desmințit.\*\*\*) Pentru ca ministrul englez să nu creadă cumva că poate ar fi fost reu slujit de ambasadorul seu, acesta i răspunde prin următoarele cuvinte, care sunt cel mai minunat comentariu al perfidiei și relei credințe a politicii rusești: „Pot să asigur pe exelența Voastră că am simțit o mare

\*) Clarendon cătră Seymour, Correspondance I No. 176.

\*\*) Clarendon cătră Seymour Correspondance I N. 195.



uşurare când am auzit că, de şi raporturile mele au făcut să se înşăle guvernul Maiestăţii sale asupra scopurilor în privirea Turciei, nici o greşală nu mi poate fi pusă în socoteală. Aş fi putut să mă înşal asupra cuvintelor şi asigurărilor domnului de Nesselrode, dacă mi ar fi fost date numai odată; dar cu greu îşi va putea cineva închipui că aş fi putut să mă înşal asupra înţelesului protestărilor sale, repetate fără încetare, şi ipoteza înşălării mele devine cu neputinţă, când se vede că şirul de arătări, făcut trimisului britanic de către cabinetul rusesc este reprodus în întregul său secretarului de stat al afacerilor străine a Maiestăţii Sale, prin ambasadorul rusesc din Londra. Totuş trebuie să mărturisesc Excelenţei Voastre că merit toată ocara ce se cuvine unei increderi depline dată unor asigurări solemne, şi că au fost pe atât nenorocirea cât şi datoria mea de a arăta guvernului Maiestăţii Sale crezământul ce l puneam în asemenea asigurări.“\*) Lucru mai curios este că chiar ambasadorul rusesc din Londra nu ştia adevărata stare a lucrurilor; că el fusese însuşi înşelat de cabinetul său, pentru a putea mai bine înşala pe Engleji. Onestitate şi politică nu se împacă totdeauna una cu alta. Totuş este o măsură

\*) Seymour către Clarendon Correspondance I. N. 268.

in toate; prin urmare și in gradul până unde cerințele onoarei pot fi desprețuite. Rusia nu cunoaște nici o măsură in această privire, de îndată ce intrevede in zare o așteptare de câștig.

Resboiul trebuia deci să înceapă, și împăratul Neculai, pentru a îndreptăți ocuparea principatelor, care urmează curând după aceea (3 Iuli), publică in 26 Iunie un manifest in care religia creștină joacă un rol atât de mare, in cât ar părea că pornește de la un patriarh, dacă scopul pentru care fusese dat —îndreptățirea unui resboiu — nu ar fi aratat că este lucrarea unui imparat. El incepe prin a spune că „iubiților și credinbioșilor noștri supuși le este cunoscut că din timpurile cele mai vechi, glorioșii noștri antecesori au jurat a apăra credința ortodoxă,“ și sfirșește zi când că: „plin de incredere in mâna sa cea atot puternică, vom păși la luptă pentru proteguirea credinței ortodoxe.“ Mai adauge imparatul că „prin ocuparea principatelor nu este scopul nostru de a incepe resboiul, ci numai cât a ne asigura o garanție care să ne răspundă pentru restatornicirea drepturilor noastre.“\*)

Fiind că acuma au sosit momentul când să arătăm in toate amănunțimile interesul Rusiei de a se intinde in Răsărit, precum și

\*) Manifestul imparatului de Rusia 26 Iuni. *Iasmund* N. XCI.



acel al celor lalte puteri de a se opune, apoi inainte de a merge mai departe, să aruncăm o ochire asupra acestor lincamente generale a le politicei europene.

III

Chestiunea orientală. Interesele pnterilor.

Vezi p 215,  
227/8.

Intrebarea asupra, căreia avem să îndreptăm acuma cercetările noastre, este una din cele mai grele ce au avut vre odată de deslegat politica europeană, pentru că de la dinsa atărnă in mare parte soarta viitoare a Europei și prin urmare acea a lumii intregi. Este intrebarea cunoscută acum de mult timp sub numele de *chestiunea orientală*. Înțelesul ei este următorul :

Impărăția turcească merge spre peirea ei, cel puțin in Europa, și este vorba cu ce poate fi ea inlocuită ? Rusia, in mersul ei propășitor spre Constantinopole, pare a fi moștenitorul firesc al coronei Sultanului. Peninsula Balcanică\*) cuprinde însă popoare de neamuri deosebite, din care unele (Slavii) doresc implinirea acestui fapt ca cel mai fericit pentru dinsele : celelalte (Grecii, Români și Albanezii) se tem de dinsel ca de primejdia cea mai cumplită ce poate veni asupra lor. Acest clement de rezistență contra co-

\*) Intindem această denumire geografică, de și impropriu și asupra Românilor de dincoace de Dunăre.

tropirei rusești își găsește un sprijin foarte puternic în apusul Europei, îngrijită și ea de a lăsa să cadă peninsula Balcanului în mâinile Rușilor: Anglia, Franța și până la un punct și Italia, pentru Marea Neagră și predominarea în Mediterana; Austria pentru gurele Dunărei.

Intr'un cuvânt chestiunea orientală este rivalitatea Rusiei, sprijinită de Slavi, contra Europei apusene, susținută de neslavii peninsulei Balcanului, de la stăpânirea acestei peninsule.

La începutul istoriei moderne, Turcii, punând mâna pe împărăția bizantină, împedecă de o cam dată pe Ruși a se întinde spre aceste părți, cătră care se simțiau atrași de clima eea dulce și locurile încântătoare, care contrastau într'un mod atât de pronunțat cu locuințele lor geroase și pustii. Principele Sviatoslaf spune, în 972, ambasadurilor ce venise să negocieze pacea: „nici odată nu vom putea părăsi o țară așa de frumoasă.“\*) Cu dezvoltarea vieții lor politice, Rușii însă nu întârzieră a se convinge că și alte interese, decât acela de a se încălzi la un soare arzător, trebuia să dea un mare preț cuceririi Constantinopolei, și ei întreprinseră deci șirul de războaie schițat până aici. Pentru a înțe-

---

\*) *M. Anagnosti. Les idées de les Révolution et les affaires d'orient. Paris, 1841. p. 229.*



lege ce soiul de interes impingea pe Ruși într'acolo, trebuie să aruncăm o privire generală asupra pricinilor întinderii împărăției rusești.

Rusia este împărăția cea mai mare din lume, și ea au ajuns astfel prin o neconținută lățire, căci la început era departe de a fi așa de întinsă. Creșterea ei se făcu în două direcțiuni: spre răsărit în Asia, spre sud și apus în Europa.

Țerile asiatice, ce veneau în atingere cu granițele sale, erau locuite de popoare nomade, ce trăiau numai din prădăciunile periodice a le țărilor rusești. Rusia trebuia să caute a scăpa de ele, și care era mijlocul pentru a ajunge la acest scop? Ea nu putea ridica un zid ca Chinezii, căci era prea costisitor; nu putea nici păzi țara prin un cordon militar, fiind granițele sale prea întinse. Prin urmare singurul mijloc ce i rămânea era cucerirea țărilor ce slujiau de lacaș și de cuib jăfuitorilor ei. Țara cucerită devenind rusască, partea cea mai liniștită a populației se așaza; turburătorii se retrăgeau în o parte de loc mai îndepărtat, de unde începeau earăși a prada foasta lor patrie, ce se bucura acuma de o organizare și o liniște, care i înlesnea înavușirea. Rușii deci, spre a apăra noua lor provincie, trebuia să supună țărilor tot mai departe, până ce ar fi întâlnit o țară, care să înfățișeze destule ga-

ranții de bună vecinătate\*) De aceea ea se tot întinde și ajunge acum la marginile Chinei și la granițele Indiilor engleze, cătră care ei atrage și dușmănia lor firească cu stăpânirea engleză.

— În spre Europa întinderea Rusiei, tot așa de neaparată, are cu totul alte mobile. Aice nu locuiesc națiuni barbare și prădătoare, Populația țărilor limitrofe este din protivă liniștită și dădată la indeletniciri pacinice, mai ales la agricultură. Trebuie însă amintit că pe la începutul veacului al XVIII-le. Rusia era mărginită numai cât în centrul acelei țeri pe care o ocupă astăzi. Înspre apus Svedia stăpânea Finlanda și provinciile Baltice: Estonia Livonia, Carelia și Ingria, care despărteau Rusia de Marea Baltică. Polonia s'întindea până lângă Kiev și la malurile Niprului și, din spre sud, Tatariii împedecau atingerea Rușilor cu Marea Neagră și cu Marea Caspică. Rusia era un corp mare, dar cu mânilor și picioarele legate și care sămăna paralisat, neputând arata lumii puterea de viață lăuntrică ce îl însuflețea. Sufletul popoarelor este marea

---

\*) *Mackenzie Wallace*. La Russie, ouvrage traduit de l'anglais par Henri Bellenger. Paris 1877 II p. 400: „Après bien des années d'expérience les Russes arrivèrent à la conviction que le seul moyen efficace de prévenir ces incursions était de conquérir les tribus adonnées à la marande. . . . Le brnit circule déjà qu'il sera bientôt nécessaire d'entreprendre la pacification permanente des Turcomans.



și fie-care din ele e cu atâta mai puternic cu cât poate dispune mai cu inbelșugare de acest element dătător de viață. Oceanul este viața pământului, pe care o resfrânge în vecinica lui mișcare, și, pentru ca un popor să poată resufla și să nu fie înădușit, ei trebuie numai decât o deschidere spre ocean. Pe atunci nu numai că acea deschidere lipsea Rusiei; dar ea era chiar impededată de a se atinge cu mările cele mai apropiate de dinsa. Ea stăpânea nu e vorbă Marea Albă; dar aceasta nu i era de folos, din pricina ghețurilor sale. Dacă Rusia nu vroia să piară înădușită, trebuia cu ori ce preț să'și deschidă un drum în spre Marea, și, că Petru I au simțit aceasta, eată vecinicul seu merit și titlul cel mai mândru al gloriei sale. Am văzut mai sus silințele și luptele sale pentru a'și deschide drumul în spre cele trei mări ce se învecinau cu împărăția sa, și politica lui fu urmată cu statornicie de toți urmașii sei, care, cu cât propășia statul rusesc, se convingeau tot mai deplin de neajunsul cel omoritor al așezării sale geografice.

După ce ajunse Rusia a se așeza pe coastele mărilor sale, ea se convinge în curând că tot nu dobândise deplina libertate, cât timp strimtorile ce închid două din aceste mări nu ar fi în stăpânirea sa. Marea Neagră și cea Baltică ajunseser niște lacuri rusești ca și Marea Caspică; dar de și erau *rusești* tot

nu erau decât niște *lacuri*; unul din ele închis firește din toate părțile, celelalte deschise numai atunci, când țerile, stăpâne strimtorilor, trăiau cu dinsa în bună înțelegere. Danemarka însă, proprietara Sundului, fiind o țară mică, putea mai ușor fi îndatorită de Rusia a-i lăsa liberă trecere prin strimtorile sale. Turcia din protivă, putere mare și dușmană Rusiei, opunea în tot deauna cea mai deplină răvoință la trecerea corăbiilor rusești prin Bosfor și Dardanele, așa că Rusia fu nevoită, în fie care tratat, a stipula din nou pentru dinsa dreptul de trecere prin numitele strimtori. Era deci firese lucru pentru Rusia, care căuta să-și deschidă drumul în spre Mediterana, ca să se silească a nu mai atârna, în plutirea pe mările Turciei, de la bunul plac al acesteia, și să se desfacă de un portar, ce adesa nu lăsa pe stăpânul seu să easă din casă.

Eată pricina de căpitenie care impinse pe Ruși a se apropia necontentit de Constantinopole în speranța nemărturisită, dar nu mai puțin reală, de a pune odată mâna pe dinsa.\*) Așa dar *nu este chiar orașul Constan-*

\*) Consultă asupra acestui punct important. *Mackensie Wallace* II p. 408. *Die orientalische d. i. russische Frage* Hamburg 1843. p. 35. *Anagnosti* p. 236 *Arthur von Kelenföldy*, die Verhältnisse im Orient und in den Donaufürstenthümern. Leipzig 1863 p. 26. *Der russisch-türkische streit und der Widerstand Europas gegen die russische Politic.* Pest 1854 p. 11. Ceva deosebit în aprețiere este *Ficquelmont Russlands. Politik und die Donaufürstenthümer.* Wien 1856 p. 30.



*tinopole ținta politicei rusești, ci strimtorile ce acest oraș dominează.* De acea cuvântul cel vestit a lui Napoleon cel mare. „Constantinopole este stăpânirea lumii,” nu are pentru cugetarea rece nici un înțeles. De altfel, dacă ar fi adevărat, de mult timp Turcii ar fi trebuit să fie stăpânitorii lumii.

Acest mare interes al Rusiei este sprijinit și de altele, care lucrează în acelaș sens și o atrage tot mai puternic în spre Sud: anume de comunitatea sa de origine cu cele mai multe popoare din peninsula Balcanului, și de identitatea sa de religiune cu toate aceste popoare. Majoritatea lor este de viță slavă și vede în Ruși niște frați, care fiind mai puternici decât dinsele, spre ei se îndreaptă toate speranțele lor pentru a-i scapa de jugul asupritor barbar și nesuferit al păgânului de Turc. În timpurile mai vechi toate popoarele peninsulei Balcanului, chiar Români și Grecii, vedeau în Ruși protegutorii lor firești și apărătorii lor. Mai târziu însă, când se destăinuie adevăratele ținte a le Rusiei asupra lor, acele simpatii se răciră și fură înlocuite prin o îndepărtare tot mai pronunțată, care se prefăcu cu incetul în un simțiment de ură, din ce în ce mai neîmpacat, în contra celor ce se dădeau drept apărătorii lor. Slavii din protivă, păstrară și păstrează încă întreagă și neatinsă simpatia pentru frații lor de la Nord, și, de sigur că

ei nu s'ar opune unei contopiri in vasta lor împărăție.

Posiția noastră, a Românilor, este cu atâta mai grea, cu cât, interpuși între Slavii de nord și cei de sud, suntem niste dușmani firești ai acestora. Suntem o prăpastie de pe malurile căreia doi frați își întind mâinile și vreau să se îmbrățoseze, și pe care ei se vor sili cât mai enrënd a o umplea, pentru ca să nu mai fie o pedecă avântului inimilor lor. Și această poziție atât de periculoasă este încă sporită prin așezarea noastră geografică—a noastră a Românilor din România liberă. Pe când Carpații înalță piscurile lor neumblate și ne despart de rămășița neamului nostru din Transilvania, din spre dușmanii noștri cei mai neimpacați, nu ne apără nici un deal nici un colnic, ci acelaș șes se întinde neîntrerupt de la Marea înghețată până in munții Balcanului. Suntem așezați in sfera firească de întindere a popoarelor slavone, suntem espuși la pericolul de a fi luați înainte de uriașa minge de omăt ce se rostogolește de la marea înghețată, mergând cu o repegiune tot mai ametiitoare spre țermurile Mării Mediterane.

Pe lângă toate aceste pricini care imping pe Rusia inspre Constantinopol'e, nu trebuie uitată încă una, pôte chiar cea mai de căpitenie care provine din constituirea fundamentală a poporului seu. Ideea subjugărei lumii întregi



care au apărut de atâtea ori în oardele barbare a le răsăritului, pare a fi pus stăpânire pe Ruși ca o idee fixă. Imboldirea firească de a da o resuflare puterii celei apasate și înlântuite prin despotism, plecarea de a face aiurea pe stăpânul, pe când a casă zaci în rocia cea mai deșădătoare, dorința de a se bucura afară de bunuri și desfătări care sunt cu neputință în barbaria și lipsa din lăuntru, însfârșit desprețul și zavistia în contra unei culturi neînțelese și pe care, ne putându-o ajunge, tinzi o nimici, eată motivele ce împingeau adinioară toiurile de barbari asupra Europei, și care astăzi împing pe Ruși a indeplini pretinsul testament a lui Petru cel Mare—cucerirea acestei părți a lumii.

Totuși între primejdia ce oardele barbare a le lui Attila sau Batu Khan aduceau asupra Europei și acea pregătită de politica rusască, este o mare deosebire. Acele popoare selbatice lucrau fără un plan conceput de mai înainte; ele năvăleau cu o furie turbată, dară fără scop; veneau și dispăreau ca o furtună. Rusia au pus barbaria răsăritului în un sistem; puterea brutală a oardelor sale este prijinită și întărită prin arta și știința împrumutată de la apus. Toată rafinarea unei diplomații șugubețe și intrigile complicate a le unei potitici ambițioase ei vin în ajutor. Pe când oardele popoarelor barbare lucrau

fără conștiință, acele rusești sunt conduse de o minte ageră, puse în slujba unei imboldiri nesățioase de întindere, de răpiri și de cucerire. Și aceasta tentință firească a poporului rusesc găsește elementele cele mai minunate pentru întărirea și realizarea sa: simpatiile Slavilor din peninsula Balcanilor și interesul cel capital a deschiderii comerțului rusesc pe Marea Mediterană, și, prin ea, pe Ocean.

După ce am aratat interesele și tendințele cotropitoare a le Rusiei, să trecem acum la espunerea stărei Europei față cu niște asemenea năzuinți.

Prin creșterea ei neconținută, Rusia devine amenințătoare pentru liniștea și dezvoltarea celorlalte țeri europene. Ceea ce fusese odinioară Carol V și Napoleon cel Mare pentru Europa, devenise acum Rusia cu deosebire numai cât, că altă dată primejdia venia din partea unor individualități și că acum ea pornea de la un popor. Amenințarea ce fusese mai înainte trecătoare se prefăcea acum în una permanentă. Cu cât mai mult deci trebuia țerile europene să se opună curentului moscovit, când ele vedeau într'insul, nu avântul momentan a unui gust de cucerire, ci această tendință însăși sistematisată și îmbrăcând forma unui principiu statornic și neinduplecat. Ideea echilibrului european nu era deci o zădarnică inchipuire a visătorilor



politici ; ea era chiar expresia nevoiei celei mai simțite a Europei, pastrarea neatărnării ei, a luminei și a civilizației sale, ce amenința să dispară sub suflarea omoritoare a despotismului. Datoria cea mai înaltă se intrupa într'insa, aceea de a păzi neatinsă comoara de gândiri și de simțimente moștenită de la generațiile de mai înainte, și pentru care partea cea mai nobilă a omenirii jertfise cele mai scumpe bunuri a le traiului seu. Era într'un cuvânt apărarea culturei în protiva barbariei, a libertății în protiva robiei, a luminei în protiva întunerecului.

Afară însă de acest interes general, mai erau și altele speciale, care sunt cu atât mai însemnate, cu cât ele hotărîră puterile apusene la improtivire ; căci popoarele ca și indivizii sunt astfel făcute, încât să se miște mult mai ușor pentru un interes mai mic dar nemijlocit, decât pentru unul mare și îndepărtat. Aceste interese mai speciale sunt acele comerciale.

D'între toate țerile Europei, Anglia și Franța sunt cele ce fac un comerț mai întins cu țerile turcești. Pe acel timp (1852) comerțul Angliei se suia, import și export, la vr'o 600,000,000 franci, afară de transitul prin Egiptet cătră India, care urca comerțul total al Angliei cu țerile turcești aproape la un miliard. Acel al Franței, însemnat cu deosebire prin exportul seu, se ridica aproape la

750,000,000 de franci.\*) Interesele Franției și a le Angliei erau aceleași, și deci politica lor trebuia să fie aceeași. Ambele aveau de aparat niște daraveri bănești de o mare însemnatate și trebuiau deci să se opună cu puteri unite politiceii rusești, care amenința desfășurarea lor. Primejdia pentru dinsele era următoarea: dacă Rusia punea mâna pe strimtorile turcești și poate chiar și pe Egipt, atunci introducând ea în aceste părți sistemul prohibitiv, nimicea prin o singură lovitură tot comerțul anglo-francez, înlocuindu-l cu al seu.

Pe lângă acest pericol, care amenința pe Franția cât și pe Anglia mai erau și altele care priviau numai cât interesele engleze. Această țară se mai temea ca Rusia punând stăpânire pe Egipt și pe Turcia asiatică, să nu i împedăce comunicarea sa cu India, izvorul cel mai mănos al bogăției sale, cu atâta mai mult că poporul englez era neliniștit și de propășirea Rusiei în Asia centrală acăreia țintă nu putea fi, după Englezi, decât surprerea puterii lor în Indii.

Italia pe atunci frământată de dorința unirei, domnită de mai mute dinastii dușmane una alteia, nu putea urma în privirea orientului o politică susținută, și de acea par-

---

\*) *G. Fr. Kolb*, Handbuch der vergleichenden Statistik 1855. Leipzig.



ticiparea ei la resboiul Crimeiei nu avu atăta in vedere restatornicirea unor interese trecute, cât ingrijirea de altele viitoare.

Austria nu putea să invoiască prea marea întindere a Ruăiei in orient din altele motive. Pntru a ajunge la Constantinopole trebuia ca Rusia să pună mâna pe țerile române, prin care ea ar fi devenit un vecin foarte supărător pentru Austria prin uneltirile sale asupra Românilor din Transilvania și a Slavonilor din sudul împărăției sale. Apoi Rusia punënd, prin pacea de Adrianopole (1829), stăpânire pe gurile Dunărei, se folosise de această împrejurare pentru a ingreua tot mai tare plutirea pe acest fluviu. Ea nu ingrijise pentru curățirea albiei Sulinei, infințase o carantină la gurile fluviului și supunea toate corăbiile ce treceau prin ele la niște orânduirii foarte impovărătoare, încât comerțul ce Austria il făcea prin artera Dunărei amenința să decadă din ce in ce mai tare.\*) Ce era însă să se intimple dacă Rusia era să ajungă stăpâna netăgăduită a împărăției turcești? Era să fie nimicit și comerțul cel insemnat al Austriei cu această împărăție care se ridica in 1850 la 70,000,000 de franci.\*\*)

Prusia nu avea un interes așa de nemijlocit

\*) *Die orientalische d. s. russische Frage* p. 65.

\*\*) *Joseph Hain, Handbuch der Statistik der oesterreichischen Kaiserstaates. Wien 1853. II p. 522.*

in cheștiunea orientală, și celelalte țeri germane erau prea mici și neînsemnate pentru a putea ridica și ele glasul lor. In genere vorbind, Germania, ruptă in o mulțime de părți, nu putea juca un rol precumpenitor in această însemnată cheștiune. Ea era deprinsă a fi impilată; toate arteriile cele mari a le comerțului ei erau in mânăle streinilor: Olandezii le inchidea Rinul; Englezii prin Helgoland, Elba; Danezii, Marea Baltică.\*) Cum putea ea impedece pe Ruși de a inchide acum și Dunărea, când statul cel mai puternic, Prusia, era deprins de sute de ani a nu avea in politică altă vroință decât aceea a cabinetului de Petersburg. Cu cât Prusia prinde mai târziu la putere cu atâta ea se emancipează de sub epitropia rusască. De când au ajuns a realisa unitatea Germaniei și se vede in fruntea a unui milion de baionete, ea se vede siliță a apara interesele ei, care sunt, in privirea Dunărei, identice cu ale Austriei.\*\*\*) Devenind tot mai neatârnată in politica ei orientală, in curând va vroi să dicteze și aice precum s'au deprins a dicta aiurea, și

\*) *Die orientalische d. i. russische Frage* p. 65. *Kelenföldy* p. 22.

\*\*\*) Drouyn de Lhuys către generalul de Castelbajac 15 Iuni 1853. *Iasmund* I No. LXXXIX: „l'Allemagne a une trop grande intelligence de ses intérêts pour accepter facilement l'éventualité de la possession du bas Danube, qu'elle considère avec raison comme une de ses voiss commerciales, par un grand Etat qui pourrait lui fermer le débonché.“



un resboiu va trebui numai decât, mai curând sau mai târziu, să pună un capăt buneii înțelegeri, ce au predominat până acuma între aceste doué state.

Să videm acuma care era starea acelei împărății, ce era aruncată, ca mărul discordiei, între Rusia și popoarele apusene. Această împărăție mergea spre stingerea ei, și toate silințele, atât a le sale proprii cât și acele a le puterilor Europei, nu puteau decât cel mult să întârzie căderea ei, dar nu să o oprească. Reul de căpitenie, ce o săpa fără încetare, era dușmania tot mai fățișă între poporația creștină și cea musulmană. Turcii nu puteau uita că sunt invingători și că creștinii sunt supușii lor; apoi acești supuși, fiind de o altă religie decât cea a lui Mahomed, ei îi priveau ca pe niște ființi de jos, care nu erau vrednice a se bucura de alte drepturi, decât de acele ce stăpânii lor se îndurau să le incuviințeze. Numai împărăția turcească mai făcea în Europa deosebire între cuceritori și cuceriți; numai în ea se mai aflau doué clase suprapuse a le societății, ce nu putea a se contopi nici într'un chip, fiind despărțite prin rasă, religie, credinți și obiceiuri. Pentru un Musulman, ghiaurul nu însemna nimica; averea lui, onoarea lui, chiar viața lui erau o jucărie în mâinile sale, și adese ori regimul cel cu totul arbitrar al poporului domnitor impingea pe supuși la rescoală. De când

Rușii se apropiase de peninsula Balcanului, gințile de aice își îndreptară cătră dinșii speranțele lor de scapare, Unele din ele se lepădară apoi de aceste așteptări, văzându-se înșalați; cei mai mulți însă, Slavonii, vedeau tot în Rusia ingerul mântuitor al suferințelor lor, și priveau deci ori ce încercare de a susține pe Turcia, ca un act de dușmănie în protiva lor. Și cu toate aceste țerile apusului trebuiau să sprijine pe Turci și să caute a susține împărăția lor; căci ele nugușiau alt mijloc mai potrivit pentru a scapa orientul de o stăpânire exclusivă, decât acela de a'l mănține, cât se va putea mai mult, în starea în care se afla. Intregimea împărăției otomane deveni astfel maxima conducătoare în politica statelor apusene, și ele trebuiau să privească de dușmană, nu numai cât pe Rusia, dar și pe popoarele acele din peninsula Balcanului, care cereau emanciparea lor de sub jugul turcesc. Din această pricină proveniră toate incurcăturile politice orientale. Rusia, care proteguia popoarele creștine în protiva asupririlor turcești, era privită ca apărătoarea intereselor umanitare; apusul, care susținea pe Turci și barbariile lor, păreau că-i sprijine numai cât pentru niște interese egoistice. Rolurile se schimbaseră cu totul: Rusia, stat despot și barbar în culme, era apostolul libertății și al omeniei; țerile apusene, vetrele luminei și a le cultu-



rei, deveneau uneltele arbitrarului. Nu e vorcă că aceste din urmă stăruiau pe cât puteau pe lângă Turci, ca să mai îndrepte corupția înspăimântătoare a administrației lor și să recunoască și creștinilor o stare mai puțin impilată; dar silințele lor erau zadarnice. Sultanul și dregătorii turci cei înalți, însuflețiți de luminile civilizației și îmboldiți fără încetare de agenții puterilor apusene, proclamau neconținut principii mai umanitare; dar aplicarea lor întâlnea greutăți și chiar pedici neînălăturabile, întru cât schimbarea sistemului nu se putea aștepta decât de la o schimbare a minții poporului turcesc, și aceea era peste putință de ajuns, față cu dogmele staționare a le religiei sale.\*)

Ca toate faptele istorice și aceste erau neaparate, fatale. În zadar s'ar fi susținut cutare sau cutare mod de rezolvire a chestiunii orientale, după cum s'au încercat să o facă mai mulți publiciști al aceluși timp. Turcii trebuiau să stăruiască în barbaria lor; Rușii să caute a înainta și popoarele apusene să li să opună. Pentru a hotări într'un fel niște tendinți atât de contrazicătoare, trebuia alergat la mijlocul cel de pe urmă ce rămâne popoarelor, când toate celelalte au dat de greș—la resboiu, care și începu de fapt prin intrarea Rușilor în principate în 3 Iuliu 1853.

\*) Că Turcii nu sunt în stare a propăși, vezi: *Anagnosti* p. 245. *Die orientalische d. b. russische Frage* p. 83.

## IV

Puterile apusene declară resboiu Rusiei.

Ruşii pretindeau că, de şi au încălcat graniţele împărăţiei otomane, n'au înţeles prin aceasta a porni cu resboiu asupra Porţei; că ei ar fi vrut numai cât prin o astfel de măsură să constringă pe Poartă a se supune dreptelor lor cereri, ear pe de alta ar fi fost provocaţi la o asemenea, prin apropierea ameninţătoare a flotelor anglo-franceze de strimtoarea Dardanelelor.\*)

Că aceasta era numai cât un meşteşug, se poate vedea foarte lesne; nu era nici cea mai mică asemănare între aşezarea flotelor apusene in Besica Bai şi cea a oştirilor ruseşti in principate. Aceste flote aveau intr'adevăr dreptul de a staţiona in acel port, ca in ori care altul de pe Marea Mediterană. Prin arătarea lor in acele ape nu se înfrângea nici un tratat, nu se încalca nici un teritoriu, nu se lovea in nici un principiu de drept public; neatărnarea împărăţiei otomane nu era ameninţată şi Rusiei nu se da nici un motiv de suparare. Din contra ocuparea principatelor de cătră Rusia era o incalcare vederată a posesiunilor Sultanului şi a tratatelor care regulau soarta acelor douë provincii; era o

---

\*) Circulara contelui de Nesselrode 2 Iulie. *Iasmund* I No. XCV.



isbire in principiile dreptului public și un act de dușmănie neindoelnic in protiva Sultanului, care ar fi avut dreptul a respunde unei asemenea urmări, prin o declarare de resboiu și chiamarea in ajutorul seu a escadrelor aliante.\*)

Dar să cercetăm acuma ocuparea principatelor din punctul de vedere al poziției Rusiei față cu dinsele. Nici un tratat nu invoia Rusiei o asemenea ocupare. Acel de Adrianopole prevedea ca Rușii să poată intra in principate, numai atunci când privilegiile lor ar fi încălcate de Turci, și pe basa acestui drept trimisese Rușii in 1848 oștirile lor in principate. Senedul de la Balta-Liman din 1848 adaugea, in vederea revoluției din 48, că dacă asemenea turburări s'ar ivi din nou in principate in restimpul de șapte ani, ambele puteri să iee măsurile trebuincioase pentru restatornicirea orânduelei. Provinciile române nu fusese nici impilate de Turci, nici nu erau turburate de vre o resmeriță, care să indrepătăască intrarea in ele a oștirilor rusești; și cu toate aceste erau cuprinse de dinsele.\*\*)

Rușii priveau in tot deauna provinciile române sub doue fețe deosebite, după cum le cerea interesul: când ca niște țeri cu totul deosebite de împărăția turcească, pentru care

---

\*) Compară; Clarendon către Seymour 16 Iuli No. XCIX

\*\*\*) Circulara Ministrului francez 15 Iuli N. XCVIII.

stipulau în tratatele lor drepturi și privilegii; când ca parte întregitoare a împărăției otomane. Nevoile momentului cereau ca țerile române să fie privite în a doua ipostasă, cea ce Rușii făceau ocupându-le cu armele. Din aceasta însă se poate foarte bine vedea curățenia politicei rusești față cu principatele dunărene.

Anglia și Austria, care doreau din toate puterile ca să mențină cât se va putea mai mult timp pacea între ambele împărății rivale, sfătuesc pe Poartă să nu privească ocuparea principatelor de Ruși ca un casus belli, ci, închizând ochii asupra acestui fapt dușmănesc, să urmeze înainte calea negocierilor.\*)

Aceste se reincep prin stăruințele Austriei, putere din cele mai interesate în chestiunea orientului. Rusia anume, căreia iar fi plăcut mai bine a surpa pe Turci prin o cale piezișă decât prin un război, propune la Viena un proiect de notă, ceva deosebit de acela pe care principele Mencikoff îl lăsase în mâinile Turcilor, la plecarea sa din Constantinopol. Acest proiect, sprijinit de Franța și de Anglia, mai mult de cum se cuvine, este trimis de îndată la Poartă, cu stăruințele cele mai călduroase pentru primirea lui. Poarta se rostește că'l va primi dacă va suferi oare care schimbări. Incepe

\*) Circulara austriacă 4 Iulii No. XCVI.



atunci o lucrare a diplomației din cele mai seci și mai nemulțemitoare, anume schimbarea fraselor și a cuvintelor, resucirea și învătirea lor astfel că se impace ambele cerinți. Așa d. e. nota vieneză conținea următoarea fraasă: „dacă în toate timpurile împărăției Rusiei au arătat îngrijirea lor cea mai harnică pentru mântinerea scutirilor și privilegiilor bisericei grecești ortodoxe în împărăția otomană, Sultanul nu s'au refuzat nici odată a le consfinți din nou prin acte solemne.“ Această redacțiune spăria pe ministrul Turciei; din paralela în care se pune respectarea privilegiilor de către Turci cu îngrijirea pentru mântinerea lor din partea Rușilor, se temeau ministrul Sultanului a nu recunoaște că cea de adoua fusese cauza celei d'întâi, și pentru a îndepărta o asemenea tălcuire, ei propuseră îndreptarea frasei în modul următor: „dacă în toate timpurile împărăției Rusiei au arătat îngrijirea lor cea mai harnică pentru cultul și biserica ortodoxă grecească, Sultanii n'au încetat nici odată de a veghea la mântinerea scutirilor și a privilegiilor pe care din bunul lor plac le au încuviințat.“ Anglia își dă mare osteneală pentru a dovedi Turciei că schimbările propuse de dinsa sunt de prisos, arătând că această fraasă constată numai cât un fapt istoric, că acest fapt poate fi adevărat sau fals dară că Rusia nu dobândește prin

el nici un drept și că Turcia nu se leagă la nimic prin recunoașterea lui. Sultanul chiar dacă ar da oare care drepturi creștinilor în urma stăruințelor unei puteri creștine, nu se leapădă de nici un drept al seu, nu se leagă la nimic, nu restringe nici de loc suveranitatea sa, și câte de aceste.

Bieții Turci știeau însă prea bine cu cine aveau a face. Vedeau ei acuma ee tălcuire dădeau Rusiei tratatului de Cainargi, stieau ei câte bucăți de teritoriu le fusese răpitate tot prin asemenea meșteșuguri să se păziau ca de foc de a se lega în vre un chip cătră Ruși, asupra unei împrejurări așa de delicate. De acea ei stăruiră cu toată puterea pentru primirea schimbărilor propuse de dinșii, cu toate cererile Angliei, Franței și a le Austriei, care le spunea să se lepede de ele.

Pe când însă puterile europene se sileau a convinge pe Turci, că n'ar fi nici un pericol în privirea notei, așa cum fusese ea întocmită de la început, Rușii care înțelegeau cu totul altfel îndatoririle ce Poarta trebuia să le iee față cu dinșii, dau și ei o tălcuire a notei vieneze, și de astă dată o tălcuire autentică, ce nu mai lasa nimic de dorit. În o depeșă a contelui de Neselrode din 7 Septembrie, acesta pune în cea mai vie lumină înțelesul pe care Rusia vroia să'l deie notei vieneze, și care se resumă în îndatorirea din partea Turcilor de a da o făgăduință și o



*garanție pentru viitor despre menținerea privilegiilor bisericești.* Franția, luând cunoștință de această depeșă, se rosteste ea însăși: „că nu era acesta înțelesul pe care conferența din Viena avuse în gând a’l da notei în chestiune,“ și așa toate ostenele diplomaților și sbuciumarea lor de atâta timp rămaseră zadarnice.\*)

Aceștia în iubirea lor pentru fraze și tălcui subtile, trăgănose afacerea mai multe luni, lăsând Rusiei timpul de a se pregăti și a se întări, crezând că ceea ce desbina pe Ruși de Turci era o chestiune de cuvinte. Ei uitau că în mijloc erau niște interese mult mai grele, care, în ori ce cuvinte ar fi fost imbracate, tot la sfârșit erau să’și arăte cozile și urechile lor. Atâta este de adevărat că adese ori persoanele oficiale de multă diplomatie nu ’și mai aduc aminte de politică, adecă pe interesele ce sunt puse a apăra.

De la căderea notei vieneze, speranțele pentru pace sunt tot mai mult înlăturate, și războiul devine din ce în ce mai neaparat, cu toate că diplomații nu încetează nici acum așa da osteneală pentru a’l împedea, sau cel puțin a’l amâna.

Puterile maritime, Anglia și Franția, văzând că toate încercările pentru pace au dat

---

\*) Amănunțimile vezi în *Forcade. Histoire des causes de la guerre d’orient.* Paris 1854 Chap. III. La conférence de Vienne.

de greș, și, așteptându-se în fie ce moment la un atac din partea Rușilor contra protegițiilor lor, dau ordin flotelor lor ca să intre în Dardanele. Rușii pretind atunci că s'ar fi încalcat tratatul din 1841, care prevedea închiderea strimtorilor, cât timp Poarta s'ar afla în pace, și cer Angliei socoteală pentru acest pas. Aceasta le răspunde că „de și nu urmase declarare de război, Poarta încetase de a fi în pace din momentul ce un soldat rus călcase principatele dunărene.“\*) Turcii imbarbatați prin această măsură, în care ei vedeau un sprijin efectiv al puterilor apusului declară Rusiei război, în 4 Octombrie 1853.

Rușii, urmând înainte jocul lor viclean și cu două fețe, arată în o circulară a contelui de Nesselrode că, de și Turcii le au declarat război, ei se vor mărgini a păstra pozițiunea ce au luat-o în principate, rămânând în apărare cât timp nu vor fi siliți a eși din cercul în care doriau să 'și mărginească operațiunile lor.“\*\*) Ea repetă aceasta declarație în alte două rânduri, spunând că vor rămănea „cu brațele încrucișate, hotărâți numai a respinge ori ce atac îndreptat în contra lor, fie în principate, fie pe granițele Asiei,“ și aiurea: „trupele noastre vor sta în apărare, așteptând atacul Rușilor și respin-

\*) Clarendon către Brunow 1 Oct. *Iasmond* No. CXXVII  
Comp. Circulara lui Clarendon 7 Noemv. No. CXLIII

\*\*) Din 31 Oct. *Iasmond* No CXXXIX.



gându'l, dacă s'ar întâmpla.“\*) Puterile maritime, luând act de asemenea făgăduinți solemne, trimit ordin escadrelor lor de a învoi corăbiilor rusești transportarea trupelor și a munițiilor, lor de la un port la altul. Dar Rușii dăduse acele asigurări numai cât spre a înșela pe apuseni. În resboiu ca și în diplomația ei procedau priu surprindere și înșalare. Pe când flotele anglo-franceze, încrezându-se în Ruși, nu părăsise încă Constantinopolea, flota rusască intră fără veste în portul Sinope și nimicește aice o flotă turcească, ce stătea la ancoră, incarcată cu provisiuni ce trebuia să le ducă în un port al coastei asiatică, ucigând vr'o 4,000 de oameni și prefăcând în cenușă corăbiile turcești. Când știrea despre acest măcel ajunse în Europa, ea produse o indignare nemai pomenită și mai că era să provoace de îndată declararea de resboiu din partea puterilor apusului. Rușii, interpelați asupra acestui fapt răspund: că ei au înțeles a pastra o pozițiune de așteptare numai în principatele dunărene; „dar suntem noi oare îndatoriți pentru aceasta a face acelaș lucru pe coastele noastre? Să credem noi că în un resboiu, pe care nu l'am dorit, și care ne-au fost declarat, numai Turcii au dreptul ofensivei și că noi, când suntem siguri că un atac va fi

---

\*) *Forcade.* p. 266.

indreptat în protiva noastră, nu avem dreptul a' l împedea?\*\*) Și cu toate aceste, din depeșele reproduse mai sus, este vederat că Rusia luase asupra'și indatorirea de a sta în aparare, mărgininduse a respinge atacurile Turcilor și aceasta *nn numai pentru principate precum pretindeau acuma, ci și pentru Asia*, și deci nu numai pe uscat ci și pe mare. Apoi că flota turcească nu avea nici un scop dușmănesc în protiva Rusiei, se vede din împrejurarea că ea staționa în liniște în un port turcesc.

Pentru a împedea reinoirea unor asemenea întâmplări, puterile maritime se hotărăsc a ocupa Marea Neagră, și fac cunoscut Rusiei că ori ce corabie rusască va fi întâlnită în Marea Neagră va fi de îndată invitată a intra într'un port rusesc, și că la întâmplare de refuz, va fi silită la aceasta cu puterea, indatorindu-se tot odată a împedea flota turcească de a ataca pe Ruși.\*\*\*) O asemenea măsură era însă până la un punct mai protivnică Rușilor decât Turcilor. Pe când Turcii erau împedecați numai de a ataca pe Ruși, fiind de altfel liberi a umbla cu corăbiile lor în Marea Neagră, Rușii n'aveau voie să easă cu nici o corabie afară din un port; prin

---

\*) Nesselrode c. Brünow 16 Ianuar 1854 *Iasmund* No. CLXXII.

\*\*\*) Clarendon către Seymour 27 Decemvrie 1853. No. CLXII.



urmare erau impedeçați chiar de a comunica pe apă cu porturile lor. Ei amenință deci atunci puterile apusene cu ruperea relațiilor diplomatice, când ar mănținea măsura luată, și, aceste, stăruind în hotărîrea lor, cabinetul de Petersburg își rechiamă ambasadorii din Londra și din Paris. Napoleon se hotărăște a scrie o scrisoare autografă țarului Neculai în care între altele ei spune următoarele: „Este un fapt neîndoelnic că corăbii rusești au venit și au atacat vase turcești în apele acestora și în un port unde staționa pe ancorele lor, și că leau nimic, cu toate asigurările cabinetului împărătesc, de a nu ataca el cel întâiu și cu toată vecinătatea escadrelor noastre. Nu au suferit politica noastră o lovitură la Sinope ci acel fapt au resunat cu durere în inima tuturor persoanelor din Anglia și din Franța, care au un simțiment de vrednicie națională.“\*)

Relațiunile între puterile apusului și împărăția rusască înăsprindu-se pe fie ce zi, trebuia numai decât să cășuneze o ruptură. Anglia și Franța cer de la Rusia ca condiția a mănținerii păcei ca ea să deșerte principatele, cea ce această refuzând, rășboiul este declarat în 27 Mart 1854.

Ce făceau în acest restimp puterile germane?

\*) Scrisoarea autografă din 29 Ianuar 1854 No CLXXXII.

Rusia, de îndată ce văzu că trebile merg a război, căută să înduplece pe Austria și pe Prusia a păzi neutralitatea. Austria întrebă atunci pe Rusia: „dacă împăratul ar avea de gând a îndeplini făgăduințele sale de a nu trece Dunărea, a părăsi provinciile dunărene îndată după război și a nu scrie sistemul de state ce există astăzi în împărăția turcească. Comitele Orloff răspunde că împăratul n'ar putea lua asupra-și nici un soi de îndatorire. „În acest caz replică împăratul austriac nici el n'ar putea să se lege la cele ce i se cereau. El va stăruie în principiile pe care le au admis, în unire cu celelalte trei puteri mari și se va conduce în purtarea sa numai cât după interesul și vrednicia împărăției sale.“\*)

Aceste principii fuseseră statornicite în mai multe conferințe ținute în Viena. În unul din protocoalele acestora din 9 April 1853, redactat după declararea de război a puterilor apusene cele patru puteri subsemnate, Anglia, Franța, Austria și Prusia recunosc: „că întregimea împărăției otomane este și rămâne condiția absolută a ori căror tratări, ce ar avea de scop restatornicirea păcii între puterile în luptă. Guvernele, reprezentate prin subsemnații, se îndatorează a căuta împreună niște garanții care se asigure exis-

---

\*) Westmoreland către Clarendon 4 Febr. 1854 No. CXCI.



tența împărăției otomane, ca condiție a echilibrului european. (\*\*)

Am arătat mai sus motivele care esplică indestul pentru ce Austria uita slujba făcută de Rusia in 48, și se dădea in parte puterilor apusene in lupta ce era să se incingă. Mai greu este de înțeles cum de Prusia părăsia politica ei tradițională, acea de a merge tot deauna in apele rusești, și se hotăria a se pune alătura cu puterile apusene in protiva tendințelor moscovite.

Trebuie amintit, in această privire, că revoluția din 48 dăduse naștere, in Germania, unei partizi unitare, care vedea in Prusia puterea acea ce părea menită de soartă a realiza visul poporului german. In Prusia, această partidă se interesa la rândul ei de nevoile Germaniei, și dorea să dea poporului german neatărnarea politică și libertatea de acțiune potrivită însemnătății sale. Această tendință nu vroia să zică altă ceva in acele momente, decât eșirea de sub epitropia seculară a Rusiei. De aceea, de și regele Frederic Wilhelm IV și incunjurimea sa precum și partida aristocratică era pentru sprijinirea Rusiei, acest curent trebui să se mistuiască față cu un altul, mult mai puternic, acel al partitei naționale, ce susținea politica intereselor adevărat germane, care fiind identică

---

\*) No. CCXIX.

cu cea austriacă, nu putea decât fi protivnică Rusiei.\*)

Prusia incheie deci in 20 April 1854 un tratat cu Austria, in care se stipulează că : „guvernul împărătesc austriac va indrepta cătră curtea împărătească rusască o pofrire, in scopul de a dobândi de la Maiestatea Sa imparatul Rusiei ordinele necesare pentru a opri inaintarea armatei sale pe pământul turcesc, precum și pentru a dobândi asigurări depline despre curēnda deșertare a principatelor, și guvernul prusian va sprijini această pofrire din toate puterile sale. In cazul când respunsul curței împărătești rusești la aceste pasuri a le cabinetelor de Viena și Berlin ar fi, in contra așteptărilor, astfel încât să nu le dee o deplină liniștire, atunci va avea loc aplicarea art. 2 a tratatului incheet tot astăzi, anume : că fie ce atac dușmănesc făcut in protiva teritorului uneia din puterile contractante să fie respins de cealaltă cu toate mijloacele militare, de care va dispune. O pornire ofensivă a ambelor puteri contractante ar fi la locul ei, numai căt la intămplarea unei incorporări a principatelor, precum și la un atac sau o trecere a Balcanilor de cătră Ruși.“\*\*) Cu câteva zile mai inainte

\*) Asupra acestei schimbări in politica Prusiei vezi: La Prusse, la cour et la cabinet de Berlin dans la question d'orient. *Revue des deux Mondes* 1855.

\*\*) Act adițional la tratatul de alianță ofensiv și defensiv incheet intre Austria și Prusia in 20 April 1854. *Ias-mund* No. CCXXII.



se incheese intre Anglia și Franția tratatul de alianță, prin care ambele puteri dau o consfințire juridică comunității de interese ce le unise până acuma (10 April 1854).

Rusia era deci să se măsoare cu puterile apusului. Ea îndrăsnea să încerce o asemenea luptă, pentru că era indestul de sigură a casă la dinsa, știind bine că de și Austria și Prusia incheesă o legătură până la un punct protivnică ei, dușmănia acestora nu era să meargă așa de departe, încât să iee parte lucrătoare la resboiul ce se incinsese. De Prusia era sigură prin simpatiile regelui ei, care de și iscălise, mai mult silit, tratatul cu Austria, se rostise foarte hotărit că nu va lua parte la un resboiu contra Rusiei.\*) Politica austriacă apoi era cunoscută Rusiei de mult timp. Știea aceasta că poate s'o impace in momentul critic, prin o bucată de pământ aruncată la timp in gura ei. Austria nu putea invoii un atac al puterilor apusene prin Valahia și Moldova și din alte motive. Apropiindu-se armatele aliaților prea tare de

---

\*) „Lorsqu'il fut question de poser le cas de guerre. Frédéric Guillaume prit l'alarme et fit toutes sortes de difficultés. Le général Hess proposait d'indiquer dans le traité, comme justifiant l'entrée en campagne de l'Autriche tout mouvement de l'armée russe au-delà de la muraille de Trajan. Le roi s'emporta et s'écria avec colère qu'il ne voulait pas faire la guerre à la Russie, qu'il ne le voulait à aucun prix.“ La Prusse, la cour et le cabinet de Berliu dans la question d'orient. Extrait de la *Revue des deux Mondes* 1855 p. 61.

Polonia, o rescoală a acesteia era cu puțință, rescoală ce era tot atât de primejdiașă pentru Rusia ca și pentru Austria și Prusia. Apoi Românii și Ungurii puteau să se trezască, și prin urmare un atac în contra Rusiei prin valea Dunărei, nu putea de loc să se impace cu interesul austriac.\*) Rusia prin urmare, de și refuzată în propunerile ei formale, putea crede în neutralitatea puterilor germane. Ea nu se temea deci a fi atacată pe uscat, ci numai cât pe mare și anume pe Marea Neagră, căci în marea Baltică o apăra Cronstadul. S'înțelege de la sine că o expediție maritimă trebuia, chiar prin firea ei, să fie mărginită în numărul oștirilor, și de aceea Rusia nu se aștepta la un atac mai adânc al posesiunilor sale. Ea se răzâma apoi pe puterea de apărare a nemăsuratei sale întinderi și și amintea cu mândrie, în această privire, zdrobirea armatei lui Napoleon cel Mare, în 1812. În sfârșit mer-sul lucrurilor adusesese pe Ruși numai decât a declara resboiul; altfel trebuiau să se hotărască a perde cu totul trecerea ce o aveau

\*) I. C. Bratianu. Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'orient. Paris 1855. p. 22. Bolintineanu. L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques Paris 1856 p. 25. *De la conduite de la guerre d'Orient. Expedition de Crimée, par un officier général.* Berlin 1855 p. 19; „ce que l'Autriche voulait éviter à tout prix, c'était l'apparition d'un drapeau français sur les frontières hongroises; c'était l'agitation qui en pouvait resulter dans une province toute prête à se soulever.“



la popoarele peninsulei Balcanului și inriuirea lor în răsărit, pentru care făcuse jertfe atât de urieșe. Rusia era deci de astă dată împinsă și prin o chestiune de vrednicie națională a pune în cumpănă soarta poporului său, ea care până atunci nu știuse să lupte decât sub imboldirea interesului.

## V

## Tratatul de Paris.

Pentru a'și ajunge scopul, Austria trebuia, în puterea tratatului de sprijinire mutuală încheiat cu Prusia, să ocupe principatele, apărând astfel interesul de căpitanie al Germaniei, Dunărea de jos, și tot odată asigurându'și, pentru toate întâmplările, posesiunea țărilor române.

Am văzut mai sus că în toate timpurile politica Austriei avuse de țintă a pune mâna pe principate, și semnele cele mai clare a le acestei tendinți, se dăduse pe față în tratatul de la Passarowitz (cedarea Olteniei), și în răpirea Bucovinei. Dacă însă scopul ascuns al Austriei era înglobarea țărilor române, ea vroia să ajungă la dinsul, nu prin o măsură violentă, ci pe cât se poate pe o cale pacinică. Ea se ținea cu statornicie de principiul ce dăduse naștere în veacul XV glumei cunoscută: „bella gerant alii, tu felix Austria nube.“ Aceași sistemă pe care Austria o în-

trebuință la răpirea Bucovinei, o aplica și acuma, *mutatis mutandis*, la întregile țeri române. Nu se știa care va fi soarta resboiului. Dacă el era să fie în folosul aliaților, Austria priveghia în tot timpul interesele sale la Dunărea de jos, și împedea dezvoltarea unor năzuinți ce puteau deveni primejdioase planurilor sale. Dacă Rusia eșia învingătoare și împărăția otomană era să fie desfăcută, Austria puneă mână pe partea cea mai bună din moștenirea acesteia. Rolul Austriei era deci cel mai multămitor din lume; ea nici scotea sabia din teacă și, cu toate aceste, foloasele ce era să le tragă din încurcăturile răsăritului erau să covârșască cu mult pe acele a le popoarelor ce 'și vărsau singele pentru interesul european.

Pentru a putea realiza în toată liniștea planurile sale asupra țărilor române, Austria asigură pe Turci că vroește să-i ajute în luptelor în protiva Rusiei, și anume, silind pe aceasta a deșerta principatele pe care dinsa era să le ocupe până la sfârșirea resboiului, pentru a le feri de noue încălcări, îndatorindu-se formal a le înapoi atunci Porței otomane. Acest tratat este încheiet în 14 Iunie 1854. \*) Odată cu încheerea lui videm o măsură cu totul nouă luată de aliați în conducerea resboiului, anume stremutarea ope-

---

\*) *Iasmund* No. CCXXXVI.



rațiunilor din valea Dunărei în Crimeea. Dacă aceste două fapte stau într'o legătură oare care, sau dacă numai cât întâmplarea le au făcut să cadă împreună, eată o întrebare care, cu toate numeroasele scrieri asupra războiului orientului, încă nu este deslegată. Unele din ele pretind că aliații ar fi fost nevoiți să stremute teatrul războiului, pentru că Austria ocupând principatele, ar fi împedat înaintarea armatelor aliate către Rusia prin țerile române. Alții susțin că greutățile întâmpinate de aliați și mai ales mortalitatea înspăimântătoare, care nimici în puține zile mai multe regimente, în câmpiile mlăștinoase ale Dobrogei, ar fi motivat această schimbare a liniei de atac. E de crezut că părerea întâi e mai apropiată de adevăr, într'u cât am văzut că Austria se temea de înaintarea trupelor aliate prin valea Dunărei, și pe lângă celelalte scopuri urmărite de dinsa, prin ocuparea principatelor, ea vroia să silească armatele apusene a se îndepărta de granițele sale.\*)

Planul acestei nouă expediții fusese urzit la Paris, se zice că sub inspirația directă a lui Napoleon III. El fu foarte bine primit de

---

\*) Consultă asupra acestei întrebări: De la conduite de la guerre d'Orient par officier général. Berlin 1855 p. 18 *Fr. von Hagen* Geschichte der orientalischen Frage Frankfurt. a. M. 1877 p. 69. *J. C. Bratiano*. Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'Orient. p. 22.

Engleji, care aşteptau de la dinsul ruinaea flo-tei ruseşti in Marea Neagră. El fu însă cea mai mare greşală a resboinlui. Atacul cel mai serios al aliaţilor prin valea Dunărei—pe unde puteau fi sprijiniţi de o populaţie plină de simpatii, Românii care ar fi pus la îndămăna lor, pe lângă bogăţiile fireşti a le ţerilor lor, şi un ajutor armat de cel puţin 80,000 de oameni, pe unde aliaţii apropiindu-se apoi de hotarele Poloniei, puteau să neliniştească pe Ruşi prin frica unei revoluţiuni, pe unde in sfârşit erau sprijiniite armatele lor de un şir de cetăti, cea mai puternică basă de operaţiune—acel atac, zicem, este inlocuit prin unul in protiva Crimei, apărata prin aşezarea ei firească precum şi prin o cetate din cele mai tari, unde nu se putea ajunge decât pe marea şi unde toate ajutorurile şi îndămănarile ce le infăţoşa valea Dunărei erau inlocuite cu greutăţi şi primejdii.“\*)

Armatele aliate părăsesc Varna pe la Septembrie şi la 13 a aceleiaşi luni zăresc pentru întâia oară albele stânci a le Crimeei. In ziua de 14 ele se coboară din corăbii in numerde 62,000 de oameni, din care 28,000 de Franceji, 26,000 de Englezi şi 8,000 de Turci. „Năvăleau in Rusia precum năvălise cândva Normanii in Sicilia, Pizarro in Peruviu

\*) De la conduite de la guerre d'orient p. 28. I. C. Brattiano. Mémoire sur l'empire d'Autriche p. 23.



și Fernand Cortez in Mexico. Armata era sub impresia unei neliniști de care nu'și pute da samă. Fie care soldat era hotărit să'și facă datoria și să'și vândă scump viața sa. Dar este sigur că dacă generalii ruși ar fi avut mai multă prevedere, armatele aliate n'ar fi petrecut nici o noapte in Crimea și ar fi fost aruncate in marea fără răgaz și fără milă.“\*) Rușii însă, care nu se așteptau la o expediție in protiva Crimeei, tocmai asupra ernei, se vede că nu adunase multe oștiri in peninsulă, și de aceea nici nu îndrăzniră a se opune coboririi aliaților pe pământul rusesc. In 20 Septemvrie aceștia întâlnesc o armată rusască la Alma o imprăștie și se apropie apoi de Sevastopol, in protiva căruia se hotăresc la un atac. Fiind însă că prin partea sudică se puteau apropia și cu corăbiile lor, aliații se hotăresc să treacă spre acea parte, peste riul Cernaia. Prin aceasta însă se lăsa Rușilor sloboda comunicare cu lăuntrul țerei pe la Nord și ei se folosiră in curënd de această greșală a aliaților, pentru a întări armata lor de apărare. După 16 zile de pregătire (1—16 Oct.) se incepe bombardarea, atât de pe uscat cât și de pe mare. Fiind însă că tunurile aliaților se aflau la o indepartare prea mare de cetate, ele produsură mai mult vuet decât treabă, și deci ei fură nevoiți a procede la un ase-

---

\*) De la conduite de la guerre de Crimée. p. 31.

diu in regulă, prin deschiderea de paralele. Intre aceste Rușii încearcă in doue rânduri de a despresura cetatea, odată pe drumul de la Balaclava (28 Oct.) și adoua oară cu mult mai mari puteri, pe podul de la Inkermann (5 Noemvrie), punând armatele anglo-franceze in o mare primejdie, din care fură scapate numai prin bravura și eroismul soldaților lor. Iarna însă căzu puțin timp după aceea, și ea fu in acest an (1854—55) de o asprime deosebită, pare că zeul gerurilor ar fi vrut și de astă dată să apere țara sa de atacurile streinilor. Dușmăniile incetară fără voe, și, atât aliații cât și Rușii, intrebuintară timpul pentru a se întări in pozițiile lor, și mai ales generalul rus Todleben știu să se folosască minunat de răgazul acesta, înălțând in jurul Sevastopolului mai multe întărituri, tot atâtea pedici noue propășirei apusenilor.

Această earnă mai văzu si moartea imparatului Neculai, întâmplată in 2 Mart 1855. „El muri cu inima sdrobită ; anul cel din urmă ei adusese prea multe desamăgiri. Cât de reu se potriveau cu amintirile resboiului turcesc, cu care el incepuse gloriasa sa domnie, experiențele acestui de față, care trebuia după așteptările sale să pună cununa tuturor izbănzilor ! Europa unită in protiva sa, sistemul seu de ocărmuire, atât de urât lumii intregi, încât chiar protivnicul seu, Turcul, putuse deveni popular, și insfârșit armata, copilul



iubit al acelu sistem, pentru care el făcuse atâtea jertfe și care trebuia să și fie cea întâi din lume, bătută pe însuși pământul său, ba chiar însemnată cu pecetea inferiorității.“\*) Mai mult decât o ascunsă și neingrijită boală trupească, săpase aceste dureri morale măduva vieții sale și'l aruncase în mormânt. Totuș fiul său Alexandru II declară la suirea sa pe tron, că va urma politica tatălui său, încât numai cât monarhul, nu și sistemul se schimbasesc în Rusia, cu moartea împăratului Neculai.

Cu sosirea primăverii reincep dușmăniile. Generalul Canrobert, comandantul șef al expedițiunii, este înlocuit prin generalul Pelissier, care pune îndată o mai mare activitate în lucrările împresurării, și mai ales se arată mult mai puțin cruțător de viețile soldaților. El ordonă un asalt al redutelor marele Redan și turnul Malacoff, care nu izbândește și costă pe aliați o mulțime de morți. După o nouă bătălie cu Rușii la Cernaia, se dă un al doilea asalt al numitelor redute, în care Francezii ajung, de și cu pierderi însemnate, să pună mâna pe Malacoff, cheea Sevastopolului, pe care Rușii îl părăsesc curând după aceea.

În tot timpul războiului, încercările de a restatornici pacea, nu încetasesc un singur mo-

\*) *Rosen. Geschichte der Türkei II p. 217.*

ment, mai ales prin stăruințele puterilor germane. Anglia și Franța cereau ca condiție a împăcării următoarele îndatoriri din partea Rusiei, cunoscute sub numele oficial de *cele patru puncte*. 1) Incetarea protectoratului rusesc asupra Moldovei, Valahiei și Serbiei și punerea acestor țeri sub garanția colectivă a puterilor europene. 2) Liberarea plutirei pe Dunăre. 3) Revisuirea tratatului din 1841 în sensul unei mărginiri a puterii rusești în Marea Neagră. 4) Renunțarea Rusiei la protectoratul asupra creștinilor din peninsula Balcanului. \*) Cât timp Savastopolul fu în mâinile Rușilor, ei nu vroiră nici să audă de asemenea pretenții. „Sub numele de interesul echilibrului european, ni se pretinde nimicirea tuturor tratatelor noastre de mai înainte, destrugerea flotelor noastre și mărginirea puterii noastre în Marea Neagră.“ \*\*) De îndată însă ce vestita cetate căzu în mânele aliaților. Rusia începu a da înapoi și a se arata mai plecată a asculta propunerile învingătorilor.

Mai multe împrejurări lucrară împreună pentru a indupleca pe Ruși. Mai întâi pierderile lor erau înspăimântătoare, cășunate nu atâta prin focul dușmanului, cât prin reua

---

\*) Drouyn de Lhuys către baronul de Bourqueney 23 Iuli 1854 *Iasmund* CCXLIII.

\*\*) Conte Nesselrode c. principele Gortschakoff. 26 Aug. 1854 No. CCLI.



ingrijire, drumurile cele nesfârșite, bolile epidemice și muncile fără cruțare la care erau expuși soldații ruși. Doctorul Chenu socotește la 630,000 numărul Rușilor periți din pricina resboiului\*); de și această cifră poate părea cam exagerată, totuși de sigur că nu este tare îndepărtată de adevăr.\*\*\*) Cheltuelile făcute de Ruși erau earăși cu totul afară de proporțiune cu mijloacele lor; resboiul i costase aproape la patru miliarde de franci.\*\*\*) Apoi in 2 Decemvrie 1854 Austria, văzând că prin prelungirea resboiului se periclita interesele ei, incheese cu puterile maritime un tratat, prin care se obligă a nu impedeza pătrunderea lor prin țerile române către Rusia; in cazul când ar isbucni dușmăniile între Rusia și Austria, ele se indatoresc ai trimite ajutoare: nici o putere nu poate inchee sau pace, sau vre un armistițiu fără invoirea celorlalte, și dacă până la sfârșitul anului pacea nu ar fi asigurată, atunci puterile contractante s'ar înțelege asupra mijloa-

---

\*) *Paul Leroy-Beaulieu. Recherches économiques sur les guerres contemporaines, Paris 1869 p. 107.*

\*\*\*) Armata rusască se vede că suferise atât de cumplit încât, pentru întărirea ei, imparatul Neculai ordonă stringerea milițiilor. Pentru o împărăție așa de mare ca a Rusiei, aceasta este fără indoială ceva insemnător, *Iasmund, CCIV. (13 Februar 1853).*

\*\*\*\*) *Paul Leroy-Beaulieu p. 119. Fr. von Hagen. Geschichte der orientalischen Frage p. 89* socotește la 300,000 numărul Rușilor picați și aproape 2 miliarde franci banii cheltuiți de dinșii cu resboiul Crimeei.

celor de a ajunge la acest scop.\*) Austria prin urmare se lăsa tot mai mult în șivoiul puterilor apusene, care amenința pe fie ce zi s'o arunce chiar în dușmăniile de fapt în proțiva Rusiei. Prusia, de și nu'și putea calca cu totul pe inimă, mai ales prin opunerea regelui la politica anti-rusască totuși, prin purtarea ei de până acuma, insuflase Rusiei temerea că ar putea fi mai curând în contra ei decât pentru dinsa. Înșfârșit Sardinia oferise și ea un ajutor de 15,000 de oameni și această împărțășire a ei la resboiu, putea deveni o imboldirea pentru Svedia, care avea și dinsa vechi socoteli cu Rusia. Pe de o parte deci neputința de a rezista mai mult, pe de alta pericolul de a se expune la coaliția întregii Europe în contra sa, hotăresc pe Rusia să plece capul, și, închinându-se vointei europene, să primească condițiile ei.

Dar și statele ce luaseră parte la acest resboiu, erau mai cu totul istovite de puteri: Franția perduse 95,000 de oameni și la 1,660,000,000 de franci, Anglia 22,000 de oameni și 1,885,000,000 de franci, Turcia 35,000 de oameni și 705,000,000 de franci, afară de ruina comerțului și a industriei, urmare neaparată a unui resboiu pentru națiuni civilizate.\*\*)

---

\*) *Iasmund* No. CCLXXVIII.

\*\*) *Paul-Leroy-Beaulieu*. Chapitre II Guerre de Crimée. p. 101 et suiv.



Obosite de resboiu, toate puterile ce luase parte la el, doreau reaşezerea păcei şi o doreau din toată inima. De aceea ea nici nu întârzie a se restatornici.

Dintre cele patru punte, unul, cel de al treilea, mărginirea puterii ruseşti în Marea Neagră, lovea mai greu în interesele moscovite, şi conferenţele din Viena ce începuse earăşi şedinţile lor după căderea Sevastopolului, impedecate de această opunere a Rusiei, închid earăşi lucrările lor. Austria trimete atunci, la 16 Decemvrie 1855, un ultimatum la Petersburg, în care lămureşte înţelesul ce vroiesc să'l dea puterile celor patru punte, şi care este următorul:

1) Înălăturarea deplină a protectoratului rusesc şi prin urmare a ori căruia drept de protecţie şi de amestec al Rusiei în trebile principatelor. Aceste ţeri să urmeze însă a se bucura de privilegiile lor, sub suzeranitatea Porţei. Ţerile să pună la cale organizarea şi apărarea lor, în înţelegere cu puterea suzerană, şi să poată chiar lua măsuri extraordinare pentru respingerea unui atac strein. Rusia se invoeste la o îndreptare a graniţilor sale cătră Turcia şi anume pornind de la Hotin până la Lacul Salzyk, şi bucata aceea de pământ să fie incorporată principatelor, sub suzeranitatea Porţei.

2) Libertatea Dunărei şi a gurelor ei, va fi aparată prin măsuri efective luate de Eu-

ropa, la care puterile contractante să fie de o potrivă reprezentate, fără a se atinge prin aceasta interesele puterilor mărginaşe a le fluviului.

3) Marea Neagră este neutralisată; ea va fi deschisă corăbiilor de comerţ a tuturor naţiunilor şi rămâne închisă pentru vasele de resboiu. Arsenale pentru marină militară nu mai pot fi deci înfiinţate pe coastele sale 'şi cele în fiinţă trebuesc înlăturate. Ambele state mărginaşe se îndatoresc a întreţine pe apele ei numai cătimea de corăbii necesare pentru slujba coastelor, de o mărime anumită. Aceste vor fi hotărite în un tratat incheet între acele puteri, care va fi ratificat de puterile semnatare a tratatului general.

4) În privirea emancipărei creştinilor din Turcia, se vor stabili drepturile raialelor Porţei, fără a se atinge prin aceasta neatărnarea şi onoarea coronei Sultanului. Rusia va lua parte la conferenţele care au de scop asigurarea drepturilor creştinilor din împărăţia mahometană.

5) Puterile resboitoare îşi păstrează dreptul de a propune şi alte condiţii, afară de cele patru puncte, în interesul european.

Rusia, văzându-se acuma de a dreptul ameninţată de Austria, şi sfătuită de Prusia în modul cel mai hotăritor de a nu se mai opune vroinţei apusului, declară, în Ianuarie 1856, că primeşte fără nici o condiţie pre-



liminările de pace, puse prin ultimatul din 16 Decembrie, și astfel se intrunește la Paris Congresul acel european, care trebuia să așeze earăși pe temeliile ei Europa sdruncinată.

Tratatul de pace, scris în ziua de 30 Martie 1856, cuprinde următoarele orânduri:

Turcia este primită în dreptul public european; puterile contractante se leagă a respecta întregimea și neatărnarea imperiului otoman, și privesc ori ce act care ar putea jigni această orânduire, ca o chestiune de interes general (art. 7). Sultanul, din libera sa voință, au împărtășit puterilor un firman prin care îmbunătățește soarta creștinilor din împărăția mahometană. Această împărtășire nu dă dreptul, nici uneia din puterile semnatare, a se amesteca, fie colectiv în parte, în raporturile Majestății sale Sultanului cu supușii sei, *nici în administrația lăuntrică a împărăției sale* (art. 9). Marea Neagră este neutralizată; deschisă corăbiilor de comerț a tuturor țărilor, ea rămâne închisă pentru marina de război (art. 11). Se desființază toate așezămintele militare maritime atât a le Rusiei cât și a le Turciei de pe coastele acestei mări (art. 13). Plutirea pe Dunărea nu va putea fi supusă nici unei pedeci sau dări, afară de acele prevăzute în tratat. Se așază o comisiune, alcătuită din delegații tuturor puterilor semnatare care va privighea

a se executa lucrările necesare pentru ușurarea plutirii pe fluviu, și o a doua comisiune a unor delegați a puterilor mărginașe, pentru lucrarea regulamentelor de navigare și de poliție (art. 15, 16, 17). Impăratul Rusiei consimte la o îndreptare a granițelor în Basarabia, hotărînduse în principiu și linia de demarcație. Teritoriul cedat va fi alipit către Moldova, sub suzeranitatea înaltei Porți. (art. 20, 21). „Principatele Moldovei și Valahiei vor urma înainte a se bucura, sub suzeranitatea Porței și sub garanția puterilor contractante, de privilegiile și scuti- rile (immunités) în a căror stăpânire se află. Nici o protecție exclusivă nu va fi pusă în lucrare de nici una din puterile garante. Nimine nu va avea dreptul de a se amesteca în treburile lor lăuntrice. (art. 22) „Sublima Poartă se leagă a păstra ziselor principate o administrație neatârnată și națională, precum și deplina libertate de cult, legiuire, comerț și navigație. Legile și statutele, ce sunt astăzi în putere, vor fi revizuite. Pentru a întemeia o înțelegere deplină asupra acestei revizuirii, o comisiune specială, asupra alcătuirii căreia puterile contractante se vor înțelege, se va întruni fără întârziere la București, cu un comisar al Sublimei Porți. Această comisiune va avea de însărcinare de a cerceta starea de față a principatelor și de a propune bazele vi-



„itoarei lor organizări. (art. 23) Maiestatea  
 „Sa Sultanul făgăduiește a convoca de in-  
 „dată, in fie care din acele doue provincii,  
 „un divan ad-hoc, compus astfel ca se con-  
 „stitue reprezentarea cea mai exactă a inte-  
 „reselor tuturor claselor societăței. Aceste  
 „divanuri vor fi chemate a exprima dorința  
 „populațiunilor asupra organizării definite a  
 „principatelor. O instrucțiune a congresului  
 „va regula raporturile comisiunei cu aceste  
 „divanuri. (art. 24) Luând in bagare de samă  
 „opinia emisă de aceste divanuri, comisiunea  
 „va transmite fără întârziere rezultatul lu-  
 „crărilor sale la scaunul actual al conferen-  
 „țelor. Înțelegerea finală cu puterea suzerană  
 „va fi consfințită prin o convenție, incheată  
 „la Paris intre înăltele puteri contractante,  
 „și un hattî-scherif, conform cu stipulațiile  
 „convenției, va aşaza intr'un chip desăvârșit  
 „organizarea acestor provincii, puse de acum  
 „inainte sub garanția colectivă a tuturor pu-  
 „terilor semnatare. (art. 25) Este înțeles că  
 „va fi in principate o putere armată națio-  
 „nală, organizată in scopul de a mănține  
 „siguranța lăuntrului și de a asigura pe  
 „acea a granițelor. Nici o pedică nu va  
 „putea fi adusă măsurilor extraordinare de  
 „aparare pe care împreună cu Sublima  
 „Poartă, ele ar fi chemate a face, spre a res-  
 „pinge ori ce atac strein. (art. 26) Dacă li-  
 „niștea lăuntrică a principatelor s'ar găsi

„amenințată sau compromisă, Sublima Poartă  
 „se va înțelege cu celelalte puteri asupra  
 „măsurilor de luat pentru a mănține sau res-  
 „tabili legiuita orânduire. O intervenire ar-  
 „mată nu va putea avea loc, decât după o  
 „înțelegere de mai înainte cu aceste puteri.“  
 (art. 27)

Dispozițiuni asupra Serbiei analoage celor  
 asupra principatelor române. (art. 28 29) \*

## VI

Românii cer unirea principatelor.

Articolile tratatului de pace reproduse mai  
 sus scoteau țerile române de sub indoita im-  
 pilare a Rușilor și a Turcilor, le recunoștea  
 de și mărginit, dreptul da a se ocărui și  
 a trăi neatârnat de puterile acele ce apăsase  
 până acuma ca un munte asupra peptului  
 lor. Dacă însă amestecul Rusiei în trebile lor  
 putuse fi respins ca unul ce avea de temelie  
 numai încălcarea, nu era tot așa cu acel al  
 Turciei, acărui rădăcini istorice îi dădea o  
 îndreptățire, ce putea fi ușor tălcuită spre ne-  
 folosul lor.

Cu toate aceste videm că tratatul ține so-  
 coteală de poziția deosebită a principatelor

---

\*) Textul tratatului publicat de nenumărate ori, între al-  
 tele în : Le Traité de Paris du 30 Mars étudié dans  
 ses causes et ses effets par le correspondant diplomatique  
 du Constitutionnel. Paris 1856 p. 411 și urm.



dunărene și le privește ca pe niște țeri neatărnate de împărăția Otomanilor, de și în legătură cu dinsa. Această părere își făcuse calea în mintea diplomaților încă d'inainte de resboiu; căci am văzut mai sus că puterile europene sfătuesc pe Turcia să nu privească incalcarea principatelor din partea Rușilor ca un casus belli, cea ce ar fi fost peste putință când aceste țeri ar fi fost privite ca făcând parte întregitoare din împărăția otomană.\*)

Tratatul de Paris întărește părerile diplomaților: anume după ce în art. 9 se prevede că puterile europene să nu se amestece nici într'un chip în administrația lăuntrică a împărăției otomane, prin art. 26, privitor la principate, se dispune ca organizarea lor să fie întocmită de către puterile contractante, dispoziție pe deplin protivnică înțelesului art. 9.\*\*)

Dar însuși Poarta recunoaște această stare de lucruri, căci altfel pentru ce ar fi stăruit ea așa de mult ca delta Dunărei, care la început era să fie alipită către Moldova, să se incorporeze împărăției sale, dacă principatele române n'ar fi fost decât niște provincii turcești?\*\*\*) În sfârșit cum s'ar

---

\*) L'empereur Napoleon III et les principautés roumaines Paris 1858 p. 11.

\*\*\*) I. C. Bratiano Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris. Paris 1857 p. 25.

\*\*\*\*) L'empereur Napoleon III et les principautés roumaines. p. 12. I. C. Bratiano. Mémoire sur les situation de la Moldo-Valachie p. 22.

impăca idea unei depline suveranități a Turciei asupra principatelor cu condiția cuprinsă în art. 24, privitoare la convocarea unor divanuri *ad-hoc*, care să arăte dorința principatelor asupra viitoarei lor organizări politice ?

Pentru a nu se tragana incheerea păcei, se prevede ca această organizare să se facă prin un act deosebit ; însă această întârziere a așezării lor desăvârșite, aduce o însemnată restringerea principiilor puse prin tratat, spre marea daună a țărilor române.

Franția într'adevăr, care sprijinea mai ales țările române, perdu în curând din înriurirea precumpenitoare pe care i o dădea amintirea izbânzilor sale ; pe de altă parte schimbarea intereselor politice aduse în curând pe proteguitoarea noastră a da înapoi asupra mai multor punte însemnate, înaintea puterilor ce ne erau dușmane, și astfel se născu acea constituțiune hermafrodită conținută în convențiunea de Paris ; lucrare a momentului, ea era menită a peri la cea d'întâi ciocnire cu interesele vitale a le poporului asupra căruia era să fie aplicată.

Cele d'întâi conferinți, după sfârșirea războiului, se făcuse la Constantinopole, între delegații celor patru puteri ce erau mai deodreptul interesate în pricină : Turcia, Franția, Anglia și Austria, în scopul de a hotări mai de aproape condițiile păcei. Prin proto-



colul incheet in 11 Februarie 1856, in acel oraş, se declară că ambele ţeri române fac parte intregitoare din împărăţia otomană; domnii să fie numiţi de a dreptul de Poartă; principatele să fie reprezentate in relaţiile lor cu ţerile streine de către agenţii Sultanelui; tratatele incheete de Turcia cu ţerile streine să urmeze ca şi până acuma a fi aplicabile şi in principate; streinii să aibă dreptul de a avea imobile in ţerile române şi in sfârşit articulele XXIX şi XXX cuprind următoarele dispoziţiuni: Art. XXIX: „Legislaţia constituitivă a principatelor trebuind a fi uniformă, o comisie pe jumătate moldovană şi pe jumătate munteană, *aleasă de caimacamii in unire cu comisarul imperial*, va veni de indata la Constantinopole, pentru a aşeza in locul regulamentului organic, nu numai noiele combinări necesitate prin articulele precedente. ci şi toate acele a căror folosinţă esperienţa ar fi dovedit'o, şi mai cu samă acele ce privesc la organizarea puterei legislative.“ Art. XXX: „Lucrarea comisiei va fi supusă Inaltei Porţi şi împărtăşită de ea inaltelor părţi contractante. Ea va fi investită cu aprobarea Sultanului şi publicată, *in numele seu*, la Bucureşti şi la Iaşi, in timp de trei luni de zile.\*)

\*) Presa franceză şi principatele române de T. Codrescu Iaşi 1856 p. 126 şi urm. *Elias Regnault* in *Mystères diplomatiques des bords du Danube*. Paris. 1858. p.

Turcia, de la care pornește acest proiect credea că, intru cât tratatele între Rusia și Turcia, privitoare la principatele române, au încetat prin faptul resboiului, aceste țeri sunt căzute pe deplin sub stăpânirea sa, că ea are de acum să reguleze soarta lor, și că are să le încuviințeze numai cât acele scutiri ce va crede de cuviință. Ea uita că, dacă tratatele Rusiei cu Turcia încetase de a mai avea vre o putere, nu era tot astfel și cu tratatele încheiate de Români în veacurile al XV și XVI care singure hotărâu drepturile lor față cu Poarta, și pe care ea însăși le amintea în art. I al protocolului. Turcia uita principiul elementar al ori cărui drept, anume că daraverile petrecute între două persoane nu pot nici folosi nici strica unei al treile. Ea vroia să se folosească de izbănzile aliațiilor ei pentru ași întinde și ași mări stăpânirea pe socoteala unor țeri, ce păreau a fi lăsate în prada aceluia, ce va întinde mai curând mâna asupra lor.

Ea nu știa că puterile europene „avuse de seop a asigura viitorul orientului în contra ambiției Rusiei, nu însă de a reșeza a-

---

19: crede că acest protocol ar fi fost redactat după dorințele exprimate de doi miniștri moldoveni ce fuseseră trimiși de Ghica la Constantinopol, pentru un proces cu egumenii greci, precum și de un muntean petrecător în Constantinopol, Dl. Ioan Ghica, care ca răsplătă pentru această slujbă fu numit de Poartă vice-bei de Samos. *ibid.* p. 20.



acest viitor sub vechiul regim turcesc.\*)

Pe când Turcii pregăteau Țerilor române o astfel de soartă, în ele se organiza o mișcare însemnată pentru a dobândi o așezare a lor care să le înlesnească desvălirea puterilor lor de viață și de propășire.

Românii aducându-și aminte de vechea zicătoare: „unde's doi puterea crește“ strigau din toate părțile unire și, sătui până în grumaji de schimbarea ameițitoare a domniilor lor, ce le făcuse atâtu reu, cereau domnie ereditară sub un principe strein.\*\*)

---

\*) *Saint-Marc-Girardin*. Journal des Débats 1856 April Vezi și Presa franceză și principatele române p. 195.

\*\*\*) Dintre numeroasele scrieri a le epocii asupra acestei împrejurări enumerăm aici pe următoarele ce le am putut întrebuița la lucrarea de față : 1) *Despre drepțurile și unirea Principatelor române*. Paris, 1856. 2) *Starea principatelor române după tratatul de Paris*. 3) *Apel către alegători* din partea adunării de proprietari. București 1857. 4) *Const. Genadi Rădeanu*. Apel la deputații români ai divanului ad-hoc 1857. 5) Un cuvânt în cestiunea alegerilor pentru divanurile ad-hoc, zis în adunarea națională a Băcăuanilor la 26 August 1856 Paris. 6) *Em. Kinezu* Constituțiunea română, Bruxelles 1857. 7) *Conservatorul* din 1856. 8) *B. Boeresco*. La Roumanie après le traité de Paris ; avec une introduction par M. Royer Collard. Paris, 1856. 9) *D. Bratiano*. Lettres sur la circulaire de la Porte du 31 Juillet 1856. Berlin 1857. 10) *I. Heliade* Dossier relatif aux principautés danubiennes No. 3 profession de foi. 11) *La comtesse Stourza*. Règime actuel des principautés danubiennes. Paris 1846. *I. C. Bratiano* Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis la traité de Paris. Paris 1857. 13) *Les principautés roumaines et l'empire ottoman*. Paris 1858. Dintre scriitorii streini cităm : 1) Die zukumft der Donaufürstenthümer in *Grenzboten* II, 1857. 2) *L'empereur Napoléon III et les principautés roumaines*. Paris 1856. 3)

Înainte de a arata soarta ce au avut-o năzuințele lor în urma păcii din 1856, nu va fi fără interes a cerceta originile acestor două idei, care au crescut, de când s'au ivit, cu o putere tot mai mare, până când, punând deplină stăpânire pe spirite, s'au realizat în practică.

Se pretinde de unii scriitori că Românii au avut, din vremile cele mai vechi, idea unirei într'un singur stat și nu se lipsește a se invoca în sprijinul acestei păreri numele cele mai mari a le istoriei noastre: Mircea, Stefan și Mihai. Noi credem că, în asemenea pretenții, nu se poate vedea decât năzuința foarte laudabilă de a se da ideilor, celor mai măntuitoare a le poporului nostru, o rădăcină adâncă istorică, dar care de altfel n'are

---

*Saint-Marc-Gérardin*, Les voyageurs en orient in *Revue des deux Mondes* din 1858. 4) *Marquis Cunéo d'Ornano*. L'Europe et Napoléon III Paris 1858. 5) *Des prétentions récentes de la Porte* sur les principautés in *Spectateur de l'orient* Athènes, 1856. 6) *Sanejouand* Les principautés roumaines devant l'Europe. Paris 1856. 7) *Réorganisation des provinces danubiennes*. Paris, 1856. 8) *Louis de Nalèche*. Le Moldo-Valachie. Paris 1856. 9) *Regnault* Mystères diplomatiques des bords du Danube, Paris, 1858. 10) *Les principautés devant le second congrès de Paris*. Paris, 1858. 11) *Le traité de Paris des 30 Mars* par le correspondant diplomatique du constitutionnel. Paris 1856. Afară de aceste scrieri o multime de articule în ziarele franceze, engleze și germane precum: *le Constitutionnel*, *la Presse*, *les Débats*, *le journal de la Gironde*, *le Siècle*, *le Pays Times*, *Vanderer & Co* precum și nenumărate proclamații, poezii și foi volante.



nimica a face cu adevărul.\*) Despre Mircea știm atâta că el au prins pe domnul moldovan Iuga II Țoriatovici și că au ajutat lui Alexandru cel Bun, rudă cu dînsul, din familia Basarabilor, a se sui în scaun (Hasdeu). De la sprijinirea însă a unei rude, pentru a ajunge la tronul unei țeri vecine, până la idea unirii cu acea țară este încă foarte departe. Ștefan cel mare știm că au scos din Muntenia pe Radu cel Frumos; dar cea ce dovedește invederat că idea unirii nici nu-i trecea prin minte, este tocmai împrejurarea că el în loc de a pune Muntenia sub corona sa, o dă unui partizan al său de acolo, Laiot Basarabă. Mihai Viteazul însă, pretind istoricii noștri cei inferbintați, au avut de sigur idea unirii, de vreme ce au și realizat-o, fie și numai cât pentru un moment în anul 1600, prin cucerirea Moldovei și a Transilvaniei. Noi observăm numai că Mihai Viteazul avea nevoie a scăpa de domnia acestor țeri, prietini ai Turcilor și dușmani ai politicei sale. Mihai vroia să capete, prin supunerea țărilor române mărginașe, o sporire a puterii sale spre a se împotrivi mai cu izbândă Turcilor; cucerirea țărilor române de cătră Mihai n'a fost făcută pentru a le uni; prin urmare unirea lor sub dînsul nu

---

\*) Bogat în fantasmă în această privire este cu deosebire D-nul B. Boeresco. La Roumanie après le traité de Paris p. 96.

era scop ci numai căt mijloc al politicei sale. El ar fi cucerit tot așa de bine ori ce altă țară vecină, ce s'ar fi improtivit planurilor sale.

Idea unirei este mult mai nouă. Ea s'a născut in veacul nostru și nici că putea fi altfel; ea este o urmare a desvoltărei vieței naționale, a conștiinței că suntem un popor de o viță și de un singe, și că prin urmare avem nu numai dreptul dar și datoria de a trăi împreună. Când se va fi ivit ea anume, in ce cap va fi luat ea naștere pentru întâia oară este cu neputință de lămurit astăzi, ca toate întrebările asupra inceputurilor. In 1830 o găsim însă in destul de respândită: „comitetul de reformă de atunci a propus unirea sub un principe ereditar strein, și cabinetul de Petersburg și a dat invoirea ca această propunere să o dee in desbatere adunărei constituante de atunci; însă după ce la acest punct s'a adaus clausula că viitorul domn să nu fie din casele domnitoare a le celor trei state vecine, a căzut tot lucrul.“\*) Unul din cei mai infocați partizani ai unirei era marele logofăt *Iordachi Catargiu* care fu autorul chiar a propunerii da mai sus.\*\*\*) De și Rușii se răcise de o cam dată pentru

---

\*) Starea principatelor române după tratatul de Paris p. 29.

\*\*\*) Corespondența din Bueurești publicată in *Moniteur universel* 18 Sept. 1856 reproducă in Presa Română p. 298.



idea unirei, ei totuși ei dau un resunet în regulamentul organic care o atinge în două articule: Art. 425 „Originea, religia, obiceiurile și asemănarea limbei locuitorilor ambelor principate conțin în principiu elementele unei uniri intime, care au fost întârziată și împedecată prin împrejurări întâmplătoare și de a doua mână. Foloasele și urmările binefăcătoare, ce ar isvori din intrunirea acestor două popoare, nu ar putea fi puse la îndoială. Elementele contopirii poporului moldo-valac sunt chiar puse în acest regulament prin asemănarea administrației ambelor țeri.“ Art. 426 „Identitatea legislației fiind unul din mijloacele cele mai potrivite pentru a aduce la împlinire această unire morală, o comisie mixtă va fi numită din partea guvernului în ambele principate, cu menirea a preface într'un singur trup legile moldo-valace.

În 1848 mișcarea cea mare națională nu putea să rămână fără rezultat pentru idea unirei și am văzut cum ea fu exploatată de Ruși, care atrăgând în partea lor capetele cele mai tinere și nesocotite a le revoluției, le insuflă idea de a înființa un stat român în marginile vechei Dacii—regat, după cum gândeau ei, sub un principe rus, republică, după cum sperau vișătorii, sub presidența unuia din ei.

Principele străin se vede că au răsărit în

mintea Românilor odată cu principiul unirei; cel puțin atunci când, pentru întâiaș dată întâlnim idea unirei, o găsim îngemanată cu aceea a principelui din o dinastie europeană. Acelas Iordache Catargiu, apărătorul unirei Românilor, o susține nedespărțită de aceea a principelui strein, și este încă de însemnat că el este indestul de bun politic pentru a cere ca domnul să nu se țină de nici una din cele trei împărății vecine. În 1837 aceeași idee este sprijinită în o scriere din București, publicată în *Revue des deux Mondes*, în care se cetește între altele locul următor: „a se așeza în fruntea unui stat și anume a unui stat nou care are toate de făcut, toate de creat; a governa o nație și în acelaș timp ai da naștere; a lupta în contra unor obiceiuri învechite; a fi destul de liber de ori ce prejudețe naționale pentru a combate unul câte unul toate cele în ființă, acest rol este mai presus de puterile unui pământean, ori care ar fi el și ori care ar fi ambiția lui.\*)“

Aceste idei capatară un nou avânt prin resboiul Crimeii și deveniră așa de iubite poporului român, încât el incepu a nu mai vedea decât în ele scăparea bnnurilor sale celor

---

\*) *Réorganisation des principautés danubiennes*. p. 13. Totuși nu lipsa și idea unui principe pământean; vezi broșura: *Trei Români sau prințul strein și prințul român* de *T. Sergiescu* București 1857.



mai scumpe libertatea și existența sa națională.

Rămâne acuma de cercetat până la ce grad pacea de Paris incuviință realizarea lor și pentru a înțelege aceasta trebuie să luăm lucrurile de la începutul tratărilor pentru noua pozițiune ce era să fie făcută țărilor române.

Încă din întâiul an al resboiului puterile apusene, dorind să restatornicească pacea cât se poate de curând, hotărîră sub forma celor patru puncte condițiile, în care ele înțelegeau ca pacea să fie încheată. În un memorandum împărțit curței rusești de către împuterniciții Austriei, Franței și Angliei în 28 Decembrie 1854 se spune, în privirea principatelor, că: puterile „înțeleg că nici una din stipulațiile vechilor tratate a le Rusiei cu Poarta privitoare la zisele provincii, nu ar putea fi mănținute la încheerea păcii și că întocmirile, ce ar fi să se facă în privirea lor, au a fi astfel potrivite încât se deo o mulțămire deplină drepturilor puterii suzerane, celor a le principatelor pe cât și intereselor generale a le Europei.“\*)

În luna lui Mart, anul următor, deschizându-se conferențele de Viena, Rusia, care prevedea sfîrșitul resboiului, declară că se unește în totul la această părere, cu condiție numai că ca : „nouele orânduiri să nu lipsască pe principate de nici din unul foloasele de care

---

\*) *Iasmund*, Aktenstücke zur orientalischen Frage II p.80.

se bucurase până acuma, in privirea administrativă, financiară și comercială.“\*) In anexa la protocolul conferenței I se hotărăsc drepturile neaparate a le principatelor și anume ca ele să urmeze inainte a atârna (continueront à relever) de Sublima Poartă in puterea capitulațiunilor și haturilor împărătești. Li se garantează teritoriul lor, o ocărmuire neatârnată și națională, libertatea cultului, a legiuirei, a comerțului și a navigației; ele vor avea o putere armată. Poarta nu va putea interveni cu armată in ele decât după o înțelegere cu puterile garante. Imputernicitul francez cere, in a doua conferență, scoaterea cuvântului „teritoriu“ din garanțiile ce erau să se dee principatelor „nevroid să inlătoreze puțința de a intruni odată teritoriile ambelor țeri in unul singur, dacă această unire ar fi judecată in stare de a ușura ocărmuirea și a favorisa interesele lor.“\*\*)

Cu acest cuvânt al reprezentantului Franței cade pentru ănteia oră idea *unirei* in conferențele diplomaților europeni căroră le era delegată, intre alte însărcinări, și acea atât de nobilă pe cât și de primejdioasă de a hoțări soarta unui popor.

In conferența a III-a se hotărăște a se

---

\*) *Iasmund* II p. 88.

\*\*\*) *Iasmund* II p. 90.



consulta dorința populațiilor fie asupra mănținerei legiuirii în ființă, fi asupra schimbărilor ce ar fi de făcut în ea. În sfârșit în conferința a IV-a imputernicitul francez, lăsând să easă tot câte una ideile din mintea sa, pentru a nu spărie pe cei interesați în cauză, adaugă că „gândul celor trei cabinete aliate n'au fost numai cât de a sustrage teritoriul principatelor de sub o inriurare exclusivă, dar de a face din ele un fel de stavilă firească peste care aceasta să nu mai poată trece pentru a amenința chiar inima imparăției otomane. Mijlocul cel mai nimerit ar fi unirea principatelor cerută chiar de natură, prin identitatea limbei, a moravurilor, legilor și intereselor. Unirea ar respunde pe deplin dorințelor poporului moldo-valac; apoi și interesul Sultanului ar fi mai bine aparat, prin o mare provincie de aproape 4,000,000 de suflete, în locul celor două principate, până astăzi prea slabe, pentru a opune cu izbândă o stavilă înaintirei Rusiei.“\*) Tot pentru aceleași temeuri Franția mai cere ca ocărmuirea noului principat să fie tare, pentru care ar fi neaparat a se incredința ocărmuirea sa, unui principe din o familie domnitoare a Europei.“ Representantul Turciei înlătorează de o cam dată aceste propuneri din discuție, observând că „chestiunile ce

---

\*) *Iasmun* II p. 130.

au fost atinse de imputernicitul Franței ar lovi pre direct in drepturile puterei suzerane, încât el crede că dreptul de propunere in privirea lor ar trebui pastrat guvernului seu,“\*) lucru la care se unesc și reprezentanții Austriei și ai Angliei.

Conferențele din Viena, neputându-se însă înțelege in privința punctului al III-le mărginirea puterei rusești in Marea Neagră, negocierile se rup in 4 Iunie 1855, pentru a reincepe tocmai in Paris, dupa luarea Savastopolului.

In a VI-a intrunire a congresului din Paris (3 Mart 1856) contele Valevsky, imputernicitul Franței și președintele congresului, reimprospătând ideile susținute de colegul seu, baronul de Bourqueney, in conferențele vieneze, propune ca, „inainte de a se incepe discuția privitoare la organizarea principatelor, să se hotărască o chestiune de principiu, anume dacă aceste doué provincii au a rămăne despărțite, sau dacă nu ar fi mai bine să se întrunească in una singură, arătând că unirea respunde pe deplin la niște necesități descoperite prin cercetarea cu luare aminte a deosebitelor lor interese. Congresul ar trebui să o primască și să o proclame.“

Imputernicitul Angliei împărtășește și sprijine aceeași propunere „intemeinduse mai ales pe folosul ei, și pe nevoia de a se lua in

---

\*) *Iasmund* II p. 124.



serioasă luare aminte dorințele populațiilor, de care e tot deauna bine de a se ținea samă.“

Representantul Turciei combate această propunere, arătând că nu se poate atribui despărțirii principatelor, situația căreia trebuie a se pune un capăt; că despărțirea lor datează din timpurile cele mai vechi și este urmarea firească a moravurilor și obiceiurilor lor; că oare care indivizi sub inriurirea unor considerațiuni personale, au putut să formuleze o părere protivnică stărei actuale; dar că de sigur părerea populațiilor nu poate fi atare.“

Contele de Buol, reprezentantul Austriei susține că: „de și nu este imputernicit a discuta o așa chestiune, totuș crede că nimic nu ar îndreptăți unirea celor două provincii. Populațiunile n'au fost consultate, și, dacă se ie în bagare de samă prețul pe care il pune fie ce colectivitate de oameni pe autonomia sa, se poate declara *a priori* că Moldovenii și cu Muntenii doresc înainte de toate a păstra așezămintele lor locale și despărțite.“ El mai adaugă că nimeni nu poate fi mai în poziție decât imputernicitul Turciei pentru a aprețui adevaratele nevoi și dorinți a le populațiilor.

Representantul Sardiniei observă, că chiar în regulamentul organic se prevede în principiu unirea celor două țeri române, ear acel

al Rusiei arată că „gubernul seu, putându’și da samă de nevoile și dorințele ambelor principate, sprijine proiectul de unire, ca unul ce ar trebui să ajute la propășirea acestor provincii.“\*)

Fiind că organizarea principatelor rămănea să se facă prin un act separat, și fiind că în privirea unirei, puterile protivnice nu le tăgăduise dreptul, ei vroința de a o face apoi, se introduse în tratat, art. 24, prin care se prevede ca populațiunile să fie consultate asupra viitoareii lor organizare. Înainte de a păși însă la aratarea împrejurărilor care dădură naștere convenției de Paris, trebuie să lămurim care sunt cauzele ce împărțeau pe puterile europene în două tabere protivnice asupra organizării principatelor.

## VII

Pentru ce Austria și Turcia se opun unirei.

Care erau motivele ce făceau pe puterile apusene a se interca de soarta Românilor, ai subtrage de sub iniriurirea rusască, ai protegui chiar în protiva încălcărilor vechiului lor suzeran și ai pune sub garanția colectivă a tuturor statelor Europei? Ce lucru mai ales impingea pe Franția și pe Anglia a sprijini chiar dorința cea mai scumpă a

---

\*) *Iasmund II* p. 386. și urm.



poporului român, unirea sa în o singură țară?

Pentru cel ce cugetă rece este învederat că motivele unei asemenea purtări nu pot fi căutate de cât în interesul acelor puteri însăși și nu în idei de omenie, cu atât mai puțin în faptul că Franția, descoperind pe malurile Dunărei o națiune de aceeași viță cu dinsa, „întindea surorii sale o mână de ajutor,” precum gândesc chiar astăzi încă la noi unii visători politici.

Care era acuma interesul Franției și al Angliei, la Dunărea de jos și ce vroiau ele să facă cu Românii? Cel mai îndemănat ec mijloc de amestec al Rusiei în trebile lăuntrice a le Turciei fusese proteguirea creștinilor, dintre care Românii erau aceia care se înfățoșau întâi privirilor lor. Prin tratatele încheate cu Turcii, Rușii dobândise un drept de ingerință tot mai precumpenitor în daraverile Românilor și cu încetul ajunsese a împărți suzeranitatea asupra lor împreună cu Turcia. De aici însă decurgea pentru Europa o nesiguranță din cele mai mari. În fie ce moment Rușii puteau, din pricina ciocnirii lor cu Turcii în principate, să declare resboiu acestora, punând astfel neconținut în primejdie interesele cele mari a le apusului (Vezi mai sus No. III) Resboiul Crimeii fusese început tocmai pentru a împedeca un pas mai hotărîtor al Rusiei în proteguirea creștinilor. Isbânda aliaților trebuia numai decât să aibă

de efect înlăturarea din rădăcină a acestei protecții, începând cu Români. Nu deci pentru Români se interesa Europa, și cu deosebire Franția, căci am văzut cum altă dată Napoleon cel Mare era dispus să ne dea Rusiei, cu toate că și el va fi auzit despre originea noastră și despre comunitatea noastră de singe cu poporul francez. (vezi Resboiul V No. III). *Sprrijinul încuviințat Românilor le a fost dat numai și numai în vederea Turciei*, și acest principiu ar fi trebuit să-l avem în toate împrejurările neclintit înaintea ochilor, pentru a lua de la dinsul îndreptare în politica noastră.

Tot în vederea acestei apărări a Turciei contra viitoarelor atacuri a le Nordului, Franția și Anglia (aceasta din urmă macar la început\*) susțin unirea Românilor. Napoleon zice în corpurile legiuitoare: „Am cerut o mai bună constituire a principatelor, pentru ca să slujască de apărare contra năvălirilor necontenit renăscânde a le Nordului.“\*\*) Din aceeași cauză ceruse Anglia neutralizarea principatelor încă din anul 1824.\*\*\*)

\*) Franția susținea pe Români din principiu ca și pe Mehemet Ali. Ea vroia să înlocuiască elementul putred al Osmanliilor cu alte mijloace de rezistență contra Nordului—Anglia numai cât din un interes momentan; de aceea pe când Franția susține până la sfârșit unirea Românilor, Anglia o părăsește. Les voyageurs en orient in *Revue des deux Mondes* XVIII p. 336

\*\*) L'empereur Napoléon III et les principautés roumaines.

\*\*\*) *Felix Colson*. De l'état présent et de l'avenir des principautés p. 289.



Austria avea însă un interes mult mai nemijlocit la apararea principatelor de cotropirea rusască. Ea se temea că, dacă ar pune Rusia mâna pe diusele, să nu vie în atingere cu Slavii din peninsula Balcanului, prin care ar incinge pe Austria în un cerc întins de populațiuni de aceeași viță (și în parte de aceeași religione), cu popoarele supuse împărăției austriace; ar unelti necontentit intrigi și resculări în această împărăție și ar lucra astfel la darapanarea ei, prin aceleași mijloace cu care ar fi ajuns a surpa împărăția turcească. Pe lângă acest interes mare politic, mai era unul comercial care hotărea în acelaș sens politica austriacă, anume plutirea pe Dunărea, pe care Rusia căuta să o îngreue în toate modurile, spre a atrage comerțul Mării Negre în porturile sale. Acuma se infățișa Austriei prilejul cel mai minunat pentru o deplină stăpânire pe puternica vână de apă, resufliătoarea împărăției sale spre Marea Neagră; de acea și vedem pe Austria propunând cea d'întâi retrocedarea Besarabiei către Moldova\*), fiind că o asemenea îndepărta pe Ruși de malurile Dunărei.

Dacă însă era primejdios pentru Austria ca Rușii să se așeze în principate, era (sau cel puțin guvernul ei credea că este) tot a-

---

\*) Réorganisation des provinces danubiennes p. 8.

tăt de primejdios pentru dinsa de a se întări elem ntu l român.

Austria este alcătuită din o mulțime de naționalități deosebite, care nu sunt reținute împreună decât prin tradiția istorică ce le au legat de casa de Habsburg. Ea samănă în această privință Turciei, cu singura deosebire însămnată, că în Turcia elementele deosebite au fost cucerite de cătră unul pre domnitor, pe când în Austria precumpenirea elementului german nu este datorită unor împrejurări violente, ci unei incete formațiuni istorice. Dacă în Turcia, cu slăbirea poporului cuceritor, statul merge numai decât spre decădere, aceasta este o necesitate fatală, pe care nimene în lume nu o poate impede. Austria din protivă, pentru a trăi, n'are decât, prin o lucrare conștiută, să întărească chitul acela ce lipește între dinsele părțile împărăției sale. În timpul tradițiunilor și a legendelor era în destulătoare tradițiunea; în timpul interesului, trebuia să fie interesul. Austria deci va căuta întâi, cât îi va fi prin puțință să germanizeze rasele mai neculte ce locuesc în împărăția sa.\*) Fiind însă ca acest mijloc devine cu atăta mai greu cu cât să trezește spiritul național, apoi ea se va sili să lege pe toate popoarele împărăției

---

\*) *I, Strat.* Un coup d'oeil sur la question roumaine. Paris 1858 p. 23.



sale prin dezvoltarea intereselor materiale. Guvernul austriac va „căuta să dea o mare întindere mișcării comerciale și industriale, să împingă toată activitatea populațiilor în această cale, și să dea naștere unor mari interese, care să fie legate de existența împărăției.“\*) Din aceste cauze Austria fu una din cele d'întăi puteri care deschisă Evreilor porțile cetățeniei, fiind că acest neam este cel mai corespunzător, prin tendințele sale idealului statului austriac: o asociațiune cosmopolită de interese bănești. „Formată din dărămăturile mai multor popoare, sfărmate de dinsul, el este dușmanul născut al naționalităților. Austria n'a fost nici odată o națiune; ea nu este atâta un guvern cât o biurocrație, o companie de exploatare. Austria este mai reacționară de cât Rusia; căci, de și Rusia este o națiune ambițioasă și cuceritoare, dar cel puțin ea este neobosită, pe când Austria nici măcar nu cucerește; ea roade, și au câștigat mult mai mult prin șiretlicuri, căsătorii și neutralitate de cât prin armele sale.“\*\*\*)

După cum am văzut în mai multe rânduri, Austria ămbla numai decât să pună mâna pe țerile române, și trebuia deci cu atâta mai mult să urmeze și în privirea lor politică acea ce o întrebuița a casă la dinsa, pen-

\*) I. C. Bratiano. Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'orient p. 10.

\*\*) *L'empereur Napoleon III et les principautés* p. 21.

tru a reținea la un loc mădularile împărăției sale. Ea cerca prin urmare să germanizeze pe Români și, dacă nu putea face aceasta în chip direct, căuta cel puțin s'o facă indirect prin incurajarea emigrării jidovești care este, fără indoială, cum s'a observat la noi, avangarda germanismului. Un mijloc însă mult mai grabnic de a ajunge la cotropirea pe calea pacinică a țărilor române era *cucerirea lor economică*. Formularea cea mai lămurită și tot odată cea mai netăinuită a principiilor aplicate de Austria, în această privire, a fost făcută de profesorul de economie politică, *Stein*, în ziarele vieneze din 1856. Renumitul profesor susține întâiu că, *pentru motive economice* țările române sunt necesare desvoltării Austriei. Apoi el arată că ar fi o greșală a cerca cucerirea lor prin arme, când Austria poate ajunge la acelaș rezultat prin alte mijloace, precum : „monopolul na-  
 „vigației pe Dunăre; canalizarea riurilor în-  
 „terioare; explotarea minelor și a pădurilor  
 „prin companii privilegiate; așezarea capita-  
 „lurilor austriace în principate în tot soiul de  
 „intreprinderi productive, stabilirea de poște,  
 „telegrafuri, diligențe; colonizarea progresivă  
 „a țerei și mai ales întinderea cea mai mare  
 „a jurisdicției consulare.“\*)

\*) L'Autriche dans les principautés danubiennes. Paris 1858 p. 37. Una din broșurele cele mai interesante asupra țărilor române.



Mijlocul de pe urmă ne va destăinui cu deosebire pentru ce Austria se opunea la unirea principatelor. De aceea vom intra în privirea lui în oare care amănunțimi.

Până la 1848 amestecul consulilor în treburile țărilor române era acel ce se obicinuia și în Turcia, în scopul de a se asigura streinilor o justiție mai nepărtinitoare. De acolo înainte slăbirea puterilor statului în țările române, spori acest amestec într'un chip cu totul nemăsurat. Mai ales în două soiuri de daraveri autoritatea țerei era cu totul înlăturată și înlocuită cu cea streină : falimentele și pricinile criminale. Austria pune întâi în aplicare sustragerea falimentelor de la jurisdicția principatelor în 1851, făcând în acel an cunoscut tribunalului de București că de acum înainte, falimentele supușilor Austriaci vor fi tratate în cancelariile consulare. Dacă se gândește cineva la împrejurarea că în țările române, mai toată obștimea neguțitorilor erau supuși austriaci, se va convinge ușor că prin o asemenea măsură tot creditul neguțătoresc a țărilor române era pus sub paza Austriei. Nu mai puțin încălcător era și dreptul ce și'l luară consulii austriaci de a judeca ei pricinile criminale a le supușilor lor: judecata lor, lipsită de ori ce control, era cel puțin tot așa de abuzivă ca și cea a autorităților române, de care vroiau să scape. Era destul de a fi ci-

neva supus austriac, pentru a fi sigur de nepedepsire. Aceste imprejurări unite cu scutirea supușilor austriaci de mai multe dări ingrenetoare, învățară în curënd pe consulii austriaci un nou soi de incalcare: anume „incuviințarea proteguirei lor pământenilor Români“, intru cât ei cereau să proteguiască cu gramada pe toți locuitorii acei ce se trăgeau prin origina lor din împărăția austriacă, precum erau Ungurii din ținutul Bacăului. Prin a asemenea măsură ei ajunseră în curënd a numera în țerile române peste 200,000 de supuși, și sporirea lor mergea așa de repede încât amenința ca în curënd toți locuitorii țerilor române să ajungă supuși Austriei, când atunci nu era decât un pas de făcut de la supunerea individuală la supunerea colectivă, de la robirea privaților la acea a țerilor. Pe lângă aceasta consulii mai inlesneau tuturor vagabonzilor austriaci intrarea în țerile române, prin pașporturile lor; invoiau nenumărate abusuri din partea mocanilor transilvaneni, ce veneau în pricipate pentru a pășuna oile; introduceau pe la autoritățile polițienești și judecătorești agenți consulari care sub pretextul de a privighea interesele supușilor austriaci, ajunseră în curënd nedeslipiți de acele autorități, punëndule astfel numai decât sub controlul Austriei și câte alte încălcări nenumărate.\*)

\*) Vezi broșura citată mai sus.



Unirea principatelor sub un domn din o casă streină, inlăturând anarhia ce domnea in ele, ar fi pus un capăt acestei ingerinți neindrep-tătită a consulilor austriaci, și ar fi răpit Austriei mijlocul cel mai îndămănat de pa-cinice cuceriri. Austria nu era mai puțin convinsă decât Români că unirea face pu-terea; dar tocmai din această pricină ea nu putea să o dorească, intru căt inălțarea Ro-mânilor nu insamna altă ceva decât cobori-rea Austriei.\*)

Eată adevaratul motiv ce impingea pe Au-ustria a fi protivnică unirei, Neputându'l însă mărturisi, ea fățarea niște altele căre să ascun-dă pe cel adevarat. Ea pretindea anume că unirea Românilor ar putea atrage la ei pe supușii sei de aceeași rasă și provoca astfel o desbinare a împărăției. Este de mi-rat cum de Austria s'a putut hotări a face o asemenea mărturisire, ce nu se poate de loc impaca cu pozițiunea ei de stat mare euro-pean; dar ea trebuie să prefere, intre doue rele, pe cel umilitor celui rușinos.

Turcia, in această imprejurare, urmează or-bește insuflărilor Austriei, care știu s'o in-găimeze atât de bine, incăt făcu din ea pro-ativnica cea mai inverșunată a unirei Ro-mânilor.

---

\*) *Bolintineano. L'autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques. Paris 1856 p. 28.*

Pretextele pe care Turcii le iscodesc in protiva dorinței Românilor sunt de doue soiuri : cele ce se rapoartă la legăturile lor cu puterea suzerană și acele privitoare la folosul principatelor însăși.

Pentru cele d'intăi Poarta, intimpina că unirea ar fi in protiva drepturilor de suveranitate(!) a le Sultanului ; căci „in loc de doue provincii care să se miște in propria lor sferă casnică, ce ar putea să le facă să trăiască fericite sub legile garantate de Poartă, când vom avea un stat ca și neatărnat, un asemenea va stărni prin forma și prin natura sa ținte ambițioase, și atunci el va inceta de a fi pentru împărăție un mijloc de apărare și va deveni o sarcină și o primejdie neincetată nu numai cât pentru dinsa dar și pentru vecinii ei.“\*) Unirea apoi nu putea face din principate un stat indestul de puternic pentru a se improtivi, fără ajutor, unui atac strein. In cuvinte mai puțin acoperite Turcia vroia să zică că, unindu-se principatele, ele ar putea deveni mai curând o armă in mânilor Rusiei decât o stavilă in protiva ei, și această temere i o insufla cu deosebire identitatea de religie a Românilor cu Rușii.\*\*\*) Mai adăugeau Turcii că Româ-

\*) Circulara Porței din 31 Iuleiu 1856.

\*\*) L'empereur Napoléon III et les principautés p. 19. In această privire, ori care ar fi împrejurările, nu putem zice că Turcia s'au inșalat de tot.



nii neatârnați le ar pricinui la Nord aceleași greutateți pe care i le cășunează acuma Grecii la Sud, că ar fi a se pune împărăția lor între doue Grecii, precum se jeluesc Austriacii ei prin aceeași măsură s'ar pune statul lor între doue Piemonturi.\*)

În privirea foloaselor ce erau să le tragă Româniilor din unire, Turcii observa întâi că dreptul de ocărnuire neatârnat al principatelor, ca un privilegiu al lor, au fost garantat de puteri nu numai căt „în privirea împărăției, ci și în privirea fie căreia din ambele provincii;“\*\*) că a se ataca tocmai principiul ocărnuirii despărțite, ar fi a se necunoaște unul din privilegiile lor, cele mai de căpitenie. Relele de care sufăr aceste țeri nu pot fi atribuite despărțirii lor ci altor împrejurări sociale și politice. Apoi „unul din principate, încorporat în celalalt, va perde de sigur toate foloasele de care se bucură în puterea așezămintelor sale deosebite și naționale.“ Astă despărțire istorică infățoșază și din punctul de vedere administrativ foloase naturale, întemeete pe nevoia raporturilor teritoriale care se vor înțelege lesne aruncându-se o privire pe hartă. Țara are în realitate doue centre, București și Iașii. Fie-care din ămbele principate își are portul

\*) ibid p. 39.

\*\*) Circulara Porței din 31 Iuliu 1856 în *Iasmund* Aktenstücke zur orientalischen Frage, III N. CCCCLXVIII.

seu, in Valahia Brăila și in Moldova Galațul.“\*) Unirea principatelor desbinându-le de fapt de Turcia ar stinge ori ce interes al acestei puteri pentru dinsele și puterile apusului, chiar dacă ar garanta neutralitatea lor, se află prea departe pentru a le întinde la nevoie o mână de ajutor, mai ales că, pentru a face aceasta, ele sunt nevoite să vină pe calea Dardanelelor și a Bosforului, pe unde nu vor putea pătrunde decât atunci când vor fi cu Turcia in bună înțelegere.

O răsufare mai grosolană a scopurilor Turcilor asupra țărilor române și mai potrivită pentru caracterul turcesc decât politețasilită ce li era impusă de conveniențele diplomatice, se arată in Journal de Constantinople, organul oficios al guvernului turcesc. In el se susțin teorii cu totul stranii asupra raporturilor Porței cu principatele; se bănuiește tratatului de Paris că ar fi vorbit de o simplă suzeranitate, când ea ar avea asupra țărilor române niște drepturi suverane; că cu toate stipulațiile acestui tratat despre consultarea dorinței populațiilor, ea susține că unirea nu trebuie să se facă și nici se va face, ori care ar fi votul țerei; că ea opune dreptului internațional dreptul seu istoric\*) și câte de aceste.

\*) Articol din Le Constitutionnel reproduc de Pressa franceză și principatele dunărene p. 105, și circulara citată.

\*\*) *Journal de Constantinople* din 26 Iunie, 24 și 31



Turcia nu înțelegea că prin o asemenea politică, ea nu slujia decât intereselor austriace dăunând pe a le sale în chipul cel mai simțitor, căci își instreina tot mai mult simpatiile Românilor, precum și le instreinasese la 1812 la 1842 și la 1848. Turcia nu se putea deprinde a vedea în țerile române altă ceva decât niște provincii a le împăăției sale, pe când Românii, care învățase a cunoaște drepturile lor, refuzau numai decât o asemenea poziție. Dacă ei n'ar fi văzut în Ruși un element mult mai dușman naționalității lor, de sigur că o asemenea politică din partea Turciei i'ar fi aruncat în brațele lor. Dar Românii știeau acuma cine sunt Rușii.

Ei știeau că dacă Rușii susțin idea unirei, aceasta o fac numai cât în scopul de ai putea înghiți când va din o singură imbu-cătură. De acea și Rușii păstrau o tăcere așa de cuminte în privirea cererii celei a doua a poporului român, prințul strein. Țerile române aplicau în privirea Rușilor maxima „timeo Danaos“ și cereau reinvierea naționalității lor de la popoarele apusului, Anglia și Franția.

Totuși dintre puterile apusene numai Fran-

---

Iuli, 4 și 11 August reproducus în Pressa franceză p. 3. Dintre nenumeratele combateri a pretențiunilor Porței cităm broșura: *Les principautés devant le second congrès de Paris*. Paris 1858.

ția sprijine până la sfârșit cauza Românilor. Anglia care la început stătuse alături cu Franța pentru unirea principatelor, își schimbă în curând părerea, dându-se în partea Austriei. Pe când contele de Clarendon declară în una din ședințele congresului de Paris că împărtășește și sprijine părerea Franței în această privire (8 Mart 1856) două luni în urmă (4 Mai) lordul Palmerston spune în mijlocul parlamentului: „că nu se poate amesteca în afacerile principatelor, care sunt sub suzeranitatea Turciei; că aceste, cerând unirea sub un principe străin, lucrează sub niște insufări și intrigi din afară; că cele cinci puteri a le Europei n'ar putea încuviința alegerea unui catolic roman și că în realitate, unirea sub un principe străin, n'ar avea alt scop decât unirea sub un principe din familia imperială rusească.“\*)

Schimbarea raporturilor politice între marile puteri europene, lămurește această răcire năprasnică a Angliei în chestia unirei. Franța și Rusia simțiau nevoia unei apropieri: cea d'întâi din pricina convingerei ce dobândise că, în resboiul ce se sfârșise, toate greutatețile fusese a le sale și tot folosul al Angliei, și ea nu vroia deci să slăbească prea tare pe Rusia; aceasta la rândul ei, se incredințase că pe când Franța o combătuse din

---

\*) L'empereur Napoléon III et les principautés p. 28.



principiu, Anglia și Austria o dușmănise din interes. De acea Rusia de la început curteneste fățiș pe Franția, invoeste toate cererile ei, sprijine toate propunerile ei, și Franția, din parte'i, caută să ușureze pe cât se poate condițiile păcei. De acea mai ales Rusia sprijine pe Franția in chestia unirei, vroidnd s'o îndepărteze cât se poate mai mult de Austria. Dar îndrumarea unei alianțe sau cel puțin a unei înțelegeri franco-rusești trebuia să aibă numai decât de rezultat o apropiere a Anglici de Austria\*), cea ce nu se putea face din partea celei d'intăi, decât jertfind principiul unirei pe care 'l susținuse la început. Cât despre Prusia ea crezu și in aceeașă împrejurare a nu se despărți de politica rusască, susținend principiul unirei.

## VIII

### Divanurile ad-hoc.

Niște tendinți așa de contrazicătoare trebuiau să intre in luptă, o dată cu punerea in lucrare a articulelor tratatului de Paris privitoare la principate. Fiind că chiar puterile cele protivnice unirei se referise la dorințele populațiilor, apoi ele trebuiau să aducă la izbândă ideile lor, prin însuși organul țerilor române; trebuia ca divanurile ad-

---

\*) *L'empereur Napoléon III* p. 33. *Histoire diplomatique de la crise orientale* p. 81.

hoc să se rostească în protiva unirei și pentru mântinerea stărei în ființă. Dacă ne gândim acuma că puterile ce aveau o mai mare inriurire în principate, Austria, Turcia și Anglia, erau tot odată cele mai protivnice unirei, vom înțelege de îndată cu ce greutate urieșe avea de luptat partida națională. De și însă mai slabă în afară, în lăuntru era într'un gând pentru a apăra unirea. Partida protivnică se compunea din funcționari în activitate din creaturele austriace și turcești, câștigate prin bani și decorații\*) și alți indivizi de acelaș fel. Cel mai puternic sprijin îl găsi, însă unirea în boeri, și dacă aceasta clasă, singura influentă în țările române, s'ar fi împotrivit sau ar fi rămas nepăsătoare, unirea nici odată nu s'ar fi realizat. Ca totdeauna așa și acuma se puse în fruntea mișcării naționale, în 1856 ca și în 1777, 1812, 1821 și 1848.\*\*)

În ședința din 8 Mart a congresului de Paris, lordul Clarendon rosti asupra viitoareii organizării a principatelor, părerea că „ar fi

\*) *I. Strat.* Question roumaine p. 13.

\*\*) D-nul *B. Boeresco.* La Roumanie depuis le traité de Paris p. 100 judecă cu totul nedrept pe boeri: „La question de la réunion est surtout populaire; elle est vivement ressentie par le tiers état (!); elle n'est pas trop goûtée de ce qu'on appelle les hautes régions de la société. Et la raison en est bien simple; avec deux Principautés on a deux candidatures de princes, deux chambres, deux séries de Ministres, deux conseils d'état.“



folositor a se consulta in această privire dorințele populațiilor“ și in cea din 8 April el adause că: „congresul de Paris, propunânduși înainte de toate a provoca libera arătare a acestor dorinți, o asemenea ar putea fi impededată, dacă hospodarii ar rămănea in posesiunea posturilor lor și că ar trebui poate a se căuta o combinație care să asigure divanurilor o deplină libertate.“ Austria și cu Turcia, improtivindu-se, pe temeiu că „nu trebuie a se atinge administrația in un moment de crisă ca acela prin care au a trece principatele“ congresul hotări a se lăsa in grija Porței ca la sfirșirea sorocului domniei actualilor principii, care se implinea tocmai atunci, 1856, (7 ani după convenția de la Balta-Liman, 1849) să iee măsurile cele mai potrivite pentru a indeplini intenționile congresului, combinând libera arătare a dorinților divanurilor cu mântinere ordinei și respectul stărei legale.\*) Poarta, de și ar fi vroit să mântină principii in scaunele lor, totuși fiind că Ghica se arătase favorabil ideei unirei, ea fu nevoită să'l indepărteze și, pentru a nu părea părtinitoare, ea scoase tot odată și pe Stirbeiu.\*\*)

Idea congresului fusese deci de a inlocui pentru timpul cât aveau să funcționeze di-

\*) *Iasmund*. Aktenstücke II p. 442—444.

\*\*) *Ubicini*. La question des principautés devant l'Europe. Paris 1858 p. 64.

vanurile ad-hoc. administratia statornică a domnilor prin una provizorie, căreia lipsindu-i puterea și mijloacele de abusivă influență, să facă cu puțință o liberă exprimare a țerei. Așa ar fi fost de sar fi pus în lucrare dispozițiile prevăzute de regulamentul organic, la schimbarea de domni; căci, până la înlocuirea lui cu o altă legiuire, el nu înceta de a fi lucrător. Art. 18 prevedea că, în caz de vacanță, trei caimacamii vor lua de îndată frânele guvernului; caimacamii vor fi de drept: marele logofăt, ministrul de interne și presidentul divanului domnesc, și art. 19: „căimăcamii nu vor putea da, în timpul ocărmășiei lor, nici titluri de nobleță, nici consfinți hotăriri în cea de pe urmă instanță, nici destitui funcționari afară de cât pentru delictе vădite. În cas de vacanță a unei dregătorii ei nu vor putea numi decât suplinitori.“ În loc de a urma astfel, Poarta numește de a dreptul câte un caimacam în țerile române (Iulii 1856) și prin firmanul de investitură îi incunoștiințază că: „ori ce act, care nu ar fi conform cu regulamentele fundamentale astăzi în putere, va trebui să fie privit ca fără ființă.“\*) Poarta își bătea joc de lume; ea ordona a respecta prescrierile regulamentului organic unor dregători ce fusese numiți tocmai cu încălcarea acestuia.

---

\*) *Ubicini* l. c. p. 61.



Acești caimacami aveau toate drepturile și pregorativele domnilor; ei puteau împărți titluri de boerie, scoate dregătorii și numi pe alții în loc, încât le lipsia numai numele pentru a fi pe deplin domnitori. Ei dispuneau prin urmare de toate acele mijloace de înriurare, pe care tocmai congresul ar fi vrut să le înlătureze. Această poziție a caimacamului devinea amenințătoare cu deosebire pentru Moldova, asupra căreia, din mai multe împrejurări, era să cadă tot greul luptei pentru sprijinirea ideii unirii. Mai întâi, comisia europeană, având a se întruni în Valahia, sub ochii ei era greu de a se combate așa de fățiș idea unirii, pe când Moldova, stând mai îndepărtată de controlul comisiei, putea să devină un țărâm mult mai mănos pentru intrigi și uneltiri. Apoi puterile vrăjmașe credeau că ar fi mai bine a concentra toate silințele lor asupra unei țeri în loc de a le împrăști între două. În sfârșit, și aceasta era hotărîtor, unirea trebuind să easă deocamdată măcar, în folosul Valahiei, era firesc lucru ca Muntenii să o dorească pe când Moldova, care era să peardă, putea mult mai ușor să fie arătată ca protivnică acelei măsuri.\*) De aceea nu fără cuvânt se mândrește Moldova că ea au făcut unirea.

---

\*) „Le parti de l'union peut s'appeler *parti national* en Valachie, on il teud à l'agrandissement de la patrie, et c'est par la même raison qu'il ne saurait avoir d'

Ea ştia bine că proclamăud'o își impune nişte jertfe impovorătoare. Soră mai mică, ea trebuia să lese toate foloasele celei mai mari, mulţamindu-se cu rolul frumos dar ingrăt, de a fi dat naştere statului român. De aceea şi ea singură ridică tot greul luptei: ea puse pept contra silinţelor urieşe de a face să cadă idea mântuitoare, şi dacă ea singeră sub cele mai scumpe jertfe, ei i se cuvine şi cununa de lauri pentru izbănda dobândită.

Poarta incepu in curënd să pună in lucrare, in Moldova, teoriile sale de suveranitate asupra principatelor, prin mijlocirea caimacamului ei, Teodor Balş. In 10 Septembrie Fuad-paşa trimite un ordin caimacamului pentru suspendarea libertăţii presei, care fusese proclamată de Grigorie Ghica, şi reintroducerea censurei. Peste câte-va zile o scrisoare vizirială ie inapoi privilegiul ce fusese incuviinţat unui francez pentru navigarea Prutului şi a Siretiului: o altă scrisoare vizirială retrage privilegiul pentru infiinţarea unei bănci naţionale. Un al patrule firman opreşte reintrarea in ţara lor a emigraţilor din 1848, astfel că Moldova in loc de a câştiga prin resboiul Crimei se părea că per-

---

autre nom en Moldavie que celui de parti *anti-national*. Fragment d'une lettre de *Musurus* ambassadeur ottoman à Londres au caimacam *Vogoridis* dans *Ubicini* p. 185.



duse față cu Turcii până și restul ei de autonomie.\*)

Dar soarta Moldovei ajuuse mult mai ră, când, după moartea lui T. Balș (8 Mart 1857) fu numit Neculai Vogoride. Acesta era un fanariot, ce nu știa nici o vorbă românească; numai cu numele era pământean ear in realitate dregător și supus al Sultanului. El era fiul lui Stefanaki Vogoride și cumnatul lui Fotiade, a lui Musurus, ambasadorul otoman din Londra și a lui Mihail Sturza. fostul domn al Moldovei. Prin stăruințele acestuia, Vogoride dobândise împământenirea; dar el urmă și după aceea a sluji pe Sublima Poartă. El fu numit ministru de finanțe in Moldova, după instituirea căimăcămiilor directe, și câte-va zile după ce el îmbracă aceeaș dregătorie moldovenească, fu înalțat din partea Porței la rangul de Rutlei-Ulea, dându-i-se dreptul de a purta uniforma de general de divizie turc, adică de pașă. Conform cu demnitatea sa, el și purta in tot dauna fesul roș, semnul osebitor al dregătorilor otoman. Acest pașă turc este deci numit caimacam in Moldova, și ori cine poate întrevedea urmările unei asemenea numiri.

Incă inainte de a fi numit caimacam, el stăruise pe la Paris și pe la Londra împreună

---

\*) *Ubicini* l. c. p. 73 I. C. *Bratiano*. Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris. Paris, 1857, p. 31.

cu cumnatul seu Musurus pentru a combate  
idea unirei, cumpărând spre acest scop mai  
multe ziare, între care „Presa belgică.“ El  
alcătuiise împreună cu Costin Catargiu, minist-  
trul dreptății, N. Istrati, A. Sorociano, frații  
Drăghici, Ghiță Caliman și alți separatiști un  
club prezidat de consulul austriac, Godel de  
Lanoy care lucra cu cea mai mare stăruință  
în contra unirei. Îndată ce ajunge caimacam,  
el destitue pe toți funcționarii ce aveau sim-  
patii pentru unire; deschide cadrurile arma-  
tei tuturor celor ce vroiu să se înscrie sub  
steagul seu, dând rangul de ofițer la oameni  
ce nici odată nu slujise în armată; declară  
comitetele electorale, ce se formase în Mol-  
dova în vederea unirei, de adunări secrete și  
profesiile lor de credință de proclamații re-  
voluționare, închizând pe unele și punând  
mâna pe celelalte; pune pe toți funcționarii  
sei să iscălească o adresă în contra unirei,  
titluindu-se de reprezentanți ai tuturor cla-  
selor societății. El făgăduiește apoi Vaslue-  
lor că vor câștiga un proces în contra pro-  
prietarului orașului, dacă vor vota în con-  
tra unirei; spărie pe locuitorii săteni cu ame-  
nințarea că, dacă vor vota unirea, au să  
se ducă fii lor ca soldați tocmai pe la Cra-  
iova, la lucrul șoselilor și a cetăților, pe pro-  
prietari cu împărțirea proprietăților și pe  
preoți cu introducerea religiei catolice ca re-  
ligie a statului.



Mitropolitul Sofronie Miclescu era unul din cei mai ferbiți apărători ai unirei. Fiind că glasul seu putea să aibă insemnătate, caimacamul întrebuițază toate mijloacele pentru a'l intoarce de la ideile sale. Lu poștește mai întâi in mai multe rânduri să se pună in fruntea separatiștilor; i cere apoi să steargă din listele electorale pe frații Scriban și să impedece intrunirile preoților care se consfătuiau asupra unirei. Clerul mergând in corpore la d. Tallayrand reprezentantul Franței, ce venise in Iași, caimacamul muștră aspru pe Mitropolit și, in sfârșit, vezându'l că se improtivește așa de îndărătnic la toate pretențiile lui, cere prin mijlocirea Porței, destituirea lui de la Patriarhul de Constantinopole. Ambasadorii puterilor prietene Românilor protestând contra unei asemenea măsuri, Patriarhul Ciril se mulțamește ai trimite o scrisoare foarte puțin cuviincioasă.\*)

Dar toate aceste uneltiri n'ar fi putut zădărnici scopul unirei, dacă administrația n'ar fi întrebuițat un mijloc mult mai energic pentru a ajunge la ținta sa, anume falsificarea listelor electorale pentru divanul ad-hoc, de care atârna in ultima instanță soarta unirei.

---

\*) Vezi asupra tuturor acestor amănunțimi : Mémoires de faits à la charge de la Caimacamie en Moldavie in Documents pour servir à l'histoire de l'application de l'art. 24 du traité de Paris en Moldavie. Londres 1857 p. 17 și urm.

Prin firmanul de convocare al divanurilor ad-hoc, Poarta impunea principatelor și o lege electorală după care urma să se aleagă, deputații aceluși divan. De și acest firman nu ținea în destul samă de împrejurările locale și îndepărta de la dreptul de alegător și de eligibil mai multe clase de locuitori, totuși dacă ar fi fost aplicat cu curățenie, ar fi îndeplinit scopul congresului care fusese de a „constitui reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății.“ Dar alcătuirea listelor electorale era incredințată ocărmuirii: care trebuia „să îngrijască ca ele să fie publicate și afișate ori unde ar fi de nevoie, 30 de zile cel puțin înainte a epocii hotărîta pentru alegere, astfel ca să se poată face reclamațiunile. Aceste reclamațiuni vor fi examinate de un comitet compus din ispravnic, membrii tribunalului și ai municipalității capitaliei districtului.“\*) Față cu destituirea în gramadă a dregătorilor de cătră caimacam, astfel că din 107 membri ai magistraturei numai 9 rămăsese în posturile lor,\*\*) ori cine înțelege că listele electorale nu erau să fie decât expresiunea voinței ocărmuirii „Pe 2000 de proprietari mari recunoscuți în Moldova, numai cătră 350 de alegători sunt trecuți în liste și pe 20,000 de

\*) Vezi firmanul în *Ubicini* l. c. p. 134.

\*\*\*) Protestation contre les listes electorales pour le divan ad-hoc în *Documents* pour servir á l'histoire p. 56.



proprietari mici, numai 2264 sunt inșiși între alegătorii întâiului grad. Toată clasa profesiunilor liberale nu este reprezentată decât prin 11 alegători, și cele 15 orașe de căpitanie a principatului nu numeră decât 1778 de alegători, proprietari de case, neguțitori și meseriași, pe când în rolurile visticiei se ved trecuți 12,000 de neguțitori și meseriași, fără a se cuprinde acei ai teritoriului luat de curënd.“\*) Pe aceste și pe alte numeroase motive, partidul național cere anularea listelor electorale care nu ar reprezenta nici într'un chip majoritatea claselor societăței moldovenesti, astfel că divanul care ar eși din viitoarele alegeri, nu ar putea constitui nici într'un chip reprezentarea exactă și legală a intereselor tuturor claselor, după cum o cere categoric art. 24 a tratatului de Paris.“\*\*\*) În urma acestei protestări comisiunea europeană declară în unanimitate că listele electorale moldovenesti, care fusese închise în 13 Iunie, trebuie îndreptate și îndeplinite, și că sorocul de 30 de zile pentru primirea contestațiunilor n'ar începe a curge decât din ziua îndreptării lor. Pe de altă parte ambasadorii Franței, a Prusiei, a Rusiei și a Sardiniei în urma plângerilor ce primiseră pe altă cale, îndreaptă în ziua de

---

\*) Protestation p. 58.

\*\*) Protestation p. 64.

25 Iunie o notă către Poarta în care îi arată că „nu pot să se impedece de a exprima Sublimei Porți surprinderea cu care au aflat modul cum se procede în Moldova la execuțiunea firmanului, pe calea infricoșării fățișe și a violentei apăsări“ cerând de la dinsa ca „să desaprobe formal pe agenții sei și să i îndatorească a'și schimba purtarea.“\*)

Poarta sprijinită de Anglia și Austria crede că poate să nu iee în bagare de samă protestările celor patru puteri, și ordonă caimacamului Moldovei să procedă la alegeri. Partidul național se abține cu gramada a lua parte la ele; clerul nu dădu decât 16 votanți din 195 incriși pe liste; marii proprietari 214 pe 471. Ambasadorii celor 4 puteri cerură îndată anularea alegerilor, amenițând la caz de refus cu ruperea relațiilor diplomatice. După două respunsuri, în care Poarta caută să îngăimeze pe puterile protivnice, aceste declară relațiunile de întreprupte și atunci numai, vezând că treaba devine serioasă, Ali-pașa ordonă caimacamului Moldovei de a amăna convocarea divanului ad-hoc.

O împrejurare neașteptată veni de astă dată să sprijine cauza cea dreaptă și s'o facă să izbândească, cu toată opunerea cea inverșurată a vrăjmașilor unirei.

\*) *Ubicini* p. 162.



Nu se știe prin ce întâmplare ziarul „Etoile du Danube“ ajunsese a pune mâna pe niște scrisori confidentiale, adresate de deosebite fețe, caimacamului Vogoride, care des-tăinuiau politica ascunsă a protivnicilor unirei și dovedeau până la evidență uneltirile ce puneau în lucrare în Moldova pentru a face să cadă această idee. În o scrisoare a lui A. Vogoride, secretarul ambasadei otomane din Londra, se spune: „Lord Palmerston este cu totul în potriva unirei; el o privește ca resturnătoare a drepturilor suveranului nostru. „Este de mare nevoie ca să „intrebuințați toate științele Dv. pentru ca „Moldovenii să nu arăte dorinți pentru unire. „Fiind că Poarta, Austria și Anglia sunt ho-„tărâte a împedeca unirea, nu trebuie să ve „prea îngrijiți de cea ce vran Francezii... Vă „sfătuesc să urmați în totul pe representan-„tul Austriei, să întrebuințați toate persoa-„nele pe care el Vi le ar propune, fără a Vă „informa dacă persoanele recomandate ar fi „stricate sau cu o reputație compromisă. „Ce Vă pasă într'adevăr dacă oamenii pe „care Vi i recomandă consulul Austriei au „moralitate sau sunt vițioși, căci astăzi nu e „vorbă de moralitate, de buna sau reaua „purtare, privită într'un chip filosofic, dar „de existența drepturilor imperiale față cu „reu voitorii Maiestății sale, suveranului nos-„tru; și toți cei ce pot concurge la ajunge-

„rea acestui scop, trebuie să fie priviți ca prietini.“ De altă parte tatăl căimacamului învață pe fiul său, că pentru a scoate bani de la Poartă să spună că „s'a istovit cu cheltuelele extraordinare pentru a destruge sistemul Țunioniștilor, căci D. Prokesch ceruse cu atâta stăruință numirea voastră la căimăcămie, propunând ca argument și ca garanție indestulătoare că ești fiul tatăne-to.“ Cumnatul său Fotiade îl indemnă să grăbească cât se poate cu alegerile „căci totul atârna de la rezultatul lor,“ că Poarta ar dori mult ca divanul Moldovei să se intrunească înaintea celui al Valahiei.“ Pentru a ineuruja și mai mult pe căimacamul în acțiunile sale arbitrare marele vezir îi făgăduiește „că îi va arăta prin dovezi strălucite, satisfacțiunea Înaltei Porți pentru ocărmuirea „sa. Condiția esențială însă este ca Exelența „voastră să lucreze cu energie contra unirii „dar să lucreze fără vuet și mai ales fără a „face cunoscut că ar primi asemenea instrucțiuni de la Poartă.“ Înșfârșit mai erau și două scrisori a le agenților austriaci în care „se spunea căimacamului că adeseori divanul se vede silit la moderațiune; dar că toemai atunci începe lucrarea organelor, în dibăcia cărora el au incredințat interesele sale.“\*)

Aceste scrisori atât de compromitoare nu

---

\*) *Ubicini* l. c. p. 18 și urm.



lipsiră de a'și avea efectul lor. anume acela de a slăbi puterea de rezistență a protivnicilor care se vedea demascați. Imperatorul Napoleon III pe de altă parte, dorind să mai rețină măcar pentru un timp legăturile de prietenie care l'unise cu Anglia, se întâlnește cu regina Angliei la Osborne, pe insula Whigt, și o înduplecă și pe aceasta a consimți la anularea alegerilor moldovene; în urma acestei uniri a Angliei cu vederile Franței, Turcia se supune, și alegerile moldovene sunt anulate, rânduindu-se altele pentru luna lui Septemvrie.

Acest sprijin atât de strălucitor al Franței provine din dorința lui Napoleon de a crea în locul Turciei, pe care o vedea că merge spre dărăpănare, alte elemente de rezistență în protiva Rusiei. Văzând că încercarea cu Mehmemet-Ali dăduse de greș, el vroia să constituie din România și din Polonia reinvietă o stavilă înaintărei rusești. Cât de puțin însă se amesteca sentimentul în aceste planuri a le lui Napoleon III se vede din împrejurarea aceea că el singur oferise principatele Austriei, sub condiția ca aceasta să consimtă la restatornicirea regatului polon,\*\*) ceea ce bine înțeles Austria refuzase. Nu-i rămănea deci alt mijloc pentru a'și îndeplini

---

\*) *Edouard Hervé*. Les derniers beaux jours de l'alliance Anglo-française in *Revue des deux Mondes* 1 Decemvrie 1879.

scopul seu decât întărirea Românilor. Din această pricină și nu din simpatie de rasă găsim noi în Franța pe timpul lui Napoleon un sprijin așa de puternic.

Alegerile se făcură în 10 Septemvrie 1857 în Moldova și în 26 aceleiași luni în Valahia și dădură o majoritate imensă partidei naționale.

Deschiderea divanurilor ad-hoc fu într'amenouă țerile o adevarată serbare națională. De și poporul nu și dădea poate samă cu limpezală despre însemnatatea acestor adunări, în instinctul seu cel sănătos el presimțea că în sinul lor are să se desbată o mare întrebare. Cuvântul de „unire,” de și n'avea încă pentru el un înțeles lămurit, încănta de o cam dată auzul seu cu sunetul seu armonios, cei părea înainte mergătorul unor nespuse fericiri. Ca fecioara înaintea altarului, când preutul ei bine cuventează cununia, el nu știea care ei va fi viața de acum înainte; dar presimția că aceasta are să încerce o mare schimbare și ca totdeauna înaintea tainei se simția neliniștit, dar fericit în neliniștea sa.

Cea întâi lucrare a divanului moldovenesc fu votarea unei adrese de mulțămire către puterile semnatare; apoi în ziua de 19 Octomvrie se votează dorințele țerei privitoare la viitoarea ei reorganizare, cuprinse, în 5 puncte, care sunt următoarele:



1) Măntinerea autonomiei, după cuprinderea vechilor capitulațiuni cu Poarta otomană.

2) Intrunirea principatelor în un singur stat sub numele de România.

3) Un domn strein, ereditar, ales din dinastiile domnitoare a le Europei și a cărui moștenitori vor fi creșcuți în religia țerei.

4) Neutralitatea și neviolabilitatea noului stat.

5) Puterea legiuitoare incredințată unei singure adunări generale, în care să fie reprezentate toate interesele națiunei.

Toate acestea sub garanța colectivă a puterilor europene

Numai doue voci din opt-zeci și trei se ridicară în sinul adunării contra unirei: logofetul Alexandru Balș și Nestoriu Hermeziu, episcop de Roman. Votul se făcu cu apel nominal, și fie care deputat, punându'și semnătura, își arată mulțămirea inimei prin cuvinte însemnătoare. George Sturza „mulțamește lui D-zeu că au apucat să vadă cea mai frumoasă zi a nației române.“ Un țaran, punându'și pecetea în loc de iscălitură, spune cu voace resunătoare: „noroc bun;“ un altul „spre vecinica pomenire;“ Ioan Roată adăoge: „noi nu știm să firitisim; dar Domnul ne va erta.“

Divanul Valahiei se rosti în mod, identic cu acel al Moldovei doue zile după aceea în 21 Octomvrie și anume cu unanimi-

tatea voturilor. Domnul Ioan Bratianu propuse in aceeași ședință: „să se trimită o adresă de felicitare fraților noștri din Moldova pentru inițiativa ce au luat'o și pentru a le face cunoscut că, urmându-i in calea pe care ei ne au aratat'o, nu vom fi in viitor decât un singur trup, precum nu am fost și nu v'om inceta de a fi un singur suflet.“\*)

Comisiunea europeană ceru însă ca divanurile să'si arăte dorințele lor și asupra altor întrebări privitoare la viitoarea organizare. Divanul Moldovei se supune acestei cereri sub două condiții: 1) că dorințele emise in această privire de către divan să nu atingă intru nimic autonomia principatului; 2) că in cazul când bazele propuse de divanul valac nu ar fi in totul identice, să nu se prejudece prin aceasta chestia unirei. Divanul Valachiei, dovedi un simț politic mai înalt, refuzând a se ocupa cu chestiuni de organizare lăuntrică și declarându'si însărcinarea implinită cu exprimarea dorințelor generale, „reservându'si in puterea principiul autonomiei, dreptul de a pune bazele viitoarei constituțiuni a Românilor, după ce congresul de Paris va fi primit dorințele lor.“\*\*)

Să videm acuma ce au făcut conferența de Paris din aceste dorinți a le poporului român?

\*) Proces verbal a șed. VI a divanului Valahiei in *Ubicini* p. 334.

\*\*\*) Adresa Mitropolitului Nifon către comisia europeană din 15 Decembrie 1857. *Ubicini* p. 369.



## IX.

## Convențiunea de Paris.

Ori cât de însemnată ar fi fost chestiunea principatelor, ea nu putea da naștere unui război; de aceea era firesc lucru ca puterile să ajungă la o înțelegere, și aceasta nu se putea face decât pe temeiul unor concesiuni mutuale între puterile acele care sprijineau unirea și acele care ei erau protivnice.

Aceste din urmă combătuse în congres ideea unirii; dar, neîndrăsnind s'o combată deadreptul, susținuse că ea n'ar fi dorită de către însuși populațiunile, asupra cărora era să fi aplicată. Așa imputernicitul Turciei susținuse în ședința a VI-a: „că despărțirea țărilor române este o urmare firească a moravurilor, și obiceiurilor care sunt deosebite în ambele provincii; că câți-va indivizi, sub influența unor considerațiuni personale, au putut formula o părere contrară stărei actuale; dar că aceasta nu este de sigur părerea populațiunilor.“\*) Imputernicitul Austriei adăuse că populațiunile n'au fost consultate, și, dacă se ie în bagare de samă prețul pe care fiecare aglomerațiune îl pune în autonomia sa, se poate deduce a priori că Moldovenii și Valahii doresc înainte de toate a păstra așezămintele lor locale și despărțite. Mai târziu când se va fi constituit în principate un

\*) *Iasmund. Aktenstücke* II p. 390.

organ legiuit al dorințelor țerei, se va putea, dacă va fi loc, a se procede la unirea celor doue provincii într'o deplină cunoștință de cauză.“\*) Austria și cu Turcia nu tăgăduiau deci principatelor *dreptul*, ci numai căt *voința* de a se uni, și se refereau la dorințele lor ca la arbitru cel mai nimerit în această privire. Ele se arătau așa de liberale, fiind că credeau a avea indestule mijloace de inriuire în principate pentru a le stoarce fără de voia lor nn vot dușman unirei. Dar cu toate silințele lor desnădăjduite, adevărul eși la lumină; principatele și anume Moldova, asupra căreia își concentrează toate puterile lor, se rostiră într'un glas pentru unire și pentru principele ștrein.

Experiența pe care o ceruse Austria și Turcia se îndeplinise, și rezultatul eșise cu totul în contra așteptărilor lor. Dar, într'u cât ele singure se referise la dorințele populațiilor, ele se legase dinainte a se supune unui asemenea judecător. Consequența ar fi cerut ca ele să primască fără opunere hotărîrea acestuia, în politică însă consequența nu'și are locul ei; căci ea este însușirea caracterului, pe când interesul, mobilul politiceii, este, din firea lui chiar, schimbător după împrejurări, și, prin urmare, neconsequent. Puterile protivnice ceruse consultarea popu-

---

\*) *Iasmund* II p. 392.



lațiunilor, fiind că erau sigure pe izbândă. De îndată ce lucrurile se întoarseră de altmintrele, trebuia aruncat masca și arătat pe față, acea ce până atunci se ținuse acoperit.

Turcii apucase încă înainte de rostirea divanurilor ad-hoc, și îndată ce casarea alegeților moldovene arătă în cotro era să se plece cumpăna, a protesta că: „ori care ar fi dorințele rostite de divanurile ad-hoc în privirea unei uniri a ambelor principate, Înalta Poartă întemeată pe tratatul de Paris, se vede silită în modul cel mai hotărît a mântînea părerea ei de mai înainte în această privire.“\*) Ei reînnoiesc asemenea protesturi după ce divanurile ad-hoc își dăduseră socotința, arătând: „că nu se putea aștepta un rezultat mai cuminte de la niște alegeri la care luase parte o așa mulțime de oameni plini de ideile acele, ce erau să restorneze mai toată Europa în 1848.“\*\*\*)

În ședința cea d'întăi a conferinței de Paris (22 Mai 1858) contele Valevsky, după ce dă cetire raportului comisiunii din București, revine asupra propunerii făcute în congresul de Paris privitoare la unirea principatelor, cu atîta mai mult că „faptele au dovedit că el nu se înșalase, arătând că Moldo-Valahii erau în totul insuflețiți de dorința de a nu

---

\*) *Iasmund* III N. CCCXCII.

\*\*) *Iasmund* III No. CCCXCVII.

mai alcătui decât un singur principat.“ Fuad paşa, provocat de reprezentantul Angliei aşi da părerea asupra acestei întrebări, declară că: „Poarta este şi rămâne convinsă că ar trebui pastrată celor două provincii o ocărmuire despărţită,“ fără a se îngriji de loc de împrejurarea că imputernicitul Turciei în congresul de Paris se referise la dorinţele populaţiilor, şi ea aceste se formulase în un vot anumit, care era asternut pe masa conferenţei. Imputernicitul Austriei crezu a încunjura greutatea situaţiunei, arătând că „guvernul seu s'ar indoi ca divanurile ad-hoc să fi rostit în mod credincioas dorinţele populaţiilor,“\*) Intru cât Austria punea în indoiială însuş rezultatul trimis în sinul conferenţei de mandatarii ei din Bucureşti, ori ce desbatere în această privinţă devenia de prisos şi Franţia înţelese curënd că o împăcare nu ar fi cu putinţă de dobândit, decât pe basa unor concesiuni mutuale şi reciproce. Ea părăsi deci de îndată planul unirei depline a ţerilor române, şi propuse un proiect care putea fi primit de membrii conferenţei, intru cât ei scapa de o grea încureătură, dar care era cu neputinţă de realizat în practică. Intr'adevăr numai mintea omului poate concepe lucruri neisprăvite; lumea cea aeeva nu se poate mulţami cu creaţiuni injumătăţite.

---

\*) *Iasmund* III p. 200.



Noua constituție croită pentru țerile române de cătră conferența de Paris este următoarea :

În privirea raporturilor cu Sublima Poartă țerile române vor pastra autonomia lor, conform cu capitulațiunile incheete cu Sublima Poartă ; aceasta va investi pe domnul ales de țară, va lua, împreună cu țerile române, măsurile necesare pentru apărarea lor, și tratatele curții suzerane cu puterile streine vor fi aplicate în principate, întru cât nu ar jigni autonomia lor. Principatele vor plăti un tribut de 1,500,000 lei pentru Moldova și 2,500,000 lei pentru Valahia. La caz de încalcare a privilegiilor țerilor române din partea curței suzerane, ele vor avea dreptul a se plânge la puterile garante.

Principatele vor păstra administrația lor despărțită, sub doi gospodari ajutați de doue adunări. Principiul unirei este însă primit în următoarele puncte : Se institue o comisiune centrală în Focșani, cu menirea a pregăti legile de interes comun precum dreptul civil și penal, organizarea vămilor, a poștelor, a telegrafului, unitatea monetară și altele. Se crează de asemenea o curte de casațiune comună pentru ambele principate. Milițiile vor organizate în mod identic astfel că la vreme de nevoie să poată fi intrunite. Comandan-tul șef va fi numit pe rând de ambii gospodari. Steagurile lor vor fi pastrate deosebit;

dar ambele vor purta o cordea albastră semn al intrunii lor. Această natură hibridă a întregii constituții se vedește și în noul nume al țerilor române: „Principatele-unite Moldova și Valahia.“

În privința organizării lor lăuntrice se introduc principiile liberale și constituționale ale țerilor apusului.

Austria care avea interesul cel mai mare a combata unirea, nu vroia să se impacă nici în aceste începuturi. Ea protestează în contra denumirii de principatele unite, în contra comisiunii centrale, în contra steagului comun, precum protestează mai târziu în contra restringerii jurisdicției consulare, mijlocul ei cel mai puternic de înriurire în principate.\*)

Această constituție era vrednica fiică a tratatului de Paris; lucrare a momentului, făcută pentru trebuințele momentului, atât tratatul de Paris cât și anexa ei nu erau menite a avea o viață îndelungată.

Tratatul de Paris nu putea mulțami pe nimenea, nici pe învingători și atât mai puțin pe învins. Războiul ce i dăduse naștere fusese întreprins pentru a pune un capăt veciniceii amenințări la care Turcia era expusă din partea Rusiei; dar care fusese măsurile luate pentru a se ajunge la acest scop? Ne-

\*) *Iasmund* III p. 209, 210, 211 și 225.



tralisarea Mării Negre și scoaterea țărilor dunărene de sub protectoratul rusesc. Dar nouorul ce amenința Constantinopolea nu se rădica de pe Marea Neagră; el venea mai de departe și se formase de atunci de când Petru cel mare și urmașii sei începură a se întinde către Sud; mai ales de când Caterina II pusese mâna pe Crimeea și urmașii ei pe Caucaz. Prin urmare, pentru a stavili într-adevăr puterea rusască ar fi trebuit a se înapoi Turciei acele două regiuni, ceea ce nu era nici în puterea aliaților nici în voința chiar a unuia din ei. Prin împedecarea Rusiei de a fi stăpână a casă la dinsa, i se impunea numai cât o condiție umilitoare, de care trebuia să caute a scăpa la cel dintăiu prilej.\*) Rusia deci folosindu-se de incurcăturile Europei din 1870, când cu resboiul franco-prusian, cere revisuirea tratatului de Paris în această privință. Motivul pe care ea se întemează este părăsirea de fapt a celor mai multe clause a le acelui tratat, după care ar fi nedrept ca el să fie mântinut numai în privirea ei. „Sau vëzut principatele Moldovei și a Valahiei, acărora soartă fusese hotărîtă prin tratatul de Paris și prin protocoalele

\*) *La paix de Paris est elle une paix solide?* par un ancien diplomate. Bruxelles 1856 *V. Hagen*. Geschichte der orientalischen Frage, Frankfurt a. M. 1877 p. 115 123. Comp. *Iulian Klaczko*. Les évolutions du problème oriental in *Revue des deux Mondes* 1 Decembrie 1878 p. 506.

următoare, sub garanța marelor puteri, îndeplinind un șir de revoluțiuni protivnice atât spiritului cât și literei acelor transacțiuni și care le au condus întâiu la unire apoi la chemarea unui principe strein. Aceste fapte sau produs cu știința Porței și cu invoirea marelor puteri, sau cel puțin fără ca aceste să fi judecat de nevoie a face să se respecte hotărârile lor. Representantul Rusiei a fost singurul care au ridicat glasul seu, pentru a semnala cabinetelor că ele se puneau, prin o asemenea îngăduire în contradicere cu stipulațiile anumite a le tratatului De sigur, dacă asemenea condițiuni, incuviințate uneia din naționalitățile creștine a le orientului, ar fi izvorit din o înțelegere obștească între cabinete și Poartă, în virtutea unui principiu aplicabil tuturor populațiunilor creștine a le Turciei, cabinetul imperial n'ar fi putut decât să arăte părerea sa de bine; dar ele au fost esclusive. Cabinetul imperial a trebuit deci să fie lovit, văzând că abia căți-va ani după încheerea lui, tratatul din 30 Mart 1856 au putut fi înfrânt fără pedeapsă în una din clausele sale de căpitenie, în fața marilor puteri europene, și aceasta înfrângere n'au fost singura. (\*)) Pretențiile Rusiei fiind drepte și mai ales ridicate într'un moment așa de pc-

---

\*) Nota cancelarului rusesc din 31 Oct. 1870 adresată ambasadorului rusesc din Londra în *Dmitri de Boukharow*. La Russie et la Turquie. Paris 1874 p. 236.



trivit fură ascultate și prin tratatul din 13 Mart 1871 se abrogară art. 11, 13 și 14 a tratatului de Paris, care margineau puterea rusă în Marea Neagră.

În privirea poziției creștinilor din împărăția musulmană, puterile apusene se arătase foarte răvnitoare pentru neatărnarea Sultanului; ele însăși își legase mâinile prin art. 9, stipulând că în cea ce privește raporturile Sultanului cu supușii sei, puterile n'ar avea nici un drept de amestec în ele, fie colectiv, fie deosebit, precum nici în ocărnuirea lăuntrică a împărăției sale. Sultanul făgăduia însă prin tratat, precum și prin mai multe acte posterioare, îmbunătățirea soartei creștinilor, și puterile apusene fură în destul de naive a se mulțami cu asemenea făgădueli, fără a cere nici un soi de garanții pentru serioasa lor îndeplinire. Asemene făgăduinți a le Sultanului, de și poate de bună credință nu s'ar fi putut însă realiza decât în două cazuri: sau Turcii ar fi trebuit să fie constrinși prin măsuri luate la fața locului de către puterile apusene, la aplicarea reformelor făgăduite; sau ar fi trebuit să se schimbe întâi spiritul populației musulmane. Mijlocul întâi fusese înlăturat ca unul ce a fi jignit maxima favorită a neatărnării împărăției otomane; al doilea era cu neputință. Este însă cunoscut că legile nu pot reforma moravurile, cel puțin nu de azi până mâni.

Ermaneale proclamau principii umanitare; populațiunea domnitoare se refuza a le aplica, întemeinduse pe doue principii din Coran, înaintea cărora ori ce ordin trebuia să se tocească : „Dumnezeu dă puterea cui crede de cuviință“ și „opune-te călcării legii.“ Așa de exemplu nici odată judecătorii turci n'au putut fi induplecați a primi de bună mărturia unui creștin în protiva unui mahometan. Egalizarea confesiunilor în privirea slujbei militare avu de rezultat o sporire nemăsurată a dărilor plătite de creștini, căci Turcii dorind să păstreze principiul Coranului, că paza legii nu poate fi încredințată decât drept-credincioșilor, și pe altă parte folosindu-se de nemulțămirea raielelor de a sluji sub arme, iscodiră o înlocuire a tragerei la sorți prin o dare bănească, care spori veniturile statului cu 12,000,000 de franci pe an.

Europa, neindatorind pe Turci în mod serios la reforme în privirea creștinilor, lăsase tot asupra Rusiei îngrijirea de soarta lor. Prin aceasta însă pericolul, pentru înlăturarea căruia ea luase armele în mâni, rămănea întreg și neatins. Europa închisese numai cătrana în afară ; în lăuntru reul rodea mai departe gata de a izbucni la cel întâi prilej, cea ce se întâmplă în 1877.

Ne rămăne de cercetat mai cu deamănuntul al treile punct al tratatului de Paris, acel privitor la principate, căci al patrule, acel ce



au rămas neatins, navigația Dunărei, este tocmai acele ce pentru politica generală era cu mai puțină însemnătate.

## X

### Unirea principatelor

Convențiunea din 1858 trebuia să fie introdusă în principate, căci așa era dorința Europei. Franția însă, care vroia cel puțin ca această legiuire să fie aplicată cu sinceritate, cere și conferența primește, ca ocărmuirea vremelnică ce era să fie așăzată în țările române pentru a privilegia lucrarea lor cea mai însemnată, alegerea domnului, să fie pe cât se poate de nepărtinitoare. Caimacamii Alexandru Ghica și Neculai Vogoride, luând cunoștință de art. 11 al convențiunii care dădea administrația, în timp de văduvie a tronului, sfatului miniștrilor, luasă măsurile trebuitoare spre a alcătui niște ministere în totul favoritoare scopurilor lor. Conferența din Paris hotărăște atunci că pentru astă singură dată să se îndepărteze de la prevederile articolului 11 și să se numească căimăcării amăsurat regulamentului organic, care dădea această dregătorie miniștrilor de interne, celui de justiție și președintelui divanului domnesc, hotărând tot odată să se numească căimăcării persoanele acele ce se aflau în asemenea însușire la retragerea dom-

ntorilor celor de pe urmă, în 1856. Austria primește și această măsură ca una ce credea că „nu numai unirea principatelor a fost înălțurată, dar că s’au luat chiar garanții îndestulătoare pentru ca unirea să nu devină rezultatul desvoltării progresive a așezemintelor din ambele țeri.“\*) Astfel sa numesc caimacami în Moldova, Stefan Catargiu, Vasile Ghica și Anastasie Panu și în Muntenia Ioan Manu, Emanoil Băleanu și I. A. Filipescu, cei dintâi favoritori ideii unirii, cei de al doile dușmani neimpacați.

Căimăcămia Valahiei își arată îndată simțimentele sale ante-unioniste, oprind ori ce fel de intruniri electorale și destituind cu gramada dregătorii pe care ei bănuia că pot fi dispuși pentru unire. Cea moldovinească din protivă alege miuistrii sei între oamenii cei mai patrioți ai țerii, Alexandri\*\*) la trebile streine, Donici la lucrările publice, Ioan Cantacuzino la finanțe, Cuza la resboiu, și susține în curënd o luptă inversunată cu consulul austriac care nu vroia să elibereze pașapoarte pe numele de Principatele-Unite, de și acest titlu fusese recunoscut țărilor ro-

---

\*) Nota contelui de Buol cătră agenții austriaci din Iași și București, în *Annuaire des deux Mondes* vol. IX 1858—1859 p. 660.

\*\*) Domnul V. Alexandri fu iusărcinat cu o misiie politică în Franța, Anglia și Italia care avu de scop recunoașterea principelui Cuza. Vezi relația acestei misii în *Convorbiri literare* an XI p. 620 și an XII p. 41.



mâne prin un hati-sherif. Alegerile moldovene de la care am văzut că aterna la urma urmelor soarta unirei eșiră în totul prințioase acestei idei. Adunarea se deschise cu solemnitate în 9 Ianuarie 1859 ; înainte de a se apuca de alegerea principelui ea făcu declarația următoare :

I) Adunare electivă a Moldovei arată adâncă sa recunoștință puterilor semnatare a tratatului de Paris pentru că au recunoscut și au garntat drepturile principatelor române înscrise în capitulațiunile lor cu împărăția otomană.

II) Adunarea electivă declară înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor că unirea principatelor în un singur stat sub un singur principe strein dintr'o familie domnitoare europeană, cerută în un glas de divanurile *ad-hoc* în zilele vrednice de aducere aminte din 7 și 9 Oct. 1857, a fost, este și va fi în tot deauna dorința cea mai vie, cea mai aprinsă și cea mai obștească a nației române.

III) Adunarea electivă a Moldovei arată în numele țerei părerea sa de reu că această mare dorință, de la împlinirea căruia atârna fericirea a 5 milioane de oameni, nu a fost îndeplinită. Totuși ea primește o constituție care cuprinde elemente ce tind la împlinirea dorințelor tot așa de obștești pe cât și statornice a națiunei.

IV Adunarea nădăjduște că Europa, în dreptatea sa, va ținea samă de dorințele arătate de atâtea ori și cu atâtea stăruință de națiunea întreagă.“\*)

După această declarațiune, care arată în frumoasă lumină, nu numai patriotismul ci și simțul politic al adunării moldovene, se procedează la alegerea domnului, care fiind hotărâtă de mai înainte într'o ședință pregătitoare, colonelul Alexandru Cuza, ministru de război, este ales de adunare cu unanimitatea celor 49 deputați de față. Înainte de a jura, alesul iscălise o declarație în care spunea că: în cazul când unirea principatelor s'ar îndeplini, el va abdică în favoarea unui principe străin.

În Valahia din pricina uneltirilor caimacimilor, care vroiau să scoată o adunare dușmană unirei, această nu se poate întruni decât în ziua de 22 Ianuarie, când era acum cunoscută alegerea din Moldova. În ziua de 24 Ianuarie domnul Vasile Boerescu cere de la Cameră să se constituie în ședință secretă, și această cerere a lui, fiind încuviințată, el propune, în un călduros apel la unire și înfrățire, pe domnul moldovan de candidat la tronul muntenesc. La rostirea numelui lui Cuza, o aprindere nemaipomenită înflăcărează pe toți deputații și el este proclamat de domn al Munteniei, în mijlocul strigătelor și a ură-

\*) Annuaire des deux Mondes Vol. IX 1858—1859 p. 71.



rilor celor mai entusiaste. Cuza primește fără a sta la gânduri chemarea națională, care pusese corona lui Mihai Viteazul pe capul incins acum de aceea a lui Stefan cel Mare. Visul cel mai scump al Românilor părea că începe a lua ființă, că se coboară din lumea inchipuirii în adevăr incunjurătoare. Dar trecând primele momente de bucurie și de entuziasm, inimile se intristară din nou, fețele se întunecară, căci ori cine simțea că această indoită alegere era o resvrătire împotriva voinței europene, că națiunea, ascultând numai de imboldirea inimei sale, uitase că ea nu putea fi stăpâna soartei sale ci că aceasta era pusă în mâna arbitrilor lumii. Românul este însă și el fatalist în felul orientailor. „Intr'un noroc“ pusese în cumpănă toată existența sa, pentru împlinirea acestei dorinți atât de arzătoare. Unire sau moarte era strigătul ce rămăsese înădușit în pepturile patrioților români, când buzele lor rostise numele lui Cuza. Și într'adevăr dacă unirea se putea face vreodată, apoi era numai în acest moment. Soarta, care după cât se vede, ne păstrează un rol în această lume, n'au vrut să perim și astfel am putut înfrunța voința statornică a unei mari părți din Europa coalizată.

Venise rândul Munteniei a aduce jertfa sa pe altarul patriei; și dinsa ca și Moldova nu stătu la indoială. Ea alese în fruntea ei pe domnul moldovan, și puse astfel pecetea

acestui act de înalt patriotism. Frumoase timpuri. Câte veacuri vor trece și ele nu se vor mai reînturna !

Alexandru Ioan I încunoștințază despre alegerea sa pe marile puteri, și trimite o deputațiune la Constantinopole, pentru a cere investitura. Opinia publică în Europa era principioasă îndoitei alegeri, care nici nu lovea deadreptul în vre o dispoziție a tratatului de Paris; căci acesta nu prevăzuse o asemenea întâmplare. În luna lui April 1859 se întrunește o conferență la Paris, pentru a hotări asupra acestei împrejurări. Reprezentanții Austriei și a Turciei cer ca alegerea lui Cuza să fie anulată și cel d'întâi cere chiar de la conferență ca să iee măsurile de constringere trebuitoare, pentru a face ca voința Europei să fie respectată în principate. Reprezentanții Franței, Angliei, Prusiei, Rusiei și Sardiniei propun să se recunoască, că alegerea colonelului Cuza nu ar corespunde prevederilor convenției din 19 August; dar că spre a înlătura primejdiile ce ar putea izvorî din o nouă alegere, și pentru a ridica piedicile ce se opuneau la organizarea definitivă a ambelor țeri, conferența să poștească pe curtea suzerană, ca, prin excepție, să dea investitura colonelului Cuza, ca gospodar al Moldovei și Valahiei. Imputernicitul Turciei nu primește propunerea celor cinci puteri, și chiar se hotărăște numai cu mare greutate, ca să o ra-



porteze curței sale. Intre aceste resboiul dintre Franția și Austria intrerupe ședințele conferenței.

— In acest restimp domnul Românilor luă doue măsuri care infrânse intru cât va cerbicia protivnicilor sei. Consulatele Austriei, rupënd relațiunile cu ocărmuirea principatelor, domnul român declară că supușii austriaci vor fi tratați de acuma inainte ca supuși români. In fața acestei hotăriri, care putea jigni multe interese, guvernul austriac se vezu silit a renoi relațiile oficiale in 14 Mai 1859, și a recunoaște astfel de fapt ocărmuirea principelui Cuza. Pe Turcia o lovi refuzând a-i plăti tributul, de vreme ce nu era investit.

Conferența de Paris se intruni din nou in 6 Septemvrie 1859, după iscălirea preliminarilor de la Villa-franea, și, de astă dată ea incuviință alegerea, privind'o ca un fapt indeplinit. Austria, învinsă de Franția, nu se mai putea opune cu atăta stăruință dorinței acestia, și tot de aice se esplică cum de Anglia și Turcia consimțiră la cererile Franției; căci opunerea acestor doue puteri avea ca motiv mai ales opunerea Austriei. Turcia totuș, ne vroind a recunoaște unirea in principiu, trimite investitura principelui Cuza prin doue firmane deosebite. Rusia in aparență se arată prietinoasă Românilor; in realitate însă ea nu putea vedea cu plăcere aceeaștă a lor întărire. Nu e vorbă, și ea dorea

ca Românii să fie uniți; dar sub un principe din familia ruscă, pentru că ea vroia unirea Românilor și neatărnarea lor în interesul ei, și nu în acel al poporului însuși.

Unirea numai personală nu putea însă mulțami pe Români. Alexandru Ioan I se hotărăște atunci, pentru a aduce la o deplină izbândă această idee, să facă o călătorie la Constantinople, sfătuit fiind la aceasta de guvernul francez.

Călătoria lui în capitala împărăției otomane fu un adevărat triumf diplomatic. El fu primit de Sultanul, pe cât și de ambasadorii marelor puteri, cu cele mai mari onoruri; se infătoșă în audiența solemnă, îmbrăcat în uniforma națională și fesul, pe care mai înainte lu purtau domnii români de câte ori apăreau înaintea Sultanului, ca semn că nu sunt decât niște dregători turci, nu-i fu impus.

Ce minunată este puterea ideilor! Unirea pe care Românii o îndeplinise în contra voinței Turcilor, invinsese până și cerbicia Sultanului, și acesta, care mai înainte era ca un Dumnezeu pentru domnii români, primindu-i numai cât să-i sărute papucul, acum nu se credea desonorat a vorbi și trata cu domnul român, ca cu un om de o potrivă.

Cuza însă nu dobândi în Constantinoplea numai restatornicirea vredniciei țerei, căzută în uitare de atâta ani. El știu să farmece



pe Turci până într'a atăta, încât aceștia incuviințară unirea administrativă a Moldovei și a Munteniei, prin contopirea ministeriilor și a adunărilor, și desființarea comisiunii centrale. Ambasadorii marilor puteri, întruniți în conferință la Constantinopolea, incuviințază această cerere, care fu consfințită prin un firman din 4 Decembrie 1861. În 15 Decembrie 1861, deschizându-se adunarea, de astă dată una singură pentru ambele țeri, domnul le adresează următoarea proclamațiune: „Românilor, unirea este îndeplinită, naționalitatea română este întemeiată. Această faptă însemnată, dorită de generațiile trecute, aclamată de corpurile legiuitoare, chemată de dorurile noastre cele mai arzătoare, a fost recunoscută de Sublima Poartă și de puterile garante și înscrisă în analele națiunilor. Dumnezeuul părinților noștri a fost cu țara noastră și cu noi. El a susținut silințele noastre, și conduce națiunea către un viitor glorios. Voi ați intrunit speranțele voastre pe capul unui singur domn; alesul vostru vă dă astăzi o Românie unită . . . Să traiască România.“ !\*)

Ori ce s'ar zice de principele Cuza, un lucru rămâne afară de ori ce îndoială: el a ridicat prestigiul țerei și a adus la îndeplinire unirea Românilor, doue fapte de care

---

\*) *Annuaire des deux Mondes* vol. XI 1861 p. 560.

istoria nepărtinitoare trebuie în ori ce caz să țină socoteală.

Mai rămănea de indeplinit un punct pentru a face ca tratatul de Paris să rămână o literă moartă pentru România. Aceasta se îndeplinea în 1866. O conspirație ce nu avea rădăcini prea întinse, și era lucrarea mai mult a câtorva persoane decât expresiunea voinței țerei, restoarnă în noaptea de 11 Februarie pe principele Cuza, silindu-l să iscălească un act de abdicare, și ocărnuirea țerei încapă în mâinile unui guvern provizor, alcătuit din generalul Golesco, Lascar Catargiu și colonelul Haralamb. A doua zi la 12 oare se întrunesc ambele camere; președintele consiliului cere abdicarea domnului și se procedează îndată la alegerea unui nou domn. Comitele de Flandra fratele regelui Belgiei, este ales în unanimitate; dar el nefiind imbiat de marele puteri, a primi corona ce i se oferea, o refuză. Domnul Ioan Brăteanu, care se afla la Paris, asigurându-se că persoana fiului de al doilea al principelui de Hohenzolern n'ar găsi împotrivire la puternicul protegiitor al Românilor, cere și dobăndește consimțimentul candidatului. Fiind că guvernul provizor apucase să disolvă camerele, se hotărî ca, în lipsa lor, alegerea să fie făcută prin un plebiscit: 685,969 voturi se rostiră pentru și 224 contra.

Rusia care văzuse cu neplăcere alegerea



lui Cuza, de și atunci nu se arătase pe față, protestă acuma formal în protiva acestei noue alegeri. Ea stărnește în ziua de 3 April o mișcare în Iași, îndreptată în protiva unirei, în fruntea căreia erau Kneazul Moruzi, domnul Neculai Rossetti Roznovanu, Teodor Boldur Lătescu și alții. În o depeșă a ministrului rusesc către ambasadorul seu din Londra se recomandă Angliei integritatea imperiului otoman, amenințată de năzuințele unei populații ortodoxe.\*) Lucru curios! Rusia proteguia acuma pe Turci în protiva acelor uneltiri pe care până acuma în tot deauna le stirnisă asupra ei. Rusia vedea că, prin alegerea unui principe strein, poporul român se întăria într'un mod simțitor, și ea nu se putea împăca cu idea ca să-i scape așa de deplin din mâni o pradă, pentru dobândirea căreia ea întrebuintase silinți seculare. Această singură împrejurare ar ajunge spre a dovedi câtă dreptate au acei ce susțin încă că politica rusască față cu noi au fost în tot deauna neinteresată; că ea au avut în vedere numai binele nostru; că nici odată nu i-au trecut prin minte idea a pune mâna pe eceste țeri și câte alte de aceste, care arată numai că acei ce le susțin sau sunt de ră credință sau nu știu ce spun.\*\*)

\*) *Annuaire des deux Mondes*. XIV. 1866—1867. p. 575

\*\*) Minunat în această privire este domnul *Grigorie B.*

O conferență se întrunește din nou la Paris în ziua de 10 Martie, sub președința domnului Drouyn de Lhuys, care formulează în 2 Mai următorul protocol :

„Guvernul provisoriu din București provocând prin un plebiscit numirea unui principe strein, a contravenit convențiunii din 19 August 1858, care dă adunării alegerea gospodarului. Conferența hotărăște că este treaba adunării, ce are să se întrunească, a rezolvi chestiunea mântinerii unirei. Dacă majoritatea sau a deputaților moldoveni sau a celor valahi ar cere-o, unii sau alții ar avea facultatea a vota deosebit. În cazul când majoritatea, fie moldovană fie munteană, s'ar rosti împotriva unirei, acest vot va avea de urmare despărțirea celor două principate.“

„După ce se va lămuri această întrebare, adunarea va procede la alegerea gospodarului care, după glăsuirea articolului 13, nu trebuie să cadă decât asupra unui pământean. Consulii sunt însărcinați a privighia prin comună înțelegere libera rostire a voturilor, și trebuie să arăte de îndată conferenței ori ce atingere s'ar face acestei libertăți.“\*)

În ziua de 1 Mai adunarea, sub vice-președința domnului Manolachi Costachi Epu-

\*) *Chrisoscoleo* în broșura sa : *Politique russe de ce siècle en orient comme réponse à l'opuscule: Une pensée politique.* Bucarest 12 Mars. 1877.

\*) *Annuaire des deux Mondes* vol. XIV, 1866—1867 p. 575.



reanu, după ce constată că nimene nu cere votarea deosebit, nici nu cere cuvântul împotriva unirei, votează cu 109 voturi pentru și 6 abțineri deciziunea următoare:

„In considerațiunea deferinței ce datorează Inaltei Porți și puterilor garante, adunarea, interpretă fidelă a voinței naționale necurmată și afirmată cu atâta tărie de divanul *ad hoc*, de toate adunările ulterioare și acum în urmă de corpurile legiuitoare la 11 Februarie, precum și de plebiscitul din 2—8 April, declară pentru ultima oară înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor că voința nestrămutată a Principatelor-unite este de a rămânea pururea cea ce sunt, o Românie una și nedespărțită, sub domnia ereditară a unui principe strein, dintr'una din familiile suverane a le occidentului, și că principele ereditar al României una și nedespărțită este principele Carol Ludovic de Hohenzolern Sigmaringen, pe care și adunarea, la rândul seu, îl proclamă sub numele de Carol I.“\*)

După această declarație se aclamă pe Sultanul, pe puterile gurante și pe alesul națiunii, și sara orașul este iluminat și se fac serenade înaintea locuinței consulilor.

Declarațiunea adunării era alcătuită cu destulă ghibăcie. Ca și când n'ar fi luat cu-

\*) Monitorul pe 1866 No. 99 din 7 Mai.

noștință de cererea conferenței, ca alesul se fie pământean, adunarea părea că răspunde la o întrebare ce i se făcuce asupra dorințelor țerei, întărind din nou pe acele rostite de divanurile ad-hoc.

Opt zile după acest vot, principele Carol vine în Muntenia, adus incognito de domnul Ioan Brăteanu. Poziția țerei nu înceta însă de a fi grea, cu toate că principele primise domina. Turcia și Rusia se opun din toate puterile la recunoașterea principelui strein. Ambasadorul turc înmănează o protestare conferenței de Paris, în care spune: că ocupațiunea militară ei pare singură măsură de luat în asemenea împrejurări. De aceeași părere era și Rusia, și instrucțiunile trimise domnului de Budberg, dovedesc o turburare care face pe cabinetul de Petersburg să-și peardă prudența obicinuiță. Principele Gortschakoff impunea plinimputernicitului său de a cere sau întrebuintarea de mijloace constringătoare sau disolvirea conferenței.\*) Aceasta se

---

\*) *Annuaire des deux Mondes*. Vol. XIV 1866 p. 578. Cităm câte va din cuvintele rostite de baronul de Budberg cu acest prilej: „Le prince Charles de Hohenzollern, mettant à profit l'entraînement irréflechi des Moido-Valaques, ne présente à l'Europe qu'un pouvoir établi en violation flagrante de tous les droits; c'est une audace que n'a pris sa force que dans l'espoir de l'impunité . . . et cependant c'est un membre de la famille royale de Prusse, un officier de son armée qui a commis cette usurpation de pouvoir.“ *Protocolul conferențelor* Nr. 10 din 4 Ianuarie 1866.



și despărți în 23 Mai, după o ședință în care nu ajunse la nici o înțelegere. Principatele rămăneau deci singure față cu Turcia.

Ele aveau însă un mare noroc. Austria, dușmana cea mai pe față a ori cărei propășiri în constituirea naționalității române, amenințată cu resboiul din partea Prusiei și a Italiei (dușmăniile încep în 30 April), trebuia să și concentreze toată luarea aminte asupra acestei primejdii ce amenința din două părți existența monarhiei, încât nu putu să dea nici o băgare de seamă celor ce se petreceau la Dunărea de jos.

De și principele Carol încunostiințase pe Sultanul că e gata a recunoaște suzeranitatea lui, Turcii se pregăteau a intra cu armata în principate și adunase oștiri la Rusciuk. Românii, văzându-se amenințați, concentrează și ei câte va oștiri lângă Dunărea, și domnul Ioan Brăteanu caută un sprijin la Bulgari, care tocmai pe atunci erau foarte porniți în contra Turcilor. Izbânda deplină însă a oștirilor germane și înfrângerea desăvârșită a Austriei, care răpea Turciei mijlocul său cel mai puternic de rezistență, aduce în Constantinople plecări mai împăciuitoare.

Domnul Ioan Ghica este trimis în capitala Otomanilor, unde ajutat de ambasadorii Fran-

---

\*) *Iirecek*. Geschichte der Bulgaren 1876 p. 557.

ției și ai Angliei, induplecă pe Turci a recunoaște în principiu alegerea domnului străin. După multe negocieri Turcia se învoește a recunoaște pe principele Carol, cu condiție ca acesta să meargă a primi firmanul investiturii sale în Constantinopol. Principele Carol primește, și astfel Românii pun coroana edificiului lor politic, ridicat cu atâta osteneală cu atâtea primejdii, dar condus cu ghibăcie și sprijinit de noroc.

## Resboiul din 1877. Pacea de Berlin 1878.

### I

#### Declarația resboiului

Din an în an am ajuns cu încetul și nu fără trudă până la pragul actualității. Și cu cât înaintăm, cu atâta sarcina noastră devine mai grea, căci aveam de judecat lucruri și împrejurări tot mai puțin lămurite. Vuetul tot mai apropiat a timpului de față, mulțimea amețitoare și schimbătoare a evenimentelor obosesc mintea în care se resfrâng, și, tocindu-i puterile, îngreue tot mai mult o judecată nepărtinitoare. Când privim lucrurile de departe, suntem asemenea unui observator ce ar videa mișcarea unui oraș de pe un vârf de munte sau dintr'un balon. Dacă el nu poate urmări toate mișcarile de



odată, cel puțin unele din ele le poate cuprinde cu vederea și duce până se opresc sau se pierd în altele; cu cât însă acel observator, părăsind înălțimea în care s'ar afla, s'ar cobori către oraș, mișcările acestuia sar amesteca din ce în ce, până însfârșit ajungând în piața cea mare, în mijlocul mișcării celei mai sgomotoase, abie și-ar mai recunoaște mersul seu însuși în sinul mișcării generale. Așa se întâmplă și istoricului; din o depărtare mai mare el deosebește mai bine trăsăturile și caracterile generale, de și individualitățile perd figura lor osebitoare; cu cât se apropie, aceste din urmă câștigă în dauna trăsăturilor generale, a căror pătrundere este singură treaba istoricului. Este greu, este chiar cu neputință a scrie în mod definitiv istoria unui timp viu, și timpul trăește cât trăesc oamenii ce se mișcă în el. Cu toate aceste istoria, pentru a avea un rezultat practic, trebuie să se coboare până în viața de față, până în momentul acela ce se numește *acum*. Este însă o mare deosebire între modul cum ochiul istoricului vede timpul de față și ochiul omului de rând. Acesta caută la el numai cât prin ochelarii pasiunilor, a simpatiilor și antipatiilor sale personale, pe când istoricul, privind la lume ca prin o ochiană intoarsă, îndepartează chiar lucrurile cele mai apropiete, se uită la ele cu aceeași minte cu care au privit la trecu-

tul îndepărtat, și poate, până la un punct măcar, să păstreze în judecata sa părerea rece și nepărtinitoare.

Aceste considerațiuni ne au împins a schița și împrejurările războiului ce s'a petrecut sub ochii noștri, și a căruia rane mulți din noi le simt încă vii în pepturile lor. Fără în doială ne putem înșela în mai multe priviri; căci documentele lipsesc, și spusele oamenilor, colorate de spiritul de partidă, sunt contrazicătoare. Înșalarea însă nu poate să se întâmpile decât asupra amănunțimilor, pe când faptele generale vor reeși indetelul de caracteristice, pentru a nu zădărnici încercarea.

Din momentul ce Rusia redobândește stăpânirea în Marea Neagră (1871), ea reincepe uneltirile sale în peninsula Balcanului și acum, fiind că nu mai avea pe Români la îndămână, începe a ațîța pe celelalte naționalități slave de aici. E drept că aceste uneltiri erau îndreptățite prin abuzurile ne mai pomenite, pe care Turcii, protegiții Apusului, le făceau în fie ce zi asupra creștinilor, și aceștia vîzîndu-se părăsiți de Europa civilizată, îndreaptă earăși speranțele lor de scapare cătră czarul Rușilor. Pe la începutul lui Iuni 1875 se rescoală Herzegovina, care este ajutată în ascuns de Serbia, Muntenegro și Dalmația. În August se ivesc turburări și în Bulgaria, care au de urmare cele întâi măceluri din partea Turcilor, Sul-



tanul, indemnat de puteri, recurge earăși la mijlocul cel îndămănat al făgăduințelor, care nu se implineau nici odată și a căror valoare creștinii o cunoșteau pe deplin. Rescoala deci, in loc de a se liniști, ia proporțiuni din ce in ce mai mari, cea ce provoacă pe Turci la violențe tot mai crunte, in care un mare numer de Bulgari cade sub cuțitul asupritorilor lor, cruzimi ce revoltară simțimentul întregii Europe. Intre aceste Serbia și Muntenegru declară Turcilor resboiu, după indemnul Rusiei, care sprijine această resculare prin toate mijloacele putincioase, de și numai cât pe cale privată.

Puterile europene, simțind că aceste vărsări de sînge ar putea da naștere unui resboiu mult mai primejdios, ce ar turbura întreaga Europă, indreptase încă de la inceputul anului 1876 o notă către Poartă (a comitelui Andrasy) prin care cer pentru provinciile resculate libertatea religiunei, reforma sistemului zeciu-elei, inlesniri pentru agricultură, intrebunțarea unei părți din venituri la îmbunătățiri locale și numirea unei comisiuni, compusă din creștini și mahomedani, pentru privighe-rea și executarea acestor reforme. Rusia își insușește această notă și o intinde încă, cerând prin o eirculară a principelui Gortschakoff următoarele măsuri ca garanții pentru o mai bună soartă a creștinilor : desarmarea întregii populațiuni a Bosniei, Bulgariei și Her-

zegovinei fără deosebire de credință; reorganizarea poliției locale și primirea în ea a populației creștine; îndepărtarea trupelor turcești neregulate; stremutarea Cerchejilor, așezați în Europa, înapoi în Asia; apoi dregătorii să fie luați numai dintre pământeni și anume prin alegere; în treburile oficiale să se introducă limba națională, și, pentru fie care din numitele provincii, să se numească de Poartă câte un guvernator de religia creștină;arendarea de până acuma a zeciuelilor să fie înlocuită prin un sistem de dări mai puțin abusiv, și, în sfârșit să se numească o comisiune permanentă, alcătuită din consulii marilor puteri, care să privilegheze și să executeze aceste reforme.

Anglia propusese cu cât va timp mai înainte, întrunirea unei conferențe pentru regularea poziției creștinilor. Această conferență ține întâia ei ședință în 23 Decemvrie 1876, în Constantinopole.

Odată cu deschiderea conferenței, Turcii organizează în Constantinopole o mare comedie, acăreia desnodământ fu proclamarea unei constituții pentru împărăția otomană. Această constituție, care pe hârtie mai că dădea de rușine pe cea engleză, prin liberalitatea principiilor proclamate, între care se deosebea mai ales egalitatea confesiunilor înaintea legii, era menită să lovască în două părți: mai întâi să facă de prisos cererile pu-



terilor in privirea garanțiilor de incuviințat creștinilor; apoi să arăte pe guvernul turcesc ca mult mai liberal decât acel al Rusiei, care pretexta numai căt a se face apărătorul creștinilor asupriți, când a casă la dinsul patrona cel mai cumplit despotism. Această constituție era lucrarea celui mai inteligent ministru turec al timpnrilor noastre, a lui Mithad pașa. In ori ce altă țară meșteșugul ar fi prins de minune; la Turci însă era numai căt o comedie, de care poți ride mult, fără a fi ținut să o iei drept adevarată. Cum gândeau Turcii însuși despre dinsa, ne dovedește intimpinarea Softalelor care spuneau intre altele: „Noi am supus pe creștini și am cucerit țara lor cu sabia, și prin urmare, nu vroim să împărțim cu ei ocărmuirea împărăției, nici a le invoi să iee parte la conducerea trebilor statului.“\*)

Puterile europene nu se lăsară însă a fi amăgite de Turci; ele stărui ră mai departe in cererile lor. Turcii însă, căroră li se cāntase atăta timp despre integritatea, neatăr-narea si vrednicia împărăției otomane, incăt ajunsese și ei a se convinge despre aceste principii, de altfel cu totul streine statelor orientale, găsind ca cererile Europei ar lovi in prestigiul statului lor, indrăsnesc a se

---

\*) *Rudolf Henke.* Rumänien. Land und Volk, Leipzig 1877 p. 338.

opune reformelor cerute și mai ales comisiunei de privighere. Membrii conferenței amenință atunci cu părăsirea Constantinopolei, la care Turcii răspund, că ei preferă mai degrabă un resboiu de cât o rescoală a poporului. În Ianuarie 1877 se convoacă marele sfat al împărăției, pentru a hotări desăvârșit asupra propunerilor puterilor. Acesta se rostește într'un glas pentru respingerea lor, fiind protivnice integrității otomane și că conferența ar putea să mai desbată numai cât asupra contrapropunerilor turcești. Prin aceste Poarta refusa tocmai puntele de căpitanie cerute de puteri : guvernorii creștini și comisiunea de privighere ; prin urmare orice tratări mai departe deveneau de prisos și toți ambasadorii marilor puteri părăsesc Constantinopolea, lăsând pe Turci în voia soartei lor.

Conferențele din Constantinopole intrerupsese resboiul început cu Serbia. De și Turcia o bătuse pe aceasta în toate întâlnirile, ea încheie cu Serbiei o pace, indestul de favorabilă pentru un popor invins. Cabinetul de Petersburg trimite o circulară către celelalte puteri stăruind prin un soi de ultimatum ca să'l ajute la îndeplinirea cererilor conferenței; căci el ar dori, pe cât e cu putință, să lucreze împreună cu dinsele în viitor. (13 Ianuarie 1877.

Cătră sfârșitul lui Martie 1877 generalul



Ignatieff întreprinde, din ordinul împăratului, o călătorie prin capitalele Europei, și în April, se subsemnează așa numitul protocol din Londra ca cel de pe urmă mijloc de a îndepărta războiul. Turcii respingându-l și pe acesta, nu mai rămănea Rușilor decât să declare războiul Porții, ceea ce se și întâmplă în ziua de  $11/_{23}$  April 1877, prin trecerea Prutului.

## II

Rușii caută să câștige pe Români.

Ce făcuse Românii în timpul ce acest nou război, atât de amenințător; înainta asupra capetelor lor?

Pe timpul războiului din Herzegovina era la putere în România ministerul conservator, care și luase ca normă de purtă neutralitatea cea mai strictă. Aceasta nu prea convinea Rușilor, și cu toate că voluntarii lor, ce mergeau în ajutorul Serbilor, care erau în ajunul de a se rescuși și ei, treceau prin România fără nici o împedecare, de oare ce se înfățișau ca streini călători, totuși Rusia nu era mulțumită numai cât cu atâtă, și doria să arunce și pe Români în mișcarea de război ce ferbea în peninsula Balcanului.

Rusia, care se bucura de sprijinul Prusiei, și deci se putea aștepta la o politică prietenească din partea principelui Românilor, trimite pe la începutul anului 1876 mai mulți

emisari in București, între care un american Schyler și corespondentul unui ziar liberal englez, Mac-Cagan, care să grăbească intrarea în acțiune a Românilor în protiva Turcilor. Principele ceru aceasta de la guvernul conservator, care se retrase atunci, dând locul partidului liberal. Cine crede că schimbarea ministerului Lascar Catargiu a fost datorită unei opozițiuni a țerei, acela se înșală cu multă naivitate.\*) În o țară mică și slabă ca noastră, unde regimul constituțional devine adesa organul prin care se realizează interese streine, se pot schimba persoanele din un minister prin jocul politicei lăuntrice. Schimbarea regimului va fi în totdeauna efectul politicei exterioare. Astfel vine la minister Domnul Manolachi Kostache în 28 April 1876, împreună cu Domnii Vernescu Brăteanu, și Cogălniceanu, acest din urmă la externe.

Acest minister de îndată ce ie în mână cârma trebilor țerei, pentru a îndruma, pe o cale legală, politica sa de acțiune în protiva Turcilor, aduce earăși la lumină niște tânguiri vechi a le Românilor contra suzeranului lor, privitoare la niște drepturi pe care

---

\*) Cum se face de camerele de atunci făceau guvernului o opoziție așa de hotărâtă, se va înțelege ușor, când se va ști că în Senat opoziția numera *generalii* și *episcopii*, și în cameră uuul din deputații oposanți era chiar *mareșalul curței domnești*.



acesta nu ar vroi să le recunoască. De și aceste drepturi erau pe deplin întemeiate, ministerul conservator le lăsase în părăsire, crezând că nu era potrivit a le cere de la Turci, tocmai în momentul când ei aveau pe brațele lor o rescoală așa de primejdioasă. Prin un memoriu adresat de D. Cogălniceanu puterilor garante din  $15\frac{1}{2}$  Iunie 1876, el cere: 1) ca Poarta să recunoască un caracter oficial agentului român din Constantinople; 2) să recunoască dreptul de jurisdicție a acestuia asupra supușilor români; 3) să încheie niște convențiuni cu Românii privitoare la poște, telegrafe și alte interese de vecinătate; 4) să delimiteze insulele din brațul Chilie și înainte de toate 5) să recunoască statului nostru titlul seu de „România“, care fusese primit de întreaga Europă, până și de Anglia.\*)

S'înțelege de la sine că Turcii, care cunoșteau tendințele liberalilor români, resping toate cererile lor. Atunci Dl Kogălniceanu, de sigur nu fără autorizare superioară și cu știința numai a D-lui Brăteanu, pe când ceilalți miniștri și chiar președintele cabinetului erau în cea mai deplină necunoștință, trimite către agenții români din streinatate o circulară în care arată că: „este cu neputință ca Românii să stee nepăsători față cu țipetele

---

\*) Monitorul din 1876.

de durere ce vin de pe malul drept al Dunărei. Cum! astăzi când mii de Bulgari și chiar de Români sunt uciși, când cele mai cumplite cruzimi se fac în Bulgaria în ziua mare, Europa creștină nu găsește în puterea sa, în regulile civilizației, în legile umanității alt mijloc pentru a veni în ajutor acestor nenorocite populații decât o tăcere insultătoare? Această tăcere, România, ori cât de modestă ar fi pozițiunea ei, nu o poate pas-tra mai mult timp. De aceea Vă rog dom-nule agent de a atrage luarea aminte a gu-vernului pe lângă care sunteți acreditați, a-supra pozițiunei grele și plină de primejdie în care ne găsim; spuneți-i că un mare par-tid politic s'au și rostii cu hotărîre în favoa-rea creștinilor, că *armata română ea însăși tremură sub jugul disciplinei dorind să iee parte la luptă* (frémit sous le joug de la discipline, désirant prendre part à la lutte); că deci este de interesul și de datoria puterilor celor mari a le Europei de a face ca armatele turcești să respecte dreptul gin-ților, pentru ca astfel să se iee luptei caract-erul de barbarie și de exterminare, de care este astăzi intipărit resboiul sfânt îndreptat contra populațiunilor Bulgariei.“\*)

Această notă este tot atât de nepolitică

---

\*) Augsburger Allgemeine Zeitung 1876, 13 Septembrie No. 257.



căt și de îndrăsneată. Nepolitică, căci da sub o formă, nu prea cuviinciosă, o învățătură de purtare marilor puteri; apoi fiind că arăta armata română chiar ca pornită în contra Turcilor și greu de mănținut în frăul disciplinei. Indrăsneată, căci espunea, nu știm pe acui respundere, țara intreagă la o luptă pe care nimine nu o dorea, afară doare de autorii intelectuali și materiali ai notei în chestiuue.

Ministerul reconstituindu-se sub dl. Brăteanu ca președinte și Dl. Ionescu ca ministru de externe în 28 Iuli 1876, se ține un consiliu la palat sub președința domnitorului. Șeful Statului, propune atunci ca programul noului minister în privirea luptei de peste Dunăre să fie: „o neutralitate bine voitoare“ (une neutralité bienveillante), lucru la care se opune Domnul Ionescu, arătând că o neutralitate nu merită acest nume decât atunci când este nepărtinitoare. Această idee este și adoptată de consiliu și formulată ca programul cu care noul minister se infățoșază înaintea camerelor.“\*) În momentul de a se despărți consiliul, președintele ie pe domnul Ionescu la o parte și ei spune: „sperez că vei aproba nota domuului Kogălniceanu.“ Dl. Ionescu se duce la minister, unde directorul ei arată nota raportată. Lovit de nemăsurata

---

\*) Monitorul din 1876.

ei însemnătate, merge îndată de întrebă pe ceilalți miniștri, dacă fusese făcută cu consimțimentul lor. Domnul Manolache Kostache ei răspunde că n'are nici o cunoștință de dinsa, Domnul Brăteanu îngăimează, eară principele întrebă de Domnul Ionescu asupra aceleiași împrejurări întimpină mai întâi că n'ar fi ceva așa de grav. Domnul Ionescu citându-i atunci locul unde se vorbea de armată, principele observă că „nu cunoaște acest pasagiu.“ Văzând atunci modul ascuns cum această notă fusese espeduită, Domnul Ionescu se grăbește a opri, dacă mai era timp, remiterea ei cabinetelor europene; dar acele din Viena, Berlin și Paris luase acum cunoștința de dinsa.\*)

Domnul Ionescu, partizan declarat al neutralității, fusese luat de Domnul Brăteanu în minister, inadins pentru a ascunde mai bine tratările sale cu Rușii. Puțin timp după ce devine președinte al cabinetului, se duce la Livadia, sub pretextul de a complimenta pe Czarul. Împăratul Alexandru arată Domnului Brăteanu scopul său de a merge în contra Turcilor, trecând prin România. Acesta 'i răspunde că ar fi de nevoie a se încheia cu România o convențiune. — „Și în cazul când n'am vroi“ — Atunci ne vom opune. — „Veți fi striviți“ întimpină principele Gortschakoff,

---

\*) Augsburger Allgemeine Zeitung No. 257 citat mai sus.



ce se afla față la această convorbire.—„Striviți dar stimați“ respunse laconic ministrul român\*). Principele Gortschakoff făgădui inse la sfârșit domnului Brăteanu că i va trimete la București textul convențiunei, înțelegându-se cu D-sa asupra clauselor acesteia, dar nevoind de o-camdătă să le fixeze pe hârtie, pentru a nu da loc la discuțiuni precise. Despre Besarabia fără indoială că a trebuit se fie vorba la Livadia și eată pentru ce. Incă de la sfârșitul anului 1875 se ivise vorba că România vra se rescumpere de la Turci ne-atărnarea și gurile Dunărei, și că Rusia ar consimți la aceasta, cu cendiție ca România se i inapoiască Besarabia.\*\*\*) Se știe apoi cât de mult apăsase Rusia în toate împrejurările asupra punctului că tratatul de Paris fusese desființat mai ales de către Români; în puterea acestui argument redobândise ea chiar în 1871 libertatea navigației pe Marea Neagră, și era deci firesc lucru ca să caute a da ultima lovitură acelu tratat atât de uricios, reincorporând Besarabia. În sfârșit se respândise vorba, încă de la începutul tratărilor cu Rușii, că Besarabia are a fi reinturnată Rusiei\*\*\*). Domnul Brătianu cu-

---

\*) Conversație raportată de Dl. Brăteanu.

\*\*\*) Vezi o corespondență din Rucurești a Pall Mall Gazette, reproducă în *Le Monde* din 15 Ianuarie 1876.

\*\*\*) D. Kogălniceanu în șed. din 17 April a senatului: „și să ne asigure integritatea teritoriului nostru, fiind că

noscând deci de pe atunci intențiunile Rușilor asupra țerei noastre, își exprimă temerile sale în privirea Besarabiei către principele Gortschakoff. Acesta la întrebarea Domnului Brăteanu, ce nu i prea convinea, întoarse capul și spuse numai: „quelle idée“. Atâta s'a pomenit de Besarabia în întâlnirea de la Livadia căci numai atâta s'a putut spune. A se pretinde că Dl. Brateanu s'ar fi înțeles de pe atunci cu Rușii, pentru retrocesiunea Besarabiei, poate se fie o armă bine aleasă pentru politica de toate zilele. Istoria nepărtinitoare trebuie înse să reâpingă asemenea idei, pentru motivul foarte simplu, că nici un om nu 'și trădă țara așa fără nici un motiv, și cu atât mai puțin un om ce au jucat până la un punct un rol istoric în patria sa. Apoi chiar din partea Rușilor ar fi fost cu totul nepolitic ca ei se pretindă un asemenea lucru de la un ministru român, în momentul când aveau atâta de mare nevoie de bunele lui dispoziții.

Oamenii în deobște și acei politici în deosebi au de dat samă de atâtea greșeli încât e pe atât de nedrept pe cât și de prisos a le mai pune în socoteală și lucruri închipuite. Căci ci este politica decât o lungă țesătură de incurcături, făcute de mintea omenească,

---

știți cu toții că se zicea că Rusia voește a ni lua îndărăpt Besarabia“. Monit. din 1877 No. 97. Comp. Brăteanu în șed. din 16 april a Camerei Monit. No.



pe care apoi puterea fatală a naturei, care pune toate lucrurile la locul lor, trebuie să le tae și să le desfacă prin șiroaie de singe, și de lacrimi a le omenirei !

Cu câte-va săptămâni înainte de trecerea armatelor rusești, secretarul Dl. Nelidoff veni în București și dădu în mâinile Domnului Brăteanu proiectul de convenție. Art. 2 al acestui proiect era conceput astfel: „gubernul Maiestăței sale Impăratului tuturor Rușiilor se obligă a mănținea și a face să se respecte drepturile politice a le statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a mănținea și apăra integritatea actuală a României *pentru tot timpul cât va ținea resboiul*“. Intimpinând Domnul Brăteanu că cu o asemenea clausulă nu s'ar putea infățișa nici odată înaintea camerilor, pentru a le supune ratificarea convențiunei, Domnul de Nelidoff, după o lungă și infocată discuțiune, spuse în sfârșit că nu ține la hârtii și consimți la ștergerea clausulei bănuite. Prin o reservație mentală însă o reținu în gândul seu și prin modul cum consimți la ștergerea ei, el dete a înțelege toarte lămurit ministrului român că nu deslega și vroința lui de această îndatorire, precum deslegase hârtia acea în care trebuia să se infățișeze înaintea lumii.

Dacă însă până acuma se dăduse mai mult a înțelege României că vroiește a i se lua

Besarabia, in Iunie 1877, adecă doue luni după incheerea convențiunei, principele Gortschakoff, venind împreună cu împăratul la Ploiești, spune d-lui Kogălniceanu foarte lămurit că scopul guvernului împărătesc este de a lua inapoi Besarabia cedată Moldovei prin tratatul de Paris. Dl. Kogălniceanu și Dl. Brătianu țin secretul asupra acestei intrevorbiri, care se dă pe față tocmai in ședința camerei din 30 Sept. 1878 \*).

De și Rusia avea in inima ei gânduri dușmănești in protiva Românilor, in formă ea se arăta ca proteguitoarea lor și se apropia tot mai mult de dinsa. In acelaș timp România se indeparta tot mai tare de Turcia, primind de la aceasta noue lovituri in vrednicia și onoarea sa. Anume in 24 Decembrie 1876 Turcii proclamă constituția lor și in art. 7 al acesteia se spune că: „Sultanul dă investitura șefilor provinciilor privilegiate in formele determinate de privilegiile ce le au fost concesate“. Ministerul din București, cum află despre promulgarea acestei constituții, protestează la Sublima Poartă și la puterile garante contra acestui acticol, care ar atinge intr'un mod atât de grav autonomia de veacuri a Românilor \*\*).

---

\*) Vezi desbaterile in Monitorul pe 1878.

\*\* ) Domnul Ionescu, ministrul de externe, pune pe agentul din Constantinopole să intrebe pe Savfet Pașa ce ar in telege prin provincii privilegiate și Turcul ii raspunde



Totuș este evident că România s'a prea grăbit cu aceste protestări. Cine o silea să s'înțăleagă pe sine sub provinciile privilegiate a le chartei otomane? pentru ce să presupună măcar putința unei asemenea subsumări? Este vederat însă că buna credință a D-lui Ionescu a fost surprinsă și exploatată de Domnul Brăteanu. Acesta avea nevoie să se poată supăra cât mai tare pe Turci și intențea pe Domnul Ionescu la protestările cele mai energice. Acesta, gelos de neatârnuarea și de drepturile țerei lui, nu văzù că prin o asemenea purtare, dădea in apele tocmai a celei politici, pe care in tot deauna o combătuse din toate puterile.

### III

#### Alianța Românilor cu Rușii.

Convenția fusese subsemnată in  $\frac{4}{16}$  April și trebuia supusă camerilor, constituția noastră neinvind trecerea unei armate streine pe pământul țerei decât in puterea unei legi. Camerele fusă deci convocate pentru ziua de  $\frac{14}{26}$  April. Rușii însă, pretextând necesități strategice, nu așteaptă ratificarea convenției

---

verde că: Serbia, Egiptul și România. La stăruințele agentului român el respunde: „Pourquoi ces questions et que veut votre gouvernement? Sans doute il se propose de protester auprès de la Sublime Porte „auprès des puissances garantes? Du bruit pour des bagatelles“. Cartea verde. a României 1878 p. 14.

de camerele legiuitoare, și trec Prutul în  $1\frac{1}{2}$ <sub>3</sub> April.

Parlamentul român, intrunindu-se cu toate aceste în ziua hotărîtă, ie în desbatere convenția încheată și se incinge asupra ei o discuție din cele mai furtunoase.

Opoziția susținea că prin un asemenea act se substituia garanția unei singure puteri, a Rusiei, garanției colective a Europei, dobândite de principate prin tratatul de Paris și că am reveni la starea în care ne aflăm în vremile regulamentului organic; că de și trebuie recunoscut că neutralitatea noastră nu a fost garantată prin tratatul de Paris, aceasta s'ar putea face și de acum înainte, că prin urmare nu este înțelept a urma o politică care să poată compromite o asemenea perspectivă; că Rusia declarase a nu întreprinde un război de cucerire, prin urmare ce nevoie era de o convenție care să ne asigure integritatea teritoriului și mănținerea așezămintelor noastre, întru cât era peste putință ca Rusia să vrea să ne răpi nouă ceea ce ducea să dea altora; în stărsit se temea opoziția că „convenția să nu fie decât începutul unei politici care să se sfârșască cu cooperarea armatei noastre dincolo de Dunărea.“\*)

\*) Vezi desbaterile în cameră discursurile D-lor Blaremburg, Daniileanu și N. Ionescu și în Senat discursurile le d-lor Sturza, Carp și M. Kosstache. Monitorul din 1877 No. 90 și urm.



Noi credem că asemenea temeieri trebuie să cadă față cu împrejurările așa cum se petrecuse, că încheierea acestei convenții cu Rusia nu poate fi privită ca o faptă nechibzuită și că, dacă ceva poate fi imputat guvernanților noștri, o asemenea imputațiune va lua naștere ceva mai târziu. Într'adevăr, cu sau fără voia noastră, armatele rusești erau să treacă pe teritoriul nostru. În ce stare ne aflăm noi față cu acel fapt fatal, necesar? Tratatul de Paris garantase prin art. 7 neutralitatea noastră numai întru cât eram priviți ca făcând parte întregitoare din Împărăția otomană și fără a pomeni macar de numele nostru.\*) Prin art. 22 se stipulează că : „principatele Moldovei și a Valahiei se urmeze înainte a se bucura sub suzeranitatea Porței și sub garanția puterilor contractante de privilegiile și imunitățile ce le au în stăpânire.“ Garanția Europei se raporta deci la *privilegiile noastre față cu Poarta* și nu la *neutralitatea noastră*.

Resboiul declarat de Rusia Turciei, fiind făcut cu consimțimentul, cel puțin tăcut, al Europei, este vederat că aceasta părăsia principiul articolului 7 al tratatului de Paris, ga-

---

\*) Art. 7. . . „Leurs Majestés s'engagent, chacune de son côté, à respecter l'indépendance et l'intégrité territoriale de l'empire ottoman, garantissant en commun la stricte observation de cet engagement, et considérant, en conséquence, tout acte de nature à y porter atteinte comme une question d'interêt général.“

rantarea neutralității Turciei, și prin urmare nici vorbă nu mai poate fi de neutralitatea noastră. De aceea cu toate că această neutralitate se ceruse de Români cu atâta stăruință, și anume la conferențele din Constantinopole, reprezentanții puterilor europene refuzară a intra măcar în cercetarea ei. Intr'adevăr nu era acum timpul de a se proclama un principiu nou, care putea să impedece pe Ruși de la resboiul în contra Turciei, sau să silească pe Europa a ridica armele în contra Rusiei. Eată intimpinările marchizului Salisbury la cererile române în privirea neutralității: „Chestiunea neutralității României infătoșază fără indoială părți avantajoase; dar a o ridica acum, în momentul chiar când Europa încearcă o silință desperată pentru mântinerea păcii, ar fi a introduce simburele unor noue incurcături, a provoca desbateri pornite, a incurca o situație chiar acum plină de greutate și a conduce la o cădere mai sigură lucrarea conferenței.

„Eată pentru teorie, să trecem la practică.

„Noirea propusă ar constitui ea un progres serios, ar aduce ea o îmbunătățire reală? Se pretinde că garanția generală stabilită prin instrumentul din 1856 nu este decat inchipuită. Fie. Dar, considerând criza actuală, o garanție specială incuviințată României ar fi ea mai lucrătoare? Singurul mij-



loc de a da naștere unei pozițiuni foloșitoare ar fi legătura contractată de puterile semnatare a tratatului de garanție, de a privi ori ce înfrângere a acestui tratat și ori ce atingere a neutralității României ca un *casus belli*. Astfel e cu Belgia și Svițera. S'ar putea admite oare că condiția României să fie identică sau macar analoagă cu aceea a acestor două state? Nimic nu dă prilej la o așa asemănare.

„Mulțămită pozițiunei lor geografice, pentru a nu privi chestiunea decât din acest punct de vedere, Belgia și Svițera se găsesc în apropierea țărilor garante, și pot fi ușor apărate în protiva unei mișcări amenințătoare, sau grabnic ajutate în protiva unui atac ofensiv pe când *România, indepartată cum este de cele mai multe din puterile a căror garanție ea caută să dobândească, nu ar putea să arunce la timp țipetul seu de chemare.*

„Nenorocirea României vra ca ea să fie calea cea mai deadreptul care duce în Turcia. Combinările diplomatice cele mai ghibace care ar tinde a închide această cale, ar rămănea zadarnice, îndată ce o putere ar fi interesată a le trece cu vederea și hotărîtă a le incalca. Puterea ar deveni atunci mai mult decât tot deauna, argumentul cel mai înalt.“

Ce însemna asemenea vorbe, eșite din gura

representantului: națiunii celei mai protivnice întinderii rusești, decât: luați îndreptare de la propriile voastre lumini, căci Europa nu numai nu se poate ajuta, dar nici măcar sfătui. „Puteau care Români să protesteze în protiva încălcării lor de Ruși, în puterea tratatului de Paris, pe care chiar semnatarii sei îl calcau în picioare? „Putea face România singură cea ce Europa nu făcea?“\*)

Eram deci lăsați singuri, părăsiți față cu cel mai mare pericol ce poate lovi pe un popor mic, lupta a doi urieși pe care el ei desparte. Cătră cine puteam noi să alergăm?

Cătră Turci nu, din mai multe cauze: mai întâi din aceea a încordării în care ne aflam cu ei de la începutul încurcăturilor orientale. Mai era teama că aliându-ne cu Turcii teatrul războiului să nu fie strămutat la noi în țară, și, în sfârșit, isbânda trebuind la urma urmelor să fie a Rușilor, era în ori ce caz mai cuminte a-i avea pe aceștia prietini decât dușmani.

Se pretinde că de și toate aceste sunt a-

---

\*) Ministrul afacerilor streine cătră agentul României din Constantinopole <sup>10/21</sup> April 1877. Cartea verde a României 1878 p. 79. Noi credem că și în afacerea neutralității buna credință a D-lui N. Ionescu a fost surprinsă de Dl. Brăteanu, ca și în aceea a constituției otomane. Domnul Brăteanu știea prea bine că neutralitatea este ceva cu neputință de dobândit. Fiind însă că avea nevoie de a îndreptăți politica sa rusască, față cu Europa, impingea pe Domnul Ionescu a cere neutralitatea din reșputeri.



devarate, totuși am fi putut pastra neutralitatea, hotărînd o zonă care să se lese la dispoziția puterilor în luptă, eară noi se ne retragem la munți cu armata noastră și să stăm cu brațele încrucișate, simpli spectatori a luptei ce era se incingă.

Neutralitatea însă în acest caz n'ar fi însemnat altă ceva decât o dușmănie eventuală. Poate crede cine-va că Rușii ar fi lasat în spetele lor o armată de vr'o 70,000 de oameni cu 100 de tunuri, despre a căreia dispoziție n'ar fi fost siguri? Apoi se poate măcar inchipui că Rușii să fi lăsat guvernul țere în mîna unor oameni neutri, adecă care la vreme priincioasă, ar fi putut întoarce neutralitatea pe dușmănie? Cea d'întăi urmărire a pretenției noastre neutralității ar fi fost desarmarea oștirii noastre și luarea ocărmuirii țerei din mînile guvernului românesc, și, odată ocărmuirea încăpută pe mînile Rușilor, cine știe dacă ei ar mai fi părăsit'o?

Intru căt Europa ne părăsia și cu Turcii nu ne puteam lega, trebuia numai decât să ne dăm în partea Rușilor.

Convenția încheetă cu Rușii era expresiunea acestei necesități, și ori căt ar fi fost de ră, ea este îndreptățită căci era fatală, neapărată. Nu făcusem altă ceva de căt cea ce făcuse Cantimir în alte timpuri: regulasem poziția noastră față cu Rusia prin o convenție care să asigure, macar pe hărtie—căci ce

altă garanție ne mai rămăsese — păstrarea a cea ce aveam.

De îndată ce Turcii aflu de încheierea acestei convenții, furia lor nu mai cunosc nici o margină. Ei trimit avangarde nedisciplinate, care comit o mulțime de jafuri pe malul român; capturează vr'o 800 pe vase românești până în lăuntru riurilor noastre: Jiul, Ialomița, Argeșul; aprind corăbiile ce nu vroiau a urma monitoarelor turcești; bombardează prin monitoare și bateriile de peste Dunăre orașele noastre în care nu se afla nici un soldat român sau rus și suspend pe agentul nostru din Constantinopole, ca și când ar fi fost un dregător turc. În sfârșit pentru a pune culmea tuturor acestor insulte și nedreptăți, trimit o depeșă către Domnul României tot așa de necuviincioasă prin forma ca și prin cuprinsul ei. Ea este adresată: „principelui Carol în București,” ne vroid Turcii să iee de loc în bagare de samă că România era un stat constituțional, ba nici măcar să pună pe depeșă titlul oficial de domn al României. Acea depeșă spunea între altele: „vin în numele Măriei Sale Împaratului și *invit* pe Înălțimea Voastră a se înțelege cu înalta Poartă pentru luarea măsurilor de apărare.”\*

---

\*) Vezi Note adresée par M. Kogălniceann, ministre des affaires étrangères aux agents diplomatiques de Rou-



Față cu o asemenea purtare a Turciei, simțul de vrednicie a țerei fiind atins, adunarea recunoaște prin o rezoluție din 11 Mai 1877 că: „tutul românesc a respuns declarației de resboiu făcută de Turcia.“\*) Și într-adevăr că tumul românesc bubuise pentru întâia oară la Oltenița, în ziua de 28 Aprilie, respunzând bombardărei pe care Turcii o îndreptase asupra acelui oraș neintărit și neaparat. Puține zile după aceea se proclamă de camere neatărnarea României, în 21 Mai.

Resboiul nu se arată la început de loc priincios armatelor rusești. La Plevna, mai ales, ele întâluiră în Osman pașa un adversar de toată vrednicia, care le făcu se plătească scump mai multe atacuri și asalturi îndreptate împotriva acestei cetăți improvisate. Românii vedeau că soarta armelor nu este de loc în favoarea Rușilor, și se așteptau din zi în zi ca proteguitorii lor să fie aruncați în Dunărea. Aceasta n'ar fi însemnat altă ceva de cât prefacerea României în teatru al resboiului și espunerea țerei la resbunarea Turcilor, care amenința să fie așa de cumplită, după starea de furie în care se aflau ei față cu resvrătitorii lor supuși de altă dată. Guvernul român era deci dis-

---

manie 14 Mai 1877 în cartea verde a României 1878 p. 106. și depeșa Marelui Vizir din 22 April 1877 în Monitorul oficial 1877 No. 90.

\*) Istoria resboiului din orient 1878 p. 32.

pus a trece Dunărea și a da Rușilor un sprijin efectiv, când aceștia, loviți cumplit la Plevna, cer în grabă ajutorul armatei române. Aceasta trece Dunărea și, luând pozițiile sale în fața Plevnei, oprește avântul Turcilor și redă Rușilor cumpătul pe care l'perduse.\*)

Cu prilejul acestei treceri a Dunărei de către armata română s'a făcut cea mai mare greșală politică de către guvernanții noștri, greșală care au avut de urmare pierderea Besarabiei.

Am arătat mai sus că persoanele conducătoare a politicii noastre, știau pre bine scopul pe care Rușii îl urmăreau față cu Români, cunoșteau prea bine că aliații noștri aveau de gând să ne reieie Besarabia. Dacă a fost un moment în care acest pericol putea fi îndepărtat, ba chiar în care ne-am fi putut asigura mai multe foloase, apoi a fost de sigur acela, în care Rușii, chemându-ne în ajutor, dădeau principelui Carol comanda supremă a armatei din fața Plevnei. Cine au împedecat pe guvernanții noștri de a pune și ei atunci condițiile lor Rușilor, de ai lega prin un tratat, care în graba pe care

\*) *Camille Farey. La guerre sur le Danube (1877—1878) Paris 1879 p. 294.* Se spune că marele duce Nicolae, spăriet peste măsură de pierderea Rușilor, ar fi adresat domnului român o depeșă în 6 August în acești termeni: „Passez le Danube à quelles conditions que ce soit. La cause de la chretieneté est en danger.“



Rușii o aveau, nu putea decât să fie priincios Roânilor. Până acuma colosul Nordului ne dictase vroițele sale și noi, părăsiți de Europa, trebuise se ascultăm : acuma venise și rândul șoarecelui de a roade mreja in care leul era prins, și să nu știm a ne folosi de o asemenea strălucită împrejurare ! Este ceva neauzit și neertat. Oameni, îmbătriniți in politică, să declare in public că nu au nevoie de tratat, intru cât au parola de onoare a imparatului Alexandru ? Să se mulțamească cu garanția ilusorie a parolei unui împărat, când puteau dobândi iscălitura unui ministru ! O asemenea purtare cere o esplicare, și pe aceasta ne o dă intreg trecutul barbaților de stat ce erau pe atunci in fruntea trebilor, care in tot deauna fusese partași ai Rușilor care tot deauna au așteptat de la Ruși mântuirea neamului românesc. Dacă am stăruit cu deosebire până acum asupra acestui punct in deosebitele împrejurări raportate până aici, aceasta am făcut'o numai cât pentru a lămuri acest moment al resboiului din 1877, pe care cei inverșunați il numesc tradare, pe care insă noi ne vom mulțami a'l califica de o fenomenală nehibzuintă.

Pentru a arata și mai lămurit simpatiile Domnilor Brăteanu și Kogălniceanu pentru Ruși, care singure pot esplica deplina lor incredere in „parola“ imparatului, v'om mai aduce încă o dovadă, de astă dată luată nu

din domeniul vijelios al practicei, ei din acel limpede și liniștit al teoriei, în care se oglesc convingerile cele mai adânci a le minții, și care apoi slujesc de rădăcină faptelor reale.

Domnul Kogălniceanu hrănește simpatii pentru Rusia încă din tinerețele D-sale. în una din cele d'întăi scrieri a le sale se rosteste asupra Rușilor în chipul următor: „a treia perioadă istorică, datează de la 1711, epocă a fugei principelui Cantemir în Rusia și conține timpul ocupațiunii tronului de familiile fanariote, până la venirea „ingerului tutelar al Nordului“ care, prin pacea de la Adrianopole, dete principatului vechile sale libertăți.

„S'au acuzat adesa Rusia și se acuză chiar astăzi de ambițiune, pentru că a vroit să devină proteguitoarea Moldovei și a Valahiei. Dar pacea de la Adrianople nu este oare cea mai mare dovadă de curățenia scopurilor sale? În protecțiunea Rusiei, eu nu vęd decă dreptatea și un interes inspirat de iubirea creștinească pentru popoarele nenorocite.

„De veacuri, ființa o tradițiune în Moldova și Valahia, care zicea că mântuirea noastră va veni de la Nord. *Totul ne lează de Rusia; ea e mama noastră.*

„Timpurile au trecut când puteam să ne apărăm singuri contra Turcilor, Polonilor,



Ungurilor, Tatarilor ; suntem prea slabi ; nu am putea face nimic fără Rusia care a fost totdeauna bine făcătoarea noastră, care ne au înapoiat drepturile noastre, libertățile noastre, care ne au înscris din nou în rândul națiunilor și care ne a dat puțină civilizație ce posedăm.“\*)

Domnul Brăteanu, care se afirmase numai cât în practică ca partizan al politicii rusești, dă acestei purtări a D-sale consfințirea teoretică într'o cuventare ținută în sala Slătineanu în anul 1868 : „Ca Români suntem ortodocși și ca ortodocși avem simpatii pentru popoarele ortodoxe. Pretutindeni unde va fi o chestiune ortodoxă, pretudindeni unde va fi o primejdie pentru acei ce se roagă în aceeași biserică cu noi, există o chestiune română. Ce mai suntem încă ? Suntem un popor din Orient ; am fost mari și puternici ; după aceasta am suferit diferite nenorociri și rând după rând, am venit să ne alinăm durerea noastră. Suntem un popor din orient care am trăit cu Slavii, cu Grecii, cu Bulgaria de mii de ani, și nu în timp de prosperitate v'om uita pe frații noștri, cu care am trăit atâta secol de nenorocire și fericire. Prin urmare domnilor când nu fir de păr al unei populațiuni din orient, al unui asociat

---

\*) *M. Kogălnitschano. Histoire de la Valachie et de la Moldavie. Berlin, B. Behr p. XI și 403.*

și aice sunt silit să fac o digresiune. . . .  
Ni s'a vorbit, ni se vorbește de alianță. Noi,  
domnilor, n'am făcut alianțe cu nimene; dar  
sunt alianțe de singe, alianțe de inimă.“\*)

Acum nu ne vom mai mira când v'om videa  
pe D. Kogălniceanu, spunând în ședința Se-  
natului din 26 Noemvrie 1877: „Noi am  
făcut un tratat, tratatul acela care se face  
în tot deauna între doue armate, care 'și  
varsă împreună singele și acest tratat cred că  
va fi bine ținut și respectat căci, privitor la a-  
ceastă alianță făcută pe câmpul de bătălie,  
a fost întărit de un mare imparat, o inimă  
generoasă și admirată chiar de adversarii  
sei! Contăm pe mărinimea și onoarea impa-  
ratului Alexaudru II și suntem îndrept a conta  
și pe dreptatea Europei.“\*\*)

#### IV

##### Trătatul de St. Stefano

Cu tot eroismul armatelor rusești și ro-  
mâne înaintea Plevnei, cu toate jertfele cele  
nemăsurate aduse de oștirile aliate, această  
cetate improvizată nu putu „fi oferită pe o  
tabla de argint împăratului pentru ziua Sa  
onomastică“\*\*\*) după cum doreau generalii  
ruși. Mai bine de 40,000 de oameni fură

\*) *Românul* din 20 Decemvrie 1868.

\*\*) *Monitorul oficial* din 1877 No 268.

\*\*\*) *Fr. Kohn Abrest* Zig-zags en Bulgarie. Paris 1879  
p. 273.



jertfiți fără milă și fără scop, pentru a aduce unui autocrat o zadarnică curtenire, când știința cea mai elementară a resboiului arăta cu evidentă că Plevna nu putea fi luată decât prin constringere și nu prin asalt, și, după atâtea jertfe, după atâtea sînge vărsat, generalul Todleben, chemat pe câmpul de resboiu, sprijini părerea susținută încă de la început de principele Carol, că Osman-Pașa nu putea fi redus de cît prin foame. Românii stătură Rușilor nu mai puțin în ajutor în această investire a Plevnei, de cît în atacurile de mai înainte, și în curând cel mai puternic punct de apărare al Turcilor căzu în mîna oștirilor aliate. Odată această mare izbîndă repurtată, cu ajutorul Românilor, oștirile rusești înaintară cu repegiune și în 19 Februar 1878 putură dicta în St. Stefano tratatul acel vestit, care schimba cu totul fața lucrurilor în răsărit.

Această schimbare provinea mai cu samă din creațiunea noului principat al Bulgariei, lăsat în aparență sub suzeranitatea Porței, prin indatorirea plăței unui tribut, în realitate însă pus sub protecțiunea Rusiei, în acelaș mod, precum fusese principatele române pe timpul regulamentului organic.\*)

---

\*) Art. VII: „Une assemblée de notables de la Bulgarie élaborera, avant l'élection du Prince sous la surveillance d'un commissaire impérial russe et en présence d'un commissaire ottoman, l'organisation de l'adminis-

Acest principat cuprindea cea mai mare parte din Turcia europeană, intinzându-se atât din coace, cât și dincolo de Balcani, până la Marea Egee. Din 6700 mile patrute cât cuprindeau posesiunile turcești în Europa mai rămăneau sub stăpânirea Porței numai cât 2800 mile patrute în Bosnia, Herzegovina, Epir și Tesalia, în partea apusană a principatului Bulgariei, și 400 mile patrute între acest principat și Constantinopolea. Bulgaria însă, intinzându-se ca un cuiu între aceste două petici de teritoriu rămase Turciei, rupea continuitatea acesteia și desfăcea până la un punct de Turcia și țerile acele rămase cu numele tot în stăpânirea ei. Neatărniarea de drept și a acestor provincii nu ar fi întârziat a urma unei neatărniări de fapt, și, Turcia europeană, mărginită numai cât la Constantinopole, ar fi încetat de a mai fi flința. Că Rușii s'au oprit la câte-va poște de capitala împărăției otomane și că n'au proclamat Constantinopolea de capitală a noului principat, aceasta se datorește poziției amenințătoare luată de Anglia și de Austria față cu izbănzile rusești, încât și de astă dată se repetă cea ce s'întimplase în resboiul din 1828.

Al doile mijloc de slăbire a Porței sta în

---

*tratlon future, conformément aux précédents établis en 1830, après la paix d'Andrinopole, dans les principautés danubiennes." Augsburger Allgemeine Zeitung No. 85 diu 1878.*



declararea de neatarnare a celor trei state ce fusese in oare care legături cu Poarta: Montenegrul, Serbia și România; este însă de insemnat că această neatarnare se recunoaște numai din partea Porței, pe când Rusia nu se leagă la nimic in această pricină; ba chiar prin celelalte dispoziții a le tratatului arată fără nici o indoială că, față cu dinsa, aceste țeri sunt departe de a avea aceeași pozițiune. Așa Montenegrul va putea inființa agenți pe lângă Poartă numai cât prin mijlocirea Rusiei, și toate tratatele între Muntenegrul și Turcia privitoare la regularea raporturilor de vecinatate se vor face prin acelaș organ, Montenegrul dobândește astfel, in locul supremației indoelnice și tot deauna contestate a Sultanului, acea puternică și infracășatoare a imparatului rusesc. In Serbia amestecul Rusiei nu este mai puțin pronunțat, de și ceva mai mascat sub cuvintele „prin asistența unui comisar rusesc,“\*) care va regula daraverlle acestui stat cu Turcia. Caracteristic însă este modul trătărei României in această pace.

Art. V stipulează că „Poarta recunoaște neatarnarea României, care va avea dreptul

\*) Art. IV „Une comission turco-serbe, assistée d'un commissaire russe, sera tenue de statuer souverainement sur toutes les questions relatives à la constatation des propriétés immobilières, où des interêts musulmans seraient engagés.“ *ibid.*

a cere o despăgubire ce se va fixa de ambele părți.“\*) Rusia se oprește a recunoaște și din partea ei această neatărnare, pentru a nu împedeca astfel dispozițiile pe care le ie, din propria ei autoritate, asupra țerei noastre. De aceea ea nici nu regulează toate punctele despre România, aice sub articolul V, ci mai la vale în alte articule, care privesc numai la regularea raporturilor dintre Rusia și Poarta Otomană. Așa Art. VIII conține dispoziția că: „trupele de ocupațiune rusești din Bulgaria vor păstra comunicările lor cu Rusia, nu numai cât prin România, ci și prin porturile Mărei Negre.“\*\*\*) Convențiunea din April 1877 fusese încheetă numai cât pentru timpul cât va ținea resboiul, și nu putea îndreptăți prelungirea ocupațiunei României, doi ani peste statornicirea păcei. Pe ce drept dar se întemeia Rusia pentru a dispune de teritoriul unui stat pe care îl declarase neatărnat? Nu numai atâta dar Rusia își păstrează prin Art. XIX dreptul de a preschimba sandjacul Tulciei, dobândit de la Turci, pentru partea din Besarabia alipită cătră Moldova prin tratatul de la 1856.\*\*\*) Prin

\*) Art. V: „La Sublime Porte reconnait l'indépendance de la Roumanie, qui fera valoir des droits à une indemnité à débattre entre les deux parties.“ *ibid.*

\*\*) Art. VII: „Les troupes d'occupation russes en Bulgarie conserveront leurs communications avec la Russie non seulement par la Roumanie, mais aussi par les ports de la Mer Noire.“ *ibid.*

\*\*\*) Art. XIX: „Ne désirant pas s'annexer ce territoire et



aceasta ea își însușește uu numai cât un drept de șerbire asupra teritoriului României ei chiar unul de proprietate, dovada cea mai vederată că dacă stipulase neatărnarea României de Turci, era numai cât spre a o putea despoie mai ușor, de vreme ce știea bine că puterile europene se interesau de soarta acestei țeri, numai intru cât ea făcea parte din împărația otomană. Rusia în sfârșit stipulează pentru România un drept de despăgubire de la Turci; este însă invederat că acest drept România nu 'l putea realiza decât prin mijlocirea Rusiei, încât prin acest folos înșălător, ea dobânda un mijloc de constringere a României, de îndată ce aceasta ar fi vrut să se opună retrocesiunii Besarabiei. Nicăirea, ca în această tratare a României, nu se vedea mai lămurit că scopul resboiului, întreprins de Czarul Rușilor, era cu totul altul decât acela de a scapa creștinii asupriți, de vreme ce prin niște asemenea dispozițiuni asupra atât de crunt 5 milioane de Români, acăror guvern avuse naivitatea, în momentul când ar fi putut explota pe Ruși a se increde în cuvântul împăratului țor. Oare ce gânduri treceau prin mintea țarului atunci când, în ceasul hotărîtor, apropie buzele sale de acele ale principelui Carol, care

---

les îles du Delta, la Russie se réserve la faculté de les échanger contre la partie de la Bessarabie, détachée par le traité de 1856." *ibid.*

alerga cu poporul seu spre scaparea din primejdie a poporului rusesc ?

Prin plănuita recăpătare a Besarabiei Rusia vroia să pună earăși mâna pe navigația Dunărei, care fusese subtrasă cu totul de sub inriurirea ei, prin tratatul de Paris. Ea pretindea, nu e vorbă, că, prin o asemenea retrocesiune, n'ar dobândi atingere decât cu un singur braț al Dunărei, acel al Chilieii; aceasta însă nu este de loc exact, căci așezându-se lângă Dunăre de la Reni înainte, ear despărțirea Dunărei in cele 3 guri a le ei începând mult mai jos, este invederat că Rusia putea să domineze navigația intregului fluviu între Reni și Tulcea.

Dacă mai luăm in bagare de samă și imprevjurarea că Rusia dobândește in Asia o cesiune insemnată de teritoriu (Kars, Batum, Ardahan etc.); că administrația tuturor provinciilor creștine a le împărăției turcești: Creta, Epirul, Tesalia, este supusă controlului rusesc, adăugându-se pentru Bosnia și Herzegovina și conlucrarea Austriei (art. XIV și XV); că se amestecă chiar in certele dintre Persia și Turcia, ca un arbitru in favoarea celei d'intâi—ne vom convinge pe deplin că intreaga împărăție mahometană este pusă prin acst tratat sub epitropia rusască, că devine un adevarat *stat vasal* al imperiului rusesc.

Rusia știa prea bine că un asemenea tra-



tat nu putea fi invoit de Europa cu nici un preț; dar ea ceruse atâta de mult de la Turci, pentru a avea de unde lăsa și tot să-i mai rămână indeajuns pentru indeplinirea planului seu, ruinarea Turciei în Europa.

Puterea cea întâi care protestă în contra tratatului de la St. Stefano fu Anglia. Prin o circulară din April, marchisul de Salisbury, ministrul treburilor streine, arăta că prin acest tratat s'ar crea un puternic stat slav sub controlul Rusiei. Prin posesiunea unor porturi importante la Marea Neagră și în Arhipelag ar dobândi Rusia o inriuire precumpenitoare în privirea politică și comercială. Numeroasa populație grecească, cu năzuinți protivnice, ar trebui să dispară în o majoritate slavă care ar domina-o. Cât despre sistemul ce ar fi să predominescă în acest nou stat, el se vede de pe faptul că alegerea ocărmuirii este dată Rusiei, și tot această putere are să organizeze așezămintele țerei. Dispozițiunile în privirea Thesaliei și a Epirului ar întinde inriurea rusască în țeri locuite în majoritate de Greci. Despărțirea provinciilor de la apusul Bulgariei de Turcia ar arunca pe aceste în anarhie. Articulele prin care se pune în perspectivă dobândirea Besarabiei, și se întind granițele Bulgariei până la Marea Neagră, prin care apoi se pune mâna pe Batum, ar face vroința Rusiei predominantă asupra întregii vecinătăți a Mă-

rei Negre. Comerțul european din Trapezund până în Per-ia ar putea fi oprit, după plăcere, de Rusia. Mărimea despăgubirii ar întrece cu mult puterile Porței, și modul plății sale ar fi lăsat cu totul unor dispozițiuni viitoare. Plata s'ar putea cere deodată, sau preface în o datorie care să apese mulți ani asupra Porței, sau în o cesiune teritorială, prin care Turcia ar fi slăbită peste măsură. Dar dispozițiunile singuratice a le tratatului de St. Stefano nu atrag atât de tare luarea aminte a Europei, cât efectul combinării lor.\*) Salisbury cere deci, în urma acestor observațiuni, ca tratatul de la St. Stefano să fie supus, în întregimea lui, controlului Europei; căci Rusia, de și recunoștea Europei acest drept, nu vroia să i'l incuviințeze decât pentru acele părți a le tratatului, care ar atinge interese europene. Austria, induplecată și ea la politica engleză, sprijine cererile sale și astfel ie naștere congresul din Berlin.

Înainte însă de a trece la espunerea lucrărilor acestuia, trebuie să cercetăm care fu purtarea României, după tratatul de la St. Stefano. Îndată după ce guvernul român ie cunoștință despre acest document, văzându-se prin el atât de greu lovit, se grăbește a protesta în contra acelor articule care atingeau

---

\*) Vezi analiza acestei circulare în *Augsburger Allgemeine Zeitung* Nr. 93 din 1878.



libertatea și drepturile țerei sale. Prin o circulară din 28 Mart el spune agenților sei de pe lângă curțile europene că: „pacea de la St. Stefano, care, prin mai multe stipulațiuni, incalcă drepturile și interesele României, nu poate să fie indatoritoare pentru dinsa. Așa este chestiunea retrocedării Besarabiei, stipulațiunea numai cât eventuală a unei despăgubiri de resboiu din partea Inaltei Porți și mănținerea trecerei trupelor rusești peste teritoriul român. Este cu totul drept ca să fim ascultați, asupra acestor deosebite puncte, la inceputul lucrărilor congresului; căci ele ating atât integritatea materială a teritoriului nostru, cât și integritatea morală a suveranității noastre lăuntrice precum și starea noastră economică.

„Oare mai este nevoie a aminti că cetățile turcești de la Nicopoli până la Vidin, ocupate de trupele noastre după invitațiunea anumită a quartierului general rusesc, sub titlul unui amanet care să ne garanteze la timpul convenit despăgubirea pe care am pute-o pretinde de la Inalta Poartă, fiind date prin tratatul de la St. Stefano Bulgariei, garanția noastră este nimicită și ni se ie ori ce mijloc de indestulare? Oare mai trebuie apăsât asupra împrejurării că, după ce guvernul imperial află cu cale a incheie cu România o convenție in privința trecerei trupelor împărătești la inceputul resboiului, el

găsește de prisos a mai regula întoarcerea lor prin o înțelegere cu guvernul român? În sfârșit întrebarea privitoare la Besarabia nu este de fel locală, și de aceea nu poate fi deslegată prin o invoială între două părți. Ea cade vederat în competența Europei, căci cuprinde o schimbare însemnată a tratatului din 1856, producând o strămutare de putere în o regiune unde Europa are statornice interese. . . . Tratatul de la St. Stefano modifică dispozițiile din 1856 privitoare la comisiunea dunăreană; regimul stabilit prin art. 17 a tratatului de Paris este resturnat. Înființarea unui principat autonom al Bulgariei scoate pe Inalta Poartă din comisiune; apoi retrocesiunea Besarabiei către Rusia, care ar deveni prin aceasta stat riveran, ar introduce un nou factor în această comisiune, prin care, dacă echilibrul n'ar fi nimic, cel puțin ar fi amenințat. Precumpenirea la Dunărea de jos ar aparține unei grupe de state, care, prin împrejurări, ar putea fi aduse a lua sfat mai mult de la comunitatea lor de rasă și de la alianțele lor politice, decât de la interesele comerciale și economice a le Europei. Iată încă un argument care vorbește puternic pentru conlucrarea tuturor interesăților la desbaterile și hotărârile viitorului congres. Chiar echitatea cere, ca pricina noastră să nu fie infătoșată, desbătută și hotărâtă, fără ca noi să fi fost chemați;



căci dacă s'ar întâmpla ca Europa să ne închidă intrarea la congres, și să iee asupra noastră hotăriri fără ca noi să fim față, atunci ar aduce la îndeplinire excluderea noastră contra căreia tocmai guvernul nostru a crezut că trebuie să protesteze“\*)).

Cum află Rusia despre acest protest, apucă calea amenințărilor pentru a face să muțască glasul României; principele Gorciakoff declară D-lui Ioan Ghica, trimis în misiune specială la Petersburg: „Hotărîrea Rusiei este nerevocabil, cu toate țipetele ridicate de România în străinătate. Rusia nu are să aducă această chestiune înaintea congresului, căci aceasta ar constitui o ofensă pentru Țarul. Dacă o altă putere ar propune-o în discuțiunea congresului, Rusia nu s'ar învoi la aceasta, căci ea vrea să trateze o așa chestiune numai cu România. Dacă Rusia n'ar ajunge a îndupleca pe România, atunci va lua Besarabia cu puterea și, dacă România, ar vrea să se opună cu armele, aceasta i-ar putea deveni fatal.“ Relativ la trecerea trupelor pe teritoriul român, principele Gorciakoff declară agentului nostru că „împăratul este reu dispus contra României în urma purtării sale în afacerea Besarabiei, și că ar pierde cu totul răbdarea dacă dînsa ar ridica un asemenea protest. Împăratul i-a ordonat să'mi

---

\*) *Augsburger Allgemeine Zeitung* Nr. 97 din 1878.

comunice că dacă România are de gând a protesta în protiva articolului 8, Majestatea sa va ordona ocuparea țerei și desarmarea oștii române. Intimpinând eu că Rusia trebuie să s'înțeleagă cu România asupra trecerii trupelor, principele respunse că Rusia nu vrea să mai aibă nimic a aface cu România, în urma purtării sale.“\*)

Este greu de înțeles pentru ce Rusia pretindea că, aducându-se chestiunea Besarabiei înaintea congresului, s'ar atinge persoana Czarului. Nu e vorbă „împăratul Alexandru susținea că, prin redobândirea Besarabiei, ar resbuna memoria tatălui său care fusese nevoit să o cedeze prin tratatul de Paris. Dar aceasta nu era decât un îndrăsneț neadevăr; căci împăratul Neculai murise *in 2 Mart 1855* înaintea sfârșitului războiului Crimeei și împăratul Alexandru însuși fu acela ce iscăli tratatul de Paris *in 30 Mart 1856*, prin care Besarabia fu deslipită de Rusia.

Cum deci putea împăratul Alexandru pretinde că, prin redobândirea Besarabiei, îndeplinea o datorie de pietate către părintele său? Aceste nu erau decât niște cuvinte late, prin care să acopere a doua despoiere a Românilor, mult mai nerușinată decât cea d'întâi; căci dacă la 1812 se abuzase de dreptul protecțiunii, acum se călea în picioare datoria recunoștinței.

\*) *Augsburger Allgemeine Zeitung* Nr. 96 din 1878.



Dacă însă Rusia alerga la asemenea mijloace pentru a apăra purtarea sa, o făcea numai din pricină că era peste putință a găsi vre un temei de drept, care să acopere despoirea României. Ea căuta, nu e vorbă, să susțină că partea din Besarabia cedată de Rusia prin tratatul de Paris nu ar fi fost înapoită României, ci Moldovei ca stat tributar Porței, prin urmare Porței însuș. Aceasta mai întâi nu este exact; căci tratatul de Paris, care vroia să îndepărteze pe Rusia de gurile Dunărei, nu tindea decât la restabilirea, măcar până la un punct, a marginilor Rusiei cum erau înainte de 1812. În acel an Besarabia fusese însă ruptă din trupul Moldovei, și era deci firesc lucru ca puterile europene să înapoiască acel petec de pământ țerei căreia fusese răpit; de aceea tratatul de Paris stipulează că partea Besarabiei, deslipită de la Rusia să fie anume alipită către Moldova. Apoi dacă Turcia recunoaște prin tratatul de St. Stephano neatărnarea României, ea nu mai putea învoi nici o cesiune de teritoriu din trupul acesteia; căci Turcia recunoscuse neatărnarea României, fără nici un soi de reserve, și anume fără a esclude Besarabia retrocedată din această neatărnare. Turcia deci n'avea nici un drept a consimți, la schimbul propus de învingător, și Rusia nu putea dobândi însușirea de a dispune de un al treile, ce nu luase parte la tratările dintre puterile

resboitoare, și dacă Rusia au crezut că poate să treacă peste acest drept, a călcat în picioare toate regulele justiției și a le echitaței.

Protestul României nu găsi însă un resu-  
net decât în opinia publică a Europei; presa  
tuturor țărilor, afară de câte-va ziare guver-  
namentale, infieră cu energie purtarea Ru-  
șilor, arătând că era o bajocură a tot ce se  
numește drept și morală. \*) Guvernele însă  
rămaseră nepăsătoare, sau se mărginiră la  
arătarea părerei lor de reu pentru o nenoro-  
cire neînălăturabilă. Așa Anglia, în convenția  
sa specială cu Rusia din 30 Mai pentru în-  
drumarea congresului, spune în cea ce pri-  
vește înapoirea Besarabiei: „Guvernul Maje-  
stăței Sale Britanice trebuie să și arăte adâncă  
sa părere de reu, dacă Rusia ar stărui până  
în sfârșit pentru retrocedarea Besarabiei.  
Fiind însă că este indestul de cunoscut că  
celelalte puteri semnatare a le tratatului de  
Paris, nu vroesc să susțină cu armele gra-  
nițele României fixate, prin acel tractat, apoi  
Anglia crede că nu are în această întrebare  
un interes așa de mare încât să iee numai  
cât asupra sa răspunderea unei opuneri la  
un atare schimb. De aceea se leagă a nu se  
improtivi unei hotăriri în acest înțeles.

\*) *Augsburger Allgemeine Zeitung* Nr. 171 din 1878  
Pentru a nu aminti de cât câteva glasuri engleze ce  
protestară în contra acestei răpiri, cităm amendamen-  
tul propus de Campbell în camera comunelor, „ca gu-  
vernul să arăte celorlaltor puteri că ar lua parte la ori



Acest gând, care era de sigur și acel al celorlalte puteri europene, arată lămurit că întreaga Europă stătea în privința morală în partea României; dar că nici una din puterile ei singuratice, nici toate împreună, nu găsiu că este de interesul lor de a se opune cu armele unei violențări a conștiinței publice. Se arăta încă odată vecinica deosebire între factorii ce hotăresc destinele lumesti: morala arată numai cum ar trebui să fie, interesul determină cea ce este; morala rămâne ceva platonice ce stăpânește lumea ideală, interesul însă singur este acel ce îmboldește pe oameni la fapte pozitive. Și dacă această judecată poate părea aspră și nedreaptă pentru indivizi, ea este fără greș pentru popoare, care cristalizând în voința lor aceea a majorităților, arată că în aceste numai egoismul și interesul brutal capătă puterea cea ce dă naștere la fapte.

Din acest punct de vedere judecând lucrurile, îndată ce videm pe Austria că se leapădă de interesul seu cel mare la gurile Dunărei, ea care stăruise mai ales la congresul de Paris pentru îndepărtarea Rusiei de cur-

---

ce acțiune comună pentru a împedea *acest act de fățișă perfidie și spoliatiune făcută de Rusia în contra României*. (Augsburg. Allg. Zeit. No. 101 p. 1493) și scrisoarea Lordului Grey publicată în *The Times* din 20 Iunie, care trătează acest act de *„cel mai mare ultragiū adus dreptății publice; un simplu act de tărărie nerușinată“* (barefaced robbery).

sul aceluia fluviu, nu v'om putea invinui pe Anglia pentru cuvintele raportate mai sus. Germania, care avea interes a păstra încă amicitia Rusiei, ca o contrapondere la dușmănia Franței, și care de altfel n'are alte interese la Dunărea de Jos decât acele ale Austriei, văzând pe această din urmă putere că nu stăruiește pentru apărarea fluviului seu, sprijine și ea din toate puterile politica rusască, încât astfel, factorii cei mai însemnați ai politicei europene, părăsind pe Români, nu rămănea acestora de cât se plece capul și să primască din mâinile Rusiei și acest pahar. Cât despre Franța și Italia s'înțelege de la sine că ele nu puteau să aibă în aceste daraveri o vroință precumpenitoare.

## V

### Tratatul de Berlin.

Soarta României era astfel hotărită înainte de a se întruni congresul de la Berlin și acesta trebuia numai cât, consfințind pretențiile rusești, să încunune lucrarea sa, impunând Românilor peste celelalte nenorociri ce ei lovea, și împământenirea Israelitelor. Fiind însă că din desbaterile urmate în sinul congresului vor reeși noue lumini asupra politicei rusești, apoi v'om expune în puține cuvinte lucrările acestuia.

Imputerniciții puterilor semnatare a le tra-



tatului de Paris se intruniră la Berlin pe la începutul lui Iuni și în ziua de 13 a acestei luni ținură cea întâi ședință. Românul are o superstiție în contra numărului 13, și de sigur, dacă această superstiție este să fie adiverită, apoi tratatul de Berlin, început în acea zi nefastă, ar face-o cu prisosință, întrucât nici odată lucrare mai fără temei și fără traiu n'au eșit din încordatele silinți a le diplomației.

Congresul de la Berlin căuta înainte de toate și cu ori ce preț să măntină pacea; aceasta fiind ținta supremă a strădănuirilor sale, s'nțelege de la sine că a trebuit să i jertfească multe alte interese; și acei care au fost jertfiți au fost tocmai factorii de la care atărnă în ultima analiză liniștea orientului: popoarele peninsulei Balcanului. Congresul nu a căutat să mulțamească năzuințele acestor popoare, așezând între ele bazele unei trainice păci, ci, căutând să îndepărteze pentru moment resboiul, au sădit între acele popoare samănta unei vecinice discordii.

Europa și mai ales partea ei apusană, pe zi ce merge, se teme mai mult de resboiu, care, sdruncinând economia națiunilor, le pricinuește pierderi materiale. Banul este astăzi idolul la care se închină indivizi și popoare, și, frica de a-l pierde pe acesta, le face adese să scape din vedere interese mult mai mari. Este cu neputință de a nu vedea că carac-

terul cavaleresc dispăre pe fie ce zi și este înlocuit prin acel egoist și socotitor al ne-  
gușitorului. Toată politica Europei ie o co-  
loare negușitorească, cea ce de sigur nu  
poate eși decât în dauna celor ce o aplică.  
Fără îndoială că războiul este un rău; dar  
când el e singurul mijloc de a deslega o în-  
curcătură, atunci mai bine este de a-l înfrun-  
ta astăzi, decât de a-l amâna pentru mai târziu,  
când raporturile de putere se pot schimba  
de a totului tot. Tratatul de la Berlin au  
împedecat nașterea unui războiu european,  
mai cumplit, mai strașnic decât acela ce a-  
vuse de teatru peninsula balcanică; cauzele  
însă a le unui războiu viitor le au lasat să  
subsiste în toată întregimea lor, ba le au  
stărnit și le au încordat mai tare, astfel că,  
la izbucnirea unei aprinderi viitoare, singele  
și lacrimile să curgă în șiroaie mult mai im-  
belșugate.

Ce a căutat să realizeze tratatul de la Ber-  
lin? O împăcare momentană a puterilor în-  
teresate a căreia temelie este împărțirea încă  
ascunsă a împărăției otomane. Rusia dobân-  
dește într'adevăr în principatul Bulgariei în-  
tinderea de teritoriu dată acestui principat;  
Austria capătă sub pretext de administrare  
Bosnia și Herzegovina și Anglia Ciprul. Este  
curios de a vedea cum s'a făcut această îm-  
părțire.

Puterile cele mai interesate în chestiunea



orientului sunt tocmăi aceste trei Anglia însă făcându-se prin circulara Lordului Salisbury apărătoarea dreptului european, se pusese în fața Rusiei ca vrăjmașa ei cea mai de temut. De aceea Rusia caută mai întâi să se înțeleagă cu această putere, știind bine că pentru Austria are în totdeauna la îndemână nada cea atrăgătoare a Bosniei și Herzegovinei. După multe negocieri, se încheie între ambele rivale o convenție în 30 Mai, prin care Rusia primește separarea Bulgariei tratatului de la St. Stefano în două provincii: Bulgaria nordbalcanică și Rumelia orientală și învoește Angliei privigherea asupra reformelor de introdus în Turcia asiatică, în schimb pentru consimțirea Angliei la dobândirea cetăților asiatice, a Besarabiei și a influenței sale covârșitoare în organizarea noul principat creat de dînsa. *În aceeași zi* când se încheie această „tocmală“ cu Rusia, ministrul treburilor streine englez trimite ambasadorului său din Constantinopol instrucțiuni pentru a cere de la Poartă trecerea insulei Cipru în stăpînirea Angliei. „Teritoriul insulei să urmeze a face parte din imperiul otoman, pe cînd M. S. Britanică va avea dreptul a o ocupa și a o administra, ear prisosul veniturilor asupra cheltueleur să se plătească regulat guvernului otoman de guvernul britanic“ \*). Se făgăduia Turciei, în schim-

\*) Salisbury către Layard din 30 Mai 1878.

bul acestei cesiuni, ca guvernul britanic s'o apere eventual de ori ce nouă încercare a Rusiei de a o ataca în Asia, sub condiția însă ca Poarta să se lege a executa în provinciile sale asiatice niște reforme, pentru a căror privighere pe cât și apărare eventuală, ar fi de nevoie ca Anglia, să ocupe o pozițiune în preajma acelor provincii. Pe aceste baze se încheie tratatul de alianțe între Anglia și Poartă din 4 Iunie. Adevăratul motiv era că Anglia temându-se ca Rusia să nu amenințe linia comerțului Indiilor, vroia să ocupe un punct de unde să'l poată apăra mai ușor la caz de nevoie.

Această convențiune pare a fi încheetă în contra Rusiei; prin urmare s'ar putea crede că ea să fi fost ținută ascunsă de dinsa. Totuși dacă ne gândim că era cu neputință ca Anglia, în momentul când se înțelegea cu Rusia asupra punctelor esențiale a le tratatul de la St. Stefano, să-i ascundă o împăcare cu Poarta care atingea atât de aproape interesele rusești; dacă mai luăm în bagare de seamă că convențiunea cu Turcia este anterioară tratatului de la Berlin, că Anglia consimte la cedarea Batumului către Rusia, care jertfă nici Rusia n'ar fi putut'o înțelege dacă n'ar fi știut că dă Angliei pentru dinsa o compensare; dacă în sfârșit mai amintim că chiar în convenția anglo-rusă din 30 Mai se dă Angliei dreptul de supraveghere a re-



formelor din provinciile Asiatice — atunci nu vom putea face altfel decât a admite că convenția anglo-turcă a fost făcută cu consimțimentul Rusiei,

Numai această stare a lucrurilor explică comedia ce se petrecu în ședința a VIII-a a congresului în care Austria, arătând tulburările neconținute ce se petrec la granițele sale, și pun în pericoli interesele monarhiei, cere de la congres ca să iee măsurile trebuincioase pentru a lor încetare, lăsând să înțeleagă din vorbele sale că singurul mijloc de a pacifica Bosnia și Herzegovina ar fi a i le da sub oblăduirea sa. Atunci Lordul Salisbury propune în congres ca aceste provincii să fie „ocupate și administrate de Austro-Ungaria“ și Rusia votează această propunere, făcând observația ea este desinteresată în chestiune. („\*)

Intr'adevăr că diplomații din Berlin, meșteri în arta de a ascunde, credeau că au isbutit a înșala conștiința publică asupra modului cum fusese puse bazele înțelegerii revisuirii tratatului de la St. Stefano. Anglia lua Cyprul, prin o convenție ținută în cel mai mare secret până după sfirșirea desbaterilor; Austria lua Bosnia și Herzegovina fără a arăta nici un soi de înțelegere cu Rusia în această

---

\*) Tratatul de Berlin urmat de protocoalele congresului (traducțiunea ministerului afacerilor streine), București 1878. Protocolul VIII p. 56.

privință, și Rusia pastra cele mai multe din câștigurile sale, părând a fi consfințite în chip neinteresat de cătră chiar protivnicii sei, pe când în realitate Rusia, Austria și Anglia se înțelesese la spatele congresului pentru sfășierea împărăției otomane.

Imputerniciții otomani, care știau că statul lor purtase războiul cu Rusia și nu cu Austria, se opun acestei jafuiri; dar ei sunt aspru tratați de președintele, principele de Bismarck, care le spune: „că congresul s'a întrunit, nu spre a apăra pozițiunile geografice, pe care Poarta ar dori să le mențină, ci pentru a așeza pacea Europei în prezent și viitor; că fără intervenția congresului, Poarta s'ar găsi încă în fața întregimei articolelor tratatului de San-Stephano, și că această intervenție i înapoeste o provincie cu mult mai mare și mai fertilă decât Bosnia. Rezoluțiunile înaltei adunări formează un tot, al cărui beneficiu nu s'ar putea primi, de nu i s'ar primi și neajunsurile. Poarta n'are deci nici un interes să facă să cază lucrările congresului, ne-voind a'și da consimțimentul său, și punând pe puteri în necesitatea de a veghea fără dînsa, asupra propriilor lor interese. El constată că cele șese mari puteri se unesc în cea ce privește Bosnia și Herzegovina, și persistă a crede că o operă, din care Turcia poate să tragă mari avantaje, nu va fi întreruptă prin opozițiunea ei. El este



convins că guvernul otoman va trimite în curând instrucțiuni noue plenipotențiarilor sei, și protocolul va rămănea deschis pentru a le primi“.\*)

Este de luat aminte că nicăirea mai târziu nu se vede ca Turcia să fi consimțit la această desbracare; dar ea era tratată în genere la congres așa de cavalereste, încât nimine n'a mai luat în bagare de samă refuzul ei, și chiar imputerniciții sei, la urma urmelor, iscăbind tratatul, ratificară, cu sau fără voie, această clausulă monstruoasă.

De îndată ce puterile interesate în cauză, Rusia, Anglia și Austria se văzură capătuite, se gândiră apoi a impaca, cum vor putea mai bine, năzuințele popoarelor balcanice. Rusia însă mai avea încă un mare interes: atingerea ei de gurile Dunărei, și pentru aceasta trebuia deslipită Besarabia de România, cea ce nemulțamea pe Români. Pentru a șterge într-o câțva față cu acest popor nedreptatea strigătoare la cer ce i se făcea, i se dete Dobrovia până la Mangalia, cea ce nemulțamește pe Bulgari. Bulgaria, fiind îngustată din spre Marea Neagră, trebuia întinsă în partea opusă, cea ce se face pe socoteala Serbilor, și nemulțamește pe aceștia. Serbia, Muntenegrul și Grecia capătă apoi întinderi de teritoriu pe socoteala Porței și aceasta, slă-

---

\*) *Ibid* p. 57.

bită atât de tare prin deslipirile urmate, o-pune cele mai mari greutateți acestor noue singerări, încât de aice va rezulta pentru Europa o vecinică pricină de neliniștire. Dacă mai adăugim stipulațiunile celelalte ale tratatului; dărămarea cetăților litoralului dunărei, pe care Bulgarii, sfătuiți de Ruși, se vor feri a o aduce la implinire; fixarea tributului principatului Bulgariei, pe care Turcii îl vor reclama în zădar; chestiunea regulării navigării Dunărei în condițiuni cu totul altele decât cele de până acum; regularea fruntariilor grece, și, în sfârșit, năzuințele Bulgarilor de a se uni Rumelia orientală, atunci v'om putea să ne facem o idee despre lucrarea diplomaților din Berlin.

Să intrăm însă în o cercetare mai amănuntă a modului cum a fost tratată România la congresul de la Berlin.

Cea întâi chestiune care s'au ivit a fost aceea, dacă era sau nu a se asculta delegații români de cătră înalta adunare. Fiind că delegații Greciei fusese ascultați, apoi Lordul Salisbury e de părere că: „înalta adunare, după ce au ascultat delegații unei națiuni care reclamă niște provincii streine, s'ar arăta echitabilă, ascultând și pe reprezentanții unei țeri, a căreia dorință este de a pastra un teritoriu ce-i aparține.“ \*) Această pă-

---

\*) Protocolul IX, p. 66.



rere fu combătută de către preşedintele, principele de Bismark şi de al doile imputernicit al Rusiei, comitele Şuvaloff. Principele de Bismark, în dorinţa lui cea nemăsurată de a face, cu ori ce preţ, să izbutească înţelegerea puterilor, credea ca prin admiterea delegaţilor români „a căror reclamaţiuni cunoscută de mai înainte, nu par de natură a înlesni buna înţelegere,“ s'ar înăspri desbaterile şi s'ar putea compromite lucrările congresului. Comitele Şuvaloff „stabileşte deosebirea ce există între Grecia, stat independent şi România, a căreia independenţă nu este încă recunoscută de către Europa. Ar fi mai multă analogie între Grecia şi Serbia, care în urma declaraţiunii congresului a fost liberată, perzând caracterul seu de stat vasal, şi, cu toate aceste, Înalta Adunare nu au admis pe delegaţii Serbi“.\*) Este însă de observat că dacă numai statele suverane puteau să iee parte la congres, pentru a te tângui contra unei nedreptăţi nu era nevoie numai decât a avea această însuşire; apoi să se observe: Rusia ea însăşi cere ca „independenţa României să fie subordonată la primirea de către România a retrocesiunii reclamate de guvernul rus;“\*\*) apoi dacă nea-tărnarea României trebuia să fie subordonată acestei retrocesiuni, cum se putea pre-

\*) Protocolul IX *ibid.*

\*\*) Protocolul X p. 73.

tinde ca ea să fie primită la congres, spre a se apăra în contra ei, după ce va fi declarată de neatarnată?

Asemine păcate monstruoase în contra logicei celei mai elementare se făceau de oamenii ce erau chemați a introduce logica și o-rândueala în mersul trebilor omenești!

Se înțelege prea ușor pentru ce Rusiei nu-i convinea să audă în congres glasul delegaților români, care erau să i amintească fapte nu prea plăcute, și mai ales erau să aștearnă pe masa congresului vestita convențiune din 4 April, care garanta României integritatea actuală a teritoriului seu, precum și depeșa marelui duce Nicolae care conjura pe principele Carol a trece Dunărea; era să i se amintească apoi că: „România știe să și implinească datoriile de mulțămire; ea nu și uită nici istoria, nici numele binfăcătorilor ei: ea cinstește în Caterina cea Mare și în Nicolae I, pe generoșii făptuitori ai tratatelor de la Kainargi și de la Adrianopole. Dar ea își aduce tot odată aminte și de toate acele sacrificii pe care și le-a impus pentru mărirea, izbânda și gloria Rusiei. Ea nu poate uita că, de la Petru cel Mare până în ziua de astăzi, ea a fost pe rând și simultaneu, basa operațiunilor militare a le Rusiei, grănarul unde se aprovisionau armatele ei, chiar atunci când ele se opreau dincolo de Dunărea, și teatrul, prea de multe ori ales chiar



de Rusia pentru cele mai groznice sdrumicări. Ea ține minte în fine că la 1812 a pierdut în folosul Rusiei jumătate din Moldova, adică Besarabia din Prut până în Nistru.“\*)

Scopurile dușmănești a le Rusiei se mai văd în congres și cu altă împrejurare. Se știe că după propunerea Franței, care vroia să-și facă o însemnătate în congresul din Berlin, făcând măcar „propuneri morale,“ se impuse României ca condiție a neatârării sale împământenirea Israeliților. Rusia care în privirea Serbiei susținuse cu mare vioiciune „că drepturile civile și politice n’ar putea să se atribue într’un mod absolut Evreilor din Serbia“\*\*), uită cele ce spusese cu două zile mai înainte, și susține pe deplin propunerea franceză în privirea României: „principele Gorciakoff, referându-se la expresiunile prin care s’a motivat propunerea franceză, și care dau cea mai mare extensiune libertăților religioase, se unește pe deplin cu această propunere.“\*\*\*) Rusia cunoaște prea bine puterea disvoltătoare a elementului israelit, pentru a nu dori să-l infiltreze cât se poate de adânc în inima unei populațiuni, care prin năzuințele sale naționale, amenință pe fie se zi a deveni o

\*) Memorandum citit de D. Kogălniceanu în ședința a X-a a congresului din 1 Iulie 1878. p. 71.

\*\*) Protocolul VIII p. 59.

\*\*\*) Protocolul X. p. 73.

stabilă mai puternică a copleșirii slavone.

Că toate desbaterile congresului în ședințele plenare erau numai cât o formalitate și că puntele de căpitanie a le înțelegerei erau stabilite, și anume de cei interesați în cauză, în întâlniri particulare, ne dovedește tocmai discuțiunea în privirea retrocesiunii Besarabiei. De și erau mai multe puteri, care se simțeau lovite prin această cerere a Rusiei, totuși nici una nu ridică cuvântul spre a se opune, cu toate că România, prin reprezentanții sei, pusese la dispoziția congresului acte importante în sprijinirea drepturilor sale. Trecerea trupelor rusești prin România și retrocedarea Besarabiei păreau niște condiții ce s'înțelegeau de la sine, și discuțiunea ce urmâ în sinul congresului se opri numai cât la prescurtarea termenului ocupațiunii României, care fu redus la un an, și la despăgubirea României pentru jertfa ce i se impunea, ce se hotări a fi afară de Dobrogea propriu zisă, și o parte din Bulgaria până la o linie trasă de la Silistra la Mangalia.

Rusia isbutise și de astă dată pe deplin în scopurile sale. Tratatul de la St. Stefano rămăsese neatins, cel puțin în principiul seu, de și suferise în formă oare care schimbări. Discordia sădită prin el în împărația otomană implânta rădăcini atât de adânci, încât nu mai putea fi smulsă decât odată cu viața



lui. Ca și altă dată, Rusia fusese silită a se opri înaintea Constantinopolei; căci dacă pentru a cuceri celelalte părți a le împărăției otomane era destul a se lupta cu această împărăție, pentru a pune mâna pe capitală, trebuia să se lupte cu alte puteri, lucru pentru care nu era pregătită. Totuși catastrofa cea mare, care se va numi deslegarea chestiunii orientale, s'au adus, prin schimbarea lucrurilor în orient, foarte aproape de îndeplinire. Pericolul cel mare creat pentru pacea Europei, prin noul principat al Bulgariei, stă mai ales în împrejurarea, că el se crede de sigur merit a restatornici când va noul imperiu bizantin, ca satelit al Rusiei. Uneltirile pentru unirea Buigariei cu Rumelia orientală nu pot avea alt scop de cât îndrumarea acestui plan ambițios. Și aice se arată Rusia ca meșteră în politică. Știind bine că pe lângă opunerea Europei, chiar dinsei nu i ar prea conveni dobândirea capitalei Osmanliilor, care ar strepurta, în mod flesc, centrul împărăției de la Nord la Sud, ea împinge înainte un popor de vița sa, ca să pună mâna pe acel juvaer, crezând că chiar Europa, la urma urmelor, sătulă de atâta frică și de atâta sbuciumare, va învoi ca mărgăritarul răsăritului să încapă în mâinile unui popor, care în ori ce caz nu este chiar poporul rusesc. Tratatul de la Berlin este cel mai mare triumf al Rusiei pe câmpul

diplomației, precum resboiul sfârșit prin el este poate cea mai strălucită izbândă a armelor sale.

În privirea României tratatul de la Berlin au dovedit încă odată un lucru indestul de cunoscut: că Români sunt cel puțin tot așa de reu văzuți și de dușmaniți de Ruși ca și Turcii. La 1812 Rușii, ca proteguitori ai Românilor le ieu Besarabia; la 1878 ca aliați ai lor le răpesc peticul de pământ ce le fusese înapoit. Nu e vorbă că acum li se da o despăgubire care însă este luată din trupul unui stat nou creat, proteguit de Ruși. Să se schimbe numai ceva lucrurile din Orient, și vom vedea de îndată pe frații Bulgari cerând înapoi Dobrogea și declărând Românilor resboiu pentru dobândirea acelu teritoriu, și pe frații Ruși ajutându-le pe sub mână, sau chiar fățiș, spre îndeplinirea dorințelor lor. Ne au sărăcit luându-ne o bucată din pământul nostru și ne despăgubesc dându-ne în schimb un pământ strein. Cine nu vede în această tratare a României o ironie, și încă din cele mai amare, intru cât pornește de la un popor, căruia i am făcut un bine, și este consfințită prin un areopag european în care— așa cel puțin speram noi—dreptea nu era să fie calcată în picioare.

Tratatul de Berlin ar trebui să ne învețe doue lucruri: întâi că în politică nu incap alte considerațiuni decât acele ale interesului,



și al doile, că Rușii au un singur scop asupra Românilor, acela de a sterge cât se poate mai curând numele lor de pe fața pământului. Ca proteguitori, ca aliați ne au desbracat; ce ar putea face mai mult ca dușmani? De aceea o alianță cu Rușii în orice împrejurare, o încredere în cuvântul sau în subsemnătura lor, va fi totdeauna o nebulie scump plătită.

### Concluziune.

Cunoscând acum cu oare care amărungi politica urmată de deosebitele puteri europene față cu noi, să căutăm a trage învățăturile date de istorie, timpului în care trăim.

Mai întâi trebuie să facem o deosebire între țările acele ce au un interes nemijlocit la gurile Dunărei, și acele pentru care țările noastre nu sunt decât un element de a doua mână în politica lor generală. De felul întâi sunt țările apusului: Anglia, Franța și Italia de al doile vecinile noastre: Turcia, Austria și Rusia. Prusia păstrează o poziție mijlocie, precum în așezarea ei geografică, așa și în politica ei.

Pe când puterile îndepărtate sunt determinate în politica lor față cu noi de celelalte a le lor interese, acele vecine vor îndrepta cele mai adese ori politica lor generală după interesele lor în țările române. De aceea nu

trebuie să ne mirăm dacă videm schimbându-se așa de adese ori politica apusului față cu noi, pe când aceea a puterilor megieșe a fost în totdeauna de o neclintită statornicie.

*Anglia* au urmat în toate timpurile o politică neguțitorească, legându-se cu acea putere care aducea mai multe foloase comerciale poporului ei. Așa o vedem la început prietină Turciei, până când comerțul ei, căzând în răsărit, și sperând ea să'l reintocmească prin Rusia, se aruncă în partea acestei puteri în războiul din 1768, pentru a se lepăda apoi de dinsa și a se apropia earăși de Turcia, după ce Rusia introduce la dinsa sistemul prohibitiv (1822). De atunci Anglia privește pe Turcia ca pe un stat de acărui existență sunt strins legate interesele ei orientale. Neatărnată, integritatea Turciei, va fi de acum înainte principiul fundamental al politicei engleze. Acest stat însă trebuie să rămână slab, pentru a avea pururea nevoie de ajutorul englez, a nu urma o politică neatărnată, și a'și lua îndreptarea totdeauna de pe malurile Tamisei. De aceea bunăoară se opune Anglia întreprinderilor lui Mehemet-Ali în 1830, care putea să introducă, în corpul aproape putred al împărăției mahomedane, o nouă putere de viață. Status quo în răsărit, eată visul de aur al politicei engleze, Ea se va opune deci, precum unei spori, așa și ori cărei încercări de micșu-



rare a puterii otomane. De aceea Anglia au combătut în tot deauna silințele de întărire a le Românilor, privind-le ca un mijloc de slăbire a protegutei sale.

Aceasta este oare cum politica de principiu a Angliei. În cazul însă când ea n'ar putea fi susținută, mândrul Albion nu se rușinează de loc a se întoarce la politica sa curat neguțitorească, intrând în tovărășie cu un concurent pe care nu'l poate înlătura, precum a făcut-o acuma de curând, luând Ciprul în stăpânire, ca despăgubire pentru căștigurile Rusiei. La o nouă lovitură dată Turciei, va lua Candia sau Egiptul, împărțind o pradă pe care nu o mai poate exploata singur. Cât timp Franția era puternică, Anglia găsea în ea atletul pe care 'l năimea pentru sprijinirea intereselor sale. De când acea putere este slăbită, Anglia, ne mai putând singură apăra pe Turcia, vra să se folosească și ea din despoierea ei.

Dacă Anglia ne au sprijinit vre-o dată, aceasta a făcut-o numai din interesul ce'l avea pentru împărăția otomană, fiind că și noi eram priviți ca făcând parte întregitoare din acea împărăție. Ce sprijin mai putem deci aștepta de la dinsa, acuma când, nu numai că ne am desfăcut de legăturile cu Turcia, dar chiar față cu această putere Anglia urmează o politică desbrăcătoare? Interesele Angliei se afundă tot mai adânc în Asia.

În India va mai urma Anglia o politică de improtivire. La Constantinopole au încăput pe calea împăcării și a împărțirii.

*Franția* vedea în existența Turciei o necesitate politică și nu comercială. Ea trebuia să împedea pe Ruși de a pune mâna pe Constantinopole și de a deveni astfel prin o întindere nemăsurată, o primejdie pentru libertatea Europei. Din punctul acest de vedere ori-ce putere s'ar fi ridicat în locul Turciei era tot așa de bine văzută de Franceji; des-  
tul ca ea să fi fost o stavilă pentru Ruși. Pentru acea sprijini pe Mehemet-Ali, cel combătut de Engleji, și mai târziu, văzând că Românii putea ajunge a fi un element de rezistență în protiva Rușilor, ajută tendințele acestora de întărire prin unire și principe strein. Franța însă nu vedea în noi decât un element de improtivire contra Rușilor; de  
acea Napoleon III vra să ne jertfească, dându-ne Austriei, dacă aceasta ar fi consimțit a ceda Galiția pentru reconstituirea Poloniei, în care găsea cu drept cuvânt un mijloc mult mai puternic de stavilire a întinderii puterii rusești. În tot deauna când Franța au avut nevoie de Rusia ea au vrut să ne dăruiască acestei puteri. Așa au făcut Napoleon cel Mare, când, vroind să câștige pe Rusia în contra Angliei, îi propune la Tilsit și la Erfurt împărțirea Turciei și a-  
nume cedarea Moldovei și a Valahiei acelei



impărății. Așa a făcut chiar Franția republicană, când Thiers, cutreerând curțile Europei, pentru a găsi un ajutor patriei sale zdrobite în 1871, ne propunea Rusiei ca un preț pentru dobândirea sprijinului ei. Să ne gândim acum că, de la 1871, Franția vede în Germania dușmana ei cea mai inversunată și că deci o apropiere a ei de Rusia este firească și necesară. Urmarea pe care trebuie s'o tracem din o asemenea stare de lucruri este că nici Franția, care până acum ne au sprijinit atât de mult, nu ne va mai putea întinde o mână de ajutor la vreme de nevoie.

*Italia*, neavând ea stat unitar decât o vrăstă foarte tănără, nu poate avea în politica ei orientală un sistem hotărît. În deosebi cătră noi, ea nu a fost condusă de vr'o idee politică, și mai mult simpatiile rasei și a unei stări de suferință asemănătoare au îndemnat'o până acum la o politică favoritoare intereselor noastre, precum am văzut'o în congresul de Paris. Simpatia este însă în politică un sprijin foarte slab. Mobilul ei adevărat și puternic este interesul. Ce ar ar zice oare Italia, cu toată simpatia ei, când Austria i ar propune a consimți la incorporarea țărilor noastre, în schimb pentru Triest sau Tirol? Apoi Italia au luat numai cât de puțin timp loc între puterile cele mari a le Europei; glasul ei este încă acel al unui mezin ce nu este în totdeauna luat în bagare de samă.

I lipsește în dos ca sprijin puterea brutală, singura care face să fie ascultată voința popoarelor și pe care Italia n'au putut-o încă desvolta într'o măsură precum s'ar putea aștepta de la numărul și mijloacele populațiunii sale. Italia va rămănea deci pentru noi o soră binevoitoare, cât timp interesul nu va veni să turbure simpatiile sale; un sprijin serios însă nu putem aștepta de la dinsa.

*Turcia* trebuia chiar din firea ei de putere barbară și asupritoare să fie pentru țerile române o cauză de vecinici nenorociri. Inlesnit și prin intrigile lăuntrice a le acestor țeri amestecul ei în trebile lor deveni pe fie ce zi mai încălcător. De acesta scăparăm mai întâi în parte prin prietinia interesată a Rusiei, apoi prin acea mai curată a popoarelor apusului. Totuși acuma când am luat de la Turci ziua bună pentru totdeauna, nu trebuie să uităm un lucru: că *legătura noastră cu împărăția lor au păstrat și scăpat de peire naționalitatea noastră*, și ori cât am blăstăma pe Turci pentru reul ce ni l'au făcut, nu trebuie să uităm și binele ce au izvorit pentru noi din atărnarea noastră de împărăția lor, căci reul a trecut și s'au uitat, ear binele a rămas; suntem vii, trăim și putem spera în viitor. Instinctul sănătos al poporului a simțit aceasta, când au îmbrățoșat cu atăta bună voință pe Turcii rămași în Dobrogea; căci el a recunoscut că are de in-



deplinit cătră dinșii și alte datorii decât acele ale milei și a le îndurării.

Despărțiți acuma de ea prin Bulgaria, acea Rusie în miniatură creată la Sudul Dunărei, redusă pe de altă parte la o putere de al doilea sau chiar de al treilea rang în Europa, este invederat că Turcia de acum înaintea au încetat de a mai avea vre o înriurire asupra țărilor noastre, fie în bine fie în reu. Despărțirea noastră de dinsa nu a prea fost frățescă, dar aceasta tot din vina ei. Ori cum ar fi însă lucrurile, când ne vom gândi la trecut, să ne aducem aminte de Turci ca de niște epitropi, care de și nu au prea îngrijit bine de persoană, au pastrat măcar în parte, pe cât le au fost și lor prin putință, averea rămasă de la părinți, țara, naționalitatea și religia noastră.

Din aceasta deslipire a noastră de Turcia decurg însă niște urmări de o însemnatate capitală printru Români. Am aratat mai sus cum Anglia, Franția și Italia nu ne mai pot sprijini cu oare care izbândă. Turcia au încetat de a ne ocroti. *Urmează firească a acestor împrejurări este că am căzut cu totul în sfera de înriurire a acelor puteri care cu o sută de ani mai înainte au sfâșiet Polonia.*

Se aruncăm deci o ochire csupra politiceii acestor țeri față cu noi, pentru a vedea la ce ne putem aștepta de la dinsele :

*Austria* de la începutul atingerii sale cu

noi au vrut să ne inghiță, și am cercetat a-iurea motivele ce o împingea într'acolo. Cea dintâi arătare a acestei tendinți se vede în tratatul de la Passarovitz, când dobân-dește de la Turcia Oltenia. Dar pe când a-ceastă d'intâi încercare rămâne fără izbândă, o adoua făcută asupra Moldovei, este mai fe-ricită, și conduce la sfâșierea Moldovei, ră-mănând o bucată din trupul acesteia aninat de ghiarele ei. Am arătat apoi cu cătă inverșu-nare Austria a combătut în tot deauna unirea Românilor, tot pentru că având scopul de a-i inghiți, nu vroia să-i lese să se întărească. Din pricina acestei tendinți a-tât de pronunțate a Austriei, de a pune mă-na pe țerile române, a combătut ea în tot deauna aceeași tendință a Rusiei, și nmai căt rivalitatea ambelor împărății ne a scăpat viața, de câte ori Turcia poate ar fi fost prea slabă pentru a se opune uneia din ele. Tim-purile din urmă însă au dovedit că și Au-stria știe a imita pe Anglia în politica ei. Neputând indeparta cu totul pe Rusia din pe-ninsula Balcanului, ea imparte prada cu din-sa, luând în stăpânire Bosnia și Herzego-vina. Austria deci are și ea o tendință foarte pronunțată de a se întinde la Dunăre și mai ales către gurile ei. Neputând însă izbuti prin arme la acest scop, apucă și ea calea bătută de Anglia acea a împărțirii prăzei dorite cu competitorul ei.



*Rusia* are o năzuință cu atâta mai mare de a cotropi țerile române, cu cât interesul ei în aceste țeri este mai însemnat. *Austria* are într'adevăr un interes mai mult comercial, pentru a pune mâna pe țerile noastre; interesul *Rusiei* este însă unul național, de o ordine morală, prin urmare superior. Dorința ei cea mai vie, de la *Petru cel Mare* până astăzi, a fost de a se așeza pe țărmurile *Bosforului*. Ea a creat deci o *Bulgarie*, de o camdată sub protecțiunea ei, până când va putea, aruucând cu totul masca cu care acopere până acum cuceririle ei în peninsula *Balkanului*, să restabilească imperiul bizantin sub vr'un principe din familia rusască, îndeplinind astfel visul *Caterinei II*. Atunci însă țara cea care va rupe continuitatea imensei împărății ce se va sprijini cu un picior în *Baltica* și cu altul în *Mediterrana*, va fi *România*. Această țară va mai despărți *Petersburgul* de *Constantinople*, va fi stavila ce se va opune înfrățirii *Slavonilor* de la Nord cu acei de la Sud. Atunci *România* va trebui strivită, neputând fi înlăturată, căci ea va fi un element strein și dușman în marea familie slavonă. Atunci va veni cumpăna cea mare asupra *României* și a *Românilor*.

Dacă nu ne înșălăm, credem că expunerea de până acuma a trebuit să convingă pe cetitor despre silințele necurmăte a le *Rusiei* de a pune mâna pe țerile române.

De la primele atingeri a le Românilor cu Rușii, acestia, făgăduindu-le protecțiune in contra asuprirei Turcilor, ii ieu sub acoperământul lor, prin tratatele incheete de Czarii Alexei, Ivan și Petru cu domnitorii Moldovei și Valahiei. Petru cel Mare izbutind să atragă pe Cantemir in partea sa, aduce Moldova in o atârnare foarte mare de Rusia prin tratatul incheet cu dinsul. Mai târziu Caterina II, ocupând țerile române in resboiul din 1768, vroeste să le incorporeze și să le rusifice pentru a intinde astfel până la Dunăre marginile împărăției sale. Rusia apoi după ce nu opune nici o improtivire la răpirea Bucovinei, cu toate că își pastrase in tratat dreptul de a interveni in interesul principatelor, sfășie cu însăși mâna ei pe protegiții sei, răpind de la Moldova Besarabia in 1812. Dreptul de a vorbi in favoarea principatelor, stipulat prin tratatul de Kainargi, se preface, prin acele de Akerman și de Adrianopole, in unul de amestec la alegerea și destituirea domnilor, încât astfel suzeranitatea Porței este de fapt inlăturată și inlocuită cu cea a Rusiei. Vine apoi regulamentul organic, care caută să supună toate puterile vii a le țerilor române influenței rusești, care crează in aceste țeri o organizare monstruoasă, in care masa poporului este jertfită fără milă boerilor. Acestia impreună cu domnul sunt însă puși sub ordinele consuli-



lor ruși, încât, precum însuși Rusia spunea, ea domnea în aceste țeri fără a avea nevoie de o armată, care să impună ascultarea de dînsa. În chestiunea unirei, Rusia ne sprijine la început, pentru a plăcea Franței. La alegerea lui Cuza, ea începe însă a se îngriji despre întărirea elementului românesc, și tendințele ei dușmane se dau cu totul pe față la alegerea principelui Carol. Văzând în acesta o primejdie pentru planurile sale, ea protestează cu atîta infocare, încât perde chiar cumpătul și măsura ce în totdeauna au caracterizat diplomația moscovită.

Se pretinde însă că Rusia ne au făcut un mare bine prin apărarea noastră contra asupririlor turcești, prin scutirea noastră de tribut și de alte cereri a le sublimei Porți, prin deschiderea navigației Dunărei și înlesnirea exportului din țara noastră, în urma căruia averea locuitorilor s'a înzecit, și prin mai multe măsuri favorabile poporului nostru, introduse de regulamentul organic, precum: carantine, magazii de rezervă și altele.

Aceasta pînă la punct este adevărat, și dacă recunoștință trebuie datorită cuiva pentru un bine întâmplător, ce resare din o faptă făcută numai căt în interesul seu, apoi datorim și noi recunoștință Rusiei. Este învederat însă că dacă Rusia vroia să ne subtragă de sub inriurirea Porței, ea trebuia să arăte un mai mare respect al drepturilor

noastre, decât poporul de sub asupra căruia vroia să ne mântue. Apoi era o datorie elementară, cerută până și de mila și compătimirea persoanelor ce erau însărcinate cu tratările de pace, și care cunoșteau starea desnădăjduită a țerilor noastre, ca după ce Rusia purtase resboaele sale mai ales pe spețele sermanelor principate, să stipulze în favoarea lor o scutire de tribut și de alte angării, cu atât mai mult că Rusia nu perdea nimic prin o asemenea condiție, ci pierderea era toată pe socoteala Porței, dușmaneii sale. E ușor de a fi liberal și marinos pe socoteala altuia. Faptele meritorii se judecă însă numai după jertfele făcute de acel ce le invoacă. Carantinele s'au arătat în ce scop fusesse înființate de Ruși, nu pentru a apăra țerile române de epidemii, ci pentru a le închide din spre Turcia. Magaziile de rezervă fusesse întocmite pentru a strânge de înainte proviant armatelor rusești, când vor trece în principate. Cât despre liberarea comerțului, aceasta era o urmare firească a libertății comerțului Mării Negre, stipulată de Ruși în favoarea lor și nu în favoarea noastră.

Dar ce pot plăti asemenea binefaceri, chiar dacă ar exista, față cu o tendință cotropitoare afară de ori ce indoială? De ce folos puteau fi țerilor române toate avuțiile și toate bunurile, dacă nu li era învoit a se folosi de ele ca Români ci numai ca Ruși? Se va



mai intimpina poate că Rusia este destul de intinsă, că ea nu dorește decât să păstreze și să întărească stăpânirea asupra celei mai mari împărății din lume, precum s'a și pretins de Rusia cu tot atâta cinismu pe cât și neadevăr. Ambiția și dorința de mărire însă nu pot fi nici odată mulțămite: ele cresc necontentit cu cât se indeplinesc, ca focul ce nu se stinge cât timp găsește hrană pentru flăcările sale — și pământul e mare, lumea e intinsă, câmpul acestor pasiuni pare fără de margini. S'ar crede că lumea nu poate suferi nici doi sori, nici doi stăpâni și că crâncenele resboae, care singerează din timp în timp omenirea spăimântată, sunt menite a îndruma cu incetul domnia unui singur neam asupra întregului pământ. Această idee și'a găsit chiar expresiunea științifică în visul unui stat universal sub oblăduirea Germaniei (Bluntschli).

*Rusia are deci interesul cel mai mare de a pune mâna pe terile române, căci ele sunt drumul firesc prin care poate comunica cu Slavonii din peninsula Balcanului.*

*Prusia am văzut'o până în timpurile din urmă mergând tot deauna alături cu Rusia în politica ei, și foarte rari erau împrejurările acele în care ea se cam indepărta de voința stăpânei sale. De când însă au izbucnit puterea ei într'un mod așa de măreț și de neașteptat, sfărâmând în două resboae*

memorabile doue puteri ce se credeau a fi cele mai tari din lume, era firesc lucru ca să se emancipeze de sub epitropia rusască, și să caute a îngriji de interesele vitale a le poporului ei, care acum nu mai sunt Prusienii ci Germanii.

De când Prusia a devenit Germania, ea au schimbat cu totul mersul ei de până acum. Principiul naționalităților, accentuându-se pe fie ce zi mai tare, s'înțelege de la sine că Germania nu poate avea alți dușmani decât rasa latină la apus (Francezii) și rasa slavă la răsărit (Rușii). Singura ei prietină nu poate fi de cât Austria, putere până acuma germană. Este ușor de văzut că Germania, chiar dacă ar incorpora provinciile germane a le Austriei, ar perde foarte mult prin desfacerea acestei împărății; căci n'ar mai fi aparată de un stat ce numeră între supușii sei multe milioane de elemente dușmane, ce nu pot izbucni din pricina organizării in care sunt înălțuite.

De aici se esplică dușmănia ascunsă a Germanilor cu Slavonii, care nu poate întârzia mult timp de a eși la lumină, de și este poate impedecată de o cam dată prin legăturile personale ale suveranilor acestor popoare; căci hotăririle desevărsite in materie politică sunt date de popoare și nu de ocărui.

Positia Germaniei față cu Austria, hotă-



rește și interesul pe care cea d'intăi il poate avea in orient. Ea nu are interese directe; dar interesele Austriei sunt și a le ei.

Trei au fost puterile ce au împărțit Polonia; doue sunt acele ce vor hotări cu desăvârșire soarta celor de pe urmă fărămături a le orientului. Când ne gândim că și noi Românii facem parte din el, ba că țara noastră este obiectivul de căpitenie a rivalității lor, putem presimți toată primejdia poziției noastre, și de câtă ghibăcie, de cât tact politic avem nevoie pentru a nu expune peirei tănărul nostru stat.

Dacă v'om fi izbutit a intipări in mintea oamenilor noștri politici conștiința acestei primejdii, la care cei mai mulți nici par a se gândi, osteneala noastră nu va fi fost zadarnică.



## Tabla materiilor

### *Resboiul din 1827. Pacea de la Adrianopole 1829.*

|  |      |     |
|--|------|-----|
| I. Revoluția grecească                           | pag. | 1   |
| II. Pentru ce Rusia nu se teme de Europa         | „    | 24  |
| III. Urmările Resboiului asupra țărilor române   | „    | 42  |
| IV. Mehemet-Ali și tratatul de la Unkiar-Skelesi | „    | 59  |
| V. Renașterea Românilor și politica rusască      | „    | 70  |
| VI. Triumful politicii rusești în principate     | „    | 89  |
| VII. Revoluția din 1848. Mișcarea națională      | „    | 107 |
| VIII. Revoluția din 1848. Intervenirea Rusiei    | „    | 130 |
| IX. Convențiunea de la Balta-Liman               | „    | 151 |

### *Resboiul din 1853. Pacea de Paris 1856.*

|   |   |     |
|---|---|-----|
| I. Lacașurile sfinte                            | „ | 163 |
| II. Misiunea principelui Mencikoff              | „ | 178 |
| III. Chestiunea orientală. Interesele puterilor | „ | 196 |
| IV. Puterile apusene declară resboiu Rusiei     | „ | 203 |
| V. Tratatul de Paris                            | „ | 228 |
| VI. Româniile ca unirea principatelor           | „ | 243 |
| VII. Pentru ce Austria și Turcia se opun unirei | „ | 259 |
| VIII. Divanurile ad-hoc                         | „ | 274 |
| IX. Convențiunea de Paris                       | „ | 192 |
| X. Unirea principatelor                         | „ | 302 |

### *Resboiul din 1877. Pacea de Berlin 1878.*

|                                      |   |     |
|--------------------------------------|---|-----|
| I. Declarația resboiului             | „ | 317 |
| II. Rușii caută să câștige pe Români | „ | 324 |
| III. Alianța Românilor cu Rușii      | „ | 334 |
| IV. Tratatul de la St. Stefano       | „ | 347 |
| V. Tratatul de la Berlin             | „ | 379 |
| Conclușiune                          | „ | 379 |

Sfârșitul Volumului II

VERIFICAT  
2007

VERIFICAT  
2017



VERIFICAT



Sen Cetat de Subarnotul  
Paroh al Bisericii Domnesi din Buztena  
Fotoringhelu Dionisie. R. Simionescu  
1891. Iunie 6. / 18.  
Luce amintore.



VERIFICAT  
2017

VERIFICAT  
2017